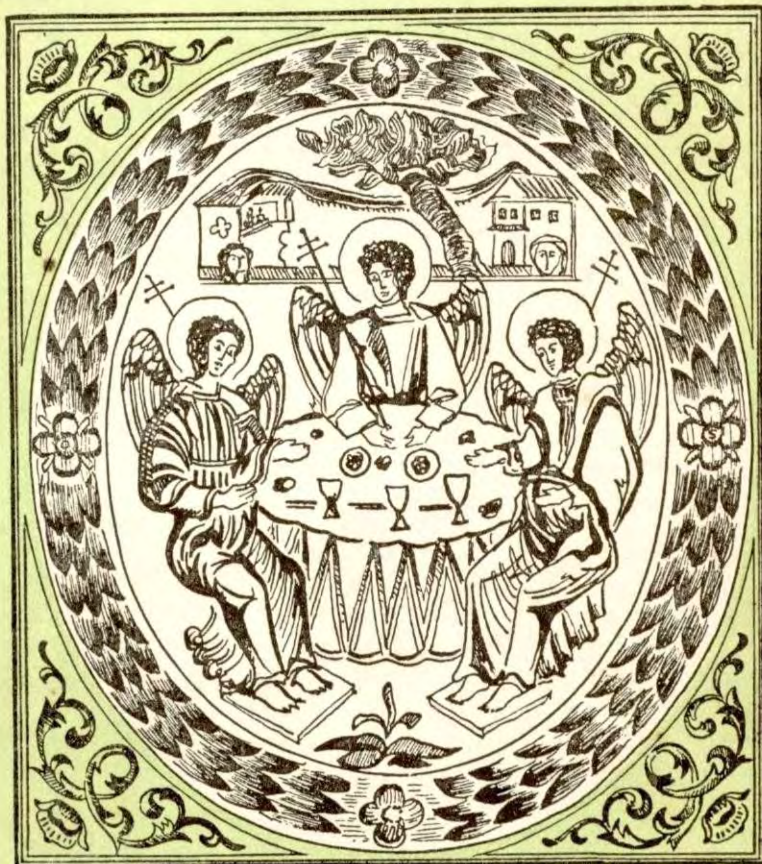

MITROPOLIA ARDEALULUI

REVISTA OFICIALĂ A
ARHIEPISCOPIEI SIBIULUI, ARHIEPISCOPIEI VADULUI, FELEACULUI ŞI CLUJULUI, EPISCOPIEI ALBA IULIEI şi EPISCOPIEI ORADIEI

2 ex. 3

**MARTIE—APRILIE
1988
ANUL XXXIII
SIBIU**

MITROPOLIA ARDEALULUI

REVISTĂ OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI SIBIULUI, ARHIEPISCOPIEI VADULUI, FELEACULUI ŞI CLUJULUI, EPISCOPIEI ALBA IULIEI şi EPISCOPIEI ORADIEI

CUPRINS

Pag.

PASTORALE ARHIEREŞTI

† ANTONIE, Mitropolitul Ardealului: Pastorală la Învierea Domnului, 1988 . . . 3
† TEOFIL, Arhiepiscop al Vadului, Feleacului şi Clujului: Pastorală la Învierea Domnului, 1988 . . . 7
† EMILIAN, Episcop al Alba Iuliei: Pastorală la Învierea Domnului, 1988 . . . 11
† VASILE, Episcop al Oradiei: Pastorală la Învierea Domnului, 1988 . . . 15

STUDII ŞI ARTICOLE

Pr. VASILE STANCIU: Viaţa, activitatea şi opera muzicală a profesorului dr. Vasile Petraşcu . . . 20
Drd. IOAN MIRCEA IELCIU: Învăţătura despre îndumnezeirea omului la Sfîntul Maxim Mărturisitorul . . . 36

DIN SFINŢII PĂRINŢI

AVA DOROTEI DIN GAZA: Felurite învăţături de suflet folositoare (Traducere şi prezentare de asist. *Ioan I. Ică*) . . . 52

ÎNDRUMĂRI OMILETICE

SF. GRIGORIE PALAMA: Despre credinţă (Traducere de Diac. *Eugen Moraru*) 61
Pr. TEODOR DAMIAN: Predică la Duminica II-a a Sfîntului şi Marelui Post 64
Pr. prof. dr. MIRCEA PĂCURARIU: Predică la Duminica IV-a din Post . . . 66
Arhid. GH. PAPUC: Cuvînt ocazional în postul Sfintelor Paşti . . . 69
Arhid. GH. PAPUC: Gînduri pentru Duminica II-a după Paşti — a Tomii . 71
Pr. GH. RĂŢULEA: Predică la înmormîntare . . . 74

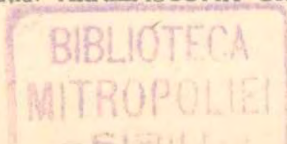
MITROPOLIA ARDEALULUI

REVISTA OFICIALĂ A
ARHIEPISCOPIEI SIBIULUI, ARHIEPISCOPIEI VADULUI, FELEACULUI ŞI CLUJULUI, EPISCOPIEI ALBA IULIEI ŞI EPISCOPIEI ORADIEI

ANUL XXXIII, Nr. 2 MARTIE—APRILIE 1988

Redacţia şi Administraţia: ARHIEPISCOPIA ORTODOXĂ ROMÂNĂ, SIBIU

MITROPOLIA ARDEALULUI

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA

Arhiepiscopia ortodoxă română Sibiu, strada 1 Mai nr. 24

† ANTONIE

DIN MILA LUI DUMNEZEU
ARHIEPISCOP ORTODOX AL SIBIULUI
ŞI MITROPOLIT AL ARDEALULUI,
CRIŞANEI ŞI MARAMUREŞULUI

Cinului monahal, P. C. protopopi, preoţi şi diaconi şi tuturor binecredincioşilor creştini, din de Dumnezeu păzita noastră Arhiepiscopie, Har, ajutor şi pace de la Părintele cel ceesc, iar de la noi arhierească binecuvîntare.

HRISTOS A ÎNVIAT!

Iubiţi credincioşi,

Ziua Învierii Domnului — sărbătoarea vieţii şi a nemuririi — a venit din nou să bucure inimile noastre şi să dea încredinţare minţilor noastre că toate în lume îşi au rostul lor. Şi viaţa, cu bucuriile şi tristeţile ei, şi moartea cu plecarea ei fără întoarcere în sînul cel rece al pămîntului. Toate îşi au rostul lor, pentru că de la Dumnezeu sînt rînduite şi atunci cînd le înţelegem, şi atunci cînd nu le înţelegem.

Dintotdeauna, de cînd e lumea lume şi omul om, cea mai tulburătoare dintre spaimele omeneşti a fost şi este întîlnirea cu moartea. Cu moartea altora, şi cu moartea noastră. Întrebarea de ce murim, de ce *trebuie* să murim, ne-o punem de cum începem a gîndi. Şi ar fi rămas în vecii vecilor cea mai neînvinsă dintre întrebări, dacă n-ar fi venit Hristos să răspundă la ea prin Învierea Sa.

De la El ştim că moartea e doar trecerea din această viaţă, la o altă viaţă. De la el ştim că mor doar trupurile, dar sufletele rămîn vii pentru totdeauna, în lumea de dincolo. De la El ştim că ne vom întîlni acolo unii cu alţii şi că vom avea parte acolo de acea comuniune cu Dumnezeu, cu aproapele şi cu cei dragi ai noştri, pe care ne-am pregătit-o aici.

Argumentînd după legile gîndirii corecte, Sfîntul Apostol Pavel scria Corintenilor că: *dacă Hristos a înviat, există înviere, şi atunci şi noi vom învia* (I Cor. XV, 12). Nu mai există *moartea* care înspăimînta pe tot omul prin sfîrşitul definitiv şi veşnic. Moartea aceasta a fost învinsă, fiindcă a fost învinsă teama de ea, după ce a înviat Hristos. *„Unde-ţi este, moarte, boldul?"*, întreba satisfăcut Sfîntul Pavel (I Cor. XV, 55), care se temuse şi el de dînsa ca de marele şi *cel din urmă vrăjmaş* al existenţei, al omului (I Cor. XV, 26).

A murit moartea, auzim în aceste zile în care ne amintim de Învierea Domnului. Din perspectiva aceasta, cu moartea începe, de fapt, o *„viaţă fără de sfîrşit"*, precum cîntăm chiar atunci cînd ne îngropăm morţii, şi cum ni se va cînta şi nouă cînd ne va veni vremea.

Nu vi se pare extraordinar că chiar în momentul în care conducem pe cineva pe ultimul drum, din care nu se va mai întoarce niciodată, niciodată; că chiar în momentul în care îl avem în faţă, lipsit de viaţă, pe cel care pleacă, noi cîntăm şi afirmăm că pleacă *„spre o viaţă fără de sfîrşit"*? Cum de ne îngăduim asemenea lucru? Nu cumva ceea ce spunem e doar o sfîntă consolare omenească pentru cei care rămîn?

Aşa ar fi dacă n-ar fi înviat Hristos. Aşa ar fi, dacă n-am avea în Învierea Sa dovada că moartea nu înseamnă desfiinţare, ci doar trecere peste un prag, de la viaţa pămîntească la viaţa de dincolo.

Dacă n-ar fi aşa, cum ar fi fost posibilă întoarcerea lui Iisus la viaţa pămîntească, după ce trei zile stătuse în mormînt, mort ca toţi morţii? El ne-a dovedit că sufletul nu moare. Sufletul Său s-a întors în corpul părăsit şi lăsat fără viaţă, pe crucea pe care fusese răstignit, de unde a fost pogorît şi îngropat în mormînt pecetluit.

Drept măritori creştini,

Credinţa în înviere ne dă mîngîierea unui sens al vieţii şi al morţii. Ne face să ne păstrăm cumpătul simţirii şi echilibrul cugetului, pentru că ne dă încredinţarea că peste toate stăpîneşte o rînduială divină. De pe „culmile disperării" ne trece pe culmea speranţei. N-am apărut întîmplător, nu trăim întîmplător, nu murim întîmplător. Şi ultimul cuvînt nu-i aparţine morţii, ci lui Dumnezeu, autorul vieţii. Nu cu moartea ne încheiem socotelile, ci cu Dumnezeu, care ne aşteaptă întru Împărăţia Sa.

Noutatea Învierii aceasta este: nu murim de tot! Sîntem veşnici!

Credinţa în înviere ne-a fost transmisă în scris de autori contemporani cu evenimentul. Ei ne-au lăsat-o ca pe un testament, în Cartea sfîntă care se şi numeşte *„Noul Testament"*. Ca să ne convingă că ceea ce ne spun e adevărat, ei ne pun în faţă cel mai puternic dintre argumente: *„Pe acest Iisus, Dumnezeu L-a înviat, şi la aceasta noi cu toţii sîntem martori"* (F. Ap. II, 32). Ce fel de martori? Martori oculari: *„Nu putem să nu grăim cele ce am văzut şi auzit"* (F. Ap. IV, 20). Aşadar, nu numai că L-au văzut înviat, dar au stat şi de vorbă cu El după Înviere. Şi cei care L-au văzut şi auzit după Înviere nu erau unul-doi, ci sute de bărbaţi şi de femei. Şi nu erau dintre cei care aşteptau învierea Lui, ci dintre cei cuprinşi de deznădejde totală la moartea Lui. De aceea cînd L-au văzut înviat, nici unuia dintre ei nu i-a venit să creadă. Toţi s-au îndoit cînd li s-a spus că a înviat. Numai *întîlnirea cu El* i-a convins. Acesta a fost argumentul hotărîtor. De aceea *tocmai* pe acesta ni l-au transmis şi nouă, ştiind că numai aceasta ne va convinge şi pe noi. Ei au ştiut că întîlnirea lor cu Iisus cel înviat va fi şi întîlnirea noastră, a celor ce vom auzi de ea peste veacuri, a celor ce o vom vedea prin ochii lor.

Bine credincioşi creştini,

În anii trecuţi v-am scris cu prilejul Sfintelor Paşti despre argumentele Învierii şi despre unii din *Martorii Învierii*, precum Pavel, Toma, Luca şi Cleopa şi ceilalţi apostoli. Toţi au fost surprinşi de eveniment. Nici unul dintre ei nu poate fi bănuit de rea credinţă sau mistificare. Toma s-a îndoit şi a controlat-o pipăind rănile Celui ce fusese bătut în cuie pe cruce şi împuns în coastă. Pentru Pavel Învierea a fost o surpriză care i-a întors viaţa şi gîndirea pe dos, făcîndu-l din prigonitor, apostol.

Nici nu se putea altfel. În faţa unui astfel de argument, ca *întîlnirea personală* cu un „fost mort", nu se poate rezista. Toţi cei care L-au întîlnit au crezut în Înviere. Cei mai mulţi dintre ei, care au fost puşi în situaţia de a o mărturisi după aceea, au preferat să moară pentru această credinţă, decît să trăiască negînd-o, deci spunînd o minciună! Credinţa noastră în înviere are, aşadar, temeiuri puternice, solide. Nu vine din vreo închipuire a cuiva sau a noastră, ci de la martori, aşa cum tot de la martori ştim despre toate evenimentele istorice şi persoanele din trecut, cu care nu am fost contemporani.

Printre *Martorii Învierii* aş vrea să vi le reamintesc în anul acesta pe *Mironosiţe*. De altfel, ele au fost chiar primele martore, cele dintîi cărora Iisus li s-a arătat, cele dintîi care L-au recunoscut şi cu care El a stat de vorbă, cele dintîi

care au dus vestea Apostolilor. Cuvintele „*Hristos a înviat!*" au fost rostite pentru prima oară de către una dintre Mironosițe.

Au rămas în Istoria Bisericii sub acest nume, pentru că ele s-au dus a treia zi după îngropare la mormînt, potrivit obiceiului timpului, ca să ungă *cu mir* trupul lui Iisus. Erau deci *Purtătoare de mir*. Cîtorva dintre ele, autorii Evangheliilor le arată şi numele: „*Maria Magdalena, Ioana, Maria lui Iacov, Salomeea şi altele*" (Marcu XVI, 1; Luca XXIV, 10). Şi care sînt mărturiile lor? Vom reține trei mai importante:

În primul rînd este aceea că: *au găsit mormîntul gol*. Aşadar, Cel îngropat nu mai era acolo unde ar fi trebuit să fie. Erau acolo doar giulgiurile cu care îi fusese înfăşurat corpul (Ioan XX, 6—7).

În al doilea rînd că, văzînd mormîntul gol, au bănuit că cineva luase corpul de acolo. Nu s-au gîndit la Înviere. Nici atunci, nici cînd s-au pornit de acasă. De aceea se şi gîndeau să găsească pe cineva care să le dea la o parte piatra care ținea drept uşă mormîntului, căci mormintele se săpau pe vremea aceea nu în pămînt, în adîncime, ci în peretele unui deal. Cînd s-au pornit de acasă nu s-au gîndit nici la faptul că cineva ar fi putut fura sau muta corpul de acolo. Aceste lucruri sînt foarte importante. Dacă s-ar fi gîndit la înviere, ar putea fi bănuite că şi-au pregătit psihologic o halucinație. Dacă ar fi fost vorba de furtul sau mutarea corpului de către cei apropiați lui Iisus, ele ar fi trebuit să fie printre cei care să ştie despre acest lucru. Aşadar, ele veniseră să găsească un mort, în locul în care îl îngropaseră, ca să-şi facă datoria, după datină, ca față de orice mort.

A treia mărturie le lămureşte şi le completează pe cele două dinainte. De aceea aceasta e şi cea mai importantă. Maria Magdalena, după ce a găsit mormîntul gol, a văzut la o oarecare depărtare un om, pe care l-a luat drept grădinarul locului aceluia. L-a întrebat, firesc, dacă nu ştie ceva despre mutarea corpului în alt mormînt, bănuindu-l chiar că el ar fi făcut acest lucru. Şi atunci s-a auzit chemată pe nume: „*Marie!*"

Dacă din pricina depărtării nu L-a recunoscut de îndată, fiind şi îmbrăcămintea lui diferită de cea cunoscută, căci avea acum haine cereşti, potrivit cuvîntului: „*Cel ce te îmbraci cu lumina ca şi cu o haină*", cînd I-a auzit vocea, L-a recunoscut şi, uitînd că venise să găsească un mort, I s-a adresat: „*Rabuni*", adică „*Învățătorule*", voind, spontan, să se apropie de El. A urmat o convorbire între ei (Ioan XX, 16—17), la care au asistat şi celelalte mironosițe cărora, cînd s-au apropiat, Iisus li s-a adresat cu cuvîntul: „*Bucurați-vă!*" (Matei XXVIII, 9). Şi ce alt cuvînt mai potrivit putea să le spună?! Apoi le-a trimis pe toate să vestească Apostolilor Învierea (Matei XXVIII, 10), ceea ce ele au şi făcut.

Mironosițele au dat, aşadar, cea dintîi mărturie despre Înviere, după întîlnirea lor cu Iisus. Şi nu era o mărturie din partea uneia singure, ci din partea tuturor. Acesta e încă un lucru care trebuie observat şi reținut. Una singură s-ar fi putut înşela. Mărturia identică a mai multora e greu de pus sub semnul îndoielii. Apostolii totuşi, cînd au auzit vestea, s-au îndoit. Ei mărturisesc acest lucru cu sinceritate. Vestea era prea mare, prea neobişnuită. Dar cînd L-au văzut şi ei, au crezut. Apoi Iisus s-a arătat la o mulțime de peste cinci sute de persoane. La mărturia *Mironosițelor* s-au adăugat astfel mulțime de alte mărturii, mărturii care stau acum la temelia credinței noastre în Învierea Domnului şi în Învierea noastră.

Iubiți credincioşi,

Îndreptîndu-se spre mormînt în dimineața Învierii, *Mironosițele* se întrebau între ele: „*Cine ne va prăvăli piatra de pe uşa mormîntului?*" (Marcu XVI, 3). Această întrebare şi-au pus-o oamenii, într-o formă puțin schimbată, de cînd e lumea: „*Cine ne va prăvăli piatra de pe taina morții?*" Cine ne va arăta ce e dincolo de moarte?

Dacă n-ar fi înviat Hristos, la această taină şi la aceste întrebări n-am fi avut răspuns. Înviind Hristos, *El a înlăturat piatra de pe taina morții*, descope-

rindu-ne că sufletul nu moare, şi că chiar şi trupurile vor învia, transfigurate, cum a fost trupul lui Hristos după Înviere, putînd intra şi pleca prin uşile încuiate, fiind de altă calitate decît materia, şi trăind în alte dimensiuni ale timpului şi ale spaţiului.

Taine mai rămîn. Nu ştim absolut totul. Dar taina cea mare ne-a fost dezlegată şi ne e suficientă dezlegarea. Ştim că supravieţuim. Mîntuitorul însuşi şi Harurile Sale ni se comunică acum prin *Sfintele Taine*. Dar sînt Taine de El instituite care, prin credinţa în Învierea Sa, ne fac să ştim că toate vin de la Dumnezeu, că toate evenimentele vieţii se sfinţesc prin Biserică, şi că Biserica ne pregăteşte mîntuirea, adică întîlnirea fericită cu Dumnezeu, aici pe pămînt şi dincolo, după ce vom trece de pragul morţii.

Ca şi *Mironosiţele*, în istoria creştinismului, femeile au fost, alături de bărbaţi, exemple de credinţă şi mărturisire. Calendarul e plin de sfinte femei, alături de Maica Domnului, şi noi le cinstim şi de îndreptăm rugăminţi, ca unora care au trecere înaintea lui Dumnezeu. Bisericile şi casele noastre sînt pline de icoanele lor.

În tradiţia ortodoxă românească femeile au fost întotdeauna aproape de Biserică. Unele au luat drumul mănăstirilor ca să se consacre rugăciunii, altele al familiei, cele mai multe. Acestea şi-au crescut copiii în frica de Dumnezeu şi în credinţa în nemurire, dîndu-le o educaţie morală sănătoasă şi pregătindu-i să fie în viaţă corecţi, cinstiţi, muncitori, iubitori de dreptate, iubitori de pace şi de Patrie. Şi astăzi Sfînta noastră Biserică îşi pune în familia creştină aceeaşi mare speranţă. Vă îndeamnă pe toţi să rămîneţi credincioşi altarului străbun şi tradiţiilor noastre bimilenare. Să vă feriţi de cei care caută să vă atragă la credinţe străine, menite să rupă unitatea dintre noi şi legăturile cu trecutul nostru, acel trecut în care au trăit, au murit şi s-au mîntuit moşii şi strămoşii noştri. Unitatea de credinţă şi de simţire românească să fie idealul nostru al tuturor.

Bine credincioşi creştini,

Să mulţumim lui Dumnezeu că ne-a ajutat să ajungem să sărbătorim şi în anul acesta, această mare Zi a bucuriei creştine. Să ne rugăm unii pentru alţii, ca să fie între noi pace şi bună înţelegere. Să dea Domnul toate cele de trebuinţă ogoarelor, iar munca noastră să fie încununată de roade bogate, în tot locul şi în toată vremea. Să ne rugăm pentru propăşirea Patriei şi pentru pacea lumii. Lumea nu s-a aşezat încă pe baze solide şi soarta ei mai este sub ameninţare. Conducătorii Patriei noastre desfăşoară o luptă susţinută pentru stingerea conflictelor din lume, pentru dezarmare, dreptate şi pace, şi tot mai mulţi locuitori ai planetei se înrolează în acest front al apărării vieţii şi păcii. Să adăugăm la acestea şi rugăciunile noastre, căci aşa ne învaţă Dumnezeu cel înviat, care i-a salutat pe Apostoli zicîndu-le: *„Pace vouă"!* (Ioan XX, 19).

Să facem aşa, ca bucuria Învierii să fie bucuria viitorului nostru, a familiilor noastre, împlinirea idealurilor noastre. Domnul cel înviat să fie pururea în ajutorul nostru.

Fiţi sănătoşi!

Bucuraţi-vă! Hristos a înviat!

Al vostru, al tuturor, de tot binele voitor şi pururea rugător către Domnul,

† ANTONIE
Arhiepiscop al Sibiului şi
Mitropolit al Ardealului

Dată în Reşedinţa noastră din Sibiu, la Ziua Învierii din anul 1988.

† TEOFIL

DIN MILA LUI DUMNEZEU, ARHIEPISCOP AL EPARHIEI VADULUI, FELEACULUI ȘI CLUJULUI

Prea cinstitului cler și tuturor dreptcredincioșilor creștini din această Eparhie: Har, milă și pace de la Dumnezeu-Tatăl și de la Domnul nostru Iisus Hristos.

„Duceți-vă de spuneți fraților mei să meargă în Galileia: acolo Mă vor vedea"
(Matei 28, 10)

Iubiți credincioși,

Această poruncă a Domnului Hristos, dată mironosițelor femei pe seama ucenicilor Lui în chiar ziua Învierii Sale din morți, a fost împlinită întocmai. *„Cei unsprezece ucenici — al doisprezecelea ucenic, Iuda Iscarioteanul era rătăcit de la ei — s-au dus în Galileia, în muntele unde le poruncise Iisus să meargă"* (Matei 28, 16).

Acolo în Galileia, Domnul Iisus Hristos a rostit cîteva mărturisiri și îndrumări deosebit de prețioase, deosebit de importante pentru toți urmașii săi din toate vremurile și din toate neamurile.

În sfînta sărbătoare de astăzi vom zăbovi cu mare bucurie, cîteva minute, în preajma acestor *descoperiri dumnezeiești.*

Mai întîi, cu acel fericit prilej, a mărturisit despre sine deschis și deslușit: *„Toată puterea Mi-a fost dată în cer și pe pămînt"* (Matei 28, 18).

Ce mărturisire măreață și impunătoare! Ce declarație extraordinară mai presus de orice închipuire omenească! Ce descoperire mai cutremurătoare decît orice tunet posibil pe pămînt! Cel înviat din morți, totuși nu pentru prima dată ne uimește și a uimit pe toți cei din preajma Lui, cu puterea ce o deținea.

Înainte de a Se învia pe Sine, cu puterea Sa și cu puterea Tatălui ceresc, Omul-Dumnezeu a înviat pe fiul văduvei din Nain, pe fiica lui Iair și pe prietenul său Lazăr din Betania. Cu puterea ce o deținea, Iisus a potolit furtuna de pe marea Galileii — dintr-o dată — încît însoțitorii Săi din corabie cutremurați se întrebau între ei: *„cine este acesta de Îl ascultă chiar și vîntul și marea?"* (Marcu 4, 41).

Cu puterea ce o deținea, Iisus a vindecat orice fel de boală și orice fel de îndrăcire.

Matei evanghelistul ne informează astfel: *„Seara, au adus la Iisus pe mulți îndrăciți. El, prin cuvîntul Lui, a scos din ei duhurile necurate și a tămăduit pe toți bolnavii, ca să se împlinească ce fusese vestit prin proorocul Isaia care zice: El a luat asupra Lui neputințele noastre și a purtat boalele noastre"* (Matei 8, 16—17).

Puterea Lui nelimitată ne face să-L mărturisim cu inima plină de fericire și să-I zicem: *„Că Tu ești Împăratul păcii și Mîntuitorul sufletelor noastre..."*. Împărat care ocrotește pe cei buni și pedepsește pe cei răi. Împărat care este zăbav-

nic la mînie şi îndelung răbdător cu cei ce greşesc şi nu deznădăjduiesc. Împărat care a surpat moartea şi a zdrobit capul şarpelui celui vechi şi amăgitor. Căci întru dînsul, în Iisus şi în Preacurată maica Lui s-a împlinit strămoşeasca proorocie a lui Dumnezeu: *„Vrăjmăşie voi pune între tine şi femeie, între seminţia ta şi seminţia ei; aceasta îţi va zdrobi capul, iar tu îi vei împunge călcîiul".* Seminţia femeii (Iisus Împăratul) a zdrobit capul satanei care a reuşit prin cei răi, seminţia celui rău, să-L răstignească pe Hristos, să-i împungă călcîiul cum spune proorocia din cartea *Facerea* (cap. 3, versetul 15). Femeia duşmănită de şarpele cel vechi şi de seminţia lui este Preacurata Fecioara Maria. Unii religioşi de astăzi care hulesc pe Preacurata Fecioară Maria, au ieşit din seminţia ei, au părăsit pe cinstitorii ei şi ai Fiului ei şi s-au aşezat în cealaltă ceată, care duşmăneşte pe Maica lui Hristos. Să ne rugăm pentru îndreptarea lor şi pentru revenirea lor în ceata Împăratului celui atotstăpînitor.

Iubiţi credincioşi,

Urmarea mărturisirii lui Hristos despre puterea Sa a fost îndrumarea primită de apostolii Domnului Cel Înviat, pe un munte din Galileia, adică această trimitere: *„Drept aceea mergînd învăţaţi toate neamurile botezîndu-i în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfîntului Duh, învăţîndu-i să păzească toate cîte v-am poruncit vouă..."* (Matei 28, 19—20).

Ceea ce se desprinde din această trimitere este învăţătura că Dumnezeu cel veşnic poartă de grijă de toate neamurile pămîntului. Învăţaţi toate neamurile, faceţi ucenici în toate naţiunile şi botezîndu-i în numele Prea Sfintei Treimi, faceţi-i să se deprindă a împlini toate poruncile mele!

Sufletele tuturor oamenilor de pe toată suprafaţa pămîntului îi sînt scumpe Ziditorului lor. El vrea să le fericească pe toate şi să le primească la Sine în bucuria Sa cea veşnică. Calea către această soartă, iată că o formează credinţa în Sfînta Treime, botezul şi faptele bune. Calea către această soartă a deschis-o Fiul lui Dumnezeu cînd, făcîndu-Se om, a primit să înveţe, să pătimească, să moară şi să învieze din morţi pentru noi şi pentru a noastră mîntuire.

Ca învăţător, Hristos Domnul a mers cu cuvîntul Său pe calea proorocilor din legea veche. A propovăduit cu stăruinţă pocăinţa şi schimbarea în bine a vieţii, păzirea decalogului pe care l-a perfecţionat cu tîlcuirea Sa. Ca învăţător, Hristos Domnul ne-a descoperit un *adevăr nou* adică taina cea mare despre Prea Sfînta Treime. Această învăţătură se întemeiază mai ales pe cuvintele de aici ale Mîntuitorului: *„Mergînd învăţaţi toate neamurile botezîndu-le în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfîntului Duh"* (Matei 28, 19).

În cuvîntarea ce a ţinut-o Mîntuitorul la Cina cea de Taină, avem trei locuri în care este vorba de Fiul care roagă pe Tatăl să trimită în lume — sau anunţă că trimite El, pe Duhul Sfînt Mîngîietorul. Acum mă opresc la una din cele trei: *„Dar Mîngîietorul adică Duhul Sfînt, pe care-L va trimite Tatăl, în Numele Meu vă va învăţa toate lucrurile şi vă va aduce aminte de tot ce v-am spus Eu"* (Ioan XIV, 26).

Sfinţii Apostoli au aceeaşi învăţătură despre Dumnezeu: Tatăl, Fiul şi Duhul Sfînt, ca şi Mîntuitorul. De la Sf. Apostol Pavel din Epistola către Corinteni (II Cor. 13, 14) am luat şi am aşezat în Sf. Liturghie cuvintele pe care le cunoaştem adică: „Darul Domnului nostru *Iisus Hristos,* dragostea lui *Dumnezeu Tatăl* şi împărtăşirea *Sfîntului Duh* să fie cu voi cu toţi".

Avem şi alte multe locuri în Noul Testament despre acest mister al Prea Sfintei Treimi. De aceea Biserica adevărată aproape în toate rugăciunile şi cîntările ei, aşa cheamă şi se închină lui Dumnezeu. La fel face marea mulţime a creştinilor. Toţi laudă, mulţumesc, preamăresc şi cheamă în ajutor pe Tatăl, pe Fiul şi pe Sfîntul Duh, Treimea cea de o fiinţă şi nedespărţită.

Cei ce nu mărturisesc credinţa aceasta creştină, curată şi sfîntă, de obîrşie cerească, aşa cum au vestit-o apostolii, sfinţii părinţi şi toate soboarele Bisericii, nu sînt creştini. Este de admis că taina Prea Sfintei Treimi nu poate fi pătrunsă de mintea omului, dar noi ne rezemăm pe Noul Testament al Celui ce

a zis răspicat: *„Eu sînt Calea, Adevărul şi Viaţa. Nimeni nu vine la Tatăl decît prin Mine"* (Ioan 14, 6). Smeriţi să-L rugăm pe El împreună cu cel ajutat de El, pomenit în Evanghelia de la Marcu: *„Cred Doamne! Ajută necredinţei mele"* (Marcu 9, 24). Ori să-i cerem cu apostolii: *„Măreşte-ne credinţa"* (Luca 17, 5).

Iubiţi credincioşi,

La încheierea arătării Sale faţă de ucenicii săi pe un munte din Galileia, Iisus Hristos face această minunată făgăduinţă: *„Iată că Eu sînt cu voi în toate zilele, pînă la sfîrşitul lumii"* (Matei 28, 20).

Ce scumpă promisiune! Scumpă în primul rînd pentru conducătorii Bisericii Sale. În ea li se făgăduieşte că nu vor fi lăsaţi să greşească atunci cînd propovăduiesc poporului credincios voinţa lui Dumnezeu şi calea mîntuirii sufletelor chemate să moştenească împărăţia cerurilor. Negreşelnică va fi pururea învăţătura morală şi religioasă a Sfintei Biserici întemeiată şi călăuzită de Hristos biruitorul morţii şi al iadului.

În al doilea rînd această promisiune este scumpă pentru toţi creştinii. În tot ce gîndeşti, în tot ce simţeşti şi voieşti să ai ca însoţitor şi călăuză pe Cel ce te iubeşte şi îţi poartă de grijă: ce mare mîngîiere şi izvor de pace! Să ai necontenit ocrotitor pe cel atît de puternic, pe Domnul cerului şi al pămîntului: ce asigurare uimitor de fericită! Totuşi să fim atenţi la atitudinea noastră faţă de acest măreţ oaspete dumnezeiesc. E foarte firesc ca El să aştepte de la noi un tratament cu totul cuviincios şi demn. Păcatul — orice păcat — îl supără, îl ofensează.

Iată în ce direcţie trebuie să fim atenţi! Să nu săvîrşim păcatul sub orice formă ne-ar putea amăgi. Să nu pierdem nici o ocazie de-a face lucruri bine plăcute lui Dumnezeu şi semenilor noştri. Aşadar: din răsputeri evitarea oricărei vătămări şi îndeplinirea oricărei fapte bune, atît pentru viaţa noastră a fiecăruia dintre noi, cît şi pentru binele obştesc. Marile realizări pe care le-a obţinut poporul nostru îndeosebi în ultimele decenii să ne fie îndemn pentru propăşirea patriei noastre, pentru bunăstarea tuturor.

Iubiţi credincioşi,

Noi cei ce sîntem adunaţi în sfînta biserică avem deplină încredere că tot ce ne-a mărturisit despre sine Domnul nostru Iisus Hristos este cu totul şi întru toate adevărat.

Să ne întoarcem o clipă gîndul la cele ce adineaori le-aţi auzit cînd a afirmat: *„Toată puterea Mi-a fost dată în cer şi pe pămînt"*.

Încrezători în această putere universală să cerem în rugăciuni smerite darul cel preţios al păcii între neamurile şi popoarele pămîntului. Pentru nimeni nu este o situaţie ascunsă că pacea lumii de astăzi este primejduită.

Ciocnirile de interese şi setea de stăpînire produc adeseori frămîntări între state şi conducerile lor. Este cît se poate de firesc ca noi credincioşii ortodocşi să ne alăturăm, cu ceea ce ne stă la îndemînă, la toate demersurile pentru pace şi pentru dezarmare întreprinse de Conducerea înţeleaptă şi dinamică a Patriei noastre.

Exemplul ni-l oferă distinsul Preşedinte al Ţării noastre, Domnul Nicolae Ceauşescu care odată cu călăuzirea treburilor lăuntrice ale Patriei noastre, se preocupă de propăşirea generală a lumii de astăzi, de triumful mişcărilor pentru pace şi militează neobosit pentru o nouă ordine economică în lume şi pentru tot ce ajută la bunăstarea şi fericirea obştească a tuturor naţiunilor veacului nostru.

Iubiţii mei fii duhovniceşti, în viaţa fiecărei naţiuni există evenimente care-i marchează destinul şi care sînt aniversate cu bucurie. Printre momentele istorice pe care le vom cinsti în acest an se numără şi împlinirea a 70 de ani de la Marea Unire din anul 1918, cînd Transilvania, pămînt străbun, a revenit la sînul patriei mamă. Această sărbătoare, precum şi celelalte din calendarul multimilenarei noastre istorii, să o întîmpinăm cu bucurie, cu noi fapte care să contribuie la înflorirea

țării, căci pe vrednicii înaintași nu-i putem slăvi decît prin a face ca patria noastră să prospere necontenit.

Marele praznic al Învierii Domnului Hristos să coboare în inimile noastre bucuria sfîntă pe care au simțit-o evlavioasele femei și Sfinții Apostoli cînd au aflat și au întîlnit pe Dascălul lor înviat.

Învierea Mîntuitorului nostru iubit să reverse în casele voastre ale tuturor belșug de mîngîiere, sănătate și cerească binecuvîntare.

Harul Domnului nostru Iisus Hristos și dragostea lui Dumnezeu-Tatăl și împărtășirea Sfîntului Duh să fie cu voi cu toți.

„HRISTOS A ÎNVIAT !"

Al vostru către Domnul pururea rugător și voitor de tot binele,

† TEOFIL
Arhiepiscop al Vadului, Feleacului și Clujului

Dată în reședința Noastră Eparhială din Cluj-Napoca, cu prilejul Sfintelor Paști din anul 1988.

† EMILIAN

DIN MILA LUI DUMNEZEU,
EPISCOP AL EPARHIEI ORTODOXE A ALBA IULIEI

Iubitului cler, cinului monahal și dreptcredincioșilor creștini din această de Dumnezeu păzită eparhie, Har, milă și pace de la Iisus Hristos cel înviat, iar de la noi părintească dragoste și arhierești binecuvîntări.

„Dumnezeu, care a zis: «Strălucească din întuneric lumina!» El a strălucit în inimile noastre" (II Cor. IV, 6).

Iubiții noștri fii duhovnicești,

Prin purtarea de grijă a lui Dumnezeu, prin ajutorul Lui și prin voia Sa cea dumnezeiască sîntem părtași și în acest an la marea bucurie a Învierii Domnului. În această noapte sfîntă am auzit încă o dată, prin glasul clopotelor și prin Slujba Învierii, vestea că Mîntuitorul Hristos a biruit moartea, a sfărîmat porțile iadului și a deschis porțile vieții celei veșnice pentru toți cei care urmează calea pe care Fiul lui Dumnezeu întrupat ne-a arătat-o.

Să mulțumim lui Dumnezeu pentru această nouă bucurie și să ne străduim să înțelegem mesajul pe care Învierea lui Hristos îl transmite de aproape două mii de ani tuturor oamenilor. Ce spune mormîntul gol, ce spun îngerii, ce spun femeile mironosițe, ce spune Însuși Mîntuitorul după Înviere celor ce L-au urmat și au crezut în El, chiar dacă pentru moment s-au ascuns de frică? Ce spun cele aproape două milenii de viață creștină, experiența și spiritualitatea Bisericii lui Hristos, ce spune natura înconjurătoare, ce spune întreg universul? Pentru că toate acestea ne vorbesc.

Ce înțelege creștinul de azi din acest mesaj? Mai poate el să citească lămurit ca într-o carte deschisă învățătura pe care trebuie să și-o însușească din această măreață și tainică minune? Mai are mintea lui puterea de a cuprinde măcar o părticică din această taină? Sau, dacă nu poate să înțeleagă așa după cum se cuvine, ce trebuie să facă pentru a participa cu toată ființa sa, pentru a gusta și a se împărtăși din Învierea Mîntuitorului Hristos?

Iată, *iubiții noștri,* întrebări care stau în fața conștiinței noastre de creștini și la care, în mod firesc, nu altcineva, ci noi înșine ne cerem să răspundem.

Constatăm cu toții entuziasmul, bucuria cu care vin credincioșii la Slujba Învierii, strădania făcută cu plăcere și cu dăruire de a pregăti casele noastre și ospățul nostru pentru Ziua Învierii. Dar, au toate aceste manifestări exterioare un corespondent lăuntric, sufletesc? Izvorăsc ele dintr-o conștiință creștină sinceră și clară?

În primul rînd trebuie să fim convinși că un om nu poate participa, nu se poate bucura sau întrista de un eveniment dacă nu-l cunoaște, dacă nu știe sensul lui, dacă nu-l înțelege. El rămîne un simplu spectator pasiv, un privitor de la distanță, care se străduiește să meargă împreună cu ceilalți, care participă cu ade-

vărat, şi are chiar o anumită stare sufletească deosebită, dar nu este mulţumit, sufletul lui rămîne sec şi gol.

În al doilea rînd, trebuie să ştim că participarea omului la un eveniment sau altul depinde de măsura în care omul este implicat în acel eveniment şi este legat de ceea ce se întîmplă.

Nici unul din cuvintele şi nici una din faptele Mîntuitorului Hristos nu sînt fără învăţătură, fără un mesaj, pentru totdeauna valabil. Din toate cuvintele şi faptele Mîntuitorului putem trage învăţături pentru noi, creştinii de azi, aşa cum au făcut la rîndul lor înaintaşii noştri şi aşa cum vor face cei ce vor veni după noi, pînă la sfîrşitul veacurilor.

Exprimînd acest fapt, Sf. Ioan Evanghelistul scrie spre sfîrşitul Evangheliei sale: *„Deci şi alte multe minuni a făcut Iisus înaintea ucenicilor Săi, care nu sînt scrise în cartea aceasta. Iar acestea s-au scris ca să credeţi că Iisus este Hristosul, Fiul lui Dumnezeu şi, crezînd, viaţă să aveţi în numele Lui“* (Ioan XX, 30—31). Înţelegem din aceasta, că toate cele relatate au un scop şi scopul acesta este ca noi să avem credinţă şi viaţă.

Iar dacă sînt pline de învăţătură: înmulţirea pîinilor, vindecarea orbilor, slăbănogilor şi leproşilor, şi toate celelalte fapte minunate pe care le ştim, cu atît mai bogate în învăţătură sînt: Jertfa de pe Cruce, Învierea din morţi şi Înălţarea la ceruri care încununează opera Sa de mîntuire şi răscumpărare a neamului omenesc din robia păcatului şi a morţii, opera Sa de împăcare a omului cu Dumnezeu, pentru ca omul să poată redeveni fiu al Părintelui Ceresc.

Mîntuitorul Iisus Hristos ne-a arătat şi calea pe care trebuie să mergem pentru a ajunge la înţelegere, la taina acestui înălţător moment, ne-a dat, cu alte cuvinte, *cheia înţelesului*, rînduind, prin Sfînta Sa Biserică, o perioadă de pregătire, de exerciţii şi experienţă sufletească, perioada postului, la care este chemat să participe şi trupul prin înfrînare.

Cei care au mers pas cu pas pe calea Sfîntului şi Marelui Post, începînd cu prima săptămînă, cînd, în Canonul cel Mare repetăm necontenit: *„Miluieşte-mă Dumnezeule, miluieşte-mă!“*, urmată de încredinţarea: *„Cu noi este Dumnezeu“*, şi au urcat zi cu zi pe muntele desăvîrşirii, cugetînd la fiecare popas duhovnicesc, cei care au ajuns cu sufletul fremătînd de fiorul divin pînă pe culmea Golgotei în Vinerea Mare, pot privi la Înviere, o pot vedea, o pot înţelege. Cei care şi-au curăţit sufletul prin baia pocăinţei strălucesc acum în lumina Învierii.

Iubiţi credincioşi,

Din tezaurul, din bogăţia de învăţături care se desprind din Învierea Mîntuitorului, din mulţimea de sensuri pe care acest înălţător Praznic ni le dezvăluie, aş vrea să ne oprim cîteva clipe asupra uneia: *lumina pe care a răspîndit-o minunea Învierii.*

O lumină fizică, o strălucire care i-a făcut pe soldaţii care păzeau mormîntul să cadă cu faţa la pămînt îngroziţi şi să alerge să spună celor ce i-au rînduit, minunea la care au fost martori, lumină care învăluieşte şi astăzi Sfîntul Mormînt, aceeaşi dumnezeiască lumină care strălucise pe Tabor, cînd faţa lui Hristos *„a strălucit ca soarele, iar veşmintele Lui s-au făcut albe ca lumina“* (Matei XVII, 2), sau *„lumina din cer ca un fulger“* (Faptele Apostolilor IX, 3) pe care a văzut-o Saul pe drumul Damascului, şi care l-a orbit trei zile.

Dar, mai mult decît această lumină, pe care noi o amintim prin faptul că ţinem lumînări aprinse şi facem lumină în noaptea aceasta, a fost cealaltă lumină: lumina sufletească, lumina minţii, lumina înţelegerii. Cel Ce a zis: *„Eu sînt lumina lumii, cel ce-mi urmează Mie nu va umbla în întuneric, ci va avea lumina vieţii“* (Ioan VIII, 12), Cel Ce a fost *„lumina cea adevărată care luminează pe tot omul ce vine în lume“* (Ioan I, 9) a răspîndit, prin Învierea Sa cea dumnezeiască lumina care a risipit întunericul sufletesc.

Să încercăm să privim cu ochii minţii la Sfinţii Apostoli, la toţi cei care crezuseră în Mîntuitorul Hristos, cîtă lumină, cîtă bucurie aveau în suflet în timp ce erau împreună cu Iisus şi-L ascultau, şi-L vedeau. A venit însă timpul Patimilor:

Hristos a fost judecat, batjocorit, scuipat, umilit, răstignit pe Cruce, a murit și a fost îngropat. Totul în sufletul lor s-a întunecat, erau dezorientați, derutați de ceea ce se petrecuse, au fugit și s-au ascuns de frica iudeilor (Ioan XX, 19).

Și dintr-o dată, în sufletul lor strălucește lumina Învierii, o lumină, o bucurie mai mare decît cea pe care o avuseseră înainte, pentru că aceasta le lumina, le clarifica tot ceea ce au știut și au simțit. Acest fapt îl subliniază Sf. Evanghelist Luca prin cuvintele: *„Atunci le-a deschis mintea ca să priceapă Scripturile“* (Luca XXIV, 45).

Lumina aceasta sufletească ar trebui să o simțim cu toții astăzi. Tocmai așa se și numește sărbătoarea *„Luminatul Praznic al Învierii Domnului“* sau *„Luminata Zi a Învierii“* și urmează *„Săptămîna luminată“*, toate sînt marcate de lumină și de viață. Sf. Grigorie de Nyssa exprimă atît de sugestiv acest adevăr: *„De îndată ce viața a fost introdusă lîngă moarte și lumina a răsărit în întuneric, lumina și viața au distrus ceea ce le era opus, căci după firea lor, nici întunericul nu poate dăinui în fața luminii, nici moartea nu poate dura acolo unde lucrează viața“* (Marele cuvînt catehetic, 24).

Iubiți fii sufletești,

Lumina Învierii a călăuzit pe Sfinții Apostoli pînă la moartea fiecăruia pentru Hristos, cu convingerea că trec prin moarte la Înviere și viață. Ea a luminat Biserica primelor veacuri și a călăuzit toate popoarele creștine.

Această lumină și nădejde a Învierii a călăuzit și poporul nostru pe parcursul zbuciumatei sale istorii, de aceea, cu toate încercările grele la care a fost supus, a ajuns la împliniri mărețe.

Anul în care ne aflăm marchează cîteva aniversări de mare însemnătate pentru unitatea națională și spirituală a poporului nostru, pentru trăinicia credinței și legii noastre strămoșești, pentru limba și cultura românească.

Astfel vom aniversa: 70 ani de la Unirea Transilvaniei cu patria mamă, 40 ani de la refacerea unității spirituale prin Reîntregirea Bisericii Ortodoxe Române în 1948 și 12 ani de la refacerea scaunului vlădicesc al Bălgradului, evenimente petrecute la Alba Iulia; vom aniversa 300 de ani de la urcarea pe tronul Țării Românești a lui Constantin Brâncoveanu, domnitorul martir pentru credința și legea strămoșească și mare sprijinitor al românilor din Transilvania; tot anul acesta se împlinesc 340 ani de la apariția Noului Testament de la Bălgrad (1648), prima traducere a Legii celei Noi în limba română, monument al culturii noastre, cu un important rol în păstrarea conștiinței unității de limbă și de neam a tuturor românilor. Evenimentul va fi marcat prin apariția, în editura eparhiei noastre, a unei ediții critice, așa cum va apărea, prin grija Prea Fericitului Părinte Patriarh *Teoctist*, ediția critică a Bibliei de la București (1688), de la tipărirea căreia au trecut 300 de ani. Ne amintim de asemenea și de chipul părintelui Ion Agîrbiceanu, reprezentant de seamă al literaturii noastre contemporane, de la moartea căruia se împlinește un sfert de veac.

Aniversările anului acesta au început cu aceea a distinsului nostru președinte Domnul Nicolae Ceaușescu, cel care călăuzește, la dimensiunile prezentului, destinele poporului nostru și depune mari eforturi pentru instaurarea în lume a unui climat de pace și bună înțelegere între oameni și popoare.

Gîndind cu toții la aceste aniversări istorice, să cinstim după vrednicie jertfele, strădaniile și împlinirile înaintașilor noștri, precum și valorile culturale pe care ni le-au lăsat moștenire.

Iubiți credincioși,

Luminatul Praznic al Învierii Domnului trebuie să ne aducă în suflet încrederea că, așa cum Mîntuitorul Hristos a înviat din morți, biruind moartea și S-a înălțat la ceruri întru slavă, tot așa îi va învia din moarte și-i va face părtași slavei și luminii celei veșnice pe toți cei care primesc credința în El și colaborează cu

Harul dumnezeiesc, străduindu-se să ducă o viață creștinească, bineplăcută lui Dumnezeu și în dragoste față de semeni, pe toți cei care, rămînînd în unitatea de credință a Bisericii Sale celei dreptmăritoare, se împărtășesc din Sfintele Taine.

Cu aceste simțăminte cîntăm la Slujba Învierii: *„Cît este de sfîntă, cu adevărat, și mult prăznuită această noapte de mîntuire, și strălucită, mai înainte vestitoare fiind a zilei celei purtătoare de lumină, a Învierii, întru care Lumina cea fără de ani, din mormînt cu trupul tuturor a strălucit"* (Din canonul Învierii, cîntarea a 7-a).

Dorind să petreceți cu lumină și bucurie duhovnicească Sfintele Sărbători ale Învierii Domnului, Înălțării la cer și Pogorîrii Sfîntului Duh, vă împărtășim arhierești binecuvîntări și vă întîmpinăm cu creștinescul mesaj,

HRISTOS A ÎNVIAT!

Al vostru, de tot binele doritor și rugător fierbinte către Mîntuitorul nostru Iisus Hristos Cel înviat a treia zi din morți,

† EMILIAN,
Episcop al Alba Iuliei

Dată în reședința noastră episcopală din Alba Iulia cu prilejul Sfintelor Paști, 10 aprilie 1988.

† VASILE

DIN MILA LUI DUMNEZEU, EPISCOP AL EPISCOPIEI ORTODOXE ROMÂNE A ORADIEI

Iubitului cler şi dreptcredincioşilor creştini, har, milă şi pace de la Dumnezeu-Tatăl nostru şi de la Iisus Hristos, Domnul nostru, iar de la smerenia noastră arhiereşti binecuvîntări.

„Crucii Tale ne închinăm Hristoase şi Sfîntă Învierea Ta o lăudăm şi o mărim".

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Cu astfel de cuvinte şi sentimente creştineşti ne-am apropiat de marea sărbătoare a Învierii Domnului nostru Iisus Hristos.

Am împreunat bucuria cea mare a Învierii Domnului cu amintirea şi cinstirea pe care o datorăm „sfintei şi de viaţă făcătoarei Cruci", căci înainte de-a ajunge la strălucita zi a Învierii Domnului, am fost martori ai Patimilor Domnului. Înainte de Paştile Învierii am cinstit cu adîncă evlavie şi reculegere Paştile Răstignirii.

În Joia Mare, am ascultat slujba deniilor, cu citirea celor douăsprezece Evanghelii, în care s-au înfăţişat ochilor noştri sufleteşti durerile şi suferinţele Mîntuitorului, răstignirea şi îngroparea Lui. În decursul acestor citiri s-a scos din altar, ca din cer, şi s-a aşezat în mijlocul bisericii Sfînta Cruce. Credincioşii au venit înaintea ei şi s-au închinat cu evlavie, zicînd: *„Crucii Tale ne închinăm Hristoase şi Sfîntă Învierea Ta o lăudăm şi o mărim"*.

Înţelegem prin aceste cuvinte că jertfa Mîntuitorului pe Cruce este strîns legată de Învierea Lui. Prin patimile şi jertfa de pe Cruce ni se arată negrăita şi neajunsa iubire de oameni a Fiului lui Dumnezeu. El fiind, precum spune Sfîntul Apostol Pavel, *„chipul slavei lui Dumnezeu, nu a ţinut ca la o răpire a fiinţei Sale celei întocmai cu Dumnezeu, ci s-a deşertat pe Sine, chip de rob luînd, şi făcîndu-se asemenea oamenilor, şi la înfăţişare arătîndu-se ca un om. S-a smerit pe Sine, făcîndu-se ascultător pînă la moarte, şi încă moarte pe cruce"* (Filipeni 2, 6—8).

Iar prin Învierea din morţi a arătat dumnezeirea Lui, biruind moartea şi dăruind viaţă veşnică celor ce cred şi Îi urmează, precum cîntăm la Paşti: *„Hristos a înviat din morţi, cu moartea pe moarte călcînd şi celor din morminte viaţă dăruindu-le"*.

Aşadar, iată cum stau alături Crucea cu Învierea, durerea cu bucuria, arătîndu-ne pe de o parte cît de mult ne-a iubit şi ne iubeşte Domnul nostru Iisus Hristos, pe de altă parte cît de neajunsă este puterea Lui dumnezeiască. Nu putem îndeajuns prăznui Învierea Domnului, nu ne putem bucura deplin de roadele ei, dacă nu cinstim după cuviinţă Sfînta Cruce, dacă nu ne împărtăşim de darurile ce le-am primit prin jertfa lui Hristos.

Biserica noastră le-a aşezat totdeauna într-o strînsă legătură, mărturisind că Hristos a primit patimile pentru *„noi oamenii şi pentru a noastră mîntuire"*, pre-

cum spunem în Simbolul credinței: *„S-a răstignit, S-a îngropat și a înviat a treia zi după Scripturi"*.

Iubiți credincioși,

În cuvîntul de învățătură de la Paști, doresc să vă arăt care este temeiul cinstirii Sfintei Cruci. De ce o cinstim, de ce ne închinăm ori de cîte ori ne aflăm în fața ei; de ce ne însemnăm cu semnul Crucii la frunte, la piept și la umeri? O vedem pe turnul bisericilor, o avem în casă la loc de cinste, chiar bisericile ortodoxe sînt în formă de cruce, iar mamele însemnă pruncii cu semnul ei cînd îi așază în leagăn.

Cînd plecăm la drum ne facem semnul Sfintei Cruci și zicem: „Doamne, ajută-ne" și cînd isprăvim lucrul, ne însemnăm din nou cu Crucea, rostind: „Doamne, îți mulțumim". Iată cît de des folosim noi acest semn binecuvîntat și îl folosim, nu de ieri de alaltăieri, ci de la începutul creștinismului. Despre el vorbesc Părinții Bisericii și Sfînta Scriptură ne arată temeiul acestei cinstiri.

De la moși și strămoși am primit rînduiala să punem la căpătîiul mormîntului semnul Sfintei Cruci, pentru că noi credem și mărturisim că iubirea și credința sînt mai tari decît moartea și, precum spune Sfîntul Apostol Pavel: *„Dacă am murit împreună cu Hristos, credem că vom și viețui împreună cu El"* (Rom. 6, 8; II Tim. 2, 11).

Mai întîi de toate, trebuie să spunem celor ce ne îndeamnă să ne abatem de la dreapta cinstire a Sfintei Cruci că prin răstignirea Fiului lui Dumnezeu pe ea nu mai este „semn blestemat" ci a devenit semn binecuvîntat, semn sfînt și sfințitor, pentru că Cel ce S-a răstignit pe ea a făcut din ea un altar de jertfă mîntuitoare. Ea a devenit mijloc de biruință asupra vrăjmașului și izvor de har.

Apostolul Pavel scrie corintenilor: *„Cuvîntul crucii pentru cei ce pier este nebunie, pentru noi însă, cei ce ne mîntuim, este puterea lui Dumnezeu"* (I Cor. 1, 18).

Cînd erau întrebați primii creștini care este învățătura lor și ce cred, ei răspundeau: *„Noi propovăduim pe Hristos Cel răstignit: pentru iudei sminteală, pentru păgîni nebunie, dar pentru cei chemați, și iudei și elini (adică creștini): pe Hristos puterea și înțelepciunea lui Dumnezeu"* (I Cor. 1, 23—24). Deci *„sminteala crucii"* a încetat din momentul în care Hristos a fost răstignit pe ea.

Sfînta Scriptură nu cunoaște un Hristos care a înlăturat Crucea și a fugit de ea. Nu se poate numi cineva urmaș al lui Hristos dacă hulește crucea, pe care Însuși Hristos a primit moarte de bunăvoie.

Va zice, poate, cineva: Eu port crucea în inimă. Este oare inima singurul mădular al trupului care are lipsă de cruce? Nu trimite ea sînge și capului și celorlalte mădulare? Poate cineva, care iubește pe Hristos, să poruncească ochilor să nu privească spre Cruce sau să poruncească mîinii să nu se închine? Dacă credem în Hristos, de ce să-L despărțim de Cruce? Dacă vrem mîntuirea, de ce să nu o dorim pentru omul întreg: trup și suflet? Oare Mîntuitorul s-a oprit numai la suferința sufletească? Atunci de ce a pătimit și cu trupul pe Cruce și a rostit la urmă cuvintele: „Săvîrșitu-s-a"?

Iubiți fii sufletești,

Încă în Vechiul Testament aflăm multe semne care preînchipuiesc Crucea lui Hristos. Sfinții Părinți socotesc „pomul vieții care a fost sădit de Dumnezeu în rai" (Facere 2, 19), ca pe o preînchipuire a Crucii lui Hristos. „Precum prin lemn a venit moartea" (Facere 3, 1—26), tot așa prin lemn, adică prin cruce, la plinirea vremii, „s-a dat viața și învierea neamului omenesc", spune Sfîntul Ioan Damaschin.

Crucea Domnului a fost preînchipuită în lemnele pe care le-a purtat în spate Isaac, fiul lui Avraam, cînd a fost dus pe munte să fie jertfit (Facere 22, 2—12).

Patriarhul Iacob a închipuit semnul crucii cînd s-a închinat în faţa toiagului lui Aron (Gen. 47, 31) şi apoi a binecuvîntat pe fiii lui Iosif (Facere 48, 14).

Toiagul lui Aron, „cu care Moise a lovit marea şi a salvat pe Izrail, iar pe faraon l-a înecat" (Ieşire 14, 26, 29) este şi el un semn al Crucii. Moise a întins mîinile la rugăciune în chipul crucii şi a învins pe amaleciţi (Ieşire 17, 8—13). Mai lămurit este prefigurată Crucea în stîlpul pe care Moise a spînzurat şarpele de aramă în pustie, ca să scape de moarte pe cei muşcaţi de şarpe (Numeri 21, 8—9). Tot astfel creştinii care privesc spre Sfînta Cruce scapă de păcatele care duc la moarte sufletească.

Însuşi Mîntuitorul zice despre această asemănare următoarele cuvinte: *„Precum Moise a înălţat şarpele în pustie, aşa se cade să se înalţe Fiul Omului (pe cruce), ca tot cel ce crede în El să nu moară, ci să aibă viaţă veşnică"* (Ioan 3, 14—15). Această proorocie s-a împlinit. Crucea a devenit izbăvitoare de moartea cea veşnică. Ea este *„Crucea lui Hristos"*, *„steagul creştinătăţii şi podoaba Bisericii"*.

Ori de cîte ori privim Crucea, „privim la Hristos Cel răstignit, care ne-a răscumpărat din robia celui rău şi a morţii prin sîngele Său" (Matei 20, 28; Marcu 19, 45).

Nu ne închinăm materiei din care este făcută, ci Domnului şi Mîntuitorului nostru, care şi-a întins braţele pe ea, ca pe un altar de jertfă. Închinîndu-ne în faţa *„cinstitei şi de viaţă făcătoarei Cruci"* nu înseamnează că o adorăm. Ea nu este nici „idol", nici alt Dumnezeu. Cinstirea ei duce la adorarea Fiului lui Dumnezeu.

Cînd privim la jertfa lui Iisus pe cruce, ne dăm seama de valoarea vieţii, încît a trebuit să fie Însuşi Fiul lui Dumnezeu şi să moară pe cruce pentru ca să fim vrednici de împărăţia lui Dumnezeu.

În Noul Testament, Crucea devine „hotarul" dintre păcat şi virtute, dintre cei ce o cinstesc şi dintre „vrăjmaşii Crucii", cei ce nu o cinstesc. Ea este farul la lumina căruia vedem şi călătorim spre întoarcerea noastră acasă la Dumnezeu. Dacă nu ar fi fost ea, dacă n-ar fi fost jertfa lui Hristos pe cruce, noi n-am fi avut nădejdea învierii. Acum că Hristos a murit şi a înviat, credem că şi noi vom trece din moarte la viaţă.

Mîntuitorul nostru Iisus Hristos a vorbit în repetate rînduri despre patimile şi moartea Sa. *„Fiul Omului va fi dat în mîna arhiereilor şi a cărturarilor şi-L vor osîndi la moarte, şi-L vor da pe mîna păgînilor, ca să-L batjocorească şi să-L biciuiască şi să-L răstignească, dar a treia zi va învia"* (Matei 20, 18—19).

Chiar de nu vom cinsti Crucea, ne vom întîlni cu ea în ziua de apoi, cînd se va arăta pe cer, înconjurată de slavă, precum spune Sfîntul Evanghelist Matei: *„Atunci se va arăta pe cer semnul Fiului Omului"* (Matei 24, 30).

Iubiţi credincioşi,

Deosebit de însemnătatea pe care o are semnul Crucii şi jertfa Mîntuitorului, ea mai are şi alte înţelesuri. Mai întîi de toate ea are înţelesul iubirii celei nemărginite şi atotcuprinzătoare a lui Dumnezeu pentru lume şi pentru neamul omenesc.

Fiul lui Dumnezeu a ales calea jertfei de Sine ca să ne împace cu Dumnezeu. El n-a murit pentru păcatele Lui, căci era fără de păcat. A murit pentru noi şi în locul nostru. Nimeni, în afară de El nu putea lua asupra lui păcatele oamenilor. *„Prin rănile Lui noi toţi ne-am vindecat"*.

Crucea are şi un înţeles spiritual. Ea este semnul suferinţei, mai întîi semnul suferinţelor pe care le-a îndurat Hristos pentru noi, apoi însăşi suferinţa prin care ne este dat să trecem şi noi adeseori în viaţă.

De la începutul propovăduirii, Iisus a început a spune ucenicilor despre purtarea crucii suferinţelor. De la El avem cuvintele: *„Oricine vrea să vină după Mine, să se lepede de sine, să-şi ia crucea sa şi să-mi urmeze Mie"* (Marcu 8, 34; Matei 10, 30), precum şi cuvintele: *„Să-şi ia crucea în fiecare zi şi să-mi urmeze Mie"* (Luca 8, 23), *„căci cel ce nu-şi poartă crucea şi nu vine după Mine, nu poate să fie ucenicul Meu"* (Luca 14, 27).

Desigur, în aceste cuvinte, Domnul vorbeşte de crucea suferinţelor, de greutăţile pe care omul le are de purtat în timpul vieţii lui.

Într-o astfel de împrejurare, Domnul nostru Iisus Hristos ne îndeamnă să-I urmăm Lui, întrebîndu-ne în tot momentul ce ar face El, şi neuitînd că El Însuşi a purtat suferinţele şi că El ne poate ajuta să ieşim biruitori asupra lor. „*Căci vouă vi s-a dat pentru Hristos*, spune Apostolul Pavel, *nu numai să credeţi în El, ci şi să pătimiţi pentru El*" (Filipeni 1, 29), şi Sfîntul Apostol Petru zice: „*Căci spre aceasta aţi fost chemaţi, că şi Hristos a pătimit pentru noi, lăsîndu-vă pildă ca să păşiţi pe urmele Lui*" (I Petru 2, 21).

Cunoscînd multele dureri şi necazuri pe care oamenii le vor întîmpina în viaţa lor şi avînd mare iubire pentru mîntuirea lor, i-a îndemnat să nu se despartă de dragostea lui Dumnezeu în vremea suferinţelor; apostolilor le-a zis: „*În lume necazuri veţi avea, dar îndrăzniţi, căci Eu am biruit lumea*" (Ioan 16, 33).

În vremea suferinţelor sîntem asemenea unui călător care trece printr-un tunel. Dacă el nu ştie că la capătul tunelului îl aşteaptă soarele şi lumina, îşi poate pierde credinţa în biruinţa binelui. Aşa sîntem şi noi dacă în vremea suferinţelor uităm pilda Mîntuitorului, Cel ce a biruit moartea prin Învierea Sa.

Aflîndu-ne acum în ziua Învierii Domnului şi cinstind după cuviinţă patimile Lui cele dătătoare de viaţă, ne bucurăm şi mulţumim lui Dumnezeu în acest praznic, în care toate sînt pline de lumină şi bucurie.

Creştinismul este religia bucuriei, nu a lacrimilor. Învierea Domnului ne cheamă şi ne dă certitudinea vieţii celei pline de har şi lumină.

Iubiţi credincioşi,

Pe lîngă gîndurile şi simţămintele creştineşti, legate de marele Praznic al Învierii Domnului, însoţite şi de bucuria revărsată asupra firii de razele strălucitoare ale soarelui primăvăratic, doresc să vă împărtăşesc şi bucuria legată de unele evenimente din istoria poporului român.

În acest an se împlinesc şaptezeci de ani de la înfăptuirea statului naţional unitar român, de la Unirea Transilvaniei cu Ţara-Mamă. Ziua de 1 Decembrie 1918 este una din cele mai însemnate zile din istoria poporului nostru. Este ziua în care s-a împlinit idealul de unitate naţională a tuturor românilor; e ziua Marii Dreptăţi a neamului nostru.

În acest an trece prin faţa ochilor noştri sufleteşti istoria lui zbuciumată şi eroică. Ea a fost călăuzită, ca un fir de aur, de năzuinţa de libertate, dreptate şi unitate naţională. Ne aducem aminte cu recunoştinţă de toţi acei înaintaşi, luptători şi eroi ai făuririi idealului de libertate şi unitate a întregului popor.

Chipul Patriei din zilele noastre, mai ales în ultimele două decenii, de cînd la cîrma ei se află înţeleptul şi clarvăzătorul ei conducător, Preşedintele ţării, Domnul Nicolae Ceauşescu, este înnoit şi luminos.

Ea ne este scumpă şi o iubim ca pe o icoană. Ne este dragă fiindcă este a noastră; ne-am născut în ea. Ne-au lăsat-o moşii şi strămoşii noştri ca pe o zestre de mare preţ.

Ne este scumpă fiindcă lucrează la înflorirea ei, ca niciodată în trecut, întreg poporul.

Dacă aruncăm o privire asupra meleagurilor celor trei judeţe, Bihor, Satu Mare şi Sălaj, în cuprinsul cărora se află parohiile Eparhiei Oradiei, ne dăm seama cu uşurinţă de marile progrese realizate în acest colţ de ţară.

Nu există localitate care să nu se fi înnoit. Multe oraşe au luat naştere în ultimele două decenii. În ele s-au construit obiective industriale, economice şi culturale, care vorbesc de la sine despre puterea creatoare a unui popor ajuns stăpîn pe destinele lui. În toate aceste localităţi sînt semnele prezenţei poporului român din cele mai vechi vremuri.

La Oradea s-a auzit acum o mie de ani dorinţa de libertate şi dragoste de pămîntul strămoşesc a lui Menumorut; la Zalău, în preajma anului 1600, a străbătut pămîntul românesc Mihai Viteazul, primul înfăptuitor al unităţii naţionale; la Satu Mare, străjuieşte statuia lui Vasile Lucaciu, neînfricat luptător pentru drepturile şi unitatea poporului român.

În toate aceste localităţi pulsează acum şi se afirmă spiritul creator al poporului nostru.

Sînt menţionate aici doar cîteva din multiplele înfăptuiri de pe aceste meleaguri strămoşeşti. Ele se alătură la salba celorlalte realizări de pe întreg cuprinsul Patriei şi ne cheamă la o muncă hotărîtă pentru înălţare pe noi trepte de progres şi civilizaţie.

Credincioşii Bisericii Ortodoxe Române din această margine de ţară o fac din toată inima, sîntem siguri. Aceasta cu atît mai mult cu cît Biserica românească n-a avut alt drum decît drumul poporului, pe care l-a iubit şi sprijinit în tot trecutul lui.

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Cîntările bisericeşti de la Paşti ne îndeamnă să „ne luminăm cu prăznuire şi unii pe alţii să ne îmbrăţişăm". Ele ne cheamă să trăim în „unirea credinţei şi împărtăşirea Duhului Sfînt", să ne cuminecăm din potirul plin de har al jertfei de pe cruce şi al Învierii Domnului nostru Iisus Hristos; să ne hrănim din tezaurul de credinţă şi jertfă al întregului nostru popor; să cinstim pe înaintaşii şi înfăptuitorii visului de aur al neamului, să ne arătăm vrednici de jertfa lor şi să păstrăm cu scumpătate zestrea pe care ne-au lăsat-o.

Hristos ne cheamă să trăim sub bolta de har a credinţei noastre strămoşeşti, să păstrăm datinile şi obiceiurile creştineşti în care ne-am născut şi în care am trăit.

Zi de zi sîntem martori şi părtaşi la noile realizări care se înfăptuiesc deopotrivă la oraşe şi sate, prin care sporeşte bunăstarea materială şi spirituală a poporului nostru. În acest avînt creator se află integraţi şi credincioşii Bisericii noastre, aducîndu-şi aportul în uzine, pe şantiere, ca şi pe ogoare, la binele şi prosperitatea patriei scumpe. Vă îndemn ca împreună cu toţi fiii neamului să trageţi brazdă adîncă, plină de belşug şi rodnicie în folosul obştii întregi.

Îndeplinind toate acestea, ne vom arăta plăcuţi lui Dumnezeu şi folositori oamenilor.

Împărtăşindu-vă aceste învăţături şi îndemnuri creştineşti, la acest Praznic luminos al bucuriei, păcii şi vieţii, vă binecuvîntez şi rog pe Dumnezeu să vă ajute să-l petreceţi cu pace şi sănătate, cu alese bucurii duhovniceşti şi cu bogate roade în toată activitatea.

HRISTOS A ÎNVIAT!

Al vostru de tot binele voitor şi fierbinte rugător către Domnul şi Mîntuitorul nostru Iisus Hristos.

† VASILE
Episcopul Oradiei

Dată în reşedinţa noastră episcopală din Oradea, la sărbătoarea Învierii Domnului din anul 1988.

Studii și articole

VIAȚA, ACTIVITATEA ȘI OPERA MUZICALĂ A PROFESORULUI Dr. VASILE PETRAȘCU *

a) *Viața*

Profesorul Dr. Vasile Petrașcu s-a născut în comuna Lancrăm, jud. Alba, la 18 martie 1889, într-o familie de țărani.[1]

A urmat cursurile primare și gimnaziul german din Sebeș — Alba, continuînd liceul în Blaj. Aici își susține examenul de bacalaureat în anul 1908. Îndată după bacalaureat, se înscrie la Institutul Teologic „Andreian" din Sibiu, pe care îl absolvă în anul 1911 cu calificativul „foarte bine". Reținem anul 1911 ca un an jubiliar în istoria învățămîntului din Transilvania, întrucît atunci s-au împlinit 100 de ani de la înființarea învățămîntului teologic organizat, în Transilvania, avînd printre dascăli pe renumitul Gheorghe Lazăr, care nu peste multă vreme va pune bazele învățămîntului superior și dincolo de munți, la București.

După absolvirea Teologiei, primește o bursă de studii la Academia Comercială din Budapesta, din partea Mitropoliei de la Sibiu, pentru anii 1912—1914.

Reîntors în țară, în 1915, își începe activitatea profesională, mai întîi în calitate de contabil în București.

În 15 decembrie 1918 a fost chemat la Consiliul Dirigent din Sibiu unde i s-a încredințat conducerea contabilității Comitetului Agrar și odată cu Consiliul Dirigent s-a transferat la Cluj, unde s-a și stabilit definitiv.

Pe parcursul acestor ani de început, paralel cu activitatea profesională zilnică, și-a completat cunoștințele și în alte domenii, în special în arta sunetelor. Astfel, în timpul șederii la București, în 1915 și 1916, a fost student al Conservatorului de muzică. De altfel trebuie amintită înclinația deosebită a tînărului V. Petrașcu pentru muzică. „De mic copil a ascultat cu încîntare cîntecele, doinele, colindele",[2] pe care le-a auzit în satul marelui nostru Lucian Blaga. Cu siguranță că au copilărit împreună, s-au cunoscut, împreună au gustat din farmecul comorilor spirituale românești, crescînd amîndoi în duhul sănătos și viguros al evlaviei ortodoxe, la umbra bătrînei bisericuțe din Lancrăm. Aici, inegalabilul Lucian Blaga își doarme și somnul de veci, umbrit de încrustarea unei cruci abia vizibile, discrete, în monumentul de piatră ce-i străjuiește memoria și geniul.

Ca elev al liceului din Blaj a inițiat înființarea unui grup coral, format din elevii liceului, și cu care cînta la diferite manifestații cultural-artistice din inima Blajului.

Ulterior, ca student teolog la Sibiu, a condus corul studenților cu ocazia multor festivități organizate în orașele și satele din jurul Sibiului.

În timpul studiilor efectuate în Budapesta, a organizat și condus corul studenților din cadrul Societății „Petru Maior".

---

* Lucrare susținută în cadrul cursurilor de doctorat în Teologie, la Catedra de Muzică Bisericească, sub îndrumarea P. C. Pr. Dr. Conf. Nicu Moldoveanu, care a dat și avizul de publicare.

1 Cf. unui manuscris dactilografiat al familiei.

2 Dr. Rodica Comes, manuscris dactilografiat, Cluj-Napoca, 1984.

Vasile Petraşcu şi-a însuşit o temeinică cultură muzicală în primul rînd datorită studiilor de la Conservatorul din Bucureşti şi apoi la cel din Cluj. La Bucureşti a avut profesori celebri. Amintim pe Alfonso Castaldi, cu care a studiat armonia, iar la principii şi solfegii pe Dimitrie Kiriac. În convorbirile mai apropiate cu prof. D. Kiriac, acesta deseori l-a sprijinit şi l-a sfătuit să îmbrăţişeze cariera muzicală.

Nu este de neglijat nici strînsa colaborare cu ilustrul profesor şi compozitor Timotei Popovici. În timpul studiilor teologice de la Sibiu, Timotei Popovici, ca profesor de muzică, l-a remarcat şi încurajat.

Cu Timotei Popovici, Vasile Petraşcu va lega o strînsă prietenie, concretizată într-o valoroasă şi bogată corespondenţă, păstrată în mare parte în fondul de acte al familiei profesorului.

Iată conţinutul uneia dintre multele scrisori adresate de T. Popovici lui Vasile Petraşcu, purtînd data de 28 dec. 1935: „Iubite Domnule coleg Petraşcu! Îţi mulţumesc cu toată dragostea pentru deosebita bucurie ce şi de data aceasta mi-ai făcut-o prin bunele urări de sfintele sărbători ale Naşterii Domnului şi Anului Nou. Eşti singurul dintre foarte mulţii foştii mei elevi de la Seminarul Andreian din Sibiu acum aflători în Cluj, care îşi mai aduc aminte de fostul lor dascăl. Îţi doresc şi eu din toată inima, ca dimpreună cu toţi ai dumitale să vă bucuraţi de la bunul Dumnezeu de sănătate deplină şi bucurie la mulţi, mulţi ani, continuînd cu aceeaşi rîvnă şi pricepere munca frumoasă... şi de educaţie a tineretului.

Cu toată dragostea Timotei Popovici".

Într-una din corespondenţe, Timotei Popovici îi cere lui Vasile Petraşcu să-l informeze despre următoarele:

1. Ce cor cîntă în biserica Episcopiei din Cluj?
2. Corul e plătit, de cine şi cu ce sumă?
3. Din cîţi cîntăreţi este alcătuit şi ce beneficiu are fiecare.

La această cerere, Vasile Petraşcu îl informează amănunţit pe Timotei Popovici, iar acesta îi răspunde şi-i mulţumeşte într-o altă scrisoare.

La Conservatorul de muzică din Cluj, îl va avea ca profesor şi pe George Dima, directorul Conservatorului la Cluj. Vasile Petraşcu îşi va completa cunoştinţele de armonie, vioară şi pian.

În anul 1919 s-a înscris şi la Facultatea de drept din Cluj, pe care o va absolvi în 1922, iar în urma examenelor necesare susţinute, în anul 1924 a obţinut şi titlul universitar de „doctor în drept".[3]

În septembrie 1921 a fost numit contabil la Episcopia Ortodoxă Română din Cluj şi din septembrie 1924, prin înfiinţarea Academiei Teologice din oraşul de pe Someş, a fost numit prin concurs profesor la catedra de muzică bisericească şi ritual, predînd şi cursuri de drept constituţional, contabilitate, iar apoi şi drept bisericesc, pînă în anul 1940.[4]

Între anii 1940—1945, în perioada de tristă amintire pentru străbunul Ardeal, fiind expulzat din Cluj, a funcţionat la Facultatea de Drept a Universităţii din Cluj, mutată la Sibiu, ca asistent la Catedra de Drept administrativ, iar după anul 1945 a fost în continuare profesor de muzică şi tipic bisericesc la Academia Teologică din Cluj, pînă la pensionarea sa din anul 1951.[5]

După pensionarea din 1951, muzica a continuat să-i fie cea mai plăcută şi agreabilă preocupare. A compus, a armonizat, a prelucrat, a interpretat muzică. Pînă în ultimul an de viaţă a continuat munca la două lucrări, prelucrări după anumite melodii populare auzite în anii copilăriei sau ulterior, ca: „Suită ţărănească" şi „Viaţa ciobănească" pentru vioară cu acompaniament de pian.[6]

S-a stins din viaţă la 29 martie 1973 în vîrstă de 84 ani. Este înmormîntat în cimitirul Central din Cluj-Napoca. Slujba prohodului a fost oficiată de distinsul preot şi profesor Ioan Bunea. Printre altele, Pr. prof. Ioan Bunea, care a oficiat

---

3 Dr. Rodica Comes, *op. cit.*
4 *Ibidem.*
5 *Ibidem.*
6 *Ibidem.*

slujba de prohodire și la moartea prof. Celestin Cherebețiu, cita din Louis Pasteur cuvinte emoționante: „Fericit acela care poartă în sine un Dumnezeu, un ideal de frumusețe și pe care îl ascultă — idealul artei, idealul științei, idealul patriei, idealul virtuților sublime".[7]

Pr. prof. Ioan Bunea, ca unul care l-a cunoscut îndeaproape pe Vasile Petrașcu, îl portretiza astfel:

„Ce să mai spunem de omenia care la caracterizat în toate împrejurările! Așa l-am cunoscut cei ce ne-am împărtășit din roadele iubirii sale: blînd, modest, discret, duios în grai... Nu provoca jignire la adresa oamenilor; totul se desfășura în marginile decente și sub imperiul unei voințe blajine și conciliante, așa cum stă bine celui ce păzește hotarele legii și e chemat să fie pildă luminoasă tuturor".[8]

b) *Vasile Petrașcu — profesor și dirijor*

Activitatea lui Vasile Petrașcu, ca profesor de muzică la Academia Teologică din Cluj, este remarcabilă. Toată viața și-a închinat-o muncii ziditoare și creatoare, pentru înfăptuirea unui nobil ideal, acela de a sluji Biserica și Neamul, prin muzica ce cu drag a cules-o, a prelucrat-o și a împărtășit-o. Acest lucru îl mărturisește însuși Vasile Petrașcu în așa-zisele „Notițe fugare": „Ca amator, din fragedă copilărie, al muzicii religioase ascultată în școală și mai ales în biserică și al muzicii populare ascultată sau mai bine zis auzită în serile cu lună de la feciorii țărani din sat, în comuna natală Lancrăm, e foarte naturală și firească atragerea mea spre reproducerea acestor cîntări auzite și mai tîrziu fixate pe portativ sau notație liniară și apoi armonizîndu-le, după însușirea cunoștințelor de specialitate muzicală. Diferite cîntări *religioase* însușite la biserică sau la Crăciun de la copiii colindători în sat și cele *populare* de la feciori și fete mergînd și venind de la șezătoare pe de o parte, iar pe de altă parte de la jocul lor din șopronul morii, unde mergeau fete și feciori la joc, mi s-au întipărit în minte...".[9]

Practic, Vasile Petrașcu și-a început activitatea muzicală încă de pe băncile Teologiei sibinene, sau chiar mai dinainte, atunci cînd era doar elev la liceul din Blaj. Dar, în mod oficial, ca profesionist, Vasile Petrașcu intră pe porțile consacrării odată cu venirea la Cluj a vrednicului de pomenire Episcopul Nicolae Ivan, ctitorul și întemeietorul Academiei Teologice din Cluj, dar și „omul providențial", delegatul Mitropoliei Ardealului, însărcinat cu nobila și cutezătoarea misiune de a reînființa Episcopia Vadului, Feleacului și Clujului.

Prin Episcopul Nicolae Ivan, Arhipăstorul cel bun care și-a pus sufletul său neîncetat în serviciul Bisericii și al neamului",[10] Vasile Petrașcu și-a valorificat întreaga capacitate creatoare, fiind alături de vrednicul ierarh, împreună cu corul ce-l va înființa, în atîtea și atîtea împrejurări festive din viața culturală a românilor ardeleni, în perioada atît de zbuciumată, numită și perioada interbelică a istoriei noastre.

Astfel, în anul 1921, odată cu înființarea Episcopiei Vadului, Feleacului și Clujului, episcopul Nicolae Ivan l-a încredințat pe Vasile Petrașcu, ca fost teolog cunoscut de la Sibiu, „să formeze un cor bărbătesc, care să dea răspunsurile la serviciul religios din biserică".[11]

La 8 martie 1922 — în sala Consistoriului Episcopiei Ortodoxe Române din Cluj, str. 6 martie 31, are loc adunarea generală de constituire a reuniunii corale „Corul bărbătesc al Episcopiei Ortodoxe Române din Cluj", reuniune ce are meni-

---

7 Pr. prof. Ioan Bunea, *Cuvînt rostit la moartea Prof. Dr. Vasile Petrașcu*, 2 apr. 1973, Cluj-Napoca, manuscris.

8 *Ibidem.*

9 Prof. Dr. Vasile Petrașcu, *Notițe cu diferite publicații în ziare și date despre activitatea Corului Episcopiei Ortodoxe Române din Cluj*, manuscris.

10 Academia Teologică Ortodoxă Română Cluj, *Zece ani în slujba Bisericii și neamului*, 1924—1934, volum omagial, p. 3.

11 Dr. Rodica Comes, *op. cit.*

rea să se dezvolte paralel cu Episcopia Clujului, ca reuniune corală contribuind la înduioşarea inimilor şi înălţarea sufletelor ascultătorilor".[12]

În urma şedinţelor, corul s-a constituit, iar activitatea lui, sub conducerea prof. Vasile Petraşcu, a început îndată cu organizarea lui. Întrucît este primul cor bisericesc şi, totodată şi românesc, din Cluj, vom enumera şi componenţa lui:

Dirijor: Prof. Dr. Vasile Petraşcu;

Tenor I: Liviu Sîrbu, Dr. Teofil Dragomir, Liviu Dima, Inocenţiu G. Suciu, Aurel Vernicescu, Emil Fugătă, Gh. Avrămuţiu, N. Gherman, Dubău Alexandru;

Tenor II: Patriciu Curea, Vasile Popovici (senior), Vasile Popovici (junior), Ionel Decei, Vasile Feneşan, Baba Trifu;

Bariton: Petru Bura, Eleodor Zeicu, Iacob Gheorghe, Caba Emil, Virgil Suciu;

Bas: Veniamin Ardeleanu, N. Marcu, Emil Sălăjan, I. Macarie, Dr. Triff George, Filip Sibian, Murjău N., Micu Ieremia, Ioan Niţu Cadariu, Octavian Cîmpean, Anastasiu I., Emil A. Chiffa.

Preşedinte de onoare al corului bărbătesc a fost ales rectorul Conservatorului de Muzică din Cluj, compozitorul şi muzicianul George Dima.

Cu acest cor bărbătesc, Vasile Petraşcu a participat cu regularitate la susţinerea răspunsurilor liturgice în duminici şi sărbătorile mari la biserica ortodoxă din str. Bisericii Ortodoxe, iar în actuala Catedrală din Piaţa Victoriei, după terminarea şi sfinţirea ei din 4—6 nov. 1933.

Corul condus de vrednicul şi neobositul ei dirijor a intreprins multe concerte şi a cîntat la nenumărate sfinţiri de biserici din cuprinsul Eparhiei Clujului.

Urmărind retrospectiv evantaiul de participări ale acestui brav şi iscusit cor bărbătesc, care din 1925 se transformă în cor mixt, ne punem firesc întrebarea: cum a fost posibil ca în acele vremi să te poţi deplasa cu o uimitoare uşurinţă dintr-un capăt în altul al întregii Transilvanii? Răspunsul este simplu: dragostea şi pasiunea pentru muzică ce a insuflat-o Vasile Petraşcu membrilor corului Episcopiei Ortodoxe din Cluj a făcut ca să se uite toate neajunsurile şi inerentele dificultăţi, care ar fi putut crea o stare de oboseală sau plictiseala rutinei.

Pînă la începutul celui de al doilea război mondial a organizat, cu diferite ocazii, concerte şi în alte oraşe ale Transilvaniei şi în capitală — cu un repertoriu religios şi laic din literatura muzicală naţională şi universală, participînd în acest fel cu entuziasm la acţiunea de consolidare a unităţii noastre spirituale după înfăptuirea unităţii naţionale de la 1 Decembrie 1918.[13]

Vasile Petraşcu a fost dirijorul corului bărbătesc al Episcopiei Ortodoxe din Cluj pînă în februarie 1925, cînd pune bazele unui alt vestit cor, cel al Academiei Teologice Ortodoxe din Cluj, unde activa ca profesor, format din studenţi teologi, şi pe care l-a condus pînă în anul 1940.*

Dar iată şi cîteva aspecte privind activitatea dirijorală a Prof. Dr. Vasile Petraşcu, concretizată în nenumărate publicaţii ale timpului.

---

12 Din *Procesul-verbal* încheiat la 8 III 1922, cu ocazia adunării generale de constituire a reuniunii corale: Corul bărbătesc al Episcopiei Ortodoxe Române din Cluj; Diac. Prof. Brie Ioan, *Corul Catedralei Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului* şi *Clujului*, 58 de ani de la înfiinţare, — 8 III 1922 — în „Îndrumător bisericesc", 1979, Editat de Arhiepiscopia Ortodoxă Română a Vadului, Feleacului şi Clujului, p. 194.

13 Diac. Prof. Ioan Brie, *op. cit.*, p. 195.

* Redăm şi numele dirijorilor care au activat la corul Episcopiei:

1. Prof. Dr. Vasile Petraşcu — 1921—15 febr. 1925.
2. Prof. Sava Golumba — 15 II 1925—31 XI 1929.
3. Pr. Prof. Patriciu Curea — 3 XI 1929—1 II 1930.
4. Prof. Augustin Bena — 1 II 1930—1 IX 1940.
5. Pr. Laurenţiu Curea — 1 IX 1940—iulie 1945.
6. Diac. Prof. Ioan Brie — din iulie 1945 pînă azi, deci este dirijorul corului de 41 de ani. Şi pe această cale îi aducem sentimentele noastre de recunoştinţă şi consideraţie.

Cu prilejul activității despărțămîntului Cluj al „Astrei" din 20 mai 1921, s-a ținut o șezătoare culturală în comuna Aghireș, situată la 20 km de Cluj. Din delegația ce a participat la această șezătoare, a făcut parte și „Corul Episcopiei din Cluj, sub conducerea iscusitului conducător dl. Petrașcu. Cîntările și declamările Corului Episcopiei storc aplauzele mulțimii".[14]

De remarcat că activitatea corului a început încă din 1921, deci înainte de a se institui prin decretul consistoriului eparhial din 8 III 1922.

Prof. Vasile Petrașcu participă și la înmormîntarea venerabilului preot Nicolae Giurgiu din Chintău — Cluj, un vrednic ziditor de biserici și școli: „Corul bărbătesc din Cluj sub conducerea D-lui Petrașcu a cîntat foarte nuanțat cîntările de înmormîntare".[15]

Momentul inaugurării reuniunii corale clujene a fost prezentat și în presă: „Sîmbătă, în 11 martie, 1922, fiind de față peste 30 de persoane iubitoare de muzică și cîntare românească, s-a pus bază reuniunei corale numită „Corul bărbătesc al Episcopiei Ortodoxe Române din Cluj"... Scopul reuniunii este cultivarea muzicii corale bisericești și naționale românești, cîntarea permanentă a răspunsurilor Liturghiei în biserica respectivă, în catedrala ce se va zidi, cîntarea și cultivarea cîntărilor obișnuite la toate ocaziunile vieții și festivitățile de caracter național și ceremoniale bisericești... Dirigentul și prezidentul reuniunei: Vasile Petrașcu".[16]

Același moment festiv a fost anunțat și în ziarul bisericesc „Telegraful Român".[17]

Cu prilejul sărbătoririi Zilei Eroilor din 27 mai 1922 din Cluj, s-a oficiat un serviciu religios, la care a participat și Corul Episcopiei. Acesta, sub conducerea prof. Vasile Petrașcu „a avut mult succes și a provocat mult interes din partea ascultătorilor".[18]

Participările la sfințirile de biserici au fost inaugurate la Unguraș. Aici, în ziua de 28 sept. 1922, „s-a sfințit cu mare solemnitate de către P. S. Nicolae Ivan biserica din Unguraș... Cîntările executate de Corul Episcopiei Ortodoxe Române din Cluj, condus de priceputul dirigent și cîntăreț V. Petrașcu, care s-a remarcat în atîtea rînduri, a făcut ca serviciul divin să fie mai înălțător și credincioșii să se simtă mai aproape de Dumnezeu".[19]

Același minunat cor bărbătesc a dat răspunsurile la înmormîntarea unui vrednic preot, Ioan Iliescu, din Barabic — Turda.[20]

Prof. Vasile Petrașcu îl va însoți cu corul bărbătesc pe Episcopul Nicolae Ivan și la diferite vizite pastorale în localitățile învecinate cu orașul Cluj. Astfel, în 30 aprilie 1922, neobositul ierarh va vizita parohia din Someș-Falău. „Răspunsurile liturgice le-a dat corul bărbătesc al Episcopiei din Cluj, sub conducerea neobositului dirigent Vasile Petrașcu".[21]

Vizitele canonice ale Episcopului N. Ivan au continuat și în Țara Moților, la Baia de Arieș. „Corul episcopesc în frunte cu dl. Vasile Petrașcu așteptau la marginea podului sosirea P. S. Sale. Cînd se opri automobilul, urale din mii de piepturi izbucniră. Corul episcopesc intonă „Pre Stăpînul", apoi cîntă corul copiilor. Liturghia solemnă ce s-a celebrat în vechea și frumoasa biserică de P. S. Sa asistat de protopopi și preoți, și ale cărei răspunsuri le-a dat corul episcopesc al Clujului, a fost înălțătoare".[22]

Un fior de adîncă emoție îți inundă sufletul citind în presa vremii lucruri atît de copleșitoare privind activitatea corului bărbătesc al Episcopiei clujene,

---

14 „Înfrățirea", anul III, nr. 806, Duminică, 27 mai 1921.

15 „Voința", 13 II 1922, Cluj, *„Un ziditor de biserici și școli"*, p. 5.

16 *O nouă reuniune de cîntări*, în „Patria", 16 III 1922, Cluj.

17 *O nouă reuniune de cîntări*, în „Telegraful Român", martie 1922, Sibiu.

18 *Sărbătorirea Zilei Eroilor*, în „Patria", 27 mai, 1922, Cluj.

19 *Sfințirea bisericii din Unguraș*, în „Înfrățirea", 28 sept. 1922, Cluj; vezi și *„Sfințirea bisericii din Unguraș*, în „Înfrățirea", 28 aug. 1922, Cluj.

20 *Moartea unui preot regretat*, în „Înfrățirea", nr. 448, febr. 1922, Cluj.

21 *P. S. S. Episcopul Nicolae al Clujului în mijlocul poporului*, în „Înfrățirea", an. II, nr. 506, mai 1922.

22 *Vizitațiunea canonică a P. S. Sale Nicolae al Clujului în Țara Moților — la Baia de Arieș*, în „Înfrățirea", marți, 30 mai 1922, Cluj.

condus de inimosul şi veşnic tînărul prof. Dr. Vasile Petraşcu. Cîtă bucurie n-or fi simţit moţii de pe toată Valea Arieşului, de la Turda pînă la Cîmpeni şi Abrud, atunci cînd plaiurile lor atît de pitoreşti au fost binecuvîntate de un arhiereu, atunci cînd văile Apusenilor au răsunat de ecourile acordurilor solemnei Liturghii ale acelor bărbaţi devotaţi, însufleţiţi de prof. V. Petraşcu.

Nu a trecut nici un an de la instituirea corului bărbătesc al Episcopiei Clujului, că dirijorul lui a anunţat un concert coral pentru seara zilei de 30 dec. 1922. Concertul a beneficiat de prezenţa activă a cîntăreţelor de operă Lya Pop şi Mimi V. Nestorescu. De asemenea au luat loc în fotoliile de onoare ale sălii Prefecturii, Episcopul Nicolae Ivan şi Directorul Conservatorului din Cluj, Gh. Dima. „În faţa acestui numeros public, corul de sub conducerea neobositului dirijor V. Petraşcu şi-a desfăşurat programul său bogat, variat şi bine ales, cuprinzînd cîntări religioase, populare şi naţionale". Faptul că aceste cîntări au fost aplaudate frenetic de către public dovedeşte îndeajuns că ele au fost executate cu o deosebită pricepere. Îndeosebi „Doina" de T. Popovici cu solo bas Dl. N. Topolog şi cu solo de tenor: Dl. Inocenţiu Suciu au plăcut mult". Aceeaşi publicaţie ţinea să adauge: „Corul a mai dat pînă acum concursul şi la alte concerte şi festivale, precum şi la diferite sfinţiri de biserici şi vizitaţii canonice prin diferite sate şi orăşele, contribuind astfel la progresul cultural-muzical-naţional".[23]

Cotidianul „Înfrăţirea" din 2 ian. 1923 publica noi aspecte ale amintitului concert. Printre altele se spunea: „Am avut ocazia să auzim din nou cîntecele care ne amintesc de trecutul greu al neamului nostru... Dl. Petraşcu, conducătorul corului, a făcut un lucru frumos, prin instruirea unui cor, care ne face fală în toate ocaziile".[24]

Un moment de referinţă în activitatea corului îl constituie participarea la sfinţirea capelei ortodoxe române din Aiud, cînd corul bărbătesc condus de V. Petraşcu a lăsat o vie amintire.[25]

Un alt moment festiv din bogata activitate a corului l-a constituit prezenţa sa la un concert în Tg. Lăpuş cu ocazia adunării generale a despărţămîntului „Astrei" în ziua de 5 august 1923. Un articol superb a dat amănunte privind acest concert: „Unul dintre cele mai eficace mijloace de a contribui la propagarea culturii inimii şi a minţii, la înălţarea şi purificarea sufletelor... este şi cîntarea armonioasă corală bine executată. Corul Episcopiei din Cluj sub conducerea binecunoscutului şi zelosului ei dirigìnte Vasile Petraşcu, în executarea programului său de propagandă culturală muzicală, pe lîngă alte producţiuni nu a ezitat a-şi da concursul benevol şi gratuit de cîte ori l-a invitat". Tot cu aceeaşi ocazie s-a oficiat şi un „parastas în memoria fericitului Andrei Şaguna la care a dat răspunsurile Corul Episcopiei".[26]

Tot cu prilejul serbărilor „Astrei", corul bărbătesc al Episcopiei din Cluj a dat un concert la Someşul Rece (16 km de Cluj), unde s-a înfiinţat o bibliotecă populară şi o nouă „agentură a societăţii Astrei". „Între pauze corul Episcopiei din Cluj de sub conducerea d-lui Petraşcu a delectat auditoriul fiind îndelung aplaudat".[27]

La mijloc de primăvară, în 1923, cu prilejul unui emoţionant eveniment, sărbătorirea eroului necunoscut, Prof. Vasile Petraşcu a participat cu corul Episcopiei la această vibrantă manifestare de suflet a românilor din Cluj. Atunci, în jurul orei 12, „după isprăvirea Te-Deum-ului s-a dat, prin trîmbiţi şi apoi printr-o tragere de tun, semnalul pentru cele două minute de complectă linişte în cinstea coborîrii în pămînt a eroului necunoscut. A fost o clipă emoţionantă, gîndindu-te mai ales că la aceeaşi vreme în toată ţara a încetat pentru două minute orice mişcare, fabricile au încetat lucrul, trăsurile pe străzi au stat locului, tre-

23 L. P. Văleanu, *Concertul reuniunii corale „Corul bărbătesc al Episcopiei Ortodoxe Române din Cluj*, în „Înfrăţirea" nr. 698/1923, Cluj.

24 *Mişcarea artistică la Cluj*, în „Înfrăţirea", Cluj, marţi 2 ian. 1923, an. V.

25 *Sfinţire de biserică*, în „Înfrăţirea", nr. 868, 1923, septembrie, Cluj.

26 *Concertul Corului Episcopiei din Cluj* dat în Lăpuşul Unguresc, în „Înfrăţirea", mai 1923, Cluj.

27 *Serbarea „Astrei" la Someşul Rece*, în „Înfrţăirea", nr. 807, 1923, Cluj.

nurile s-au oprit în cîmp, vapoarele pe mare; numai inimile oamenilor băteau mai tare pentru toți acei eroi, care au îndeplinit un vis uriaș prin jertfa lor de sînge". În această ambianță vibrantă „Corul Episcopiei, admirabil instruit și condus de Dl. Petrașcu, a intonat imnul nemuritor „Deșteaptă-te române", ascultat în picioare de întreg publicul în impunătoarea clădire a Teatrului Național din Cluj. Trebuie să relevăm — arăta ziarul „Patria" — îndeosebi priceperea și hărnicia d-lui Petrașcu, care învingînd multe greutăți, a creat în Cluj un cor bisericesc din cele mai bune ce le avem în țară".[28]

La început de vară, în 1923, prof. Vasile Petrașcu împreună cu corul său vor participa la sfințirea bisericii din Rogoz. „Răspunsurile liturgice au fost date de corul Episcopiei de sub conducerea destoinicului dirigent Vasile Petrașcu. Participarea corului — sublinia articolul din „Înfrățirea" — la vizitațiile canonice constituie o latură importantă din activitatea corului care este un factor primordial în misiunea religioasă în deosebi în timpurile tulburi de azi, cînd se ivesc atîtea secte religioase, care vin să distrugă credința strămoșească". Același ziar nota mai departe: „Cîntările bisericești, naționale și lumești (populare n.n.) executate cu pricepere și cîntate cu simț, fără de care atmosfera ar fi prea monotonă, fac ca sufletele tuturor să vibreze de fericire, înălțîndu-le deasupra necazurilor zilnice în sferele înfrățirii și ale iubirii reciproce".[29]

Toamna anului 1923 a însemnat pentru orașul Cluj, pentru Biserica Ortodoxă din Ardeal, un moment de înaltă ținută spirituală. S-a pus piatra fundamentală a Catedralei Ortodoxe. În prezența Mitropolitului Nicolae Bălan, a Episcopului Roman Ciorogariu de la Oradea și a Episcopului Nicolae Ivan al Clujului, Corul Episcopiei, condus de Vasile Petrașcu și-a făcut datoria din plin. Episcopul Ivan citea actul comemorativ arătînd bucuria fiecărui român cînd se pun bazele unei catedrale românești în Cluj.[30] Peste 10 ani va avea loc sfințirea ei.

Serbările populare din Ardeal erau foarte numeroase. Ele erau generate fie de comemorări naționale, fie de dragostea românilor de pe aceste plaiuri străbune pentru muncă, îndeosebi pentru munca pămîntului. Astfel de festivități erau întregite calitativ și prin prezența corului teologilor din Cluj, condus de prof. V. Petrașcu.

Așa după cum este cunoscut, în 1924 a luat ființă în Cluj Academia Teologică Ortodoxă Română. Vasile Petrașcu, ca profesor de muzică bisericească la această instituție, a organizat un strălucit cor de studenți teologi, care în bună parte a luat locul corului Episcopiei, în celebrele „ieșiri" prin satele și orașele Transilvaniei.

O astfel de participare a fost și aceea de la Tureni, unde Vasile Petrașcu, cu inimoșii săi tineri teologi, au lăsat o frumoasă impresie. Aici s-au cîntat minunate bucăți celebre din repertoriul religios universal și popular din repertoriul național. Țăranii români din Tureni au fost entuziasmați de minunatele lucrări ale lui Kiriac, Vidu, Bena, T. Popovici și V. Petrașcu. Succesul festivității se datorește muncii preotului I. Chiuhan... și a neobositului profesor dr. Vasile Petrașcu, care prilejuiesc momente înălțătoare de felul celui de la Tureni".[31]

Un moment deosebit din activitatea prof. Vasile Petrașcu l-a constituit Adunarea generală a corului Episcopiei din Cluj din 15 februarie 1925. Acum, sub conducerea Pr. Sebastian Stanca, asesor consistorial, s-a ținut o adunare generală la care au participat 50 membri coriști. Din darea de seamă citită de coristul Todea I., secretarul corului, rezultă o bogată activitate a corului. S-au remarcat vestitele concerte date în Ludușul de Mureș, Ibănești și Cluj, precum și neuitatele „pelerinaje muzicale" prilejuite de serbările centenarului lui Avram Iancu

---

28 *Sărbătorirea eroului necunoscut în Cluj*, în „Patria", an. V, nr. 105, sîmbătă, 19 mai 1923, Cluj.

29 *O latură din activitatea Corului Episcopiei, Sfințirea bisericii din Rogoz*, în „Înfrățirea", nr. 814, 1923, Cluj.

30 *Punerea pietrei fundamentale a Catedralei Ortodoxe din Cluj*, în „Patria", anul V, marți, 9 oct. 1923, nr. 218, Cluj.

31 *Sărbătoare culturală în Tureni (Turda)*, în „Înfrățirea", luna VI, 1925, Cluj.

de la Cîmpeni, Vidra şi Muntele Găina. Prof. Vasile Petraşcu, în urma celor arătate, roagă să fie absolvit de funcţia ce o deţinea ca dirijor al Corului Episcopiei, întrucît are multe obligaţii profesionale la noua Academie Teologică unde a format corul teologilor. „Adunarea, avînd în vedere motivele serioase prezentate de dl. Petraşcu, cu regrete primeşte această abzicere, cu nădejdea că va reveni. Cei ce se interesează de această societate — sublinia un ziar local — ştiu că întemeierea ei este strîns legată de persoana d-lui Petraşcu. Ca prim-preşedinte şi conducător al corului, a făcut totul ce a fost cu putinţă, ca să ridice nivelul acestei societăţi. Noul conducător este dl. Sava Columba, prof de muzică la Liceul „Gh. Bariţiu" (este al doilea dirijor al Corului Episcopiei din Cluj n.n.). Dsa. primeşte un cor bine organizat şi disciplinat".[32]

În ziua de duminică 22 iunie 1924, cu prilejul unei vizite canonice a P. S. Nicolae Ivan la Murăş-Ludoş, corul Episcopiei Ortodoxe din Cluj va da un splendid concert, cuprinzînd cîntece religioase, populare şi naţionale. Din cele naţionale nu lipseau „Trei culori", „Sfîntă zi de libertate" şi „La Turda" de G. Dima.[33]

Corul teologilor, instruit şi condus cu însufleţire şi dăruire de prof. Dr. Vasile Petraşcu, a devenit o tradiţie indispensabilă învăţămîntului teologic-academic de la Cluj. Pentru cei care au avut fericirea să-l asculte, el devenea o adevărată sursă de cunoaştere şi educaţie în acelaşi timp. Impresiile lăsate de corul teologilor în inimile celor ce-l ascultau cu sufletul la gură, nu se uitau uşor. Prezenţa prof. V. Petraşcu cu teologii lui în atîtea şi atîtea sate sau oraşe din Transilvania, constituia de fiecare dată o adevărată sărbătoare a întregii suflări româneşti.

Astfel, cu ocazia sfinţirii bisericii din Sovata-Băi de către P. S. S. Nicolae Ivan în 4 august 1929, s-a organizat un concert dat de corul bărbătesc al Episcopiei din Cluj (Corul teologilor), concert de o deosebită ţinută artistică. Nu au lipsit lucrările religioase ale lui C. Porumbescu, A. Bena sau Mandicevschi, nici cele populare ale neuitaţilor noştri compozitori D. G. Kiriac, I. Vidu, T. Popovici sau cele naţionale ale înflăcăratului I. G. Brătianu.[34]

Concerte asemănătoare a susţinut Corul Academiei Teologice din Cluj sub conducerea Prof. Vasile Petraşcu şi în oraşele Cîmpeni la 10 oct. 1929 şi în Huedin la 26 dec. 1929.

De asemenea, cu prilejul sfinţirii bisericii din Uioara (lîngă Ocna-Mureş), Corul Academiei Teologice Ortodoxe Române din Cluj a susţinut un strălucit concert în 29 iun. 1930. Un alt concert susţinut de Corul Academiei Teologice în cadrul unei „„Serate artistico-literare" din seara zilei de 26 dec. 1930 a Societăţii Studenţilor în Teologie „Credinţa Ortodoxă", a avut de asemenea un remarcabil succes.

Un eveniment de rezonanţă în întreaga ţară l-a constituit sfinţirea Catedralei Ortodoxe din Cluj. Evenimentul, încărcat de semnificaţii nu numai religioase, dar mai cu seamă patriotice, româneşti, a copleşit întreg Ardealul. Invitaţi din toate colţurile Transilvaniei, dar şi de dincolo de munţi curgeau năvalnic spre Cluj. Sărbătoarea a dobîndit caracter naţional. În această ambianţă de simţire şi trăire românească ortodoxă, prof. Vasile Petraşcu era chemat să-şi dea concursul în reuşita deplină a evenimentului.

La 5 noiembrie 1933, catedrala ortodoxă din Cluj, adevărată capodoperă a arhitecturii româneşti, superbă siluetă brîncuşiană înfiptă în centrul Ardealului, era gata, cu uşile Catapetesmei larg deschise întru întîmpinarea întîiului Patriarh al României, Miron Cristea, a vrednicului de pomenire Nicolae Bălan, Mitropolitul Ardealului, a ctitorului de pioasă amintire Nicolae Ivan, a celorlalţi ierarhi, care au participat la această măreaţă sărbătoare a românilor ortodocşi transilvăneni. Atunci, la 5 noiembrie 1933, prof. Vasile Petraşcu, „cu un cor format din

32 *Adunarea generală a Corului Episcopiei din Cluj*, în „Patria" anul VII, nr. 38, joi, 19 febr. 1925, Cluj.
33 Cf. programului de Concert, Tip. „Ardealul", Cluj, 834/924.
34 Programul Concertului Tip. Eparh. Cluj, 29123.

cca. 100 persoane, a dat răspunsurile liturgice la sfinţirea Catedralei Ortodoxe din Cluj.[35]

„Moment deosebit de emoţionant a fost intrarea în Catedrală, cînd cele 3 coruri (al Episcopiei, al Operei Române şi al Şcolii Normale de învăţătoare) au început să cînte imnul răsunător al Învierii, „Luminează-te, luminează-te, noule Ierusalime". Spaţiul imens al Catedralei a vibrat pentru prima dată de ecoul măririi lui Dumnezeu ridicat de unde nevăzute spre înaltul cupolei mari şi de acolo, înconjurînd întreg cuprinsul ei, ca şi brîul ce porneşte din unghiurile celor patru puternici pilaştri ce o susţin, ducînd privirea şi sufletul spre ceruri ca să simţi fiorul prezenţei divine".*

Seara, la Teatrul Naţional din localitate, Corul Episcopiei a susţinut un concert religios.[36]

În legătură cu sfinţirea Catedralei din Cluj, Timotei Popovici îl ruga într-o scrisoare pe Vasile Petraşcu să-i procure 2 bilete de intrare, întrucît la actul sfinţirii se putea intra numai cu bilet de intrare nominal, bilete de banchet şi bilete pentru concertul religios. Nu este lipsită de importanţă această scrisoare, nu atît pentru cele 3 cereri ale maestrului Timotei Popovici, cît pentru un amănunt mai puţin cunoscut. Iată ce scrie mai departe Timotei Popovici: „Te rog ia imediat aceste bilete în primire şi le dă nepotului meu Nicu Dondrea, inginerul care a clădit catedrala". Şi într-adevăr, Timotei Popovici a participat la aceste serbări, înapoindu-se la Sibiu cu una dintre cele mai frumoase amintiri.

Îndată după sfinţirea Catedralei, studenţii teologi dirijaţi de prof. Vasile Petraşcu au răspuns multor invitaţii făcute fie de conducerea Academiei, fie de Centrul Eparhial.

În ziua de 1 Dec. 1933, studenţii vor cînta la „Te-Deum"-ul săvîrşit în catedrală, cu prilejul sărbătoririi zilei de 1 Dec. 1918.** Aceeaşi activă participare a fost cauzată de „Comemorarea Uniunii tuturor românilor" din 24 ian. 1934.***

În ziua de 6 iunie, ora 8,30, un grup coral de teologi, condus de prof. Vasile Petraşcu, a participat la „Te-Deum-ul" din catedrală săvîrşit în memoria eroilor, iar în după-amiaza aceleiaşi zile a participat pe aerodromul din Someşeni-Cluj la o sfeştanie, cu prilejul dezvelirii plăcii comemorative a aeroportului din Cluj. A slujit şi Episcopul Nicolae Ivan.****

Corul studenţilor a participat la serviciul divin pentru sărbătorirea zilei de 1 Dec. 1918, „Aniversarea Unirii Ardealului cu Patria Mamă". Au slujit toţi profesorii Academiei Teologice, iar cuvîntul festiv l-a ţinut renumitul prof. Dr. Andrei Buzdug.*****

Corul Academiei Teologice din Cluj, condus de prof. Vasile Petraşcu a participat la slujba sfinţirii a încă două biserici însemnate, una din Cluj, cu hramul Sf. Nicolae de pe strada Horea, ctitorie tot a episcopului Nicolae Ivan şi una la Turda, care nu e alta decît minunata catedrală ortodoxă a oraşului de pe Arieşul Apusenilor.

Iată şi conţinutul Invitaţiei-program adresată prof. Vasile Petraşcu: „Consiliul Parohial Ortodox Român din Turda Vă invită cu onoare la sfinţirea Bisericii Parohiale, care se va săvîrşi în ziua de 3 noiembrie 1935, de către P. S. Sa Părintele Episcop Nicolae Ivan al Clujului, asistat de Prea Sfinţiţii Arhierei Lucian, Episcop de Roman, şi Nichita, Episcop de Argeş".[37]

---

35 Dr. Rodica Comes, *op. cit.*

* Pr. Prof. Ioan Bunea, *Catedrala Ortodoxă din Cluj-Napoca, 50 de ani de la tîrnosire*, în „Telegraful Român", anul 151, Sibiu 15 oct.—1 nov. 1983, nr. 39—40 şi 41—42/1983.

36 *Program la Sfinţirea Bisericii Catedrale din Cluj*, Tip. Eparh. Cluj, 33177.

** Consiliul Eparhial Ortodox Român Cluj, Adresă nr. 6919/1933.

*** Consiliul Eparhial Ortodox Român Cluj, Adresă nr. 380/1934, Cluj 22 ian. 1934.

**** Consiliul Eparhial Ortodox Român Cluj, Adresă, nr. 380/1934, Cluj, 22 ian. 1934.

***** Cons. Ep. Ort. Rom. Cluj, Adresă, nr. 3810/1935, Cluj, 4 iun. 1935.

37 *Consiliul Parohial Ortodox Turda, Invitaţie-Program*, 3 nov. 1935, Tip. „Arieşul" Turda.

Seara, la Vecernie, Pr. Prof. Dr. Ioan Vască, Rectorul Academiei Teologice din Cluj a ţinut o înflăcărată predică, iar în sala Teatrului orăşenesc, corul Academiei Teologice din Cluj, condus de prof. Vasile Petraşcu a susţinut un concert religios, cu concursul a 3 membri ai Operei Române din Cluj.

Corul Academiei Teologice a mai susţinut alte multe concerte religioase. Astfel, în ziua de 6 dec. 1934, în noua catedrală din Cluj, a avut loc un concert religios, ce a cuprins lucrări de Dr. Vasile Petraşcu, C. Porumbescu, A. Bena, E. Mandicevschi, I. Vorobchievici, Iuliu Mureşanu (prof. la Turda), Davidoff şi S. Drăgoi.[38] Acest concert a fost prilejuit de împlinirea a 10 ani de la înfiinţarea Academiei Teologice din Cluj.

Un alt concert s-a dat în 20 mai 1934, aranjat de „Frăţia Ortodoxă Română", Despărţământul Someş,[39] precum şi unul de rezonanţă susţinut în 26 martie 1936 în sala Teatrului Naţional, în care s-au cîntat lucrări de prof. Vasile Petraşcu. Acest concert a fost susţinut de corurile şcolilor secundare, corurile instituţiilor superioare: Corul Episcopiei Ortodoxe Române, dirijor Augustin Bena, Corul Academiei Teologice, dirijat de V. Petraşcu, Societatea Corală „Doina", dirijor Prof. S. Golumba, Corul Academiei de muzică şi Artă dramatică, dirijor Augustin Bena, Corul Catedralei ortodoxe, dirijor Diac. Anatolie Scurtu şi Societatea corală „Napoca" a învăţătorilor din Cluj, dirijor Prof. S. Golumba.[40]

Am amintit doar cîteva din această impresionantă emulaţie de coruri, existentă în acea vreme la Cluj.

Activitatea laborioasă a prof. Dr. V. Petraşcu şi ecourile stîrnite de prezenţa corului teologilor în atîtea localităţi şi în special în Cluj, a stîrnit o sinceră simpatie şi admiraţie chiar şi în publicaţiile cotidiene ale vremii. Un articol din ziarul „România Nouă" aducea elogii acestui remarcabil cor bărbătesc: „În Cluj este un singur cor bărbătesc, care are o vechime de 10 ani şi de atunci a fost auzit la toate festivităţile şi la toate ocaziunile de afirmare românească. Şi peste tot a cules laurii succesului, recrutînd aplauze furtunoase. Acesta este corul teologilor de sub conducerea d-lui prof. Dr. V. Petraşcu, un cor omogen, cu voci bine închegate, compus din buni executori.

Pînă în prezent, corul teologilor a vizitat mai mult de 150 comune (o cifră de-a dreptul impresionantă) în care a lăsat cea mai frumoasă impresie. La sfinţirea catedralei din Turda, în toamna anului 1935, concertul dat în faţa unui public numeros, a avut răsunet în întreg Ardealul. Corul a primit invitaţiuni la Alba Iulia, Tg. Mureş şi în alte părţi, unde românii sînt dornici de muzică frumoasă. Acest cor nu se poate valid ita din cauza lipsei unui local de Radio-Emisiune, căci cel din Capitală nu obişnuieşte a invita pentru producţie, decît formaţiunile care „exoperează" un punct de program".[41]

În februarie 1936, la început de lună, întreaga Biserică românească din Ardeal l-a plîns pe cel care a fost ctitorul reînviatei Episcopii a Vadului, Feleacului şi Clujului — Nicolae Ivan. La funeraliile acestui vrednic bărbat al neamului nostru şi al Bisericii străbune, corul teologilor a lăsat o remarcabilă impresie. Acelaşi ziar şi articol citat mai sus continua: „Bucureştenii nu ştiu de existenţa acestui cor, care la înmormîntarea Episcopului Nicolae Ivan a cîntat peste aşteptări, impresionînd asistenţa. Ar fi o fericită inspiraţie a conducerii Soc. Radio-Bucureşti, să recurgă la concursul corului bărbătesc al teologilor ortodocşi din Cluj, a cărui piese, desigur, ar corespunde celui mai rafinat gust muzical".[42] Un alt articol al aceluiaşi ziar sublinia: „Ca o completare a reportajului apărut în ziarul nostru de ieri, pe care l-am restrîns din lipsă de spaţiu, revenim azi menţionînd că în mormîntul mult regretatului Arhiereu Nicolae Ivan al Clujului a fost aşezată o mînă de ţărînă adusă de P. C. Egumen Nicodim de la Mănăstirea Putna, de pe mormîntul

---

38 *Program pentru Concertul religios dat de Corul Academiei Teologice Ortodoxe Române din Cluj*, Tip. Eparh. Cluj, 34205.

39 *Festival artistic*, 20 mai 1934, Librăria şi Tipogr. V. Roman, Dej.

40 Societatea Ortodoxă Naţională a Femeilor Române, Filiala Cluj, *Concert Religios, Program*, Tip. Bariţiu, Cluj, 25 martie 1936.

41 *Un cor bărbătesc cu reputaţie, în Clujul românesc*, în „România Nouă", februarie, anul 1936.

42 *Ibidem.*

lui Ștefan cel Mare". Un act semnificativ, care sporește considerabil ideea reală nu fictivă a unității de neam și lege a tuturor românilor. Articolul se încheia cu un elogiu la adresa prof. Vasile Petrașcu și a corului teologilor: „De asemenea, nu putem trece cu vederea frumoasele imnuri funebre, executate ireproșabil de corul Catedralei (Academiei Teologice, n.n.), dirijat de bagheta măiastră a d-lui prof. Petrașcu, prin care s-a înălțat solemnitatea prohodului oficiat cu un ceremonial impresionant, în Catedrala din Piața Cuza Vodă",[43] azi Piața Victoriei.

În aceeași lună a anului 1936 se făcea un apel publicat în „România Nouă", pentru înființarea unui cor bărbătesc. Acest apel pentru majorarea corului bărbătesc cu noi membri pe lîngă cel vechi și Corul teologilor, urmărea îmbogățirea cantitativă a corului, purtînd numele de „Marele Cor bărbătesc al Municipiului Cluj". Apelul era inițiat de prof. V. Petrașcu, care spunea printre altele: „Urmărind un scop cultural, național, românesc, apelez la toți iubitorii și cultivatorii de muzică românească, notiști, dotați cu auz muzical și voce aleasă, rugîndu-i respectuos și insistent să adereze cu toată bunăvoința și dragostea lor la formarea acestui măreț cor bărbătesc, după posibilitate de peste 100 membri, cît mai aleși, punctuali și serioși".[44]

Potrivit unei însemnări de pe fila ziarului citat, V. Petrașcu arată că „acest cor bărbătesc l-am mărit întîi în vederea sfințirii Catedralei Ortodoxe din Cluj".

În ziua de 6 dec. 1936, a avut loc la Cluj, în cadrul Societății de lectură „Credința Ortodoxă" a studenților Academiei Teologice Ortodoxe Române din Cluj, o ședință festivă în cadrul căreia s-a făcut comemorarea mult regretatului episcop Nicolae Ivan. Festivitatea a fost înfrumusețată de momentele artistice organizate de Prof. Dr. V. Petrașcu cu corul Academiei. „Corul, condus de d. prof. Vasile Petrașcu a executat „Imnul de urare" adresat noului episcop (Nicolae Colan, n.n.), compoziția conducătorului, precum și imnul religios „Ție se cuvine". Profesorul Petrașcu a adresat înaltului arhiereu cuvinte de omagiu, exprimîndu-și convingerea că speranțele ce se leagă de persoana P. S. Sale nu vor da greș".[45] Și, într-adevăr, și sub arhipăstorirea lui Nicolae Colan, Prof. V. Petrașcu a continuat frumoasa și via tradiție începută odată cu venirea sa la Cluj pe vremea lui Nicolae Ivan, părintele și protectorul său atît de iubit.

Între 19 și 22 iunie 1937, corul Academiei Teologice din Cluj va întreprinde un nou turneu în Munții Apuseni. Astfel, în ziua de sîmbătă, 19 iunie 1937, ora 19, în biserica ortodoxă din Cărpiniș, Corul Academiei Teologice din Cluj sub conducerea d-lui prof. Dr. V. Petrașcu, va susține la vecernie un concert religios, cuprinzînd lucrări din creația compozitorilor C. Porumbescu „Îngerul a strigat", Davidoff „Cerurile spun", V. Petrașcu „Sfînt e Domnul", Musicescu „Pleacă Doamne", I. Vorobchievici „Ție se cuvine cîntare", S. Drăgoi „Pe noi înșine", C. Porumbescu „Tatăl nostru". S-au cîntat în afara programului cîntece patriotice ca „Marșul lui Iancu" și alte lucrări religioase din creația compozitorilor români.

Duminică, 20 iunie, de prima zi de Rusalii, Corul Academiei Teologice a susținut un concert și Sf. Liturghie în biserica ortodoxă din Roșia Montană.

Seara, la vecernie, același cor a cîntat în biserica ortodoxă din Abrud-sat.

Luni, 21 iunie, a doua zi de Rusalii, inimosul cor al teologilor condus de prof. V. Petrașcu a cîntat Sf. Liturghie în biserica ortodoxă din Mogoș-Miclești, iar la vecernie a susținut un concert în biserica ortodoxă din Bucium-Poieni.

În ultima zi a turneului, marți, 22 iunie, la Sf. Liturghie, corul teologilor a cîntat în biserica ortodoxă din Ponor, iar la Vecernie a susținut un concert religios în biserica ortodoxă din Valea Geoagiului.[46]

Vor mai fi fost multe alte „ieșiri" de acest fel. Toate nu au făcut altceva decît să slujească nobilului ideal de cultivare a cîntărilor noastre bisericești, național-patriotice și populare.

---

43 *După funeraliile Episcopului Ivan*, în „România Nouă", Duminică, 9 febr. 1936.

44 *Apel*, în „România Nouă", vineri, 28 febr. 1936.

45 *Comemorarea Episcopului Nicolae Ivan*, în „Patria", 8 dec. 1936, Cluj.

46 *Program, Serbări religioase-culturale în munții Apuseni*, 19—22 iun., 1937.

Orice comentariu privind uriaşa activitate a prof. Dr. Vasile Petraşcu, ca prof. la Academia Teologică din Cluj şi dirijor al primului cor al Episcopiei Ortodoxe Române din Cluj şi apoi al teologilor, este de prisos. Însăşi aprecierile culese din numeroasele publicaţii ale vremii sînt o dovadă grăitoare a capacităţii creatoare şi educative a acestui neobosit dascăl de muzică bisericească al învăţămîntului teologic ortodox din Ardeal.

c) *Opera*

Opera prof. Dr. Vasile Petraşcu este pe măsura laborioasei sale activităţi. Pentru o cît mai obiectivă organizare a materialului elaborat de maestru, împărţim opera sa în:

I. — Compoziţii şi culegeri bisericeşti şi religioase;
II. — Compoziţii populare;
III. — Diferite studii şi articole.

I. *Compoziţii şi culegeri bisericeşti-religioase*

a) *Pentru o singură voce:*

1. *Catavasier*, cuprinzînd odele sau pesnele canoanelor (catavasiilor) mai însemnate din duminici şi sărbători peste întregul an bisericesc, aplicate şi fixate pe notaţie liniară de Dr. Vasile Petraşcu profesor la Academia Teologică din Cluj, 1933. Este una dintre lucrările de referinţă ale lui Vasile Petraşcu, la care a muncit foarte mult. În „Prefaţă", autorul, după o succintă prezentare a istoriei poeziei sau imnografiei religioase, în care-i aminteşte pe Andrei Criteanul, Sf. Ioan Damaschinul, Cosma şi Teofan, recurge la explicarea cuvîntului „canon" şi „catavasie". Autorul insistă asupra importanţei aplicării melodiei la text, care trebuie să fie „clară şi prozodică", astfel ca textul sau cuvintele imnelor să fie înţelese, sau, cu alte cuvinte, accentul melodic ori muzical să coincidă cu accentul adevărat românesc a singuraticelor cuvinte, care compun textul cuprins în cărţile rituale".[47]

In elaborarea acestei pretenţioase lucrări, Vasile Petraşcu a folosit „Manualul de cîntări bisericeşti sau Octoihul mic", tipărit cu binecuvîntarea „Fericitului Arhiepiscop Miron Romanul" în anul 1894, la Sibiu.

Autorul ţine să precizeze că „în aplicarea prozodică a melodiilor bisericeşti am păstrat şi întrebuinţat formele, figurile şi frazele principale, împreună cu cadenţele muzicale a melodiilor întrebuinţate azi în Arhidieceza Sibiu şi în Eparhia Vadului, Feleacului şi Clujului".[48] A luat de model ceea ce s-a păstrat de la Dimitrie Cunţan „care la rîndul său s-a acomodat după antecesorii săi, profesorii P. Ioan Babeş şi Ioan Dragomir (despre care se cunosc foarte puţine lucruri; n.n.), precum şi după alţi cîntăreţi mai vechi din prima jumătate a veacului al XIX-lea" [49] (despre care, din păcate, nu ştim nimic încă).

Catavasierul cuprinde:
— Catavasii la Naşterea Domnului;
— Catavasii la Botezul Domnului, cu menţiunea „pe antifonul gl. 2".
— Catavasiile Întîmpinării Domnului, cu menţiunea „pe troparul gl. 3".
— Catavasii la Bunavestire, cu menţiunea „pe antifon gl. 4".
— Catavasii la Duminica Floriilor;
— Catavasii la Sfintele Paşti.
— Catavasii la Înălţarea Domnului şi la Rusalii.
— Catavasii la Adormirea Născătoarei de Dumnezeu.
— Catavasii la Înălţarea Sf. Cruci, cu menţiunea „pe podobia gl. 8".

2. *45 Pricesne* (Chinonice) pentru liturghiile duminicilor, colectate, notate, compuse sau prelucrate după diferiţi autori, cîntăreţi şi amatori de muzică bise-

47 *Catavasier*, Prefaţă, *op. cit.*
48 *Ibidem.*
49 *Ibidem.*

ricească, pe o singură voce, de Prof. Dr. Vasile Petraşcu, Academia Teologică Ortodoxă Română Cluj, 1938.

Volumul este dedicat Episcopului Nicolae Colan al Clujului.

O cuprinzătoare prefaţă întregeşte această valoroasă lucrare, de o importanţă mare în cultul Bisericii noastre. Sînt foarte interesante unele afirmaţii privind istoria şi dezvoltarea sau pătrunderea cîntării bisericeşti în Transilvania: „Astăzi românii ortodocşi din acele părţi ale Ardealului, Bihorului şi Banatului, care au stat mai înainte sub ierarhia sîrbească, au multe cîntări asemănătoare cu ale sîrbilor, care cîntări bisericeşti din acest motiv sînt deosebite de cele ale românilor ortodocşi din părţile Sibiului, Clujului şi cele de peste Carpaţi din vechiul Regat. Cîntările acestor din urmă sînt mai apropiate de cîntările originale greceşti, din care sînt împrumutate şi sub a căror influenţă au stat mai multă vreme. Vechii cîntăreţi şi compozitori bisericeşti, ca ierom. Macarie şi mai puţin Anton Pann ne-au transmis Ardealului prin jumătatea întîi a sec. al XIX-lea cîntări după sistemul grecesc, care s-au contopit în parte cu cele existente adaptate spiritului naţional român şi care cîntări se practică cu mici nuanţe de deosebire în ambele Biserici române".[50] Părerea în ceea ce priveşte influenţa sau şi mai grav apropierea de cîntările greceşti originale a muzicii sîrbeşti nu poate fi împărtăşită. În elaborarea volumului de Pricesne, Vasile Petraşcu a ţinut cont atît de „varietatea autorilor, a textelor şi melodiilor, cît mai vîrtos (de) buna adaptare, corecta aplicare a textului şi îndreptarea după posibilitate a greşelilor de prozodie".[51]

Conţinutul lucrării este deosebit de bogat şi variat, cuprinzînd cîntări (numai melodiile) nu numai din părţile Ardealului, ci şi ale unor compozitori din toate părţile locuite de români.

Conţine următoarele pricesne:

1. Lăudaţi pe Domnul... varianta I — D. Cunţanu;
2. Lăudaţi pe Domnul... varianta II, auzită de la Prot. Al. Baba din Alba Iulia, care a învăţat-o de la cantorul Vasile Tîrgoveţ din Măgheruş, jud. Năsăud.
3. Lăudaţi pe Domnul... varianta III, auzită de la Petru Roman, cantor în Şara — Someş.
4. Lăudaţi pe Domnul... varianta IV — A. Lipovan.
5. Lăudaţi pe Domnul... varianta V — C. Cherebeţiu.
6. Lăudaţi pe Domnul... varianta VI — V. Petraşcu.
7. Lăudaţi pe Domnul... varianta VII — T. Lugojan.
8. Ochiul inimii mele... varianta I — D. Cunţanu.
9. Ochiul inimii mele... varianta II — A. Bena.
10. Ochiul inimii mele... varianta III — V. Petraşcu.
11. Ochiul inimii mele... varianta IV — A. Lipovan.
12. La rîul Vavilonului... varianta I — V. Petraşcu.
13. La rîul Vavilonului... varianta II — V. Petraşcu.
14. La rîul Vavilonului... varianta III — G. Muzicescu.
15. Spune-mi, Doamne, sfîrşitul meu — varianta I — A. Lipovan.
16. Spune-mi, Doamne, sfîrşitul meu — varianta II — V. Petraşcu.
17. Ostenit-am întru suspinul meu — varianta I — A. Lipovan
18. Ostenit-am întru suspinul meu — varianta II — V. Petraşcu.
19. Ostenit-am întru suspinul meu — varianta III — T. Roşu.
20. Cerurile spun — varianta I — Davidoff.
21. Cerurile spun — varianta II — I. Vorobchievici.
22. Pleacă, Doamne, urechea Ta — varianta I — V. Petraşcu.
23. Pleacă, Doamne, urechea Ta — varianta II — G. Muzicescu.
24. Doamne înaintea Ta — A. Lipovan.
25. Auzi, Doamne, glasul meu — D. G. Kiriak.
26. Doamne, ce este omul — A. Lipovan.
27. Ridicat-am ochii mei — V. Petraşcu.
28. Gustaţi şi vedeţi — varianta I — D. Cunţanu.

50 Prof. Dr. Vasile Petraşcu, *45 Pricesne*, Cluj, 1938, Prefaţă.
51 *Ibidem*.

29. Gustaţi şi vedeţi — varianta II — A. Lipovan.
30. Gustaţi şi vedeţi — varianta III — T. Lugojan.
31. Ascultă, Doamne, pe robii Tăi — V. Petraşcu.
32. Doamne, unde voi să fug — T. Lugojan.
33. Nădejdea mea — V. Petraşcu.
34. Spune-mi, Doamne, ce este omul — A. Lipovan.
35. La muntele Sinaiului — T. Lugojan.
36. Paharul mîntuirii — varianta I — G. Dima.
37. Paharul mîntuirii — varianta II — V. Petraşcu.
38. Paharul mîntuirii — varianta III — T. Lugojan
39. Al Domnului este — V. Petraşcu.
40. Cît de mărit — I. Cart.
41. Cinei Tale — D. Cunţanu.
42. Doamne pînă cînd — A. Lipovan.
43. Doamne nu mă lepăda — V. Petraşcu.
44. Ţie se cuvine cîntare — I. Vorobchievici.
45. Lăuda-te-voi, Doamne — G. N. Mugur.

3 *Şi acum şi pururea... Prea bine cuvîntată eşti... Doxologia Mare,* aplicate pe melodia troparelor şi antifoanelor după indicaţiile tipiconale la diferite servicii ale cultului divin din toate duminicile şi sărbătorile bisericeşti de peste an, împreună cu troparele de la sfîrşitul Utreniei: *Astăzi mîntuirea,* gl. 4 şi *Înviat-ai din mormînt* (trop. gl. 8), Cluj.

Lucrarea extinsă pe 86 pagini are şi o prefaţă, în care motivează elaborarea ei: „Adeseori am constatat că la executarea cîntărilor bisericeşti de strană se comit greşeli de pronunţare şi aplicare a textelor luate din cărţile rituale bisericeşti... Considerînd că rostul cîntării bisericeşti este de a produce armonie şi mulţumire sufletească, este firesc ca aplicarea melodică să fie cît mai uşoară, curgătoare, naturală şi neforţată".

b) *Pentru două voci egale*

1. *Cîntece religioase* (În stil poporal).

c) *Pentru trei voci egale:*

1. *Axionul,* cu solo şi duet, 28 IV 1938 — Cluj.
2. *Pe Tine te lăudăm,* pentru trei voci egale, 28 IV 1938 Cluj.

d) *Pentru cor mixt:*

1. *Cuvine-se cu adevărat* (cu solo şi duet), 25 I 1940, Cluj.
2. *Ridica-voi ochii mei* (cu solo de tenor şi bas), 25 I 1940, Cluj.

e) *Pentru cor bărbătesc:*

1. *Răspunsuri corale la Te-Deum,* 10 nov. 1926.
2. *Pe stăpînul, Împăratul cerurilor* (glas 8) şi *Vrednic este,* 10 XI 1926, Dedicaţie Prea Sfinţiei Sale Nicolae Ivan, Episcopul Vadului, Feleacului şi Clujului.
3. *Lăudaţi pe Domnul şi Axionul* (varianta a II-a), dedicaţie P. S. Sale Dr. Grigorie Gh. Comşa, Episcop al Aradului, Ienopolei şi Hălmagiului, Cluj, 1926.
4. *Bine eşti cuvîntat* (Troparul Rusaliilor, gl. 8). *Înconjuraţi popoarelor* (gl. 1) şi *Luminează-te Ierusalime* (trop. gl. 1), Cluj, 1929.
5. *Al Domnului este* Ps. XXIII, Cluj, 1929.
6. *Cîntări la Mormîntul Domnului şi Învierea Ta* Pod. gl. 6 ce se cîntă în vinerea mare la Priveghere (Scrise şi aranjate după melodii bisericeşti străbune, tradiţionale, n.n.) Cluj, 10 III 1934.
7. *Sfinţirea Apei mici* cu adaus întregitor la „Te-Deum". Cîntările acestei slujbe au fost executate pentru prima dată de corul Academiei Teologice Ortodoxe din Cluj sub conducerea autorului, cu ocazia inaugurării edificiului laboratoarelor de la Academia de Înalte Studii Agronomice din Cluj, la data de 23 oct. 1932.
8. *Troparul Adormirii Născătoarei de Dumnezeu, Cîntarea Arhierească şi Hristos a înviat,* Cluj, 13 X 1933.

9. *Prohodul Mîntuitorului*, ed. a II-a.

10. *Să se îndrepteze, Mărire* (răsp. în joia mare după citirea fiecărei Evanghelii), *Aliluia*, (la denii), *Dimineața auzi glasul meu* (ceasul I) și *Învierea Ta* (pod. gls. 6), Cluj, 12 III 1934.

11. *Liturghia Sfîntului Ioan Gură de Aur*,[52] ed. I-a, Cluj, dec. 1936.

S-a cîntat pentru prima dată în catedrala din Cluj, fiind „o operă muzicală de incontestabilă valoare".[53]

Referitor la această lucrare au apărut două articole care subliniau printre altele: „În ansamblul ei e o lucrare reușită, avînd întreaga Liturghie, motive frumoase de gen și de stil bisericesc, emanate din conținutul religios al textului ce este exprimat cu multă claritate și convingere melodică. Toate melodiile sînt plăcute, curgătoare și ușoare. Combinațiile contrapunctice și imitațiile răspunsurilor mari mai ales atrag și impresionează atît pe ascultător, cît și pe executant, contribuind astfel totdeodată la ușurința instrucției. Frumusețea și expresivitatea răspunsurilor mici s-a evidențiat deja la „Te-Deum" și „Sfințirea apei mici".[54] Al doilea articol sublinia: „Noua compoziție muzicală, mult mai extinsă (32 p.), conține toate răspunsurile liturgice. În compoziția muzicală, autorul a ținut seama mai întîi de felul cum se cîntă la Sibiu, (unde a făcut Teologia, avînd ca maestru de cant pe Cunțan) și plecînd de la acest domeniu cîștigat, l-a modelat în unele locuri, așa ca să formeze o unitate armonică.

În biserica noastră se observă un fenomen al diferențierii cîntărilor după regiuni. Dl. Prof. Petrașcu încearcă să rupă barierele regionalismului, spre a contribui la uniformizarea cîntării bisericești".[55]

12. *Cuvine-se cu adevărat*, după motive bisericești pe psaltichie, 1 nov. 1926, Cluj.

13. *Și acum...*, *Prea binecuvîntată ești, Doxologia Mare, Astăzi mîntuirea* și *Înviat-ai din mormînt*, Cluj, 1 X 1950.

II. *Compoziții naționale și lumești*

a) Pentru trei voci egale:

1. *Nepoții lui Horea* (melodie populară).

b) Pentru cor bărbătesc:

1. *Nepoții lui Horea*, Cluj, 1934.
2. *Imn de urare*, Cluj, 1934.
3. *Imnul Cooperației*, text de Pavel Beraru, Dedicație Doamnei și D-lui Prof. Dr. Victor Jinga de la Academia de Comerț Cluj.
4. *Imn jubiliar*, Cluj, 1934.
5. *Mic putpuriu coral* (compus după melodii poporale): „Iată că vine", „Foaie verde foaie rară" și „Du-te bade", Cluj, 1934.

III. *Diferite studii și articole*

1. *Importanța muzicii și rolul cîntărilor bisericești în cultul divin*.[56]

Autorul face o incursiune în istoria muzicii bisericești în general și apoi a muzicii bisericești românești. Amintește de mai marii noștri protopsalți și dascăli de cîntare bisericească, la loc de frunte fiind amintiți Ierom. Macarie și A. Pann.

52 Consemnată în „Renașterea", Cluj, 8 martie 1936 și în „Patria", Cluj, 8 dec. 1936.

53 *O nouă liturghie românească*, în „Patria", Cluj, febr. 1936.

54 Prof. Vasile Petrașcu, *Liturghia Sf. Ioan Gură de Aur*, în „România Nouă", miercuri, 12 febr. 1936, Cluj.

55 I.E.N., *Liturghia Sf. Ioan Gură de Aur*, în „Renașterea", *op. cit.*

56 Studiu publicat în volumul omagial „*Zece ani în slujba Bisericii și Neamului*, 1924—1934.

Se insistă asupra cîntării bisericeşti din Transilvania şi Banat, unde au activat D. Cunţanu şi T. Lugojan.

În partea finală a studiului, autorul subliniază importanţa mare ce o are cîntarea bisericească în cultul nostru ortodox.

2. *Marele muzician George Enescu la împlinirea vîrstei de 65 ani.*[57] Un vibrant şi simţitor articol închinat celui mai mare muzician român, George Enescu. Iată cîteva crîmpeie: „Sînt puţini aleşii dintre cei mulţi chemaţi, care în tăcere şi cu modestie exemplară, prin propria lor muncă s-au putut înălţa şi menţine la culmea pe care o stăpîneşte azi, încă în plină activitate, fiu ales al Moldovei, marele maestru George Enescu, care a împlinit frumoasa vîrstă de 65 ani. Să-i urăm deci viaţă lungă, deplină sănătate şi putere de muncă în desăvîrşirea operei sale".[58]

3. *Îndreptar tipiconal*, 1 sept.—21 sept. 1946.[59]

4 *Îndreptar tipiconal*, 18—31 aug. 1946.[60]

5. „... *Căci pentru noi s-a născut prunc tînăr*...".[61]

Studiu ce analizează Condacul Naşterii Domnului „Fecioara astăzi".

6. *În amintirea fostului meu iubit profesor de muzică Timotei Popovici din Sibiu.*[62]

Este o micro-monografie închinată ilustrului profesor, preot compozitor Timotei Popovici. Pe acest manuscris, V. Petraşcu a scris în 10 IX 1966 următoarele cuvinte: „Scumpului meu Prof. de muzică T. Popovici, din timpul studiilor mele teologice însuşite la Sibiu, îi păstrez o pioasă şi vie amintire". Cînd a scris aceste cuvinte V. Petraşcu avea 77 de ani.

d) *Concluzii*

Studiind şi analizînd un bogat material bibliografic privind viaţa, activitatea şi opera prof. Dr. Vasile Petraşcu, strîns în această lucrare, putem trage următoarele concluzii:

1. Asemenea vestiţilor profesori de muzică, A. Lipovan şi Trifon Lugojan din Banat, şi prof. Dr. V. Petraşcu a fost un deschizător de drum în învăţămîntul teologic-muzical modern, din prima jumătate a secolului al XX-lea.

2. Prin prodigioasa sa activitate ca profesor şi dirijor al primului cor bisericesc din Cluj, Vasile Petraşcu îşi înscrie definitiv numele în istoria culturii muzicale bisericeşti româneşti, contribuind enorm la cultivarea muzicii bisericeşti, populare şi patriotice şi, în mod implicit, la cultivarea sentimentului naţional patriotic în sufletele studenţilor şi ale tuturor românilor ce i-au ascultat celebrele sale coruri bărbăteşti.

3. Prin opera muzicală lăsată, a sporit considerabil literatura noastră bisericească de specialitate din Ardeal, unele lucrări fiind primele de acest gen apărute la Cluj.

4. Pentru fila de aur ce o înscrie în istoria culturii muzicale bisericeşti şi naţionale, profesorului Vasile Petraşcu îi aducem cel mai sincer omagiu, păstrîndu-i o vie recunoştinţă, ca unuia dintre marii dascăli şi bărbaţi ai Bisericii, ce au intrat prin viaţa, activitatea şi opera lor, pe porţile de legendă ale Istoriei Legii strămoşeşti.

Pr. *Vasile Stanciu*

---

57 În „Renaşterea", anul XXIV, Cluj, 8 sept. 1946, nr. 36.
58 *Marele muzician George Enescu... op. cit.*
59 În „Renaşterea", nr. 36, *op. cit.*
60 În „Renaşterea", an. XXIV, Cluj, 25 aug. 1946, nr. 34—35.
61 În „Renaşterea", an. XXIV, Cluj, 22 dec. 1946, nr. 51—52.
62 Manuscris dactilografiat, Cluj, 18 iun. 1957.

ÎNVĂȚĂTURĂ DESPRE ÎNDUMNEZEIREA OMULUI LA SFÎNTUL MAXIM MĂRTURISITORUL*

Omul poate ajunge la plenitudinea existenței sale adevărate, numai dacă se află într-un permanent proces de tindere spre „asemănarea" cu Dumnezeu. În acest sens, existența omului ca „existență spre îndumnezeire" și nu ca existență spre moarte sau intrare în neant, apare ca fiind țelul principal și ultim al vieții omenești. Nu poate exista ideal mai înalt pentru un creștin decît urcușul duhovnicesc spre unirea cu Dumnezeu prin iubire.

Personalitate teologică marcantă, Sfîntul Maxim Mărturisitorul și-a adus un aport deosebit la elucidarea acestei delicate probleme, aruncînd o lumină clarificatoare. În teologia creștină răsăriteană, puține au fost personalitățile care să egaleze în profunzime și acrivie gîndirea teologică a Sfîntului Maxim Mărturisitorul. La timpul cînd își face apariția în aria cugetării ortodoxe, avea să facă demonstrații de mare dascăl și de neîntrecut polemist, ca unul ce avea să se impună prin soluțiile normative în probleme hristologice și antropologice.[1]

Opera teologică a Sfîntului Maxim Mărturisitorul, numit pe drept cuvînt adevăratul părinte al teologiei bizantine,[2] este o sinteză densă și unitară, de o mare înălțime a cugetării, expresie a gîndirii teologice anterioare, dar deschizătoare și anticipatoare a formulărilor dogmatice și spirituale totodată, al cărui centru îl constituie Hristos și lucrarea Sa mîntuitoare, Rațiunea supremă a întregii existențe, spre Care converg toate cele care sînt create pentru viața dumnezeiască.

Prin chipul lui Dumnezeu dat la creație, omul participă în gradul cel mai înalt la Dumnezeu, iar prin Hristos, Dumnezeu-Omul prin care a venit mîntuirea, el are posibilitatea desăvîrșirii nesfîrșite, a îndumnezeirii, prin iubirea lui Hristos, prin împlinirea poruncilor divine și lucrarea virtuților care înnoiesc și înalță viața sa. După Sf. Maxim, prin lucrarea virtuților, Dumnezeu se întrupează în om și omul se îndumnezeiește, într-o simetrie perfectă care dincolo de rigiditatea și consecvența logică reprezintă plenitudinea vieții în iubire, a iubirii dăruitoare și desăvîrșitoare a lui Dumnezeu și a omului care caută neîncetat iubirea și comuniunea, atrăgînd în această căutare întreaga fire, cosmosul întreg. În acest sens, întreaga existență se află într-o unitate și într-un dinamism ascendent spre plenitudinea existenței, a vieții.

---

* Lucrare susținută în cadrul cursurilor de doctorat în Teologie, la Catedra de Patrologie, sub îndrumarea P. C. Arhid. Prof. Dr. C. Voicu, care a dat și avizul pentru publicare.

1 Amănunte interesante privind cadrul teologiei Sfîntului Maxim, ne oferă Pr. dr. N. Macsim, *Răscumpărarea în teologia Sfîntului Maxim Mărturisitorul*, in „Mitropolia Moldovei și Sucevei", an. LVII (1981), nr. 7—9, p. 446—448.

2 John Meyendorff, *Initiation a la théologie byzantine, L'histoire et la doctrine*, Traduit de l'anglais par Anne Sanglade avec ellaboration de Constantin Andronikof, Paris, 1975, p. 51—52.

3 Hans Urs von Balthasar, *Liturgie cosmique, Maxim le Confesseur*, Traduit d'allemagne par L. Lhaumet et H. A. Prentout, Aubier, Paris, 1974, p. 14.

Referindu-se la grandiosul edificiu al gîndirii Sfîntului Maxim Mărturisitorul, Hans Urs von Balthasar spune că ea este „viziunea universului sacru, ieşit val cu val din centrul divin inaccesibil şi dispersîndu-se într-o undulaţie tot mai slabă, pînă la limitele fiinţei unit treaptă cu treaptă de iubirea izvorului comun şi săvîrşind în jurul misteriosului întuneric divin celebrarea solemnă a adoraţiei liturgice".[3] Aceste cuvinte elogioase la adresa sa sînt pe deplin justificate, deoarece învăţătura sa teologică şi spirituală, cu rădăcini în gîndirea generală a Bisericii, care deja asimilase unele aspecte din metoda şi terminologia filosofică antică, a însemnat o viziune originală şi de mare amploare asupra întregii teologii creştine. Teologia Sf. Maxim Mărturisitorul este o teologie care evaluează cosmosul la nivelul unei adevărate revelaţii, rînduită în consensul unei Iconomii care dă sens întregii creaţii.

Întreaga creaţie, în frunte cu omul în calitate de coroană a ei, este o plasticizare a raţiunilor eterne ale firii care se află în Dumnezeu, în Logosul suprem prin Care ele subzistă şi pe care totodată Îl revelează, convergînd spre El într-o continuă mişcare de înălţare spirituală — αυαβασις — prin purificare, iluminare şi culminînd cu pătimirea îndumnezeirii, sensul pentru care omul şi lumea au fost aduse întru existenţă.

Act deosebit de complex, desăvîrşirea omului în Hristos sau îndumnezeirea lui nu este un proces natural al firii, în sensul că ea ar avea loc împotriva voinţei omului, ci ea din contra implică lucrarea liberă a omului, voinţa şi efortul său personal,[4] o lucrare conformă firii curate şi simple, nepervertite de păcat, conjugate cu harul dumnezeiesc, într-o continuă mişcare spre Dumnezeu, cauză şi scop suprem al întregii existenţe.

Sfîntul Maxim vede în mişcare[5] sensul existenţei, prin care ea se îndreaptă spre Dumnezeu într-o ascensiune gradată, a cărei expresie concretă o constituie la acest Sfînt Părinte evenimente şi persoane biblice, interpretate alegoric, care dobîndesc astfel o semnificaţie profund personală şi existenţială, reprezentînd totodată trepte ale urcuşului duhovnicesc la omul deschis iubirii dumnezeieşti şi îndumnezeitoare în Hristos Mîntuitorul. Sensul omului este prin urmare Hristos, prin care omul se îndumnezeieşte în unitatea harului, aceasta reprezentînd totodată deplina sa umanizare.

---

4 Diac. Asist. Viorel Ioniţă, *Sinodul al VI-lea ecumenic şi importanţa sa pentru ecumenismul actual*, teză de doctorat, în „Studii Teologice", an. XXX, (1978), nr. 5—8, p. 408—414.

5 Mişcarea ţine de firea celor create. Ea nu e rea în sine, cum susţinea origenismul. Ea poate duce firea şi la bine şi la rău. Dar prin excelenţă, mişcarea e orînduită să ducă firea la desăvîrşire, adică la Dumnezeu, binele suprem. Şi numai făcînd aceasta, mişcarea duce la împlinire firea umană. Dumnezeu însă nu poate fi dus mai sus, dar nici la rău. El nu poate urca dincolo de Sine, dar nu Se poate nici altera. În alt sens, în El este o viaţă a iubirii. Sfîntul Maxim Mărturisitorul s-a făcut apărătorul cel mai de seamă al învăţăturii Bisericii că în Hristos era şi o lucrare dumnezeiască, şi una omenească, deci că nu omenirea singură şi-a lucrat mîntuirea, precum nici Dumnezeu singur nu lucrează mîntuirea omului fără lucrarea omenească. Harul cu care lucrăm mîntuirea noastră care ne vine din Hristos, e o dovadă a unei mişcări a lui Dumnezeu în legătură cu noi, chiar dacă aceasta nu-L coboară din fiinţa Lui. Mişcarea nu este cauza răului, cum spunea origenistul Evagrie (la W. Frankemberg, *Evagrios Ponticos*, Berlin 1912, p. 91).

Dumnezeu poate coborî, din iubire, la cei creaţi pentru a-i ridica la Sine, dar prin aceasta nu iese din iubire, deci din Sine, ci duce creatura la Sine ca origine a ei, la Sine ca ţintă a ei. Totuşi, prin coborîrea aceasta, cînd merge pînă la a-Şi însuşi caracterul pătimitor pentru a urca prin biruirea lui la Sine ca Dumnezeu pe cei depărtaţi de El, îşi însuşeşte ceva străin de El. Dar acest ceva străin nu i-l imprimă firii Sale, ci-l face propriu ipostasului Său „lărgit", dar prin lucrarea iubitoare ce-I este proprie şi care face posibilă coborîrea Lui (Cf. Sfîntul Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, Traducere din greceşte, introducere şi note de Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, Bucureşti, 1983, p. 51, n. 5).

I. Raportul Creator-creatură în teologia Sf. Maxim Mărturisitorul

a) *Dumnezeu cel nemişcat şi mişcarea în creaţie*

În concepţia Sfîntului Maxim Mărturisitorul, veacurile sînt împărţite în două: cel al mişcării şi cel al odihnei. Mişcarea, caracteristica veacului de acum, se execută în trei timpi, fie pe plan cosmic — universal, în mod determinat, fie pe plan subiectiv-personal, în mod voluntar. Întreaga existenţă şi toate forţele naturale execută această mişcare ritmică, în care se poate observa un început, un mijloc şi un sfîrşit. Firea noastră a săvîrşit acest drum în persoana lui Iisus Hristos, în cele trei momente din lucrarea Sa mîntuitoare: crucea, mormîntul şi învierea. Sfîntul Maxim transpune această operă şi pe plan individual, precizînd că toate cele văzute şi nevăzute se cer după cruce, se cer jertfite, înmormîntate şi înviate: toate vor trece prin aceste momente, pentru ca la sfîrşit să se readune şi să umple lumea de sus.[6]

Împotriva erorii origeniste în legătură cu creaţia,[7] Sfîntul Maxim Mărturisitorul precizează un preţios punct de vedere ortodox, şi anume principiul mişcării. Drept consecinţă a acestui fapt, începutul timpului şi al existenţei create nu este în afara lui Dumnezeu, ci în totală dependenţă de El, ca unul care este cauza primordială a tuturor şi ţinta lor supremă, scopul lor ultim, spre care tind în chip natural. Dumnezeu este Creator absolut şi unic al întregii creaţii, şi nimic nu fiinţează în afara Lui, independent de actul Său creator. Condiţia creaturii presupune mişcare, mobilitate în cadrele spaţio-temporale ale existenţei create. Privilegiul de imobilitate, făpturile nu-l pot avea în chip firesc, asemenea unei stări sădite în condiţia lor de făpturi, ci el poate fi dobîndit ca un dar divin, ca un act al iubirii divine, ca o „imobilitate în Dumnezeu" cel nemişcat şi veşnic. Această „imobilitate în Dumnezeu" trebuie înţeleasă la Sfîntul Maxim în sensul de îndumnezeire a făpturii. Mobilitatea creaturii, a făpturii, constituie nota ei caracteristică, distinctivă şi specifică în raport cu Creatorul ei, a cărui infinitate şi eternitate, în care încetează orice mişcare „din lipsă de spaţiu" nu este altceva decît o realitate ambiantă a divinităţii, pe care însă Dumnezeu o transcende în chip „incomensurabil şi inefabil".[8]

Observăm deci, că în faţa concepţiei intelectualiste de paternitate platonică a tezelor origeniste, care presupunea preexistenţa lumii inteligenţelor ca o realitate în afară de Dumnezeu, Sfîntul Maxim opune dualismul biblic, Creator — creatură, conform căruia Dumnezeu se reveleazâ în creaţie ca Pantocrator, a toate ziditor, ca infinit transcendent în raport cu lumea, ca singură cauză eternă necauzată de nimic a tuturor celor existente, Creator al tuturor din purul neant, prin atotputernicie şi bunăvoinţă. În chip esenţial, marele teolog subliniază că ideea de creaţie implică în chip necesar şi pe aceea de mişcare, care la rîndul ei se raportează cauzal la o forţă externă şi superioară, ca una care nu este decît doar efectul creat al actului atotputernic al Creatorului celui necreat şi veşnic.[9]

---

6 *Capete despre cunoştinţa de Dumnezeu şi iconomia întrupării Fiului lui Dumnezeu*, Suta I, în „Filocalia", vol. II, trad. de D. Stăniloae, Sibiu, 1947, p. 149—150.

7 În privinţa creaţiei, Origen a fost puternic influenţat de concepţia platonică a eternităţii lumii, după care la început „lumea exista sub forma imuabilă şi statică a „lumii ideilor", iar apoi ar fi parvenit la existenţa concretă, diversificată, şi aceasta datorită căderii spiritelor raţionale printr-un abuz al libertăţii de voinţă. După Origen, această materializare a inteligenţelor eterne s-ar fi produs odată cu apariţia mişcării şi a timpului istoric, ca o „manifestare temporală şi dinamică a unei existenţe eterne şi imobile". (Cf. John Meyendorff, *Christ in Eastern christian thought*, Washington and Cleveland, 1969, p. 100).

8 *Ibidem*, p. 101.

9 Amănunte semnificative în acest sens, vezi la John Meyendorff, *Christ*..., p. 101—103.

b) *Ideea de participare*

Mișcarea firii, a existenței, ca efect al cauzalității și nu al păcatului, cum susținea Origen, scoate în evidență o însușire naturală a celor create, și anume proprietatea relațională. Ea ne arată că toate cele create sînt în drum spre un stadiu superior, spre o formă de desăvîrșire a firii, în care această proprietate va dispărea.

În concepția Sfîntului Maxim, ființele raționale au fost create după „chipul" și spre „asemănarea" cu Dumnezeu. În actul creației, Dumnezeu le comunică patru din proprietățile divine, prin care El le menține și le conservă, și care sînt: existența și nemurirea, bunătatea și înțelepciunea. Dintre acestea, primele două au fost acordate esențelor reflectînd chipul lui Dumnezeu în ființele create, iar celelalte se referă la destinul firesc al făpturii, la idealul ei de asemănare cu Creatorul, respectiv cu ceea ce Sfîntul Maxim exprimă prin ideea de participare.[10] Tot ceea ce există în sînul creației, întreaga suflare de viață provine din Dumnezeu, și tot ceea ce provine la origine din Dumnezeu nu poate decît să revină tot la Dumnezeu în chip firesc, ca spre o concluzie logică a părtășiei, a existenței Acestuia. Participarea a tot ce viază, la Dumnezeu care este viață, nu este decît condiția logică a perpetuării vieții, și în ultima instanță a eternizării ei. În măsura în care ființele se mențin în relație cu izvorul vieții lor, cu Dumnezeu, ele se mențin în existența lor, iar în măsura în care se îndepărtează de El, ele iar pierd orientarea lor justă și pierd din forța lor vitală, dizolvîndu-se în totală neființă. Deși infinit și transcendent în raport cu creația, și prin urmare neîmpărtășibil în ființa Lui inaccesibilă, Dumnezeu se face prin condescendență părtășibil, fără ca prin această comunicare a Sa cu făptura, să afecteze într-un fel totala Sa transcendență și inaccesibilitate. În sînul creației raționale, Dumnezeu se face părtășibil prin intermediul unui logos natural, prin ceea ce se manifestă în ființa rațională ca sens sau rațiune a lor ultimă, ca lege înscrisă în firea umană, care o îndrumează către trăire a vieții cu un sens determinat, cu un țel final precis și sublim.

Dar dacă înainte de cădere, această participare directă a omului la Dumnezeu nu era stingherită de nici un inconvenient al firii, care încă nu era supusă corupției, după cădere ea nu se mai poate realiza numai prin puterile umane proprii, și presupune o specială intervenție divină, avînd indispensabilă nevoie de ajutorul Harului divin. În concepția Sfîntului Maxim, participarea e în chip organic legată și condiționată de Har: singură acțiunea Harului acceptată în chip liber ca o conlucrare cu puterile sufletești proprii, poate să deschidă ființei umane perspectivele și calea îndumnezeirii. Această „mișcare" a omului către îndumnezeire, ca o participare statornică la ambianța vieții harice implică o relație specială a sa cu Logosul divin, relație în cadrul căreia se manifestă mai pregnant, rolul cosmic al Logosului.

Mișcarea naturală a omului către Dumnezeu nu este în orice caz concepută de Maxim ca fugă de lume. În această perspectivă, urmîndu-l pe Sf. Grigorie de Nyssa, Sf. Maxim dezvoltă ideea omului ca „microcosmos", care întrunește în sine cele trei aspecte ale lumii create: și anume cel fizic sau sensibil, cel psihic și cel rațional,[11] și este chemat să le reunifice pe toate întru el. Căci lumea sensibilă se adaptează celor cinci simțuri ale omului, care sînt guvernate de cinci puteri ale sufletului, ale căror imagini sînt, întrucît Sf. Maxim consideră că văzul reflectă intelectul, auzul reflectă rațiunea, mirosul reflectă puterea irascibilă, gustul reflectă facultatea concupiscenței și pipăitul reflectă facultatea vieții. Printr-o bună întrebuințare a acestor puteri sufletul nu-și realizează numai propriul său destin ci îl și descoperă pe Dumnezeu Care se află tăinuit în misterele universului. În acest fel, mișcarea naturală a omului către Dumnezeu posedă o rezonanță cosmică. Omul îl găsește pe Dumnezeu în lume și lumea are nevoie de

---

10 *De Char.* III, 25, în *P. G.*, t. 91, col. 1024 BC.

11 *Mysttagogie,* 6, *P. G.*, col. 685 A.C., apud John Meyendorff, *Christ...*, p. 105.

om în ordinea regăsirii Creatorului său. Prin chip, prin intermediul chipului, lumea își descoperă Prototipul.[12]

În acest sens, în sînul vieții ființelor, Sfîntul Maxim descoperă cinci dualități sau diviziuni fundamentale: condiția de creatură și aceea de necreat, cea rațională și cea sensibilă, cerul și pămîntul, raiul și universul, sexul masculin și cel feminin. Or, istoria mîntuirii omului se desfășoară tocmai în cadrul acestor dualități sau diviziuni, prin faptul că omul participă prin însăși ființa lui psihofizică la fiecare dintre acestea în parte, ca unul care a primit ca misiune și destin al său specific pe acela de a le depăși pe toate, în mișcarea sa liberă către Dumnezeu. El trebuie să se manifeste și să acționeze în sînul creației ca o „legătură naturală" între diferitele ei extremități, fiind chemat să le readucă în final la primordiala lor unitate în Dumnezeu. Prin urmare sensul mișcării orînduite de Dumnezeu pentru natura omului este o restabilire a armoniei naturale a creației, ce constituie baza vieții spirituale și este descrisă de Sf. Maxim după cum urmează: „Sufletul acționează potrivit naturii cînd ține patimile în ascultare, cînd studiază rațiunile existențelor, și rămîne în apropierea de Dumnezeu. Dorești să fii virtuos? Dă fiecărei părți ale tale ceea ce-ți cere, adică sufletului tău și trupului tău. Părții raționale a sufletului dă-i lecturi, contemplații și rugăciune; părții irascibile, dragoste spirituală, adversara vrajbei; părții concupiscente castitate și cumpătare, iar cărnii mîncare și îmbrăcăminte, care sînt singurele indispensabile".[13] Și de aici, rezultă în mod foarte clar că sensul „mișcării" omului către Dumnezeu este acela al unei restabiliri a armoniei naturale a creației și a unirii ei totale și finale în Dumnezeu. Tocmai din acest motiv, și cu această perspectivă sublimă, omul a fost creat cel de pe urmă pe scara creației materiale, spune Sf. Maxim, rolul său este acela de a fi „o legătură naturală între extremitățile creației" în ordinea unificării tuturor în Dumnezeu.[14]

II. Premizele îndumnezeirii: Întruparea și mîntuirea omului în Hristos

Între Dumnezeu și om există o relație intimă, în sensul că acesta din urmă a fost creat spre a reflecta în creație lumina și slava dumnezeiască. De aceea îndumnezeirea reprezintă împlinirea aspirațiilor celor mai profunde ale firii.[15] Firea omului se află într-o permanentă tensiune interioară, într-o dorință absolută de deschidere spre comuniunea perfectă a iubirii pe care o găsește înfinit în Dumnezeu, crescînd prin aceasta, simultan în propria ființă. Sfîntul Maxim, la care doctrina despre îndumnezeire a ajuns la o culme de nedespărțit,[16] cuprinzînd în miezul ei toate nuanțele ulterioare, inclusiv palamismul, spune că „nimic din cele naturale, precum nici firea însăși, nu se opune Creatorului firii. Dacă Hristos a avut voință naturală ca om, a voit totdeauna acelea pe care ca Dumnezeu le-a pus în mod natural în fire cînd i-a dat existența prin creație. Căci n-a venit ca să strice natura pe care El ca Dumnezeu și Cuvîntul a făcut-o, ci ca să îndumnezeiască firea pe Care El a unit-o cu Sine în același ipostas unic, împreună cu toate însușirile ei naturale, afară de păcat".[17]

Unirea ipostatică din Persoana lui Hristos, unire unică și irepetabilă, reprezintă aspirația ființială a omului de a se uni, de a fi una cu Dumnezeu, dar prin har. Totodată unirea ipostatică din persoana lui Hristos reprezintă și dăruirea cea mai intimă a lui Dumnezeu către creatură, prin care și spre care este atrasă

12 John Meyendorff, *Christ*..., p. 105.

13 *De Charit.* IV, 44, 45, în *P. G.*, t. 90, col. 1057 BC.

14 John Meyendorff, *Christ*..., p. 106.

15 Irinée H. Dalmais, *La divinisation patristique grecque*, în „*Dictionnaire de spiritualité, ascétique et mistique*", „Doctrine et histoire", t. III, Beauchesne, Paris, 1957, col. 1387.

16 *Ibidem*, col. 1388.

17 *Opusc. théol. et polemica*, P. G., t. 91, col. 77.

întreaga omenire şi cu ea întreaga creaţie, pentru „restaurarea unităţii etern voite de Dumnezeu".[18]

Constituţia ontologică a omului arată că acesta este creat pentru Dumnezeu, pentru penetrarea lui de harul dumnezeiesc, pentru îndumnezeirea lui. „Raţiunea are sădit în ea ca un dor şi o dragoste de Dumnezeu, care o face să se mişte în jurul adevărului şi înţelepciunii care se arată prin toate şi să tindă spre Acela, pentru care omul a primit în raţiunea sa dorul".[19] Toate acestea îndreptăţesc afirmaţia lui Evdochimov, care, pe drept cuvînt, poate spune că o adevărată antropologie ortodoxă este o ontologie a îndumnezeirii.[20]

Desăvîrşirea omului în Dumnezeu dobîndeşte o valenţă unică şi supremă prin întruparea lui Hristos, care a arătat în natura Sa umană, unită ipostatic cu Logosul, pentru ce există omul şi posibilitatea infinită a desăvîrşirii sale prin îndumnezeire. „Întruparea lui Dumnezeu — zice Sf. Maxim — ne este chezăşie sigură a nădejdii de îndumnezeire a firii oamenilor. Atît de deplin îl va face pe om Dumnezeu, cît de deplin s-a făcut Dumnezeu om. Căci e vădit că Cel ce S-a făcut om fără păcat, va îndumnezei firea fără preschimbarea ei în Dumnezeu; şi atît îl va ridica pe om din pricina Sa, cît S-a coborît El din pricina omului".[21]

Astfel, firea umană îndumnezeită în Hristos reprezintă îndumnezeirea virtuală a întregului neam omenesc, temei al îndumnezeirii tuturor, pe care fiecare om trebuie să o realizeze în persoana sa, prin Hristos în Biserica Sa, unde prin harul Sfintelor Taine, el se încorporează în Hristos şi creşte în El.

În Hristos, firea căzută a omului este restaurată întru puritatea dintru început, avînd astfel posibilitatea desăvîrşirii în Dumnezeu, în comuniune harică cu El. Şi pentru Sf. Maxim, ultimul ţel al planului divin este îndumnezeirea omului în sensul că toţi oamenii pot participa la deplinătatea lui Dumnezeu după modul în care sînt unite sufletul şi trupul. Astfel întregul om devenind Dumnezeu, îndumnezeit prin harul lui Dumnezeu, devine om deplin, trup şi suflet, prin natură, şi Dumnezeu deplin, trup şi suflet, prin har.

Această doctrină esenţial dinamică a mîntuirii presupune o dublă mişcare: o mişcare divină spre om, constînd în a-l face părtaşul lui Dumnezeu prin creaţie, şi o mişcare umană spre Dumnezeu, voită dintru început de Creator şi restaurată în Hristos. Unirea ipostatică a acestor mişcări în Cuvîntul întrupat constituie esenţa hristologiei lui Maxim.

Mîntuitorul Iisus Hristos a asumat în ipostasul Său dumnezeiesc natura umană întreagă, cu tot ceea ce ţine de fiinţa sa, afară de păcat, cu voinţa şi energia ei naturală, dar şi cu afectele ireproşabile satisfăcute numai atît cît era necesar şi nu mai mult, pentru ca acestea să nu se transforme în patimi înrobitoare. Dar în natura sa umană nu a existat voinţă gnomică, cea care deliberează între bine şi rău, care nu este semn al libertăţii, ci al căderii în păcat; căci a fi liber înseamnă a voi şi a lucra numai binele. Lipsa voinţei personale gnomice la Hristos se explică prin faptul că El nu a luat un ipostas uman care să coexiste cu ipostasul divin al Logosului, ci doar natura umană, căreia îi este proprie voinţa naturală, pe cînd voinţa gnomică este proprie persoanei umane.[22]

Firea omenească din Hristos, făcîndu-se ascultătoare pînă la jertfa supremă, a fost ridicată astfel de la moarte spre viaţă în Dumnezeu. Căci plata păcatului fiind moartea, în Hristos neexistînd păcat, moartea s-a transformat în viaţă în Dumnezeu, prin învierea din morţi. Astfel, Sfîntul Maxim spune în acest sens că: „Dumnezeu Cel ce a făcut firea, după ce aceasta a slăbit sub povara păcatului, a vindecat-o din iubire pentru noi. Căci, luînd pentru noi chip de rob, pentru noi oamenii, a unit-o după ipostas cu Sine, în chip neschimbat, făcîndu-se întreg om ca noi, din noi, pentru noi, într-atît încît li s-a părut celor necredincioşi că nu

18 Cl. Chopin, *Le Verbe incarné et Rédempteur*, Desclée, Tournai, p. 117.

19 *Liber ambiguorum*, *P. G.*, t. 91, col. 1364.

20 Paul Evdochimov, *L'Ortodoxie*, Neuchâtel, 1965, p. 94.

21 *Ambigua*, col. 1088 C, apud John Meyendorff, *op. cit.*, p. 109.

22 Amănunte utile în acest sens ne oferă Magistrand Ioan I. Ică, *Probleme dogmatice în Dialogul Sfîntului Maxim Mărturisitorul cu Pyrrhus*, în „Ortodoxia", an. XII (1960), nr. 3, p. 366 u.

este Dumnezeu, ca să desfacă lucrurile diavolului şi să redea firii raţiunile ei şi să restabilească puterea iubirii, opusul iubirii de sine şi prin aceasta iubirea ei cu El şi a oamenilor între ei...".[23] Este limpede că pentru Sfîntul Maxim, fundamentul îndumnezeirii omului se situează în unirea ipostatică din Hristos, între natura divină şi natura umană.[24]

În Hristos, firea umană este restaurată şi îndumnezeită. „Cuvîntul Care a ipostaziat-o în Sine, curăţind-o pe aceasta, chiar prin asumare, de toată întinăciunea, a îndumnezeit firea întreagă prin întrupare".[25] Mîntuirea şi desăvîrşirea omului este în şi prin Hristos şi este înţeleasă de către Sfîntul Maxim ca unire a nemărginitului cu mărginitul, a Creatorului cu creaţia, a stabilităţii şi a mişcării, cugetată şi rînduită înainte de creaţia lumii în Dumnezeu Însuşi.[26] Această unire de care vorbeşte Sfîntul Maxim Mărturisitorul are ca prototip şi temei Persoana divino-umană a lui Iisus Hristos, Care recapitulînd în Sine umanitatea, îi dă fiecărui individ uman posibilitatea să unifice raţiunea existenţei sale cu Hristos.

Astfel, ca o concluzie la cele afirmate pînă acum pentru a spune împreună cu Sfîntul Maxim că Hristos este „adevăratul Mijlocitor cu Care ne-am unit prin relaţie, dacă este adevărat că S-a coborît în cele ale noastre şi S-a făcut om ca să ne facă pe noi părtaşi ai firii Sale dumnezeieşti, unite prin Dumnezeu prin împărtăşirea cu harul Sfîntului Duh".[27] Desăvîrşirea şi îndumnezeirea omului în Hristos are deci un caracter hristologic profund, nedespărţit de aspectul ei pnevmatologic, căci mîntuirea, după cum susţine Sf. Maxim, este operă a lui Dumnezeu Cel treimic,[28] şi nici de cel eclesial-sacramental, prelungire comunitară în lume a lui Hristos prin Duhul Sfînt, în Biserică unde se înfăptuieşte unirea între Dumnezeu şi om, între Dumnezeu şi omenirea care răspunde iubirii Sale, prin lucrarea harului.

III. Caracterul pnevmatologic şi eclesiologic-sacramental al desăvîrşirii în Hristos

Deşi neelaborat sistematic, în sensul că Sfîntul Maxim Mărturisitorul nu-i dedică lucrări speciale, raportul Hristos-Duhul Sfînt în Biserică, în care prin Sfintele Taine se împărtăşeşte membrilor ei harul Sfîntului Duh, har care iradiază din umanitatea îndumnezeită a lui Iisus Hristos, totuşi acest raport este surprins cu uşurinţă şi este exprimat convingător şi cu tărie. Cu toate că Sfîntul Maxim acordă, în opera sa, prioritate desăvîrşirii umane în sine, analizînd şi prezentînd treptele urcuşului duhovnicesc prin care omul se purifică, se luminează şi se uneşte cu Hristos în viaţa de sfinţenie, îndumnezeindu-se treptat, pentru că spre această stare supremă a fost creat de Dumnezeu şi pentru mîntuirea şi îndumnezeirea lui S-a întrupat Fiul lui Dumnezeu, din opera sa se

23 Epist. II ad Ioan Cubic., în *P. G.*, t. 91, col. 297.
24 Cf. Lars Thunberg, *Microcosm and Mediator*, Lund, 1965, p. 457.
25 *Opuscula theologica et polemica*, *P. G.*, t. 91, col. 157.
26 *Răspunsuri către Talasie*, 60, în „*Filocalia*", vol. III, trad. Prot. stavr. dr. Dumitru Stăniloae, Sibiu, 1948, p. 327. „Căci încă dinainte de vremuri a fost cugetată şi rînduită unirea hotarului (definitului) şi a nehotărniciei (îndefinitului), a măsurii şi a lipsei de măsură, a marginii şi a nemărginirii, a Creatorului şi a creaturii, a stabilităţii şi a mişcării. Iar această taină s-a săvîrşit în Hristos, care S-a arătat în cele din urmă dintre timpuri, ducînd prin ea împlinire hotărîrii de mai înainte a lui Dumnezeu" (p. 327—328).
27 *Liber Ambiguorum*, în *P.G.*, t. 91, col. 1165 D.
28 *Răspunsuri către Talasie*, p. 330. „Această taină a fost cunoscută mai înainte de toate veacurile de către Tatăl, Fiul şi Sfîntul Duh. De Tatăl ca cel care a binevoit-o, de Fiul ca cel care a îndeplinit-o, iar de Sfîntul Duh ca cel care a conlucrat. Fiindcă una este cunoştinţa Tatălui şi a Fiului şi a Sfîntului Duh, odată ce una este şi fiinţa şi puterea lor".

desprinde caracterul pnevmatologic şi eclesial sacramental al doctrinei sale spirituale.

Depăşind cu dezinvoltura cunoscută spiritualitatea evagriană intelectualistă şi esenţialistă, de inspiraţie platonic-origenistă,[29] viaţa spirituală în concepţia teologică a Sfîntului Maxim este una profund hristocentrică şi sacramentală,[30] angajînd nu numai intelectul, care prin esenţa sa este, conform gîndirii lui Evagrie Ponticul, unit cu Dumnezeu, ci întreaga persoană a omului în întreaga sa complexitate psihologică şi fiinţială.

Legătura indisolubilă dintre viaţa sufletului sau desăvîrşirea sa în Hristos şi viaţa eclesial sacramentală este prinsă magistral de Paul Evdochimov, cînd spune: „Există o strînsă corespondenţă, o legătură şi o interdependenţă organică între harul Sfintelor Taine care sădeşte şi creşte necontenit în viaţa în Hristos, şi înălţarea sufletului, a fiinţei umane întregi, spre Dumnezeu pe scara virtuţilor. Mai mult, aceasta din urmă este de neconceput pentru credinciosul creştin fără harul divin, cu care într-o sinergie divino-umană el creşte în Hristos neîncetat. Iniţierea prin Botez şi Mirungere se desăvîrşeşte în Euharistie şi coincid cu culmea înălţării spirituale, îndumnezeirea".[31]

Adevărul fundamental că Hristos mîntuieşte pe om prin Sfîntul Duh în Biserică este exprimat de Sfîntul Maxim prin cuvintele: „Cel care are după fire pe Duhul, dăruieşte ca Dumnezeu Bisericii, lucrările Duhului. Căci Cuvîntul făcîndu-mi-Se pentru mine om, lucrează pentru mine toată mîntuirea... Şi precum Duhul Sfînt este prin fire al lui Dumnezeu Tatăl, la fel este prin fire şi al Fiului după fiinţă, ca cel ce purcede fiinţial în chip negrăit din Tatăl prin Fiul cel născut din Tatăl; şi dăruieşte candelabrului (e vorba de o analogie pe care o face Sf. Maxim, n.n.), adică Bisericii, ca nişte candele, lucrările proprii. Şi precum candela împrăştie întunericul, tot aşa lucrările Duhului scot şi alungă din Biserică păcatul cel de multe feluri".[32] Viaţa spirituală a omului este condiţionată în mod absolut de harul Sfîntului Duh, iar cunoaşterea iconomiei treimice este posibilă doar prin harul mîntuitor. „Cine te-a luminat pe tine în credinţa Sfintei, celei de o fiinţă şi închinatei Treimi? — întreabă Sf. Maxim —, sau Cine ţi-a făcut cunoscută iconomia întrupării Unuia din Sfînta Treime? Cine te-a învăţat raţiunile privitoare la fiinţele netrupeşti, sau cele la facerea sau sfîrşitul lumii văzute, sau cele privitoare la învierea din morţi şi viaţa veşnică, sau la slava Împărăţiei Cerurilor şi înfricoşata Judecată? Nu harul dumnezeiesc care sălăşluieşte în tine şi care este arvuna Duhului Sfînt? Ce este mai mare decît acest har?".[33] Deci, viaţa umană virtuoasă în Hristos, se realizează astfel în Biserică, numită de Sf. Maxim cortul Sfînt, pregătit simbolic cu toate cele care sînt în el, „o răsfrîngere, un chip şi o imitare a înţelepciunii",[34] „tip şi icoană a lui Dumnezeu".[35]

În ce priveşte relaţia sau raportul Dumnezeu-Biserică, acesta este unul de întrepătrundere, deoarece lucrarea lui Dumnezeu se exercită în Biserică, prin Hristos şi Duhul Sfînt, spre cuprinderea oamenilor în Trupul tainic al lui Hristos şi pentru mîntuirea lor. Accentuînd acest adevăr Sfîntul Maxim spune: „Precum Dumnezeu făcîndu-le pe toate şi aducîndu-le la existenţă cu puterea Sa infinită, le ţine, le adună şi le circumscrie pe toate şi le adună la un loc..., în acelaşi fel Biserica se arată făcînd acelaşi lucru pentru noi ca Dumnezeu în calitate de

---

29 Cf. Irinée Hausherr, *Ignorance infinie ou science infinie*, în *„Orientalia Christiana Periodica"*, XXV, nr. I—II, care reluînd o idee a lui Hans Urs von Balthasar, spune că mistica lui Evagrie Ponticul formează un tot de o logică riguroasă, dar mai aproape de budism decît de creştinism" (p. 47). Vezi de asemenea Vladimir Lossky, *In the Image and Likeness of God*, Mowbrays, London and Oxford, 1975, p. 36—37.

30 Jean Meyendorff, *St. Grégorie Palamas et la mystique ortodoxe*, Ed. du Seuil, Paris, 1959, p. 128—129 şi 174.

31 Paul Evdochimov, *op. cit.*, p. 94.

32 *Răspunsuri către Talasie*, 163, p. 368—369.

33 *Capete despre dragoste*, în *„Filocalia"*, vol. II, p. 112.

34 *Capete gnostice*, *„Filocalia" II*, p. 160.

35 *Mystagogia*, *P.G.*, t. 81, col. 664 D; 668 B.

icoană a arhetipului... Sfînta Biserică a lui Dumnezeu este, cum s-a spus, icoana lui Dumnezeu ca una care împlinește aceeași lucrare de unire între credincioși ca și Dumnezeu, chiar dacă cei unificați în ea prin credință sînt diferiți după însușiri".[36]

În cadrul Bisericii, prin intermediul harului Sfîntului Duh, Hristos atrage la Sine, spre unitate, rațiunile dispersate ale creației, pentru ca acestea să-și împlinească prin El, sensurile lor autentice. Lucrul acesta este posibil prin harul Sfintelor Taine, începînd cu Botezul, prin care se omoară păcatul, iar omul se îmbracă în nestricăciune și culminînd cu Euharistia. Sf. Maxim face o interesantă analogie, asemănînd păcatul cu vițelul de aur. „Pe acest vițel — spune el — îl nimicește Moise și Samuil: cel dintîi fărîmițîndu-l și împrăștiindu-l sub apă, iar cel de al doilea, înjunghiindu-l cu sabia duhovnicească. Cu alte cuvinte îl nimicește harul viu și lucrător al Duhului Sfînt (căci aceasta înseamnă Moise) și ascultarea lui Dumnezeu prin împlinirea poruncilor (căci aceasta înseamnă Samuil). Deci, stăpînirea păcatului sau cugetul trupesc e omorît pe de o parte de harul Sfîntului Botez, iar pe de alta e înjunghiat de ascultarea lucrătoare a poruncilor dumnezeiești cu sabia Duhului, adică cu cuvîntul cunoștinței dumnezeiești, celei în duh".[37] „Împărtășirea de Sfintele și de viață făcătoarele Taine, spune în alt loc Sf. Maxim, arată viitoarea înfiere, unire, familialitate, asemănare dumnezeiască și îndumnezeire a tuturor în toate, pentru bunătatea lui Dumnezeu, care va fi totul în toate".[38]

Observăm că la Sfîntul Maxim Mărturisitorul nu putem vorbi de taina atotînfricoșătoare a îndumnezeirii, decît numai într-un cadru hristologic-pnevmatologic-bisericesc,[39] iar treptele pe care ființa umană trebuie să le urce pentru a atinge acest țel sublim sînt totodată și trepte liturgice și sacramentale, care trebuie să fie altoite în adevărul credinței.

IV. Etapele principale ale vieții spirituale, în procesul îndumnezeirii omului, după Sfîntul Maxim Mărturisitorul

Ființă complexă, omul are imprimat „chipul lui Dumnezeu" de la creație. Dar pentru a atinge desăvîrșirea și îndumnezeirea, viața lui trebuie să fie într-o permanentă tensiune ascendentă spre „asemănarea" cu Dumnezeu cea după har. Această tensiune implică efort, ascensiune spirituală, culminînd cu îndumnezeirea, care constituie — după afirmația lui Vladimir Lossky — centrul spiritualității Sfîntului Maxim Mărturisitorul.[40] Aceasta este un proces complex, de restaurare a firii umane, de curățire și luminare a ei, pentru a putea privi rațiunile lumii în Duh, o dăruire integrală Domnului pentru a-L primi întreg, întru desăvîrșirea iubirii, lucrînd la îndumnezeirea proprie din acest veac, pentru ca în veacul celălalt aceasta să fie o pătimire, o lucrare exclusiv a lui Dumnezeu.

În ce privește ordinea urcușului spiritual, aceasta apare foarte clar la Sfîntul Maxim Mărturisitorul. Ca și, de altfel, la predecesorii săi, Grigorie de Nyssa, Dionisie

---

36 *Ibidem*, col. 664 D—665 A.

37 *Răspunsuri către Talasie*, 65, p. 45—446. „Moise simbolizează harul Botezului. Samuil împlinirea poruncilor de după aceea. Nici una fără alta nu ajunge pentru nimicirea păcatului" (n. 3).

38 *Mystagogia*, col. 710, apud. drd. Gheorghe Petraru, *Desăvîrșirea omului în Hristos la Sfîntul Maxim Mărturisitorul*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei", an. LIX, (1983), nr. 7—9, p. 368.

39 Amănunte deosebit de utile în legătură cu caracteristicile principale ale spiritualității ortodoxe, ne oferă Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Morală Ortodoxă*, vol. III, *Spiritualitatea ortodoxă*, București, 1981, p. 38—50.

40 *Cf. The Vision of God, translated by Asheleigh Moorhouse*, The Faith Press, Bedfordshire, 1963, p. 108.

Areopagitul sau Evagrie Ponticul,[41] şi la Sfîntul Maxim Mărturisitorul, acest progres spiritual este întreit. Astfel, prima etapă sau treaptă este aceea a virtuţii, a activităţii de purificare, (πραξις), a doua este a contemplaţiei naturale (Γνωσις, Φυσικη θεωρια) sau filosofia naturală (Φυσικη Φιλοσοφια) sau contemplaţia gnostică (θεωρια Γνωστικη) sau chiar, în forma ei cea mai înaltă, o contemplaţie spirituală, o indicaţie că adevărata contemplare umană, chiar a raţiunilor naturii, necesită ajutorul Duhului. În fine, treapta a treia, a teologiei (θεωλογια), filosofia teologică (θεωλογικη Φυλοσοφια) sau a rugăciunii curate (καταρα προτευχη).[42]

1. *Treapta I-a, făptuirea sau lucrarea virtuţilor sau purificarea.*

Prima treaptă, a lucrării virtuţilor şi a împlinirii poruncilor urmăreşte curăţirea, purificarea firii de patimi. Patimile reprezintă cel mai coborît nivel la care poate cădea firea omenească. Atît numele lor grecesc, παθη, cît şi cel latinesc, passiones, sau românesc, arată că omul este adus prin ele la o stare de pasivitate, de robie. De fapt ele copleşesc voinţa, încît pătimaşul nu mai este om al voinţei, ci se spune cu drept cuvînt despre el că este un om „stăpînit", „robit", „purtat" de patimi. „Patima — spune Sfîntul Maxim — este o mişcare a sufletului împotriva firii, fie spre o iubire neraţională, fie spre o ură fără judecată a vreunui lucru, sau din pricina vreunui lucru din cele supuse simţurilor. De pildă e o mişcare spre iubirea neraţională a mîncărilor, sau a femeii, sau a avuţiei, sau a slavei trecătoare, sau a altui lucru din cele supuse simţurilor, sau din pricina acestora".[43]

Patima este, astfel, ceva iraţional. Totul pe lume este raţional, spune Sfîntul Maxim Mărturisitorul, avînd temei într-o raţiune divină, numai patima este iraţională. Suprema ei iraţionalitate se arată în faptul că, deşi omul pătimaş îşi dă seama tot mai mult că lucrurile finite nu pot răspunde aspiraţiilor lui după infinit, iar această constatare îl umple de plictiseală şi descurajare, totuşi el continuă să se lase purtat, în momentul următor, de patima sa egocentrică.

Toate patimile îşi au rădăcina în Φιλαυτια, iubirea egoistă de sine. „Iubirea trupească de sine — zice Sfîntul Maxim Mărturisitorul — este iubirea pătimaşă şi neraţională faţă de trup... Cel ce are iubirea trupească de sine (adică Φιλαυτια n.n.), e clar că are toate patimile".[44] Patima adînceşte firea în negura păcatului, care, (păcatul, n.n.), este definit de Sfîntul Maxim ca o „întrebuinţare greşită a ideilor, căreia îi urmează reaua întrebuinţare a lucrurilor".[45] Iubirea de sine constituie o rupere de Dumnezeu, ca centru al existenţei umane. Întrucît omul nu poate exista prin sine însuşi, oricît şi-ar da această iluzie, *filavtia* reprezintă o gravitaţie spre lume şi totodată o adîncire în întunericul existenţei neluminate de tăria comuniunii. Patima înseamnă o satisfacere a afectelor fireşti mai mult

41 Deşi la Părinţii greci menţionaţi mai sus, etapele spirituale sînt trei, totuşi la fiecare există nuanţe specifice. Astfel, la Sfîntul Grigorie de Nyssa, cele trei etape ale urcuşului duhovnicsec sînt: în lumină (δια Φωτος), în nor (δια νεΦελης), întunericul strălucitor (ΓνωΦωσκοτος λαμπρος); la Dionisie Areopagitul există purificarea, iluminarea, şi unirea; iar la Evagrie Ponticul, viaţa practică, contemplaţia naturală, contemplaţia teologică.

42 În această întreită împărţire, treptele se numesc: 1. făptuire; 2. contemplaţie naturală sau filosofia morală; 3. teologia mistică (Cf. *Ambigua liber, P. G.*, t. 91, col. 413, col. 1197 C; *Quest. ad. Thalas.* q. 25, *P. G.*, t. 90, col. 329 AC, col. 556 A, apud. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Morală...*, p. 51. Vezi şi studiul lui I. H. Dalmais, *La doctrine ascétique de Saint Maxime le Confesseur*, in „Irénikon", 26 (1953), p. 17—39.

43 *Capete despre dragoste*, suta II, 16, *„Filocalia"*, II, p. 57.

44 *Ibidem*, III, 8, p. 78.

45 *Ibidem*, II, 82, p. 72. Vezi mai pe larg dezbătută această chestiune: III, 3—4, p. 77.

decît este necesar, ea este un abuz, o căutare exclusivă a plăcerii înrobitoare[46] și o evitare a durerii spiritualizatoare.

Procesul despătimirii sau al purificării se face prin păzirea poruncilor, sub care stă ascuns însuși Hristos[47] și prin lucrarea virtuților, mijlocul prin care Hristos devine trup în noi. După Sfîntul Maxim, virtutea este acordul dintre voință și rațiunea firii, și totodată și o restructurare a mișcării voinței către libertate,[48] iar culmea virtuților este dragostea, care desființează patimile, Φιλαυτια care este rădăcina tuturor. „Prin iubire — spune Sfîntul Maxim Mărturisitorul — fiecare atrage pe semenul său atît de mult la sine în intențiile sale și-l preferă sieși, pe cît îl respingea înainte și se prefera pe sine".[49]

Concepția despre virtute a Sfîntului Maxim Mărturisitorul conferă omului un dinamism al libertății și o deschidere spre desăvîrșire, spre progresul infinit în Hristos. Astfel Cel ce participă la virtute, participă la Dumnezeu, la viața lui Dumnezeu „Care vrea să lucreze pururea și în toți taina întrupării Sale",[50] prin lucrarea virtuților de către om. Această participare este posibilă, deoarece în concepția Sfîntului Maxim, ființa virtuții din fiecare este Cuvîntul cel unic al lui Dumnezeu, căci ființa tuturor virtuților este Însuși Domnul nostru Iisus Hristos".[51] Cu lucrarea virtuților, Logosul se întrupează în cei vrednici, virtutea devenind o neîncetată întrupare a Logosului și totodată o îndumnezeire a omului, proporțională cu întruparea Logosului în om prin virtute.[52]

În cadrul acestui proces, sîntem martorii unei simetrii perfecte, de gîndire, dar și de viață, într-un echilibru deschis și mereu extinzîndu-se și integrînd pe om și Dumnezeu într-o comuniune perfectă. Observăm că între divin și uman există o complementaritate interioară, fapt care l-a determinat pe părintele Stăniloae să afirme următoarele: „Divinul exercită în interiorul umanului o atracție, aceasta trăind în chipul dumnezeiesc imprimat în el, forța atractivă a modelului spre tot mai marea asemănare cu El; divinul, la rîndul său, urmărește prin dezvoltarea umanului, propria sa revelare, manifestarea prin creație a slavei și binecuvîntării Sale, un nou mod de arătare a Sa",[53] devenind în acest mod o teofanie neîntreruptă. Omul virtuos — după Sfîntul Maxim — este omul ce viețuiește în acord cu firea (κατα Φυσιν), omul cu firea restabilită, adică cu firea întărită, dat fiind că virtutea e tărie spirituală, ca deprindere neclintită în lume, cu ajutorul harului.[54] Viața conformă cu firea nu e rezultatul puterilor exclusive ale naturii

46 „Întrucît vrînd să scăpăm de experiența chinuitoare a durerii, ne luăm refugiul, ne aruncăm în brațele plăcerii, încercînd să ne mîngîiem firea torturată de chinurile durerii. Dar grăbindu-ne să tocim împunsăturile durerii prin plăcere, întărim și mai mult zapisul aceleia împotriva noastră, neputînd ajunge la o plăcere eliberată de durere și de osteneli" (Cf. *Răspunsuri către Talasie*, 61, p. 336).

47 *Liber Ambiguorum*, în *P. G.*, t. 91, col. 1285 C. Există o întreită întrupare a Logosului: în trup, în λοΥοι ai ființelor și în literele Scripturii.

48 *Tîlcuire la rugăciunea Tatăl nostru*, în *„Filocalia"*, vol. II, p. 279.

49 *Epistola II către Ioan Cubicularul*, despre dragoste, în *P. G.*, t. 91, col. 400. Vezi amănunte la Ioan I. Ică, *O aniversare patristică: 1300 de ani de la moartea Sfîntului Maxim Mărturisitorul*, în „Mitropolia Ardealului", an. VII (1962), nr. 1—2, p. 71—75, care ne oferă și o traducere din grecește a Epistolei a II-a a Sfîntului Maxim *Mărturisitorul către Ioan Cubicularul* (P. G., t. 91, col. 408 C—412 C).

50 *Liber Ambiguorum, P.G.*, t. 91, col. 1081 D; 1024 D.

51 *Ibidem*, col. 1091 CD.

52 „Prin acestea (adică prin virtuți n.n.), Dumnezeu Se face neîncetat om în cei vrednici. Fericit este deci cel ce L-a prefăcut în sine prin înțelepciune pe Dumnezeu om. Căci după ce a împlinit înfăptuirea acestei taine, pătimește prefacerea sa în Dumnezeu prin har, iar acest lucru nu va înceta de a se săvîrși pururea". Cf. *Răspunsuri către Talasie*, 22, p. 73; vezi și Lars Thunberg, *op. cit.*, p. 347.

53 Cf. Pr. prof. D. Stăniloae, *Fiul lui Dumnezeu, Fiul Omului"*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei", an. LVI, (1980), nr. 9—12, p. 744.

54 „În cei ce au moștenit numele lui Hristos... Duhul mișcă rațiunea naturală" (Cf. *Răspunsuri către Talasie*, 15, p. 49).

umane, ci o viaţă aşa cum e cerută de sensul, de „raţiunea" firii, aşa cum e necesară pentru ca firea să existe în normalitatea ei.

În privinţa virtuţilor, care trebuie să se opună celor şapte gînduri sau patimi ale răutăţii, Sfîntul Maxim ne oferă remediile cele mai corespunzătoare cu dezvoltarea vieţii duhovniceşti. Astfel procesul purificării de patimi include urcuşul spiritual a şapte trepte, fiecare treaptă fiind de fapt o virtute: credinţa, frica de Dumnezeu, înfrînarea, răbdarea şi îndelunga răbdare, nădejdea, nepătimirea şi iubirea.[55] Toate aceste virtuţi sînt o permanentă întrupare multiformă a Logosului, demonstrînd că lucrarea desăvîrşirii umane are două laturi, ea fiind pe de o parte restaurare a firii, iar pe de altă parte îndumnezeire, locuire divină în multiplicitatea umană.[56]

Începutul virtuţilor este legat, după Sfîntul Maxim, de harul lui Hristos primit la Botez: „Cei ce ne-am botezat prin Duh în cea dintîi nestricăciune a lui Hristos după timp — zice el — aşteptăm în duh nestricăciunea cea de pe urmă a Lui, păzind prin stăruinţa în fapte bune şi prin mortificarea de bunăvoie, pe cea dintîi nepătată. Dintre cei ce o au pe aceasta, nici unul nu se teme de pierderea bunurilor pe care le are".[57] Dar prin Botez, noi primim o nestricăciune virtuală, pe care o putem pierde. Această nestricăciune, încă nu e asimilată de noi prin voinţă şi fapte. Dar prin stăruinţă în fapte, ea devine nestricăciune în duh şi n-o mai putem pierde. De asemenea, tot în legătură cu acest început, un rol important îl are credinţa, numită de Sfîntul Maxim „mama Cuvîntului"[58] şi baza tuturor virtuţilor care sînt încununate de iubire.[59]

2. *Treapta a II-a* — θεωρια — *sau contemplaţia naturală.*

Contemplaţia naturală sau contemplaţia gnostică, θεωρια γνωστική, a doua treaptă a înălţării spirituale, înseamnă o cunoaştere a raţiunilor existente în unitatea lor în Raţiunea Hristos şi aceasta în Duh. În acest sens, Sfîntul Maxim zice: „Omul are nevoie în mod necesar de acestea două, dacă vrea să păşească fără greşeală pe drumul drept spre Dumnezeu: de înţelegerea Scripturii în Duh şi de contemplarea duhovnicească a lucrurilor din natură".[60]

Înţelegerea duhovnicească a Scripturii este o tradiţie statornică a scrisului duhovnicesc răsăritean. Sfîntul Maxim Mărturisitorul are cuvinte aspre la adresa acelora care nu se pot ridica de la înţelegerea literală a Scripturii. Peste aceia ca

---

55 *Capete despre dragoste,* I, 1—2, *„Filocalia"* II, „Cel ce crede în Domnul se teme de chinuri; cel ce se teme de chinuri se înfrînează de la patimi; cel ce se înfrînează de la patimi rabdă necazurile; cel ce rabdă necazurile va avea nădejde în Dumnezeu; iar nădejdea în Dumnezeu desface mintea de toată împlinirea după cele pămînteşti; în sfîrşit, mintea desfăcută de acestea va avea iubirea către Dumnezeu" (p. 37).

56 Lars Thunberg, *op. cit.*, p. 345.

57 *Capete gnostice* I, 67, în *„Filocalia"*, II, p. 160.

58 *Răspunsuri către Talasie,* 40, „Căci precum Cuvîntul ca Dumnezeu este după fire Făcătorul Maicii care L-a născut pe El după trup, făcînd-o Maică din iubirea de oameni şi primind să Se nască din ea ca om, la fel Cuvîntul, producînd în noi mai întîi credinţa, se face pe urmă în noi Fiul credinţei, întrupîndu-Se din ea prin virtuţile cu fapte. Prin credinţă apoi ajungem la toate, primind de la Cuvîntul darurile spre mîntuire. Căci fără credinţă, căreia Cuvîntul îi este după fire Dumnezeu, iar după har, Fiu, nu avem nici o îndrăzneală să ne adresăm cu cereri către El" (p. 141). Iar în alt loc, tot în acest sens, spune: „Credinţa, în înţeles mai ascuns, este Maica Cuvîntului care, fiind produsă mai întîi, naşte pe urmă, întrupat prin virtuţi, pe Cuvîntul, care a făcut-o pe ea" *(Scolia 11, p. 143).*

59 *Capete despre dragoste,* I, 1 şi 13, p. 37, 39. O interesantă analiză a acestei virtuţi face Pr. Magistrand Mihai Georgescu, *Virtutea iubirii în teologia Sfîntului Maxim Mărturisitorul,* în „Studii Teologice", an. X, (1958), nr. 9—10, p. 600—610.

60 *Liber Ambiguorum, P. G.*, t. 91, col. 1128 C.

şi peste iudeii care o înţelegeau trupeşte stăpîneşte iadul, adică neştiinţa.[61] Astfel, el spune: „Cel ce nu străbate cu mintea spre frumuseţile şi măreţia duhovnicească a duhului dinlăuntrul literei legii, cade sub puterea patimilor şi va fi robul lumii, care este supusă stricăciunii, neavînd nimic de cinste decît cele supuse stricăciunii".[62] Dar, „înţelegerea întocmai a cuvintelor Duhului se descoperă însă numai celor vrednici de Duhul, adică numai acelora care printr-o îndelungă cultivare a virtuţilor, curăţindu-şi mintea de funinginea patimilor, primesc cunoştinţa celor dumnezeieşti, care se întipăreşte şi se aşează de la prima atingere".[63]

Fiecare eveniment şi persoană istorică din Scriptură trebuie să fie o treaptă a desăvîrşirii duhovniceşti, trebuie actualizată în viaţa personală a omului, devenind un sens pentru sine. Astfel, toate cele din Scriptură devin nu numai contemporane cu noi, ci oarecum o biografie a raporturilor noastre cu Dumnezeu. În acest sens, faptele mîntuitoare ale vieţii lui Iisus devin fapte actuale ce se petrec în adîncul vieţii noastre, dacă vrem să-L primim în noi. La Botez El se ascunde în noi într-o chenoză supremă. Îşi manifestă eficienţa, la început acoperită, pe urmă tot mai vădită, în străduinţa noastră de a împlini poruncile, înviind în noi cînd am ajuns în starea de nepătimire şi „Schimbîndu-se la faţă" pentru noi, în momentul cînd ajungem vrednici de a vedea lumina dumnezeiască. Pătruns în noi în chip ascuns, tainic, la Botez, El este forţa eficientă care împuterniceşte şi sălăşluieşte întregul nostru urcuş, de-a lungul căruia devine tot mai transparent în noi, prin îndumnezeirea noastră treptată, făcîndu-ne asemenea Lui prin comunicarea dialogală cu El, oglindindu-se activ în numeroase vieţi omeneşti, ca soarele în nenumărate geamuri.[64]

Observăm, că pe această treaptă, centrul de greutate cade pe cunoaştere, pe minte, care este principiul major al vieţii spirituale. Ea este, după expresia Sfîntului Maxim, scaunul înţelepciunii, locul unde stă Domnul, Biserica lui Dumnezeu.[65]

Sfîntul Maxim Mărturisitorul a accentuat rolul existenţei în cunoaşterea lui Dumnezeu.[66] Între noi şi Dumnezeu se intercalează această realitate, care trebuie străbătută în mod necesar, prin contemplaţia naturală, pentru a ajunge la cunoaşterea nemijlocită. Lumea este un simbol pentru Dumnezeu, în ea ascunzîndu-se raţiunile divine ale lucrărilor. Deşi plină de figuri, de simboluri sensibile, lumea are prezenţa lui Dumnezeu în mod continuu prin aceste raţiuni, fiindcă ea nu e decît un chip, o reprezentare a sofiei divine în care se află raţiunile tuturor existenţelor. Dumnezeu a amestecat în lume urme din măreţia Sa proprie, ca să poată transporta prin ele mintea omenească în chip neamăgitor spre cele dumnezeieşti.[67] El se ascunde în chip proporţional prin fiecare din cele văzute, ca prin nişte scrisuri. Dar prezenţa divină în lume prin raţiuni este o prezenţă învăluită şi enigmatică, deoarece simbolurile acestea constituie un fel de giulgiuri, de acoperămînt. În condiţiile veacului de acum, lumea apare ca o peşteră, ca un pîntece, în care Logosul duce o existenţă de prunc. Mai precis Sfîntul Maxim zice: „Mormîntul Domnului este lumea aceasta sau inima fiecăruia dintre credincioşi; giul-

61 Pr. prof. dr. D. Stăniloae, *Teologia Morală...*, vol. III, *Spiritualitatea ortodoxă*, p. 184.

62 *Răspunsuri către Talasie*, 65, *„Filocalia"*, III, p. 442.

63 *Ibidem*, p. 420.

64 *Capete gnostice*, II, 13—15, în *„Filocalia"*, vol. II. „Cînd Cuvîntul lui Dumnezeu se face în noi clar şi luminos şi faţa lui străluceşte ca soarele, atunci şi hainele Lui se fac albe. Iar acestea sînt cuvintele (raţiunile) Sfintei Scripturi a Evangheliilor, care se fac străvezii şi clare, nemaiavînd nimic acoperit. Ba apar lîngă El şi Moise şi Ilie, adică raţiunile (înţelesurile) mai duhovniceşti ale Legii şi ale Proorocilor" (p. 170). Vezi şi capitolele imediat următoare.

65 *Răspunsuri către Talasie*, 63, în *„Filocalia"* vol. III, p. 150—151; *Capete despre dragoste* II, 31 şi *Capete gnostice*, II, 74 în *„Filocalia"* II, p. 61 şi 195.

66 Amănunte interesante în legătură cu cunoaşterea lui Dumnezeu, vezi la Magistrand I. I. Bria, *Cunoaşterea lui Dumnezeu după Sfîntul Maxim Mărturisitorul*, în „Studii Teologice" an. IX (1957), nr. 5—6, p. 310—326.

67 *Răspunsuri către Talasie*, 5, în *„Filocalia"* III, p. 204.

giurile sînt raţiunile lucrurilor, împreună cu modalităţile virtuţilor; iar ştergarul, cunoştinţa simplă şi nefelurită a celor inteligibile, împreună cu teologia cîtă ne este cu putinţă. Prin acestea ni se face cunoscut mai întîi Cuvîntul, căci fără de acesta, înţelegerea Lui, cea mai presus de acestea, ne rămîne necuprinsă".[68]

Deci El e prezent tainic în ea şi se descoperă pe măsură ce subiectul face transparentă latura ei cantitativă, faţa ei sensibilă prin contemplare. Evidenţa lui Dumnezeu, mai întîi e condiţionată de această depăşire a sensibilului: prin cele văzute trebuie să fie ca prin nişte uşi încuiate spre cele nevăzute. Urmează de aici un efort de descoperire a raţiunilor, fiindcă „Dumnezeu trebuie scos din lume, din simboluri şi aşezat în Biserică, în suflet".[69]

Evidenţa lui Dumnezeu Cel prezent în cele văzute prin raţiunile nevăzute e împiedicată de înfăţişarea simbolică a realităţilor. Un alt simbol care învăluie ca într-un veşmînt Logosul, este cuvîntul Sfintei Scripturi. Cuvîntul se face trup, spune Sf. Maxim Mărturisitorul, şi prin aceea că ia forma cuvintelor. Dar această descoperire tainică prin mijlocirea simbolurilor sau a cuvintelor nu e o revelaţie deplină. În tot ceea ce se descoperă rămîne ceva gol, ascuns. Însuşi Hristos, în arătarea Sa, rămîne necuprins, fapt care constituie, de fapt, paradoxul Revelaţiei.[70] Pentru a descoperi ceea ce este nevăzut, se impune însă o înlăturare a veşmintelor, adică a cuvintelor sau simbolurilor. Se naşte deci o lucrare de subţiere a chipurilor şi cuvintelor, pentru a descoperi dincolo de ele raţiunile lor. Totul se bazează pe o distincţie, pe un discernămînt săvîrşit prin contemplaţie. Contemplaţia se bazează însă pe imanenţa lui Dumnezeu, care prin intermediul λογοι-lor (a raţiunilor), e mereu prezent în lume şi se comunică inteligenţei noastre. Mintea, spune Sfîntul Maxim, trebuie să desfăşoare un proces de concentrare şi simplificare a raţiunilor, pînă ce ajunge la raţiunea generală.[71] Deci cunoaşterea mijlocită, indirectă, prin intermediul naturii, prin contemplaţie naturală, este o treaptă necesară în drumul spre cunoaşterea directă, nemijlocită. Dar cunoaşterea prin contemplaţia naturală nu este o cunoaştere strict raţională, ci în procesul ei este inclus şi harul, care este o condiţie pentru contemplaţie. Drumul spre Dumnezeu însă nu se opreşte aici.

3. *Treapta a III-a, a teologiei sau a rugăciunii curate sau a cunoştinţei.*

După ce prin curăţirea de patimi am descoperit raţiunile divine în cosmos, urcăm spre unitatea lor, spre sofia, ca să le vedem de data aceasta în Dumnezeu. Acest proces corespunde cu curăţirea minţii de orice imaginaţie şi reprezentare, fapt ce constituie şi temeiul neschimbabilităţii ei: „Cel ce se reculege din dezbinarea adusă de călcarea poruncilor, se desparte mai întîi de patimi, apoi de gîndurile pătimaşe, apoi de fire şi de raţiunile firii, apoi de idei şi de cunoştinţele aduse de ele şi la urmă, străbătînd dincolo de varietatea Providenţei, ajunge în chip neştiut la însăşi raţiunea Monadei. Abia în lumina acesteia îşi contemplă mintea neschimbabilitatea sa, ceea ce o face să se bucure cu o bucurie negrăită. Căci a primit pacea lui Dumnezeu care covîrşeşte toată mintea şi păzeşte neîncetat de orice cădere pe cel ce s-a învrednicit de ea".[72] De abia doar pe această treaptă omul este detaşat, „golit" total de creatural, pentru ca Dumnezeu să sălăşluiască plenar în el, şi pentru ca el să fie deplin în Hristos.

Trebuie ca omul „să se facă şi el Dumnezeu prin har — spune Sfîntul Maxim — ridicîndu-se pe sine mai presus de materie după trup şi făptuire şi mai

---

68 *Capete gnostice*, I, 61, p. 145—146.

69 Cf. Magistrand I. I. Bria, *op. cit.*, p. 317.

70 „Întruparea Sa, care a avut o origine suprafiinţială, a arătat-o ca fiind mai necuprinsă decît orice taină. Peste tot El a devenit cu atît mai înţeles prin întrupare, cu cît S-a arătat prin ea mai necuprins... Fiindcă misterul lui Iisus rămîne ascuns şi nu poate fi scos la iveală nici de cuvînt, nici de minte, ci chiar spus rămîne negrăit şi chiar înţeles rămîne necunoscut" (*Ambigua*, în *P.G.*, t. 81, col. 1094 A; 1253 D; 1165 D, Apud Magistrand I. I. Bria, *op. cit.*, p. 318).

71 *Răspunsuri către Talasie*, 55, scolia 14, p. 278.

72 *Capete gnostice*, II, 8, p. 168.

presus de o formă după minte prin contemplaţie, adică mai presus de cele din care se alcătuieşte existenţa făpturilor, sau ca să spun totul, făcîndu-se prin deprinderea virtuţii şi a cunoştinţei cu totul nematerial şi fără formă pentru Dumnezeu Cuvîntul, care fiind după fiinţă în sens propriu fără materie şi fără formă, S-a făcut cu adevărat pentru noi, din noi, în materie şi formă ca noi".[73]

Aceasta este treapta cea mai înaltă a teologiei, care este unire cu Dumnezeu în har, rugăciunea curată, mintea fiind total inundată de căldura iubirii. Iubirea dumnezeiască ce se coboară în om, presupune o victorie asupra egoismului, manifestat prin patimi şi, fiind o ieşire pozitivă a omului din sine, e în acelaşi timp iubire de Dumnezeu şi iubire de semeni. „Cel ce iubeşte pe Dumnezeu, nu poate să nu iubească şi pe om ca pe sine însuşi — zice Sfîntul Maxim Mărturisitorul — deşi nu are plăcere de patimile cele necurăţite încă ale aproapelui...". Iar în alt loc spune: „Cel ce mai vede în inima sa o umbră de ură faţă de vreun om oarecare pentru cine ştie ce greşeală, e cu totul străin de iubirea de Dumnezeu. Căci iubirea de Dumnezeu nu suferă cîtuşi de puţin ura faţă de vreun om... Precum Dumnezeu iubeşte pe toţi la fel, pe cel virtuos slăvindu-l, iar pe cel rău milostivindu-l şi căutîndu-l să-l îndrepte, tot aşa, cel ce iubeşte pe Dumnezeu iubeşte pe toţi la fel, pe cel virtuos pentru firea şi pentru voia lui cea bună, iar pe cel rău pentru firea lui şi din compătimirea ce o are faţă de el ca faţă de unul ce petrece în întuneric".[74]

Ea este faza supremă a urcuşului duhovnicesc, infinită, Sabatul suprem, cînd activitatea umană încetează, lucrînd doar Dumnezeu şi omul pătimind îndumnezeirea. În acest stadiu, după afirmaţia Sfîntului Maxim, „mintea e luminată de lumina dumnezeiască, iar sufletul este pur, bucurîndu-se neîncetat de dragostea dumnezeiască".[75] Întreaga fiinţă a omului, unită cu Dumnezeu, petrecînd în El prin rugăciune şi Dragoste, reveleaza prin ea însuşirile dumnezeieşti, iar omul participă la acestea, învrednicindu-se să sălăşluiască în cămara tainelor cu Mirele Cuvîntul.[76] Aceasta este moartea tainică în Dumnezeu, — moarte faţă de viaţa omenească trupească şi viaţă numai cu Duhul după Dumnezeu.[77]

Deşi în lucrarea de faţă cele trei trepte le-am tratat separat, totuşi în viaţa duhovnicească între ele nu este ruptură, ci ele se intercondiţionează ca într-o unitate organică, într-o creştere dinamică a fiinţei umane spre plenitudinea ei ontologică prin Hristos, în harul Sfîntului Duh, spre unitatea întregii existenţe, penetrată de energia dumnezeiască. Omul şi lumea sînt destinaţi spiritualizării, depăşirii opacităţii şi copleşirii lor de iubire care lansează mereu spre o tot mai mare bunătate, spre lumină şi viaţă autentică, întreaga creatură într-o ascensiune infinită, după cum infinită este îndumnezeirea şi Cel care o dăruieşte, adică Dumnezeu. Omul este creat de Dumnezeu pentru a deveni, în şi prin Hristos, un microtheos, „dumnezeu după har", realizîndu-se în acest mod o structură unitară în har a creaţiei întregi, atrasă şi ea prin sinergia divino-umană în procesul desăvîrşirii. Îndumnezeindu-se în Hristos, omul devine un centru unificator al lumii în Hristos, conform modelului arhetipal, Hristos.

Hristos a unificat părţile despărţite şi opuse ale creaţiei, devenite astfel prin păcat. El a unit cerul şi pămîntul, întreaga creaţie, relevînd unitatea raţiunilor ei pe treptele contemplaţiei, apoi pe cele inteligibile şi pe cele sensibile, acestea din urmă restaurate, purificate şi luminate, constituind o unitate a întregii existenţe. În sfîrşit, s-a realizat unitatea Dumnezeu-creaţie, prin care toate sînt înălţate la modul dumnezeiesc de viaţă, într-o interpătrundere tainică şi într-o lucrare teandrică, spre unificarea şi spiritualizarea tuturor celor create, prin har, arătînd că cei doi sînt una, nu după fiinţă ci prin har.[78]

---

73 *Liber Ambiguorum*, *P.G.*, t. 91, col. 1273 C D.

74 *Capete despre dragoste*, I, 13 *„Filocalia"* vol. II, p. 39; I, 15; p. 39; şi I, 25, p. 40.

75 *Ibidem*, I, 33, 34, p. 41.

76 *Capete gnostice*, I, 16, p. 129.

77 *Răspunsuri către Talasie*, 7, p. 36.

78 Cf. Hans Urs von Balthasar, *La liturgie*..., p. 205—207. Vezi şi Lars Thunberg, *op. cit.*, p. 398—445.

Omul şi lumea îşi au sens în Hristos, în care îşi ating plenitudinea ontologică, participarea la Dumnezeu fiind adevărata natură a omului.[79] Desăvîrşirea omului, îndumnezeirea sa prin întruparea Logosului, are şi o semnificaţie cosmică, omul avînd misiunea de a atrage, cu desăvîrşirea sa proprie, creaţia şi pe el în Dumnezeu, în lumina Sa, pentru ca Dumnezeu să fie totul în toate, pentru unitatea existenţei în iubire şi comuniune.

Concepţia despre îndumnezeirea omului a Sfîntului Maxim Mărturisitorul se dovedeşte a fi astăzi de o actualitate şi de o profunzime solidare cu întregul progres general al omenirii, care în multiplicitatea sa îşi descoperă o structură unitară şi care prin promovarea iubirii, — ideea centrală în teologia maximiană — poate şi trebuie să treacă peste toate vicisitudinile existenţei. Şi lucrul acesta este posibil, deoarece Întruparea Fiului lui Dumnezeu este începutul împărăţiei iubirii,[80] a iubirii omului faţă de Dumnezeu şi a iubirii semenilor egali şi consubstanţiali nouă, pentru care S-a jertfit şi a înviat Hristos.

În ce priveşte problema iubirii creştine faţă de aproapele, Sfîntul Maxim este de asemenea actual astăzi, cînd omenirea este dezbinată de o serie de bariere, de interese, ştiind că cea mai mare binefacere pe care o revarsă asupra obştii omeneşti dragostea creştină faţă de aproapele este tocmai dărîmarea tuturor barierelor ce separă pe oameni, aducînd dragoste şi pace între fraţii învrăjbiţi şi creînd condiţii tot mai bune de viaţă, a oamenilor întreolaltă. Iubirea este, astfel, fundament al vieţii şi al întregii existenţe, ea fiind aceea care revelează sensul plenar al lor. Raţiunile lumii ca răsfrîngeri ale Raţiunii supreme, dau sens tuturor celor din lume şi lucrării lor bune de angajare spre Raţiunea cea una, de unire cu ea în minte şi acţiune. Prin aceasta, Sfîntul Maxim revelează optimism, dar un optimism realist, nedespărţit de Crucea şi Învierea lui Hristos şi solidar cu ele în jertfă şi în iubire transfiguratoare şi îndumnezeitoare. Viziunea lumii şi a omului este una pozitivă, într-o continuă ascensiune spre Dumnezeu, pentru eternizare în El întru desăvîrşire, în Hristos, oamenii devenind „dumnezei după har" în legătura nezdruncinată a iubirii.

Îndumnezeirea noastră a tuturor este planul şi taina „cea din veac ascunsă" a lui Dumnezeu, şi spre aceasta trebuie să tindem mereu prin Hristos şi în Hristos, în Biserica Sa, pentru a ne ridica cu adevărat la deplinătatea şi la sensul cel mai înalt al vieţii.

Drd. *Ioan Mircea Ielciu*

79 John Meyendorff, *Byzantine Theology*, p. 153.

80 Pr. prof. dr. D. Stăniloae, *Iisus Hristos sau restaurarea omului*, Sibiu, 1943, p. 116.

AVA DOROTEI DIN GAZA

FELURITE ÎNVĂŢĂTURI DE SUFLET FOLOSITOARE *

(XV). DESPRE SFÎNTUL ŞI MARELE POST AL PAŞTILOR

1. (159) În Legea (Veche) Dumnezeu a poruncit fiilor lui Israel să-i aducă în fiecare an zeciuală din toate cîte vor cîştiga (Num. 18); şi aşa făcînd erau binecuvîntaţi în toate lucrurile lor. Ştiind aceasta, Sfinţii Apostoli au hotărît spre ajutorul şi binefacerea sufletelor noastre să ne predea această poruncă mai bine şi într-un mod mai înalt, (şi anume) să aducem drept ofrandă şi să afierosim lui Dumnezeu a zecea parte din zilele vieţii noastre ca aşa să fim binecuvîntaţi în toate lucrurile noastre şi să ispăşim în fiecare an păcatele întregului an. Şi

* În ediţia critică a scrierilor Avei Dorotei realizată de monahii benedictini de la Solesmes Dom L. Regnault şi Dom J. de Préville: Dorothée de Gaza, *Oeuvres spirituelles*, „Sources Chrétiennes" nr. 92, Paris, 1962, şi care reproduce ordinea din grupa de manuscrise italo-greacă, opera autentică păstrată a Avei Dorotei din Gaza (cc. 500—560/580 d.Hr.) cuprinde 16 Învăţături, 18 Epistole şi o mică colecţie de 18 sentinţe (în ediţia din P.G. 88, care reproduce ordinea din grupa de manuscrise studiată, aceste scrieri sînt ordonate şi grupate diferit sub forma a 24 de învăţături a căror numerotare diferă începînd cu învăţătura 15 de cea din grupa Italo-greacă). În *„Filocalia românească"* IX, Bucureşti, 1980, p. 472—642, sînt traduse de păr. prof. D. Stăniloae, numai primele 14 Învăţături şi primele 2 Epistole.

Dacă, prin caracterul lor de omilii liturgice, Învăţăturile 15—17 traduse aici nu-şi au, desigur, locul între scrierile cu profil duhovnicesc bine determinat ale „Filocaliei", aceste texte sînt, totuşi, importante din cel puţin două puncte de vedere. Pe de o parte, ele reflectă adecvat dimensiunea profund liturgică a spiritualităţii filocalice în general, ca şi centralitate misterului pascal în structurarea şi determinarea sensului vieţii duhovniceşti a credincioşilor în Ortodoxie. Pe de altă parte ele reliefează pregnant profunda valoare duhovnicească a imnografiei patristice aflate în uzul cultului Bisericii noastre Ortodoxe şi oferă un model autentic de exegeză şi interpretare existenţială a imnelor în propovăduirea Bisericii prin aplicarea sensurilor lor descifrate printr-o exegeză simbolic-tipologică, specific patristică, la urcuşul duhovnicesc al fiecărui credincios spre Dumnezeu, urcuş etic-declanşat în şi susţinut permanent de cadrele cultice şi structurile vieţii liturgic-sacramentale ale Bisericii.

Detalii asupra vieţii, operei şi doctrinei spirituale a Avei Dorotei, alături de Ioan Casian poate cel mai direct şi mai clasic moştenitor al spiritualităţii Părinţilor egipteni ai pustiei şi Patericului, şi cel mai mare precursor al Sf. Ioan Scărarul, a se vedea articolul din „Dictionnaire de Spiritualité" III (1957), 1651—1664 (J. M. Szymusiak-J. Leroi), ampla „Introducere" a lui L. Regnault-J. de Préville la ediţia din „Sources chrétiennes" 92 (1962) p. 9—103 şi Notiţa introductivă a păr. D. Stăniloae la traducerea Scrierilor avei Dorotei din „Filoc. Rom." IX (1980), p. 465—472.

Traducerea şi notele s-au făcut după ediţia din „Sources chrétiennes" nr. 92, p. 446—486 (cf. şi P.G. 88, 1788—1793 şi 1821—1836).

hotărînd (aceasta) ne-au sfinţit dintre cele trei sute şaizeci şi cinci de zile ale unui an aceste şapte săptămîni ale postului; căci aşa au afierosit (Domnului) şapte săptămîni.[1] Iar Părinţii au convenit cu timpul să se adauge acestora încă o săptămînă, atît pentru ca cei ce vor să intre în osteneala postului să se exerseze din vreme (pentru aceasta, şi trecerea) să se facă lin, cît şi pentru a cinsti postul cu numărul sfintelor patruzeci (de zile) pe care le-a postit (în pustie) Domnul nostru. Căci opt săptămîni, lăsînd deoparte sîmbetele şi duminicile, fac patruzeci de zile, deosebit de cinstit (în acest număr de zile) fiind postul Sfintei (şi Marii) Sîmbete, pentru faptul că este postul cel mai sfînt şi unicul post de sîmbătă din an. Dar şapte săptămîni fără sîmbete şi duminici fac treizeci şi cinci de zile; adăugîndu-se postul Sfintei (şi Marii) Sîmbete şi al jumătăţii strălucitei şi delumină-făcătoarei nopţi (a Învierii), fac treizeci şi şase de zile şi jumătate, ceea ce înseamnă cu mare exactitate a zecea parte din cele trei sute şaizeci şi cinci de zile ale anului. Căci a zecea parte din trei sute e treizeci, a zecea parte din şaizeci e şase, iar a zecea parte din cinci e jumătate din unu. Iată, deci, treizeci şi şase de zile şi jumătate, precum spuneam.[2] Aceasta este zeciuiala unui an întreg, cum ar putea zice cineva, pe care ne-au sfinţit-o spre pocăinţă Sfinţii Apostoli, fiind curăţitoare, cum ziceam, a păcatelor unui an întreg.

2. (160) Fericit este, deci, fraţilor, oricine se păzeşte pe sine însuşi frumos şi cum se cuvine în aceste sfinte zile, căci, chiar dacă i s-a întîmplat, ca unui om, să păcătuiască fie din slăbiciune fie din nepurtare de grijă, iată că Dumnezeu a dat, totuşi, aceste sfinte zile, ca, dacă se va strădui cu trezvie şi smerităcugetare să poarte grijă de sine însuşi şi să facă pocăinţă întru ele, să fie curăţit de păcatele întregului an iar sufletul lui să se odihnească de povara (lor) şi aşa să ajungă la Sfînta zi a Învierii, să se împărtăşească fără de osîndă cu Sfintele Taine, ajungînd om nou prin pocăinţa sfîntului post, şi să prăznuiască cu bucurie şi veselie duhovnicească împreună cu Dumnezeu întreaga sfîntă (perioadă) a celor Cincizeci de zile (dintre Înviere şi Pogorîrea Sfîntului Duh). Căci Cincizecimea (aceasta de zile) înseamnă, cum zice (Evagrie) „învierea sufletului",[3] a cărei simbol este faptul de a nu pleca genunchii noştrii în biserică în toate aceste cincizeci de zile.

3. (161) Aşadar, oricine vrea să se curăţească de păcatele întregului an prin mijlocirea acestor zile, trebuie mai întîi să vrea să se păzească pe sine însuşi de la nedeosebirea mîncărurilor. Căci nedeosebirea mîncărurilor, cum zic Părinţii, naşte în om tot răul.[4] Apoi, să vrea să păzească în mod asemănător faptul de a nu rupe postul afară de o mare nevoie, de a nu căuta bucatele de dulce, şi de a nu se împovăra pe sine cu mulţime de mîncăruri şi băuturi. Căci există două lăcomii ale pîntecului diferite. Uneori, omul este război de dulceaţa (mîncărurilor) şi nu vrea să mănînce întotdeauna multe, dar vrea să mănînce de dulce. Şi se întîmplă că, atunci cînd unul ca acesta mănîncă o mîncare plăcută lui, să fie atît de biruit de plăcerea lui că ţine mîncarea aceea în gură, o mestecă îndelung şi nu o înghite bucuros pentru plăcerea (pe care i-o produce). Aceasta se numeşte lăcomia gîtlejului *(laimargía)*. Alteori, însă, omul este războit de mulţimea (mîncărurilor) şi nu vrea mîncăruri bune nici nu se grijeşte de dulceaţa lor, ci, fie că sînt bune fie că sînt rele, nu vrea decît numai să mănînce, şi oricare ar fi ele, nu se grijeşte decît numai să-şi umple pîntecele. Aceasta se numeşte lăcomia pîntecului *(gastrimargía)*. Să vă spun şi cauza acestor nume. *Margaínein* înseamnă la cei din afară (scriitorii păgîni) faptul de a fi nebun *(mainesthai)* şi *márgos* se zice la cel nebun *(mainómenos)*. Aşadar, atunci cînd apare la cineva aceea boală şi

1 Majoritatea Părinţilor credeau că Postul de 40 de zile al Paştilor a fost instituit direct de Sfinţii Apostoli.

2 Acelaşi calcul pentru a arăta că Postul Mare e „zeciuiala" anului la Sf. Ioan Cassian, *Conlationes* XXI, 25; P.L. 49, 1200—1201.

3 Evagrie, *Către fraţii din chinovii* 40; ed. H. Gressman, „Texte und Untersuchungen" 39, 4 (1913), p. 156 (trad. latină numai P.G. 40, 1279).

4 Acest cuvînt al Părinţilor nu se găseşte astfel în forma de azi al Patericului. O paralelă apropiată e apoftegma 22 a Avei Antonie (P.G. 65, 84 B): mişcarea trupurilor vine din nedeosebirea hranei.

nebunie *(mania)* de-a-și umple pîntecele, atunci se zice (că este vorba de) *gastrimargía*, de la faptul că atunci „pîntecele înnebunește". Iar cînd apare numai plăcerea gîtlejului se zice (că e vorba de) *laimargía*, de la faptul că (atunci) înebunește gîtlejul *(laimos)*.[5]

4. (162). Așadar, cel ce vrea să se curățească de păcatele lui trebuie să fugă de acestea cu toată trezvia, căci ele nu vin dintr-o nevoie a trupului ci dintr-o patimă (a lui) și dacă le îngăduie, ele devin în el păcat. Așa cum în căsătoria după lege și în desfrînare actul este același dar scopul lui crează deosebirea faptului — căci unul se împreunează (cu femeia sa) pentru facere de copii, iar altul pentru a-și plini iubirea lui de plăceri — așa și la mîncare, faptul de a mînca de nevoie și acela de a mînca pentru plăcere este unul (și același) lucru, dar scopul este cel ce crează păcatul. Faptul de a mînca de nevoie este atunci cînd omul își limitează cantitatea (de hrană) pe care o ia zilnic, și, dacă atunci cînd vede că îl îngreunează cantitatea pe care a fixat-o vrea să taie puțin din ea, taie, iar dacă, dimpotrivă, atunci cînd ea nu-l îngreunează și nici măcar nu-i susține trupul său, vrea să-i adauge ceva puțin, adaugă puțin, și astfel își socotește bine nevoile lui și se conformează apoi regulii fixate, nu pentru plăcere, ci cu scopul de a-și menține puterea trupului său. Iar ceea ce ia (de mîncare), trebuie să ia cu rugăciune și osîndindu-se pe sine în gîndul lui ca nevrednic de o asemenea mîngăiere, și fără a lua seama dacă unii, dintr-o nevoie sau necesitate oarecare, desigur, sînt îngrijiți în această privință în mod deosebit, pentru ca să nu caute și el să înceteze (această regulă) sau să socotească că încetarea (aceasta) este ceva inofensiv pentru suflet.

5. (163) Cînd eram eu în chinovia (avei Serid) am mers odată să cercetez pe unul din bătrîni — căci acolo erau mulți bătrîni mari — și îl găsesc pe fratele care-i slujea mîncînd împreună cu el și îi zic deoparte: „Știi, frate, acești bătrîni pe care-i vezi mîncînd și zici că se bucură acum de o mică îngrijire, sînt asemenea oamenilor care, cîștigînd o pungă, n-au încetat să lucreze și să pună în pungă (ceea ce cîștigau) pînă ce au umplut-o; după ce au pecetluit-o, iarăși au lucrat și și-au adunat pe lîngă acelea alte mii de monezi pentru ca în vreme de nevoie să aibă de unde scoate și (în același timp) să păstreze și cele din pungă. Așa și aceștia au rămas lucrînd și adunîndu-și comori, și, după ce și-au pecetluit comorile lor, au mai lucrat puțin și au cîștigat și altele pe care le au pentru caz de neputință sau bătrînețe, ca să poată cheltui din ele, dar să-și păstreze și comorile dintîi. Noi, însă, n-am cîștigat încă nici măcar punga, de unde vom cheltui, deci?" De aceea, chiar dacă luăm ceva de nevoie, trebuie, precum ziceam, să ne osîndim pe noi înșine ca nevrednici de orice fel de îngrijire deosebită și de însăși viața monahicească, și să nu luăm nimic fără frică. Și așa nu ne va fi spre osîndă.

6. (164) Acestea despre înfrînarea pîntecului. Dar în mod asemănător trebuie să păzim nu numai regimul nostru alimentar (dieta), ci să ne reținem și de la orice alt păcat, pentru ca, după cum postim cu pîntecele, așa să postim și cu limba, reținîndu-ne de la bîrfeală, minciună, flecăreală, ocară, mînie și, simplu zis, de la orice păcat săvîrșit cu limba. De asemenea trebuie să postim și cu ochii ceea ce înseamnă să nu privim lucruri deșarte, să fugim de îndrăzneala ochilor și să nu luăm seama la cineva cu nerușinare. Asemenea și mîinile și picioarele trebuie oprite de la orice lucru rău.[6] Și postind așa, cum spune Sfîntul Vasile,[7] post primit (de Dumnezeu), reținîndu-ne de la orice răutate lucrată prin toate simțurile noastre, să ajungem, cum am zis deja, la Sfînta zi a Învierii, noi, curați și vrednici de împărtășirea Sfintelor Taine, ieșind, însă, mai întîi întru întîmpinarea Domnului nostru și primindu-l cu stîlpări de finic și ramuri de măslin, intrînd El, șezînd pe un asin, în sfînta cetate (cf. Mc. 11, 1—8; In. 12, 13).

---

5 Distincția între *gastrimargia* și *laimargia* pare a fi o contribuție originală a Avei Dorotei la fiziologia și psihologia patimilor. Ea nu se găsește nici la Evagrie nici la Ioan Casian.

6 Cf. S. Ioan-Chysost, *Ad popul. Antioch. hom. 3*, P.G. 49, 53.

7 S. Bas. Magn. *de jejunio hom.* II, 7; P.G. 31, 196 D. *cf.* și *In Is.* 31; P.G. 30, 180 D.

7. (165) Ce vrea să însemne „șederea Lui pe un asin"? Cuvîntul lui Dumnezeu a șezut pe un asin pentru ca să întoarcă la El sufletul nostru ajuns, cum zice Profetul, necuvîntător și asemănîndu-se dobitoacelor celor fără de minte (Ps. 48, 21), și să-l supună dumnezeirii Lui.[8] Ce este, însă, „întîmpinarea Lui cu stîlpări de finic și ramuri de măslini"? Cînd iasă cineva la război împotriva potrivnicului lui și se întoarce biruitor, fiecare dintre ai lui îl întîmpină cu stîlpări de finic ca pe un biruitor, căci finicul (palmierul) e simbol al biruinței. Iarăși, cînd cineva este nedreptățit de cineva și vrea să se apropie de cel ce-i poate face dreptate, poartă în mîini ramuri de măslin strigînd și cerînd să fie miluit și să i se vină în ajutor, căci măslinii *(elaía)* sînt simbol al milei *(eleos)*.[9] De aceea, să întîmpinăm și noi pe Stăpînul nostru Hristos cu stîlpări de finic ca pe un biruitor, căci El a biruit pe vrăjmașul pentru noi, și cu ramuri de măslin, cerînd de la el milă, ca, precum a biruit El pentru noi, așa și noi să biruim prin El și să ne aflăm purtînd, semnele Lui de biruință nu numai pentru biruința pe care a cîștigat-o pentru noi, ci și pentru cea pe care am cîștigat-o și noi prin El cu rugăciunile tuturor Sfinților. Amin.

(XVI). TÎLCUIRE A CÎTORVA CUVINTE ALE SFÎNTULUI GRIGORIE (TEOLOGUL) CÎNTATE CA TROPAR LA SFINTELE PAȘTI[10]

1. (166) Cu plăcere v-aș grăi cîte ceva despre cîntările pe care le cîntăm (astăzi), ca să nu fiți înălțați numai de melodie, ci și mintea voastră să fie ajutată pe măsură de sensul cuvintelor. Așadar, ce am cîntat adineori? „Ziua Învierii, să ne aducem drept roadă (ca ofrandă) pe noi înșine". Deoarece în vechime fiii lui Israel aduceau Domnului la sărbătorile sau praznicele lor daruri după Lege: jertfe, arderi de tot, prinoase și altele asemenea, Sfîntul Grigore ne înseamnă și pe noi să prăznuim și noi, ca și aceia, o sărbătoare Domnului, și ne îndeamnă zicînd, în loc de ziua sărbătorii sfinte, ziua prăznuirii dumnezeiești, sau ziua Patimilor lui Hristos, „Ziua Învierii". Ce sînt Paștile lui Hristos? „Pesah-ul („trecerea") l-au făcut fii lui Israel cînd au ieșit din pămîntul Egiptului, dar Paștile de acum, pe care ne îndeamnă să le păzim Sfîntul (Grigorie), îl săvîrșește sufletul care iasă din Egiptul duhovnicesc, adică din păcat.[11] Căci, cînd trece sufletul de la păcat la virtute, atunci face el „Pesah"-ul Domnului, precum a zis Evagrie: „Paștile Domnului sînt trecerea de la răutate".[12]

2. (167) Astăzi, deci, sînt Paștile Domnului, zi de sărbătoare strălucită, ziua Învierii lui Hristos, Cel ce a răstignit păcatul pe cruce, și a murit și înviat pentru noi. Așadar, să aducem și noi daruri Domnului, jertfe, arderi de tot, nu însă de viețuitoare necuvîntătoare, pe care nu le vrea Hristos, căci scris este: „Jertfă și prinos n-ai voit, arderi de tot de boi și de oi nu ți-au plăcut Ție" (Evr. 10, 5—6; Ps. 39, 7), iar Isaia zice: „Ce-mi trebuie mie mulțimea jertfelor voastre, zice Domnul ș.c." (Is. 1, 11). Dar, pentru că Mielul lui Dumnezeu s-a jertfit pentru noi, după cum spune Apostolul: „Căci Hristos, Paștile noastre, s-a

---

8 *Cf.* Origen, P.G. 13, 130 D și Greg. Nyss., P.G. 44, 813 A și 820—821.

9 *Cf.* Pseudo-Athanas., *Sermo in Ramos Palmarum;* P.G. 26, 1313 A.

10 S. Petrides, „Byzantinische Zeitschrift" 1904, p. 421—423, a regăsit cuvintele troparului în primul discurs al Sf. Grigorie de Nazianz pronunțat la Nazianz la Paștile anului 362 (*Orat.* 1, 1 și 4; P.G. 35, 396 A și 397 B). Reconstituit, troparul cîntat la Paști în comunitatea monahală din mănăstirea Avei Dorotei era acesta: „Ziua Învierii, / Să ne aducem drept roadă și ofrandă pe noi înșine, / lucrul cel mai de preț lui Dumnezeu / și cel mai apropiat (Lui); / să redăm chipul ceea ce este după Chip(ul lui Dumnezeu); / să cunoaștem vrednicia noastră; / să cinstim Arhetipul; / să cunoaștem puterea tainei / și pentru cine a murit Hristos".

11 *Cf.* Evagrie, *Centurile gnostice* V, 88 și VI, 49; Patrologia orientalis 28, p. 212 și 236.

12 Evagrie (vezi *supra* n. 3), p. 156 (P.G. 40, 1279).

jertfit pentru noi" (I Cor. 5, 6) ca să ridice păcatul lumii şi „s-a făcut pentru noi blestem, după cum este scris: „Blestemat este tot cel spînzurat pe lemn" (Deut. 21, 23) ca să ne răscumpere din blestemul Legii" (Gal. 3, 13) şi „să luăm înfierea" (Gal. 4, 5), de aceea trebuie ca şi noi să-I aducem ceva plăcut Lui din darurile noastre. Deci, ce fel de dar şi ce fel de jertfă trebuie să-i aducem lui Hristos în ziua Învierii, ca să-I placă, pentru că nu vrea jertfe de vieţuitoare necuvîntătoare? Iarăşi, Însuşi Sfîntul (Grigorie) ne învaţă, căci după ce a zis: „Ziua Învierii" a adăugat: „Să ne aducem drept roadă (ca ofrandă) pe noi înşine", cum zice şi Apostolul: „Să înfăţişaţi trupurile voastre ca pe o jertfă, vie, sfîntă, bine-plăcută lui Dumnezeu, ca închinarea voastră duhovnicească" (Rom. 12, 1).

3. (168) Cum trebuie, deci, „să înfăţişăm lui Dumnezeu trupurile noastre ca pe o jertfă vie şi sfîntă"? Prin faptul de a nu mai face „voile trupului şi gîndurilor noastre" (Efes. 2, 3), ci de a „umbla cu duhul şi a nu mai împlini pofta trupului" (Gal. 5, 16). Căci acesta este faptul de a „omorî mădularele cele pămînteşti" (Col. 3, 5). Această jertfă este numită „vie, sfîntă şi bine-plăcută lui Dumnezeu" (Rom. 12, 1). De ce se numeşte „jertfă vie"? Pentru că vieţuitorul necuvîntător adus ca jertfă moare cînd este jertfit, dar sfinţii, care se aduc pe înşişi drept roadă lui Dumnezeu se jertfesc pe ei înşişi în fiecare zi, vii fiind, după cum zice David: „Pentru Tine sîntem omorîţi toată ziua, socotiţi am fost ca nişte oi de junghiere" (Ps. 43, 24). Aceasta este ceea ce vrea să zică Sfîntul Grigorie cînd spune: „să ne aducem drept roadă (ca ofrandă) pe noi înşine", adică să ne jertfim pe noi înşine, să ne omorîm pe noi înşine toată ziua, ca şi Sfinţii toţi, pentru Hristos Dumnezeul nostru, pentru Cel ce a murit pentru noi. Cum, însă, „s-au omorît pe înşişi"? „Neiubind lumea nici cele din lume", precum se zice în Epistolele soborniceşti (I In. 2, 15), ci lepădînd „pofta trupului, pofta ochilor şi trufia vieţii" (I In. 2, 16), adică iubirea de plăcere, iubirea de arginţi şi slava deşartă, luînd crucea şi urmînd lui Hristos (Mt. 16, 24), şi răstignind lumea pentru ei şi pe ei înşişi pentru lume (cf. Gal. 6, 14). Despre aceasta zice Apostolul: „Iar cîţi sînt ai lui Hristos şi-au răstignit trupul împreună cu patimile şi poftele" (Gal. 5, 24). Iată cum s-au omorît pe ei înşişi Sfinţii.

4. (169) Cum s-au adus, însă, drept roadă (ca ofrandă) pe ei înşişi? Nemaivieţuind pentru ei înşişi, ci robindu-se pe ei înşişi poruncilor lui Dumnezeu şi lăsînd voile lor pentru porunca şi iubirea de Dumnezeu şi aproapele, precum zicea Sfîntul Petru: „Iată noi am lăsat toate şi am urmat Ţie" (Mt. 19, 27). Ce a lăsat el? Căci nu avea nici bani, nici averi, nici aur, nici argint. Nu avea decît mreaja şi pe aceasta veche, după cum zice Sfîntul Ioan Hrisostom,[13] şi a lăsat, de fapt, cum zice, toate voile[14] lui, toată afecţiunea faţă de veacul acesta, şi e vădit că, dacă avea şi bani sau avere, le-a dispreţuit şi pe acelea şi, luînd crucea, a urmat lui Hristos după cuvîntul: „Nu mai trăiesc eu, ci Hristos în mine" (Gal. 2, 20). Iată cum s-au adus pe înşişi drept roadă şi ofrandă (lui Dumnezeu) Sfinţii, omorîndu-se pe ei înşişi, după cum ziceam, dinspre toată afecţiune şi voia proprie, şi trăind numai pentru Hristos şi poruncile Sale.

5. (170) Aşadar, aşa „să ne aducem" şi noi „drept roadă şi ofrandă pe noi înşine", precum învaţă Sfîntul Grigorie, căci vrea ca noi să fim „lucrul cel mai de preţ pentru Dumnezeu". Într-adevăr, cel mai de preţ dintre toate creaturile văzute este omul. Căci pe acelea Ziditorul le-a adus la existenţă prin cuvînt, zicînd: „Să fie aceasta!" şi „s-a făcut" şi iarăşi: „Să se arate pămîntul!" şi „s-a făcut", şi: „Să se arate apele" şi celelalte (Fac. 1, 3.11.20). Pe om, însă, l-a plăsmuit şi împodobit cu propriile Lui mîini şi toate celelalte le-a pus spre slujba şi desfătarea lui, iar pe el l-a făcut împărat a toate acestea şi l-a făcut să se bucure de desfătarea raiului. Şi, ceea ce e mai minunat încă, căzînd omul de acolo prin păcatul lui, iarăşi a fost chemat prin sîngele Fiului Lui Cel Unul-Născut, astfel încît dintre toate cele văzute omul este „lucrul cel mai de preţ pentru Dumnezeu" şi, precum zice Sfîntul, nu numai „cel mai de preţ", ci „şi cel mai apropiat". Căci (a zis Dumnezeu): „Să facem pe om după chipul şi asemănarea

13 G. Ioan Chrysost., *hom. VII in Rom,* P.G. 60, 452; *cf.* Ioan Cassian, *Conlationes, III, 10;* P.L. 49, 572—574.

14 *Cf.* şi apoftegma 11 a Avei Ammona din Pateric (P.G. 65, 124 A).

noastră" (Fac. 1, 26), şi iarăşi: „Şi a făcut Dumnezeu pe om, după chipul lui Dumnezeu l-a făcut" (Fac. 1, 27) şi „a suflat în faţa Lui suflare de viaţă" (Fac. 2, 7). Şi Însuşi Domnul nostru venind la noi, a luat chip de om, trup de om, minte de om, şi, simplu spus, s-a făcut om întru toate afară de păcat (cf. Evr. 3, 15), apropiindu-şi-l, şi, ca să zicem aşa, împropriindu-şi-l pe om. Prin urmare, frumos şi potrivit a zis Sfîntul (Grigorie) că omul este „lucrul cel mai de preţ / şi mai apropiat lui Dumnezeu".

6. (171) Apoi adaugă mai limpede încă: „Să redăm Chipului / ceea ce este după chip(ul lui Dumnezeu)". Cum aceasta? Să învăţăm de la Apostolul care zice: „Să ne curăţim pe noi înşine de toată întinăciunea trupului şi a duhului" (II Cor. 7, 1). Să facem curat chipul nostru cum l-am şi primit, să-l spălăm de întinăciunea păcatului, ca să se arate frumuseţea lui prin virtuţi. Despre această frumuseţe se ruga David zicînd: „Doamne, întru voia Ta dat-ai frumuseţii mele putere" (Ps. 29, 8). Să curăţim, deci chipul (lui Dumnezeu) din noi, căci Dumnezeu îl vrea de la noi aşa cum l-a dat, „neavînd pată sau zbîrcitură (Efes. 5, 27). „Să redăm chipului / ceea ce este după chip(ul lui Dumnezeu); / să cunoaştem vrednicia noastră". Să învăţăm de ce fel de mari bunătăţi ne-am învrednicit, să învăţăm, după Chipul Cui am fost făcuţi, să nu mai ignorăm lucrurile mari dăruite nouă numai pentru bunătatea Sa şi nu pentru vrednicia noastră, să cunoaştem că sîntem după Chipul lui Dumnezeu Celui ce ne-a făcut pe noi. „Să cinstim Arhetipul". Să nu ocărîm chipul lui Dumnezeu după care am fost făcuţi. Care om, vrînd să zugrăvească icoana împăratului îndrăzneşte să pună în icoană o culoare lipsită de prospeţime, să necinstească prin aceasta pe împărat şi să fie pedepsit (în consecinţă)? [15] Ci pune toate culorile preţioase şi strălucitoare, vrednice de icoana împăratului, iar uneori pune pe icoanele împăratului şi foi de aur şi se străduieşte să pună în icoană toate veşmintele împăratului, ca oricine să vadă că icoana cuprinde întregul aspect exterior al împăratului şi să socotească că vede pe însuşi împăratul, arhetipul însuşi, atît de slăvit şi strălucitoare e icoana. Aşadar, şi noi, să nu necinstim Arhetipul nostru — sîntem după chipul lui Dumnezeu — ci să facem chipul nostru curat şi cinstit, vrednic de Arhetip. Căci dacă cel ce necinsteşte icoana împăratului celui văzut şi de acelaşi neam cu noi este pedepsit, ce trebuie să pătimim noi cei ce dispreţuim chipul dumnezeiesc din noi şi nu redăm curat, cum zicea Sfîntul, chipului ceea ce este după Chip(ul lui Dumnezeu)? Să cinstim, deci, Arhetipul.

7. (172) „Să cunoaştem puterea (sensul) tainei, / şi pentru cine a murit Hristos". Puterea (sensul) tainei morţii lui Hristos este aceasta: după ce am şters chipul (lui Dumnezeu) din noi prin păcat şi, pentru aceasta, am fost omorîţi, cum zice Apostolul, „prin greşelile şi păcatele noastre" (Efs. 2, 1), Dumnezeu, Cel ce ne-a făcut după chipul Lui Însuşi, milostivindu-se de fătura şi chipul Lui, s-a făcut om pentru noi şi a primit moartea pentru noi toţi pentru ca pe noi, cei omorîţi, să ne aducă iarăşi la viaţa din care am căzut pentru călcarea poruncii. Căci El Însuşi urcîndu-se pe cruce şi răstignind păcatul pentru care am fost izgoniţi din rai „a robit robime", precum este scris (Efes. 4, 8; Ps. 67, 19).

Ce înseamnă „a robi robime"? Înseamnă că de la călcarea poruncii de către Adam vrăjmaşul ne-a robit şi noi eram sub mîna lui.[16] Prin urmare, sufletele care ieşeau din trupurile oamenilor mergeau în iad, căci raiul era încuiat. Deci, urcîndu-se Hristos întru înălţimea Sfintei şi de viaţă făcătoarei Cruci, ne-a slobozit pe noi prin Sîngele Lui din robia cu care ne robea vrăjmaşul prin călcarea poruncii, adică ne-a scos din mîna vrăjmaşului şi ne-a robit, zicînd aşa, pe noi biruind, adică, şi doborînd pe cel ce ne-a robit pe noi. De aceea se zice „a robit robime". Aceasta e „puterea (sensul) tainei". De aceea a murit Hristos pentru noi, ca pe noi cei omorîţi să ne readucă, cum zicea Sfîntul, la viaţă.[17] Am fost slobozîţi, deci din iad prin iubirea de oameni a lui Hristos şi de acum întoarcerea în rai stă în puterea noastră. Căci vrăjmaşul nu ne mai tiranizează nici nu ne mai are robiţi lui ca înainte.

---

15 *Cf.* Greg. Nys.; P.G. 46, 245 A şi S. Nil. *Epist.* I, 247; P.G. 79, 173 B.
16 *Cf.* Origen, *In Ex.* VI, 9; P.G. 13, 337—338.
17 Pseudo-Basil (Evagrie), *Epist. 8.* P.G. 32, 256 A.

8. (173) Numai să avem de grijă, fraţilor, şi să ne păzim pe noi înşine de păcatul cu fapta (lucrarea). Căci, aşa cum v-am spus de multe ori înainte, tot păcatul cu fapta ne face iarăşi sub puterea vrăjmaşului, pentru că ne coborâm şi robim pe noi înşine de bună voie. Dar nu este oare o ruşine şi o mare nenorocire dacă, după ce Hristos ne-a izbăvit pe noi din iad prin sîngele Său şi după ce am auzit toate acestea, iarăşi intrăm şi ne aruncăm pe noi înşine în iad? Nu sîntem, oare, vrednici de o pedeapsă încă mai rea şi mai vrednică de milă? Iubitorul de oameni Dumnezeu să se milostivească de noi şi să ne dea trezvie ca să pricepem şi să ne ajutăm nouă înşine, ca să aflăm puţină milă în ziua Judecăţii!

(XVII) TÎLCUIRE A CÎTORVA CUVINTE ALE SFÎNTULUI GRIGORIE (TEOLOGUL) LA SFINŢII MUCENICI [18]

1. (174) De aceea este bun lucru, fraţilor, faptul de a cînta cîntări (alcătuite) din cuvintele Sfinţilor celor de Dumnezeu-purtători, pentru că pretutindeni şi pururea ei se străduiesc să ne înveţe toate cele ce concurg la luminarea sufletelor noastre. În ele ni se oferă şi prilejul de a învăţa pururea, din însăşi cuvintele lor folositoare, semnificaţia pomenirii săvîrşite, fie ea sărbătoare domnească (a Domnului Hristos), a Sfinţilor Mucenici, a Părinţilor sau, simplu spus, pentru oricare zi sfîntă şi strălucită. Aşadar, şi noi trebuie să cîntăm (cîntările) cu trezvie şi să ne punem mintea la semnificaţia cuvintelor Sfinţilor pentru ca să nu cînte, cum zice Gheronticonul (Patericul) numai gura ci şi inima noastră împreună cu gura.[19]

Din cîntarea precedentă am învăţat după puterea noastră cîte ceva despre Sfintele Paşti. Să vedem acum iarăşi ce vrea să ne înveţe Sfîntul Grigorie şi despre Sfinţii Mucenici. Zice, deci, cîntarea pe care am rostit-o adineaori în cinstea lor şi care e alcătuită din Cuvîntările acestuia: „jertfe însufleţite / arderi de tot cuvîntătoare" şi celelalte.

2. (175) Ce înseamnă, deci „jertfe însufleţite"? „Jertfă" este tot ceea ce e afierosit spre jertfă lui Dumnezeu, ca de pildă: o oaie sau un bou sau altceva asemănător. Aşadar, de ce vorbeşte (Sfîntul Grigorie) despre Sfinţii Mucenici ca despre „nişte jertfe însufleţite"? Pentru că oaia adusă ca jertfă este junghiată mai întîi şi moare, şi abia apoi este tăiată în bucăţi şi oferită lui Dumnezeu. Dar Sfinţilor Mucenici li s-au tăiat trupurile în bucăţi, fiind jupuiţi, torturaţi şi sfîşiaţi, fiind ei încă vii. Căci călăii le tăiau mîinile, picioarele şi limbile, le scoteau ochii, le jupuiau coastele pînă cînd apărea chiar şi constituţia şi dispoziţia organelor lor interne (măruntaielor). Toate acestea însă, Sfinţii le răbdau vii fiind şi avînd încă sufletele lor în ele şi din această pricină sînt ei numiţi „jertfe însufleţite".

De ce, însă „arderi de tot cuvîntătoare"? Pentru că altceva este jertfa şi altceva arderea de tot. În unele cazuri nu se aducea jertfă oaia întreagă, ci numai pîrga ei, după cum se zice în Lege: umărul drept, lobul ficatului, cei doi rinichi şi celelalte organe asemănătoare acestora (cf. Lev. 3, 4). Cei ce aduc ca ofrandă acestea au adus „jertfe", ca de pildă au oferit o pîrgă, şi aceasta se numeşte „jertfă". „Arderi de tot", însă, sînt atunci cînd oaia sau boul sau orice altă ofrandă adusă se aduce şi se arde în întregime, cum se zice acolo (în Lege): „capul cu picioarele şi măruntaiele" (Lev. 8, 24; cf. 4, 11). Uneori se ardea şi pielea şi necurăţenia lui (cf. Lev. 8, 17), într-un cuvînt totul. Aceasta se numeşte ardere de tot (holocaust). Aşa săvîrşeau jertfele şi arderile de tot după Legea lor fiii lui Israel.

3. (176) Dar acele jertfe şi arderi de tot erau simboale ale sufletelor care voiau să se mîntuiască şi să se aducă pe ele însele ofrandă lui Dumnezeu. Iar

---

18 Cuvintele acestui tropar au fost identificate de acelaşi S. Petrides (*supra* n. 10), p. 425—427 în Sf. Greg. Naz. *Orat.* 33, 15 (P.G. 36, 232 D) şi 24, 4 (P.G. 35, 1173 D); *cf.* şi 40, 39—40 (P.G. 36, 416—418). Reconstituit troparul Sfinţilor Mucenici suna astfel: „Jertfe însufleţite, / arderi de tot cuvîntătoare, / mucenici ai Domnului, / oi ce cunosc pe Dumnezeu / şi sînt cunoscute de Dumnezeu, / al căror staul este / inaccesibil lupilor, / rugaţi-vă ca şi noi / să fim păstoriţi împreună cu voi / la apa odihnei".

19 Apoftegma 6 a Avei Ilie din Pateric, P.G. 65, 184 C.

despre acestea vă voi spune cîte ceva din cele ce le grăiau Părinţii, pentru ca, atunci cînd le citiţi, să vă înălţaţi puţin gîndurile şi să vă îngrăşaţi sufletele. „Umărul", zic aceştia, este vigoarea, iar „mîinile" sînt considerate făptuirea (morală), după cum am spus în diferite rînduri.[20] „Umărul" deci, este puterea mîinii. Prin urmare, ei aduc ofrandă puterea mîinii drepte, adică lucrarea faptelor bune, căci „dreapta" este considerată de Părinţi drept binele.[21] Şi toate celelalte părţi despre care am vorbit ca: „lobul ficatului", „cei doi rinichi" şi „grăsimea de pe ei", „şoldul" şi „grăsimea de pe coapse", „inima", „coastele" şi cele asemenea, toate acestea sînt de asemenea simboale. Căci „toate acestea, precum zice „Apostolul, li s-au întîmplat acelora în mod tipic, şi au fost scrise spre povăţuirea noastră" (I Cor. 10, 11). Vă spun şi cum: sufletul, după cum zice Sfîntul Grigorie, are trei părţi, căci are facultatea irascibilă, concupiscentă şi raţională.[22] Aşadar, (evreii) aduceau ofrandă „lobul ficatului". Părinţii consideră „ficatul" drept concupiscenţa (pofta),[23] iar lobul ficatului e partea lui superioară. Aceia, deci, aduceau ofrandă în mod simbolic partea superioară a părţii concupiscente (a sufletului), adică pîrga lui, partea lui cea mai bună şi mai preţioasă,[24] ceea ce înseamnă faptul de a nu iubi nimic înaintea lui Dumnezeu, de a nu prefera nici una din toate poftele părţii concupiscente poftei după Dumnezeu, căci ziceam că se aducea drept „ofrandă" partea cea mai de preţ. „Rinichii", „grăsimea de pe ei", „şoldul" şi „grăsimea de pe coapse", înseamnă în mod analogic acelaşi lucru, căci în ele, zic (Părinţii), rezidă pofta (concupiscenţa).[25] Iar simbolul părţii irascibile (iuţimii) este „inima", căci acolo zic ei rezidă mînia şi aceasta o arată şi Sfîntul Vasile zicînd: „Mînia este o încălzire şi mişcare a sîngelui din jurul inimii".[26] Iar „coastele" sînt simbol al părţii raţionale căci aşa consideră (Părinţii) „pieptul". De aceea zic (ei) că Moise, cînd l-a îmbrăcat pe Aaron în veşmîntul de arhiereu, i-a dat pe pieptul lui hoşenul după porunca lui Dumnezeu (cf. Ieş. 28, 15). Toate acestea, deci, precum am zis sînt simboale ale sufletului care cu ajutorul lui Dumnezeu se curăţă pe sine însuşi prin făptuirea (morală) şi revine la starea lui conform firii. Căci zice şi Evagrie că sufletul raţional lucrează conform firii atunci cînd partea lui concupiscentă (poftitoare) doreşte virtutea, partea irascibilă se luptă pentru aceasta (virtute) iar partea raţională se dedică contemplaţiei lucrurilor.[27]

4. (177) Aşadar, atunci cînd fiii lui Israel aduceau jertfă o oaie, un bou sau altceva asemenea, luau aceste părţi din animalul oferit şi le puneau pe jertfelnic înaintea Domnului, şi ele se numeau „jertfă". Iar „arderi de tot" sînt atunci cînd aduceau întreaga victimă şi o ardeau în întregime. Fiind, aşa cum spuneau mai sus, întreagă şi desăvîrşită, ea este simbolul celor desăvîrşiţi, a celor ce zic: „Iată, am lăsat toate şi am urmat Ţie" (Mt. 19, 27). La această măsură (a desăvîrşirii) îndemna Domnul pe cel ce i-a zis că: „Toate acestea (poruncile) le-am păzit din tinereţele mele", căci i-a răspuns zicînd: „Un singur lucru îţi mai rămîne". Care? Acesta: „Ia-ţi crucea ta şi vino şi urmează Mie" (Lc. 18, 12—22; cf. Mt. 16, 24). Aşadar, Sfinţii Mucenici s-au adus astfel pe ei înşişi ofrandă lui Dumnezeu şi nu numai pe ei înşişi, ci şi cele ale lor şi cele din jurul lor. Căci, „altceva sîntem noi", precum zice Sfîntul Vasile, „altceva cele ale voastre şi altceva cele din jurul nostru",[28] acestea vi le-am spus şi altădată. Aşadar, noi sîntem mintea

20. *Cf. Învăţătura* I, 15 (P.G. 88, 1632 C; S.C. 92, § 15, p. 170) *cf.* Clem. Alex. *Stromate* II, 19 şi Greg. Nyss, *Vita Moysis;* P.G. 44, 392.

21 *Cf.* Ioan Cassian, *Conlationes* XXII, 5; P.L. 49, 1241—1242.

22 *Cf. Evagrie,* citînd pe Sf. Grigorie de Nazianz, *Practicos* 61; P.G. 40, 1236 A; *cf.* Greg. Naz. P.G. 37, 1382 A; Clem. Alex. *Paedag.* III, 1, 2 şi *Stromate* V, 80, 9 şi Ioan Cassian, *Conlationes* XXIV, 15; P.L. 49, 1306—1307.

23 S. Hieronym, *In Ezech.* I, 4; P.L. 25, 22.

24 *Cf.* Evagrie, *Cent. gnost* IV, 2; P.O. 28, p. 148.

25 Cf. *Învăţ.* I, 16 (P.G. 88, 1633 B); cf. Origen (Evagrie?), *Selecta in Psalmos,* P.G. 12, 1273 A; S. Basil Magn. *In Psal.* 7, 6; P.G. 29, 244 A; Greg. Naz. *Orat.* 40, 40; P.G. 36, 416—417.

26 S. Basil Magn., *In Isaiam;* P.G. 30, 424 (cf. P.G. 31, 356 C); Greg. Naz.; P.G. 37, 948 A; Greg. Nys. P.G. 44, 160 D. 1664 C; Evagrie, P.G. 40, 1273 A.

27 Evagrie, *Practicos* 58; P.G. 40, 1233—1236.

28 S. Basil. Magn. *Hom. in illud. Attende tibi ipsi* 3, P.G. 31, 204 A.

şi sufletul, al nostru este trupul, iar cele din jurul nostru sînt bogăţiile şi celelalte lucruri materiale. Sfinţii, deci, se aduceau ofrandă lui Dumnezeu cu toată inima, cu tot sufletul, şi cu toată tăria lor, precum este scris: „Să iubeşti pe Domnul tău din toată inima ta, din tot sufletul tău şi cu tot cugetul tău" (Mt. 22, 37). Nu numai că au dispreţuit copii, femei, slavă, bani şi toată cealaltă bogăţie, dar ei înşişi trupurile lor, iar pentru aceasta sînt numiţi „arderi de tot"; „arderi de tot cuvîntătoare" însă, pentru că omul este un vieţuitor cuvîntător, şi „jertfe desăvîrşite lui Dumnezeu".

5. (178) „Oi / care cunosc pe Dumnezeu / şi sînt cunoscute de Dumnezeu". Cum „care cunosc pe Dumnezeu"? Aşa cum a învăţat Însuşi Domnul zicînd: „Oile mele ascultă glasul Meu. Eu le cunosc pe ele şi sînt cunoscut de ele" (In. 10, 27—14). De ce a zis: „Oile mele ascultă glasul Meu?" A zis acestea în loc de a spune: ascultă de cuvîntul Meu, păzesc poruncile Mele şi de aceea mă cunosc pe Mine. Căci prin păzirea poruncilor se apropie Sfinţii de Dumnezeu şi pe cît se apropie de El pe atît Îl cunosc pe El şi sînt cunoscuţi de El. Dar, dat fiindcă Dumnezeu cunoaşte toate, şi cele ascunse şi cele mai adînci, şi cele ce nu sînt, de ce spune despre Sfinţi că „sînt cunoscuţi de Dumnezeu"? Pentru că, precum ziceam, apropiindu-se de El prin porunci, Îl cunosc şi sînt cunoscuţi de El. Căci pe cît se întoarce cineva şi se îndepărtează de cineva, pe atît se zice că nu-l cunoaşte şi nu e cunoscut de el, precum cel ce se apropie (de cineva), se zice în mod asemănător că îl cunoaşte şi e cunoscut de el. În acest sens, deci, se zice că Dumnezeu nu-i ştie pe cei păcătoşi, întrucît aceştia se îndepărtează pe ei înşişi de El. De aceea Însuşi Domnul grăieşte unora ca acestora: „amin zic vouă, nu vă ştiu pe voi" (Mt. 25, 12). Aşadar, Sfinţii, precum am zis de multe ori, pe cît cîştigă prin porunci virtuţile, pe atît se apropie de Dumnezeu, şi, pe cît se apropie de El, pe atît îl cunosc şi sînt cunoscuţi de El.

6. (179) „Al căror staul este / inaccesibil lupilor". „Staul" se numeşte un loc închis în care păstorul adună şi păzeşte oile ca să nu fie răpite de lupi sau furate de hoţi. Dar dacă staulul este stricat într-o parte, atunci se găseşte a fi uşor accesibil şi supus planurilor păgubitoare urzite şi de lupi şi de hoţi. „Staulul" Sfinţilor, deci, este asigurat şi păzit din toate părţile, precum zice Domnul: „Acolo hoţii nici nu le sapă, nici nu le fură" (Mt. 6, 20), nici nu pot să urzească împotriva lui altceva din lucrurile lor păgubitoare. Să ne rugăm, deci, fraţilor, ca şi noi să ne învrednicim să fim păstoriţi împreună cu Ei şi să ne aflăm în locul acelei fericite desfătări şi odihne a Lor. Căci chiar dacă nu am atins starea Sfinţilor şi nu sîntem vrednici de a fi în slava lor, putem, însă, să nu cădem din rai, dacă sîntem cu trezvie şi ne silim pe noi înşine puţin, după cum zice şi Sfîntul Clement: „Chiar dacă nu vom fi încununaţi, să ne străduim să nu fim departe de cei încununaţi".[29] Căci aşa cum la palat sînt mari şi strălucite oficii, ca, de pildă, senatul, patricienii, generalii, guvernatorii, silenţiarii, iar acestea sînt oficii mult cinstite şi preţuite, dar în acelaşi palat sînt şi alţii care servesc pentru cîţiva gologani, dar şi despre aceştia se zice că sînt în solda împăratului, şi sînt şi ei în palat, chiar dacă nu au slava celor mari, dar măcar sînt înlăuntru. Se întîmplă, însă, şi că, înaintînd puţin cîte puţin, ajung şi ei la oficii mari şi demnităţi strălucite. Aşa şi noi să ne străduim să fugim de păcatul cu lucrul, ca să scăpăm măcar de iad, şi aşa să putem dobîndi şi intrarea în rai prin iubirea de oameni a lui Hristos şi cu rugăciunile tuturor Sfinţilor Lui. Amin.

Traducere şi prezentare
Asist. *Ioan I. Ică*

29 S. Clem. Rom. *Epist. II Corint.* VII, 3; P.G. 1, 337 B.

SFÎNTUL GRIGORIE PALAMA, DESPRE CREDINȚĂ

1. Credem *în* Dumnezeu și credem *lui* Dumnezeu; altceva este una și altceva cealaltă. Căci a crede lui Dumnezeu înseamnă a socoti sigure și adevărate făgăduințele Lui către noi, pe cînd a crede în Dumnezeu, înseamnă a gîndi despre El în mod drept. Se cuvine a le avea pe amîndouă și după amîndouă să fim adevărați, și așa să fim, încît să ne încredințăm de la cei ce văd cu adevărat și să fim credincioși în fața lui Dumnezeu spre care este credința, și credincioși să fim socotiți de El, căci zice: „și a crezut Avraam lui Dumnezeu și i s-a socotit spre dreptate" *(Rom. 4, 3)*. Cum a crezut Avraam și a fost îndreptat? A luat de la Dumnezeu făgăduință întru seminția lui, care era Isaac, că vor fi binecuvîntate toate semințiile lui Israel; însă după aceea i s-a poruncit de către Dumnezeu să aducă jertfă pe Isaac, copil fiind acesta, și care era singurul prin care se putea împlini făgăduința. Și tatăl, cu nimic împotrivindu-se, era gata să facă așa cu propriul său copil, în timp ce socotea sigură și negreșită făgăduința de la El.

2. Vedeți care este credința ce îndreptează? Dar și nouă ne-a făgăduit Hristos ca moștenire viața veșnică, fericire și slavă și împărăție, iar apoi ne-a cerut să fim săraci, să postim, să răstignim în noi patimile și poftele cele păcătoase, să fim gata spre mărturie, că nu fără necazuri și încercări vom trăi. Dacă spre acestea ne silim și credem acea făgăduință a lui Hristos, atunci cu adevărat sîntem credincioși lui Dumnezeu ca și Avraam, și ni se va socoti spre dreptate.

3. Să observăm deci urmarea celor propuse: faptul că a acceptat să aducă spre jertfă pe Isaac, nu s-a făcut doar mărturie numai și înfățișare puternică a credinței lui Avraam, ci a fost și motivul că Hristos s-a născut din seminția lui, în care s-au binecuvîntat toate semințiile pămîntului și s-a împlinit făgăduința. Căci într-un fel spus, Dumnezeu S-a făcut dator celui care a adus spre El pe adevăratul și unicul său fiu, dator ca să dea, la rîndul Său, pentru făgăduință, pe adevăratul Său Fiu Cel Unul Născut. Așa și la noi, înțelepciunea, dreptatea și smerenia cea din poruncile lui Dumnezeu, răbdarea celor ce ni se întîmplă, lepădarea de cele ce avem, pătimirea cea bună a trupului cu postul și cu privegherea, împreuna răstignire a patimilor și a poftelor, nu sînt numai arătarea că adevărat credem în făgăduințele lui Hristos, ci fac, ca să zicem așa, ca și Dumnezeu să ne dăruiască viață veșnică, fericire nestricăcioasă, slavă și împărăție.

4. De aceea și El, privind spre ucenicii Săi, zice: „fericiți sînt cei ce plîng; fericiți cei milostivi; fericiți sînt cei săraci că acelora este împărăția cerurilor; fericiți cei prigoniți pentru dreptate" *(Matei 5, 3)*, și iarăși: vai, celor bogați; vai, celor ce rîd; vai, celor săturați; vai vouă cînd vă vor vorbi oamenii de bine *(Luca 6, 24—26)*. Acela care are privirea sa nu spre cele fericite, ci spre cele compătimite de Domnul, spune-mi te rog, cum va fi crezut că adevărat crede lui Dumnezeu? căci zice: „arată-mi credința din faptele tale" *(Iacob 2, 18)* și „cel înțelept, din buna lui purtare, arată faptele lui" *(Iacob 3, 13)*.

5. Că adevărat credem lui Dumnezeu, adică recunoaștem adevărate și sigure făgăduințele Lui către noi, ca și mustrările, se vede din faptele noastre cele bune și din ținerea dumnezeieștilor porunci. Că drept credem în Dumnezeu, adică bine, cucernic și sigur gîndim despre El, de unde oare avem dovada? Din mărturia cea despre de Dumnezeu purtătorii Părinți. A crede în mod nemincinos lui Dumnezeu, atrage de multe ori multă împotrivire din partea patimilor trupului și a ispi-

telor celui rău, precum şi din partea oamenilor împătimiţi, care incită şi trag în jos, spre plăceri pătimaşe, tot aşa precum şi a crede drept în Dumnezeu Cel Unul şi Adevărat, are de multe ori împotrivire nu numai din partea propriei noastre neştiinţe şi păreri, ci şi de la oamenii cei necucernici care caută să smulgă şi să arunce pe om jos, în rătăcirea lor. Dar avem mare ajutor pentru fiecare din aceste situaţii, nu numai de la Dumnezeu şi de la puterea cunoştinţei ce o avem de la El, ci şi de la îngerii cei buni şi de la oamenii cucernici care trăiesc după voia lui Dumnezeu.

6. De aceea Biserica lui Hristos, hrănitoarea şi mama noastră duhovnicească, astăzi, pe de-o parte ne vorbeşte vădit de cei care au strălucit în credinţă şi în virtute şi în preasfintele sinoade au stabilit dogmele cele dumnezeieşti, iar pe de alta, ne vorbeşte îndeosebi de învăţătorii cei necredincioşi, de învăţăturile şi gîndirile cele viclene, aşa încît noi, neîntorcîndu-ne spre aceştia, ci urmînd pe cei ce aduc dreaptă mărire, să credem într-Unul Dumnezeu, Tatăl, Fiul şi Sfîntul Duh, de la care, prin care şi în care sînt toate, şi care este înainte de toate, peste toate şi în toate, Unul în Treime şi Treime în Unul, unitate neamestecată şi deosebire neîmpărţită, aceeaşi Unitate şi Treime atotputernică.

7. Este Tatăl cel fără de timp, fără de început, veşnic, singur cauza şi rădăcina dumnezeirii care este în Fiul şi în Duhul Sfînt, nu singur Creator, ci singur Tată al unicului Fiu şi Purcezător al unicului Duh Sfînt, care este pururea şi pururea este Tată şi Purcezător.

8. Şi al cărui Fiu, Unul este, împreună cu El veşnic şi împreună cu El fără de început, după timp, dar nu fără de început, adică nenăscut, căci are naştere şi rădăcină, izvor şi început pe Tatăl, din care este, singur, mai înaintea tuturor veacurilor, fără trup, fără patimă, nu emanat, ci născut, fără să fie despărţit, fiind Dumnezeu din Dumnezeu nu altul prin ceea ce este Dumnezeu şi altul prin ceea ce este Fiu, veşnic fiind, şi veşnic fiind Fiu şi veşnic fiind la Tatăl, neamestecat, Cuvîntul c viu, Lumina cea adevărată, Înţelepciunea, cauza şi începutul tuturor celor făcute, prin care toate s-au făcut, şi care la plinirea veacurilor, precum au prevestit proorocii, S-a deşertat pe Sine, chipul nostru pentru noi luînd, şi din Pururea Fecioara Maria, prin bunăvoirea Tatălui şi prin conlucrarea Duhului Sfînt, S-a întrupat cu adevărat, întru toate făcîndu-se asemenea nouă, afară de păcat, rămînînd ceea ce era, Dumnezeu adevărat într-o singură ipostază şi după întrupare, lucrînd toate cele dumnezeieşti ca Dumnezeu şi pe toate cele omeneşti ca Om, supunîndu-Se a pătimi cele omeneşti nereproşabile, rămînînd Dumnezeu şi fiind nepătimitor şi nemuritor, de bună voie pătimind pentru noi, cu trupul, ca Om, a fost răstignit, a murit şi a fost îngropat şi a înviat a treia zi, a biruit pe cel ce avea stăpînirea morţii, S-a arătat după înviere şi S-a înălţat la ceruri şi a şezut de-a dreapta lui Dumnezeu Tatăl, de aceeaşi cinste şi demnitate făcînd frămîntătura noastră, cu care va veni iarăşi în slavă să judece viii şi morţii, care vor veni din nou la viaţă întru arătarea puterii Lui, şi va da la fiecare după faptele lui. De aceea, recunoscînd şi noi ca sensibilă şi înfăţişată această fire primită de la noi, o înfăţişăm şi noi şi ne închinăm ei cu evlavie, precum şi celei care L-a născut feciorelnic şi celor care în mod desăvîrşit s-au făcut bineplăcuţi Lui. Cinstim şi semnele patimilor Lui, şi desigur cinstim şi ne închinăm Crucii ca trofeu dumnezeiesc de biruinţă împotriva duşmanului. Şi pomenirea Lui făcînd, după porunca Lui, slujim dumnezeieştile Taine şi participăm la ele, şi după porunca Lui sîntem botezaţi şi botezăm în numele cinstit şi închinat al Tatălui şi al Fiului şi al Sfîntului Duh.

9. De la Tatăl cel veşnic şi fără de început purcede Duhul Sfînt, care împreună este fără de început, după timp, cu Tatăl şi cu Fiul, dar nu fără început, de vreme ce are rădăcină, început şi cauză pe Tatăl, din care este mai înainte de toţi vecii, fără patimă, nu emanat, ci purces, nedespărţit Tatălui şi Fiului, avînd neamestecată unirea şi nedespărţită deosebirea, fiind şi Acesta Dumnezeu din Dumnezeu, nu altul prin ceea ce este Dumnezeu şi altul prin ceea ce este Mîngîietor şi Duh Sfînt ipostatic, din Tatăl avînd existenţa şi prin Fiul trimiterea spre începătura vieţii veşnice şi spre făgăduinţa bunurilor viitoare şi veşnice; care este şi Acesta cauză tuturor celor create, căci întru El toate s-au făcut, avînd întru toate cele ale Tatălui şi Fiului, în afară de nenaştere şi naştere. A fost trimis de Fiul peste ucenicii Săi, adică S-a făcut arătat, căci cum altfel ar putea fi trimis

cel atotprezent şi nedespărţit de cel care Îl trimite? De aceea nu numai de la Fiul, ci şi de la Tatăl se trimite, şi de la Sine însuşi vine, căci trimiterea, adică arătarea, este lucrare comună Tatălui şi Fiului şi Sfîntului Duh.

10. Deci, Dumnezeu se arată nu după fiinţă, căci nimeni nu a văzut şi nici nu a descoperit fiinţa Lui, ci după har, după putere şi după lucrare, care sînt comune Tatălui şi Fiului şi Duhului, şi la fel sînt în ipostasul fiecăruia şi la fel sînt cele gîndite ipostatic despre fiinţa Sa. Comună este lor nu numai fiinţa cea nearătată şi preaînaltă şi neîmpărtăşibilă, ci şi harul şi puterea, lucrarea şi strălucirea, nestricăciunea şi împărăţia, şi toate celelalte prin care se împărtăşeşte Dumnezeu şi se uneşte, după har, cu îngerii şi cu oamenii, fără ca deosebirea ipostasurilor şi nici felurimea lucrărilor, să-L facă să cadă din unitatea şi simplitatea Sa fiinţială. În acest fel credem într-Unul Dumnezeu, într-o dumnezeire triipostatică şi atotputernică, şi aşa vestim pe cei care cu o astfel de credinţă au bineplăcut lui Dumnezeu, pe cînd pe cei care nu cred în felul acesta, ci au întemeiat proprie erezie sau au urmat pînă la sfîrşit pe mai marii acesteia, îi lepădăm. Să cugetăm deci aceasta, fraţilor, că patimile cele rele şi dogmele cele necredincioase vin unele din altele, prinzînd rădăcină din părăsirea lui Dumnezeu.

11. Că marea mulţime a păcatelor se săvîrşeşte prin necredinţă, şi Pavel ne-o spune, scriind despre păgîni: „deoarece nu s-au gîndit să-L aibă pe Dumnezeu în cunoştinţă" *(Rom. 1, 28)*, „sau cunoscîndu-L nu L-au slăvit şi nici nu L-au cinstit ca Dumnezeu" *(Rom. 1, 21)*, „i-a lăsat Dumnezeu în rătăcirea minţii, încît să facă cele nepermise, plini de orice nedreptate, desfrînare, lăcomie" *(Rom. 1, 28)* şi cele asemenea acestora. Şi iară, că necredinţa vine prin păcat, avem dovada la mulţi care au pătimit grozav: acel Solomon care, după ce s-a dedat plăcerilor, a alunecat în idolatrie; pe Ieroboam care, biruit de iubirea de putere, a jertfit viţeilor de aur; pe Iuda trădătorul, care, îmbolnăvit de iubirea de arginţi, a căzut în a da morţii pe Domnul.

12. De aceea, pentru că şi credinţa fără fapte este moartă, iar faptele fără credinţă sînt zadarnice şi nefolositoare, harul Duhului a găsit de cuviinţă în această sfîntă vreme a postului şi a lucrării virtuţii să vestească celor ce sînt drept credincioşi cuvîntul credinţei, şi să-l vestească şi celor ce nu sînt drept credincioşi, aşa încît, grăbindu-ne şi potrivindu-ne la amîndouă, să arătăm şi credinţa prin lucrări, precum şi dobîndirea roadelor prin credinţă.

13. Patimile cele rele şi necredinţa nu vin numai unele din altele, ci şi se aseamănă între ele. Puţine vă voi spune acum despre necredincioşii care sînt; precum Adam, primind de la Dumnezeu stăpînire peste tot felul pomilor din paradis, nu s-a mulţumit cu asta, ci căzînd sub sfatul şarpelui cel începător de răutate, a mîncat din singurul pom de care i s-a spus să nu se atingă, tot aşa se întîmplă şi cu noi, cu bunurile care sînt la Dumnezeu, cele cu adevărat vrednice de a fi numite bunuri şi care sînt oferite de El, spre participare, celor ce vor, în acord fiind cu cele spuse că toate cîte are Dumnezeu, le va avea şi cel îndumnezeit prin har; dar sînt cîţiva care învaţă că noi ne împărtăşim cu însăşi fiinţa lui Dumnezeu şi susţin că o putem numi în ceea ce este cu adevărat. Aceştia, imitînd pe şarpele cel începător de răutate, răstălmăcesc şi desfiinţează cuvintele sfinţilor, precum acela pe ale lui Dumnezeu. Dar noi, după ce am luat putere de la Domnul să călcăm peste şerpi şi scorpii şi peste toată puterea vrăjmaşului, zdrobind uşor acum fiecare uneltire şi capcană a lui, fie împotriva credinţei, fie împotriva petrecerii celei cuvioase, biruitori arătîndu-ne întru toate împotriva lui, vom moşteni cerurile şi cununile cele nestricăcioase ale dreptăţii, cu Hristos, Judecătorul cel drept şi dătătorul răsplătirilor.

14. Căruia se cuvine toată slava, cinstea şi închinăciunea, împreună cu cel fără de început al Lui Părinte şi cu preabunul şi preasfîntul şi de viaţă făcătorul Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor, Amin!

Traducere de Diac. *Eugen Moraru*

NOTĂ:Traducerea s-a făcut după lucrarea: *Grigoríou toú Palamá, Ápanta tá érga, tomul IX — Omilíes, Tessalonic, 1985*, apărută sub îngrijirea *Prof. Panaghiotis Hristu*. Această omilie *„în care se face şi prezentarea cea după cucernicie a mărturisirii* — după cum arată şi subtitlul ei, este a 8-a în ordinea omiliilor prezentate în această ediţie şi a fost rostită de Sf. Grigorie Palama în Tessalonic, probabil în anul 1351, la Duminica Ortodoxiei.

PREDICĂ LA DUMINICA A DOUA A SFÎNTULUI ȘI MARELUI POST

„Acum, deci, lepădați și voi toate acestea: mînia, răutatea, hula, cuvîntul de rușine din gura voastră. Îngăduiți-vă unul pe altul și iertați unul altuia dacă are cineva vreo plîngere împotriva cuiva. După cum și Hristos v-a iertat vouă, așa să iertați și voi“ (Coloseni 3, 8, 13).

Boala a început de mult! Și moartea la fel, căci atunci cînd nu este îngrijită și cînd nu i se găsește leacul, boala aduce după sine moartea.

Așa cum depărtarea de soare, adică de sursa de lumină și căldură, nu este favorabilă dezvoltării și întreținerii vieții pe pămînt la fel depărtarea de Dumnezeu, întru întuneric îmbolnăvește omenirea fizic și spiritual, ducînd-o spre moarte.

Depărtarea de Dumnezeu, de lumina și căldura Lui dătătoare de viață constituie un păcat și în același timp atrage după sine un întreg cortegiu de alte păcate, deci un cortegiu funerar deoarece păcatul duce la moarte, după cum este scris: „Plata păcatului este moartea“ (Rom. 6, 23). Ieșirea din păcat este echivalentă cu ieșirea la lumină, cu revenirea la viață.

În Vechiul Testament, omenirea se zbătea între întuneric și lumină, între viață și moarte, între boală, păcat și virtute.

În acest context cînd vremea s-a plinit (Gal. 4, 4) a venit Mîntuitorul Hristos să aducă lumina și căldura dătătoare de viață, să învețe, să salveze, deoarece, „atît de mult a iubit Dumnezeu lumea încît pe Unicul Său Fiu L-a dat ca tot cel ce crede în El să nu piară, ci să aibă viață veșnică“ (Ioan 3, 16).

Paraliticul din Sf. Evanghelie de azi reprezintă într-un fel starea generală a lumii la venirea Mîntuitorului, așa cum toate minunile, mai ales vindecările făcute de Iisus Hristos se referă atît, în mod special, la persoana care beneficiază de intervenția divină, cît și, în general, la întreaga umanitate pe care acel caz particular o reprezintă.

Venind pe pămînt, Hristos, Fiul lui Dumnezeu a găsit o lume paralizată de păcat, zăcînd „întru întuneric și în umbra morții“, cum zice proorocul Isaia (9, 1).

Starea aceasta de paralizie spirituală se agrava mereu ca o boală a unui organ al trupului nostru, care netratată la vreme sau căreia nu i se găsește leacul, îmbolnăvește și alte organe, sau ca germenele putreziciunii dintr-un măr care aflîndu-se lîngă altele, le strică și pe acelea. Iisus Hristos a venit să scoată răul din rădăcină și să ofere vindecarea totală.

Pe paralitic l-a vindecat prin cuvînt; iar omenirii i-a adus vindecarea tot prin cuvînt. Prin cuvîntul învățăturii, al Evangheliei Sale. Numai că omenirii i-a adus vindecarea altfel decît paraliticului.

Mîntuitorul a vindecat omenirea de iremediabilitatea în care se afla; a scos-o din iremediabil, i-a oferit un remediu, o cale, o posibilitate de salvare.

La această remediere a lucrurilor, a omenirii participăm cu toții. Nu o face numai Dumnezeu singur. El are nevoie de colaboratori.

Sau mai bine zis, noi avem nevoie de colaborarea lui Dumnezeu, acțiunea principală trebuind să fie a noastră (deși participarea divină este esențială) deoarece nu este vorba de boala lui Dumnezeu, ci de boala și situația noastră.

Nu El are nevoie de noi, noi de El și totuși El este cel ce a făcut primul pas.

Atunci, în cadrul acestei munci împreună cu Dumnezeu la propria noastră mîntuire, cum să lucrăm?

Pilda Sf. Evanghelii de astăzi ne-o arată și se constituie în îndemn și Sf. Apostol Pavel ne-o spune, între altele, și prin cuvîntul cu care am început această meditație liturgică.

Pentru restabilirea sănătății lumii și a noastre trebuie să începem cu reabilitarea relațiilor dintre oameni. Paraliticul din Capernaum era purtat de prieteni și ce mult i-a folosit acest lucru! Să ne facem și noi prieteni din toți cei din jurul nostru. Să reașezăm pe temelii solide aceste relații, să le regîndim. Pentru a scoate

boala, durerea, păcatul, moartea din noi, din viața noastră, din lume, se impune deci să reașezăm pe baze noi relațiile noastre cu semenii.

Pe baze noi, adică întemeiați pe credință și pe dragoste dar nu în afară de Hristos și de Biserică. În felul acesta îl vom aduce pe Dumnezeu între noi, pe pămînt, vom aduce în lume Împărăția Sa, cum ne rugăm în „Tatăl nostru": „Vie Împărăția Ta"!

Contrariul acestui ideal ni-l oferă un alt exemplu evanghelic: slăbănogul de la scăldătoarea Bethesda care, răspunzînd Mîntuitorului la întrebarea pusă, i-a zis: „Om nu am" (Ioan 5, 7). Ce dramă sfîșietoare! Să nu ai un om lîngă tine în durerea care te macină, în boala care te omoară!

Dacă nu venea Mîntuitorul acolo, slăbănogul ar mai fi stat în zadar mult și bine. Pentru că era singur! Ceea ce înseamnă că singurătatea, izolarea, alienarea, ruptura, duc la moarte.

Reabilitarea relației cu cei din jur pe temelia amintită înseamnă viață, mîntuire. Dar ca să-ți faci prieteni din toți oamenii e un lucru pe cît de frumos, pe atît de greu.

Oamenii sînt diferiți și dificili, cer mult. Pentru a-i ține aproape trebuie să depui o muncă imensă, aceasta presupune abilitate, înțelepciune, înțelegere, chiar sacrificiu, uneori. Înseamnă să-ți pui în lucru darurile pe care le ai, să dai cît mai mult, să slujești.

Așa e omul nostru. Cît îi dai, îl ai, cînd nu-i mai dai, îl pierzi. Te lasă. Trebuie să-i dai mereu, din lucrurile materiale, dar mai ales din cele spirituale pentru a-l avea în permanență. Trebuie să-ți faci sufletul izvor nesecat, revărsător în afară, spre lume. Și vei avea lumea cîștigată. De aceea se spune că lumea o cîștigi nu prin ceea ce iei din ea, ci prin ceea ce-i dai.

Acest lucru e semnificativ și în pilda paraliticului.

Acesta vine la Mîntuitorul înconjurat de o ceată de prieteni devotați care sparg casa, își asumă despăgubirile ce trebuiau date gazdei pentru stricăciunile făcute, rezistă protestului mulțimii.

Pe un om cu astfel de prieteni, Mîntuitorul nu-l întreabă nimic. Nici ce face, de unde e, cum își permite să vină acolo în asemenea mod, ce dorește etc. ci îi zice pur și simplu, din capul locului: „Păcatele îți sînt iertate" (Marcu 2, 5). Va fi păcătuit căci de aceea îi venise boala, cum reiese chiar din discuția Mîntuitorului cu cei ce protestau împotriva acestei minuni, dar pe un om cu astfel de prieteni îl poți cunoaște mai ușor, cum e în inima lui, ce suflet are. Trebuie că este bun, tolerant, înțelegător, inteligent, smerit, că are unele sau altele din darurile spirituale știute pe care le pune în slujba celorlalți, de aceea are atîția prieteni devotați.

Un om rău, intolerant, irascibil, zgîrcit, invidios, meschin nu se poate prezenta în lume cu astfel de prieteni devotați.

Știindu-i sufletul, Mîntuitorul deci i-a iertat păcatele și l-a vindecat.

Slăbănogul de la Bethesda, neavînd pe nimeni cu el, prezintă un caz mai dificil.

De ce nu are pe nimeni? De ce nu se apropie nimeni de el? Cum se poartă cu ceilalți? În tot cazul, în astfel de împrejurări, nu ceilalți sînt de vină, ci, în primul rînd, tu cel în cauză trebuie să te pui sub semnul întrebării. Ești suficient de atent cu cei din jur? Suficient de înțelegător, de bun ș.a.m.d.?

Noi nu știm în mod exact cum era unul sau celălalt din acești bolnavi vindecați de Mîntuitorul. Putem înțelege sau subînțelege unele lucruri din felul în care se manifestă față de ei Iisus Hristos, care poate pe unii îi vindecă pentru reala lor pocăință de după păcatul săvîrșit, pe alții ca să se arate în ei puterea lui Dumnezeu, pe alții pur și simplu din milă sau din alte motive.

Pe slăbănog însă, spre deosebire de paralitic, l-a vindecat după întrebările pe care Mîntuitorul i le-a pus și nu imediat ce l-a văzut. Acesta, provocat de întrebări trebuia să-și deschidă sufletul în fața Domnului, ca cei ce erau cu El să înțeleagă, să învețe. Celălalt, venind cu prieteni devotați, se știa ce fel de suflet poate să aibă.

Așadar, iată că prietenia, bunele legături cu cei din jur nu numai că sînt de un real folos în viața noastră de zi cu zi și sînt absolut necesare dar ne schimbă

şi pe noi, în adîncul sufletului nostru, ne obligă la un anumit mod de a fi, ne fac bineplăcuţi lui Dumnezeu.

De aceea, revin la ceea ce spuneam mai înainte: pentru a scoate boala, durerea, păcatul, moartea din noi, din viaţa noastră, din lume, este necesar să reaşezăm pe baze noi relaţiile noastre cu cei din jur, să le întemeiem pe credinţă şi pe dragoste în Hristos şi în Biserică, ţinînd cont şi de îndemnul Sf. Apostol Pavel care ne arată cum trebuie să ne purtăm cu semenii noştri, fiecare din atitudinile pe care ni le recomandă, fiind o cheie prin care putem pătrunde în inima semenilor noştri, aşa cum le zice colosenilor: „Acum deci lepădaţi şi voi toate acestea: mînia, iuţimea, răutatea, hula, cuvîntul de ruşine din gura voastră.

Îngăduiţi-vă unul pe altul şi iertaţi unul altuia dacă are cineva vreo plîngere împotriva cuiva; după cum şi Hristos v-a iertat vouă, aşa să iertaţi şi voi" (Coloseni 3, 8, 13). Amin.

Pr. *Teodor Damian*

PREDICĂ LA DUMINICA IV-A DIN POST

— PĂRINŢI ŞI COPII —

„Şi îndată strigînd tatăl copilului, a zis cu lacrimi: Cred Doamne! Ajută necredinţei mele" (Mc. 9, 24).

Pericopa evanghelică de azi ne prezintă una din minunile obişnuite ale Mîntuitorului Iisus Hristos: un tată deznădăjduit vine la El rugîndu-L să-i vindece copilul chinuit de un duh necurat. După relatările tatălui, acest duh îl arunca uneori în foc, alteori în apă, provocînd copilului suferinţe fizice şi sufleteşti. În chip firesc, nenorocirile şi chinurile copilului se răsfrîngeau şi asupra tatălui, căci la fel ca în majoritatea cazurilor pe care le întîlnim în viaţă, suferinţele copiilor devin concomitent şi ale părinţilor. În această stare de suferinţă şi deznădejde care plana asupra familiei întregi, tatăl se adresează Apostolilor Domnului, socotind că ei vor putea să-i vindece copilul, dar n-au putut face nimic. Deznădăjduit, îşi îndreaptă atunci rugămintea către Mîntuitorul, care îi pune întrebarea pe care am auzit-o şi în alte cazuri similare: „De poţi crede, toate sînt cu putinţă celui ce crede" (Mc. 9, 23). Şi la răspunsul afirmativ al tatălui „Cred Doamne! Ajută necredinţei mele", Mîntuitorul a certat duhul necurat, care a ieşit din copil, iar acesta s-a vindecat de îndată (Mc. 9, 24—27).

Pericopa evanghelică de azi — ca şi alte cazuri de învieri sau vindecări de copii săvîrşite la rugămintea părinţilor lor — ne îndeamnă să stăruim în cuvîntul nostru asupra unei teme care este şi va fi mereu actuală: *raporturile dintre părinţi şi copii.*

Este un adevăr mai presus de orice îndoială că două sînt cuvintele cu cea mai largă circulaţie în lume: *mamă* şi *tată*, după cum este tot aşa de adevărat că nu există probleme mai des discutate într-o familie decît cele privitoare la copii, lucruri ce dovedesc legătura indestructibilă care există între unii şi alţii. Între părinţi şi copii se creează anumite raporturi fireşti, afinităţi sau legături sufleteşti, precum şi o seamă de obligaţii reciproce, stabilite atît de legile divine cît şi de cele omeneşti. Prin natura lucrurilor, toţi părinţii au îndatorirea morală şi socială de a se ocupa de creşterea şi educaţia celor ce le-au dat viaţă, o îndatorire elementară, dar absolut obligatorie pentru toţi. Cu alte cuvinte, tatăl din Evanghelia de azi a avut şi are în permanenţă imitatori, căci orice părinte nu ţine seama de osteneală sau cheltuieli atunci cînd e vorba de sănătatea copilului său, de izbăvirea lui din boală sau suferinţă. În acelaşi timp, orice părinte se străduieşte să asigure un viitor cît mai fericit copilului său, să urmeze o şcoală sau o facultate cît mai bună, care să-i aducă o slujbă corespunzătoare, să încheie o căsătorie

fericită. Deci majoritatea covîrşitoare a părinţilor sînt conştienţi de răspunderea pe care o au faţă de copiii lor.

Dar care totul se reduce numai la sănătatea şi la starea materială a copiilor, la asigurarea unui trai cît mai uşor şi cît mai lipsit de griji? De regulă, aşa se întîmplă şi atunci este firesc să fie neglijată o altă latură a educaţiei şi anume cea duhovnicească, uitînd de cuvîntul Mîntuitorului care zice: „ce-i foloseşte omului să cîştige lumea întreagă dacă îşi pierde sufletul?" (Mc. 8, 36).

Se spune adeseori că „omul este în viaţă aşa cum l-au făcut părinţii". În adevăr, în majoritatea cazurilor lucrurile se petrec aşa, căci întîlnim mereu fie exemple pozitive, fie negative, care influenţează în bine sau în rău viaţa copilului. Cum am putea pretinde unui copil să fie plin de virtuţi, dacă în familia lui există neînţelegeri între părinţi, dacă aceştia nu se roagă niciodată şi nu cercetează biserica, dacă îşi caută o aşa-zisă fericire în afara căminului şi atîtea altele? Rezultatul este inevitabil: o astfel de familie se destramă, iar copiii ajung curînd pe aceleaşi căi greşite, căci viaţa părinţilor şi-a pus deja amprenta şi pe viaţa lor.

Cu totul altfel ni se înfăţişează tabloul unei familii în care domneşte dragostea şi armonia. Cînd părinţii oferă copiilor un exemplu frumos, este firesc ca ei să încerce să-i imite şi să le urmeze. De aceea, pilda bună a părinţilor te însoţeşte toată viaţa, te urmăreşte ca o umbră, te călăuzeşte, îţi imprimă un anumit fel de a fi, de a gîndi, de a simţi.

Dar pe lîngă exemplul personal, părinţii au datoria să-şi înveţe copiii; în concret, să cultive în sufletul lor dragostea de Dumnezeu şi de aproapele, bunătatea, cinstea, corectitudinea, hărnicia, demnitatea, mila faţă de cel în suferinţă, dragostea de neam şi de ţară. Ca buni creştini, orice părinţi trebuie să fie şi adevăraţi preoţi ai propriilor copii, căci după cum preotul învaţă legea lui Dumnezeu şi sfinţeşte viaţa credincioşilor, tot aşa şi părinţii au datoria să formeze şi sufletul copiilor prin rugăciune, cercetarea bisericii, spovedanie şi împărtăşanie, prin învăţarea unor lucruri elementare pe care trebuie să le ştie orice creştin.

În felul acesta, familia va deveni primul aşezămînt de formare morală a omului, o adevărată şcoală de virtuţi, care va plămădi sufletul omului de mîine, făcînd din el un fiu bun al Bisericii şi un cetăţean conştient şi devotat al ţării. Pe drept cuvînt se poate spune că viitorul unui neam, precum şi viitorul Bisericii, încep să se pregătească, zi de zi, încă din familie, primii dascăli fiind părinţii.

Dacă acestea sînt obligaţiile părinţilor, să vedem acum şi reversul problemei: care sînt îndatoririle copiilor faţă de ei. Am primit de la părinţi viaţă, educaţie, bunuri materiale, într-un cuvînt, tot ceea ce pretinde societatea de la ei în misiunea lor de părinţi. Şi atunci să ne întrebăm împreună cu Isus, fiul lui Sirah, care zice: „Adu-ţi aminte că părinţii ţi-au dat viaţă; ce le vei da tu, în schimb, pentru ceea ce au făcut ei pentru tine"? (Is. Sirah, 7, 29).

În primul rînd, sîntem datori să le arătăm recunoştinţă şi cinstire pentru toate cîte au făcut pentru noi, pentru cele pe care le ştim şi pentru cele pe care nu le ştim, cunoscute numai de ei şi poate duse cu ei în mormînt. În Sf. Scriptură întîlnim mai multe texte care îndeamnă direct la cinstirea părinţilor, aceasta fiind prezentată ca o poruncă absolut obligatorie. Ea constituie obiectul poruncii a cincea din Decalog: „Cinsteşte pe tatăl tău şi pe mama ta, ca să-ţi fie ţie bine şi să trăieşti zile multe pe pămîntul pe care ţi-l va da Domnul Dumnezeul tău" (Ieşire 20, 12; Deut. 5, 16), cuvinte pe care le va reproduce şi accentua şi Mîntuitorul (cf. Mt. 15, 4 şi Mc. 7, 10). Iar Sf. Apostol Pavel face din cinstirea părinţilor o poruncă a legii celei noi, atunci cînd scrie efesenilor: „Copii, ascultaţi pe părinţii voştri în Domnul, căci aceasta este cu dreptate. Cinsteşte pe tatăl tău şi pe mama ta, care este porunca cea dintîi" (Ef. 6, 1—2).

Această cinstire pe care o impune Sf. Scriptură, ne-o arătăm prin iubire, obligaţie firească pe care o întîlnim la toate popoarele, indiferent de gradul de cultură la care au ajuns, dar şi prin ascultarea îndemnurilor lor, pornite din aceeaşi iubire şi din experienţa lor de viaţă, care nu pot să fie decît folositoare. Apoi, trebuie să-i ajutăm la nevoie, să-i mîngîiem în necazuri, să le înseninăm viaţa în anii bătrîneţii, să ne îngrijim de existenţa lor, dacă este nevoie. Sînt semnificative, în această privinţă, cuvintele înţeleptului Solomon care zice: „Ascultă pe tatăl tău care te-a născut şi nu dispreţui pe mama ta cînd a ajuns bătrînă" (Pilde

23, 22), dar mai ales un sfat asemănător dat de Isus Sirah, valabil pentru oricine: „Să nu necinstești pe om la bătrînețele lui, căci și noi vom îmbătrîni" (Is. Sirah 8, 6). O pildă luminoasă în această privință ne oferă însuși Mîntuitorul Iisus Hristos, cînd fiind pe cruce, a încredințat pe mama Sa Sfîntului Apostol și Evanghelist Ioan (In. 19, 26—27). Iar unii din Sfinții Părinți au lăsat pagini de mare frumusețe literară și de aleasă simțire creștină față de părinții lor — în special față de mame — ca Sf. Ioan Gură de Aur, Sf. Vasile cel Mare, Fer. Augustin și alții. Cinstirea pe care o datorăm părinților se extinde chiar și după moarte. Sîntem datori să le respectăm voința cea din urmă, să le cinstim memoria, să le îngrijim locul de veci, să ne rugăm pentru odihna sufletului lor, fie în rugăciunile noastre obișnuite, fie în zilele rînduite de Biserică pentru pomenirea lor.

Acestea ar fi raporturile ideale care trebuie să existe între părinți și copii. Din nefericire, întîlnim însă și abateri de la aceste rînduieli tradiționale — creștinești și românești — abateri de care se fac vinovați atît unii părinți, cît și unii copii. Se întîlnesc destule cazuri regretabile de mame inconștiente care își abandonează propriii copii ori îi încredințează spre creștere unor așezăminte umanitare, după cum se întîlnesc și părinți care își lasă copiii numai în grija mamei, ei limitîndu-se doar la achitarea unei subvenții pentru întreținere. În același timp, există și atîția copii care au uitat cu totul de proprii părinți, rămași în casa lor de la țară sau ajunși în vreun azil de bătrîni și pe care nu i-au mai văzut de ani de zile. Unora ca aceștia socotim că este mai potrivit ca în locul unui cuvînt de mustrare sau de îndemn, să le punem în fața ochilor două exemple luate din paginile Sf. Scripturi: pentru părinți pilda tatălui iubitor din pericopa evanghelică de azi, iar pentru copii pilda „fiului risipitor" dintr-o duminică trecută, care „și-a venit în sine", s-a întors la tatăl său, mărturisindu-și greșeala, iar tatăl l-a iertat și l-a repus în drepturile sale de fiu.

Dar nu asupra acestor cazuri izolate aș dori să stărui, ci asupra unor situații frecvente, obișnuite, care se întîlnesc în foarte multe familii. Se vorbește mereu de „conflictele dintre generații", de neînțelegerile sau opiniile diferite dintre părinți și copii. Asemenea conflicte dintre două generații au fost și vor fi întotdeauna; „nu e nimic nou sub soare", cum spune Eclesiastul, dar în vremea noastră parcă s-au accentuat.

Este un lucru verificat de oricine că în copilăria și tinerețea noastră nu ne-am înțeles întotdeauna părinții, i-am judecat, deși n-aveam dreptul — uneori chiar prea aspru — pentru anumite hotărîri pe care le-au luat față de noi, i-am considerat „depășiți" în multe împrejurări. Dar iată că acum, cu trecerea anilor, cu atîtea situații triste din viață, unele venite tocmai din cauza neascultării părinților, am ajuns să-i înțelegem, să le dăm dreptate și să regretăm că nu i-am ascultat la vremea cuvenită.

Dar ceea ce pare bizar este faptul că acum ni se întîmplă și nouă același lucru. Proprii noștri copii nu ne înțeleg, nu ne ascultă, se supără și chiar se revoltă cînd voim să-i întoarcem pe calea cea bună, cînd încercăm să le prezentăm viața nu numai cu bucuriile ei, ci mai cu seamă cu necunoscutele ei, cînd le atragem atenția asupra unor lucruri pe care ei încă nu le știu. Sînt nemulțumiți de mentalitatea oarecum „tradițională" a noastră, a celor mai în vîrstă, nemulțumiți cu cele ce au primit din casa părintească, socotind că lor li se cuvine totul și că ei știu totul.

La rîndul lor, este adevărat că și unii părinți greșesc, căci deși în fond sînt bine intenționați, pătrunși de o iubire cu adevărat părintească față de copiii lor, nu vor să țină seama că deja s-a conturat și personalitatea acestora, ci caută să le impună soluții chiar și în situații în care realmente nu pot fi acceptate. Apoi, unii părinți își exagerează atît de mult rolul, încît încearcă să determine și chiar să-și oblige copiii să îmbrățișeze o anumită profesiune, pe motiv că este mai bine retribuită, fără să țină seama de înclinațiile copilului și mai ales de posibilitățile lui intelectuale. Alții intervin direct în problema căsătoriilor, opunîndu-se categoric față de persoana aleasă de fiul sau fiica lor, iar aceștia — la rîndul lor — nu vor să asculte cu nici un preț de sfatul părinților, care — în majoritatea cazurilor — știu să cumpănească mai bine lucrurile. Și atunci este firesc să apară discuții în contradictoriu și neînțelegeri, iar în familia pînă atunci unitară să apară germenii dezbinării.

Dar dacă stăm să analizăm lucrurile cu atenție, ele nu sînt chiar atît de grave cum ar părea la prima vedere, ci dimpotrivă, atît greșelile unora și exagerările altora se pot evita sau înlătura. Dar pentru aceasta este nevoie, pe de o parte de mai mult tact, mai multă înțelepciune și mai multă răbdare din partea părinților, iar pe de altă parte, de mai multă bună cuviință, respect și considerație din partea copiilor. Părinții să țină mereu seama de îndemnul Sf. Apostol Pavel care zice: „nu întărîtați la mînie pe copiii voștri, ci-i creșteți în învățătura și certarea Domnului" (Ef. 6, 4). Iar cei tineri să nu uite că nu se vor putea lipsi niciodată de sfaturile părinților, că nesocotirea și respingerea îndemnurilor acestora vor duce întotdeauna la mari și ireparabile pierderi, atît pe planul vieții personale, cît și al celei obștești. Să nu uite că tot ceea ce fac părinții pentru ei izvorăște dintr-o dragoste sinceră și dezinteresată, de care numai ei sînt capabili. În sfîrșit, să nu uite că părinții nu pot fi înlocuiți niciodată, nici de prieteni, nici de rude, nici chiar de soț sau de soție!

În felul acesta, o îmbinare fericită, îndelung gîndită, a dragostei și experienței de viață a părinților cu entuziasmul și dorința de afirmare a tinerei generații, ar avea rezultate dintre cele mai bune, ar duce la păstrarea echilibrului în raporturile dintre părinți și copii, la menținerea armoniei și a bunei înțelegeri în familie, dar și în societate. Și dacă la toate acestea vor ști — și unii și alții — să ceară ajutorul lui Dumnezeu prin rugăciune, prin spovedanie și împărtășirea cu Trupul și Sîngele Domnului, dacă vor zice „cu lacrimi" ca și tatăl din Evanghelia de azi: „cred Doamne, ajută necredinței mele", atunci rezultatul va fi cel așteptat: familia va fi mai întărită, mai închegată și va putea sluji drept pildă și pentru alții.

Din pericopa evanghelică de azi am reținut cuvintele Mîntuitorului că demonul care chinuia pe copilul bolnav nu putea fi scos decît prin rugăciune și post. Tot așa putem spune și noi, că *demonul neînțelegerii* care încearcă să tulbure uneori liniștea și pacea noastră lăuntrică ori a familiilor noastre, nu poate fi înlăturat decît prin aceeași metodă duhovnicească: rugăciunea și postul. Și vremea cea mai potrivită nu este decît cea de acum, a Postului premergător Patimilor și Învierii Domnului, ca împăcați în primul rînd cu noi înșine și cu cei ai casei noastre, să primim, în Sfînta Împărtășanie, pe Cel ce a biruit demonii, pe cel ce a murit și a înviat pentru noi și pentru a noastră mîntuire, pe Iisus Hristos, Împăratul păcii și Mîntuitorul sufletelor noastre. Amin.

Pr. prof. *Mircea Păcurariu*

CUVÎNT OCAZIONAL ÎN POSTUL SF. PAȘTI

„În Biserica măririi Tale stînd, în cer mi se pare a sta". (Text liturgic)

Din încărcătura de cîntări, de rugăciuni, de slujbe, care mai de care mai întremătoare de suflet, pe care Biserica ni le pune la îndemînă în Postul Sf. Paști, reținem și aceste inspirate cuvinte: *„În Biserica măririi Tale stînd, în cer mi se pare a sta"*.

Dacă stăm și cîntărim puțin aceste vorbe ne dăm ușor seama că autorul lor are multă dreptate în spusele sale, în care el a avut în vedere, de bună seamă, cu deosebire biserica, locul special „de întîlnire" a noastră cu Dumnezeu, biserica lăcaș de închinare. Căci, după cum știm, sub denumirea de Biserică înțelegem și instituția care ne cuprinde pe toți cei ce credem și mărturisim în același chip pe Dumnezeu, cel în trei fețe, sau trupul tainic al Domnului nostru Iisus Hristos, despre ambele înțelesuri putîndu-se spune foarte multe și folositoare lucruri.

Pentru noi, cei ce credem în Iisus Hristos — Domnul nostru, chiar și sub forma sa văzută, ca clădire, cu tot ceea ce are și se săvîrșește în ea, biserica este cu adevărat un fel de tindă, un fel de anticameră a raiului, o „poartă a cerului", precum chiar Cartea cărților ne spune (Facere 28, 17).

Ca construcţii, prin arhitectura lor, prin cupolele lor care parcă coboară cerul pe pămînt, bisericile noastre ortodoxe sînt adevărate colţişoare de rai. Este adevărat că ele nu impresionează prin dimensiunile lor, căci împrejurările istorice prin care am trecut nu ne-au permis să ridicăm domuri în zeci de ani, dar chiar aşa modeste cum sînt, ele cuprind în structura lor parcă întreg sufletul mare şi cald al poporului nostru dreptcredincios. Să ne amintim în această privinţă de Voroneţ, biserică ridicată de Ştefan cel Mare doar în trei luni de zile, dar care este la ora actuală un fel de unicat în lume, după cum spun specialiştii. Desigur că la noi în ţară mai sînt şi multe alte asemenea comori, ca de pildă: Biserica Trei Ierarhi din Iaşi, biserica Mănăstirii Curtea de Argeş, bisericile de lemn din Maramureş, unele dintre ele printre cele mai înalte din lume, şi atîtea altele, de a căror privire parcă nu ne săturăm niciodată.

Prin picturile lor, Sf. Sinod îngrijindu-se ca ele să fie cît mai reuşite sub toate unghiurile, bisericile noastre ne transpun de asemenea într-un fel de tindă a raiului. Pe temeiul acestor picturi mai ales, un teolog romano-catolic dintr-o ţară apuseană a scris cu cîţiva ani în urmă o carte intitulată foarte sugestiv: „Pămînt cîntînd în imagini". Scenele biblice, chipurile sfinţilor, printre ei aflîndu-se din ce în ce mai mulţi şi sfinţi români zugrăviţi în bisericile noastre, ne încălzesc sufleteşte, ne fac să ne simţim bine, prinzîndu-ne parcă de mînă şi urcîndu-ne în lumea lor de veşnică lumină şi bucurie, „unde nu este nici întristare, nici suspin, ci viaţă fără de sfîrşit". Nu o dată ne-a fost dat să auzim din partea unor credincioşi care şi-au pictat biserica mărturii ca acestea: „Părinte, de cînd s-a terminat pictura la biserică, fac ce fac şi vin mereu s-o văd, căci nu mă satur privind-o".

În faţa altarelor noastre apoi, nu mai este rob sau slobod, bogat sau sărac, bărbat sau femeie, învăţat sau neînvăţat, cum spune Sf. Apostol Pavel, ci ne aflăm toţi într-o egalitate deplină, fără nici un fel de discriminare, ca nişte fraţi buni, într-o evidentă şi înălţătoare comuniune, „într-un gînd şi o inimă", cum spune o rugăciune liturgică, realitate pe care nu totdeauna o băgăm în seamă, dar care ne sugerează armonia frăţească la care ne cheamă dragostea Părintelui ceresc, pe care o trăim într-un fel anticipativ în faţa sfintelor altare. De aceea, aici, în faţa sfintelor altare, cînd ni se spune „pace vouă", cînd zicem: „Doamne miluieşte-ne", sau: „Dă-ne Doamne", avem parcă mai viu ca oriunde sentimentul răspunderii pe care îl avem unii faţă de alţii, simţind totodată iară şi mai mult ca oriunde prezenţa şi a celor duşi dintre noi: părinţi, fraţi şi surori, fii şi fiice, moşi şi strămoşi, pe care îi evocăm de atîtea ori în timpul sfintelor slujbe.

În cer ni se pare a sta mai ales prin slujbele din bisericile noastre, prin rugăciunile şi cîntările noastre de la strană, toate cuprinzînd o bogăţie de idei şi simţăminte cu anevoie de exprimat, ajutîndu-ne să ne înnoim mereu sufleteşte, să ne transformăm permanent lăuntric, să domesticim cît mai mult plămada noastră psiho-fizică, pornită adesea spre atîtea alunecări dăunătoare. „Pomeneşte Doamne pe cei ce aduc roade şi fac bine în sfintele Tale biserici şi îşi aduc aminte de cei săraci" — spunem într-o rugăciune de la Sf. Liturghie a Sf. Vasile cel Mare. „Adu-ţi aminte, Doamne, de cei ce întru feciorie, întru evlavie, întru înfrînare şi întru viaţă cinstită petrec. Pomeneşte, Doamne, toată cîrmuirea (patriei) şi pe fraţii noştri din dregătorii. Pe cei buni întru bunătate îi păzeşte, pe cei răi buni îi fă cu bunătatea Ta. Pomeneşte, Doamne, poporul ce stă înainte şi pe cei ce pentru binecuvîntate pricini nu s-au întîmplat aici. Cămările lor le umple de tot binele, căsniciile lor întru pace şi întru unire le păzeşte; pe prunci îi creşte, tinereţile le călăuzeşte, bătrîneţele le întăreşte, pe cei slabi de suflet îi îmbărbătează, pe cei risipiţi îi adună, pe cei rătăciţi îi întoarce. Pe cei bîntuiţi de duhuri necurate îi slobozeşte, cu cei ce călătoresc, împreună călătoreşte; văduvelor le ajută, pe orfani îi apără, pe cei robiţi îi izbăveşte, pe cei bolnavi îi tămăduieşte" şi încă alte asemenea rînduri încărcate de neîntrecută simţire umană.

Învăluiţi în astfel de cum nu se poate mai nobile şi generoase simţăminte, care au darul de a topi ura din noi, ambiţiile deşarte, dorinţa de parvenire, de cîştig nemuncit şi alte asemenea buruieni otrăvitoare, cu adevărat ne vine să spunem că „în Biserica măririi Tale stînd, în cer ni se pare a sta".

În Letopiseţul Ţării Moldovei, Ion Neculce consemnează şi acest amănunt referitor la frumuseţea cultului nostru: „După ce l-au dus (pe mitropolitul

Dosoftei al Moldovei în Polonia) la Jolfa, punea craiul Sobieţki de s-îmbrăca cu hainele cele scumpe şi odoarăle mitropoliei ţării noastre, de să mira craiul şi toţi domnii leşeşti şi lăuda de frumoasă ţeremonia ce are biserica ţării noastre".

Tot în această ordine de idei socotim că este potrivit să ne reamintim şi de o altă întîmplare petrecută în urmă cu 1000 de ani, legată de încreştinarea poporului rus.

Într-o cronică veche rusească este consemnat faptul că ţarul kievean din acel timp a trimis la Constantinopol pentru documentare, spre a solicita preoţi etc. cum se întîmplă la un asemenea început de drum, o reprezentativă delegaţie, delegaţie care a participat la o Sf. Liturghie săvîrşită în vestita catedrală Sf. Sofia din capitala imperiului bizantin. Se zice că după Sf. Liturghie membrii delegaţiei s-au prezentat la patriarhul din acel timp, căruia i-au mărturisit că în timpul sf. slujbe nu ştiau dacă sînt în cer sau pe pămînt.

Cu ani în urmă eram la sfinţirea bisericii din parohia Căptălan din apropierea Ocnei Mureş. După slujba de sfinţire şi Sf. Liturghie arhierească, o femeie „din mulţime" s-a apropiat de soborul slujitor, mărturisind firesc, spontan, ca femeia din vremea Mîntuitorului: „Nu ştiu cum va fi în rai, dar nu cred că va fi mai frumos decît a fost astăzi la noi". Desigur că asemenea mărturisiri s-au făcut şi se fac şi la alte asemenea prilejuri. Izvorînd instantaneu din obşte, ca o exclamare firească de bucurie, astfel de mărturisiri au darul de a înţelege mai bine ceea ce însuşi autorul sfînt a simţit cînd a scris: „În Biserica măririi Tale stînd, în cer mi se pare a sta".

*

Împărtăşindu-ne de atîtea ‚daruri peste daruri" ori de cîte ori ne aflăm sub cupola ei de cerească lumină, ne punem firesc întrebarea, cum de totuşi unii dintre noi se lasă ademeniţi de diverşi „propovăduitori", părăsindu-şi bisericuţa lor parohială, lipsindu-se astfel de ceea ce moşii şi strămoşii noştri au simţit ca cea mai de preţ comoară a lor?

Conştienţi fiind de binecuvîntările bogate pe care le revarsă peste noi în atîtea ştiute şi neştiute forme, să ţinem deci la bisericuţele noastre, să le cercetăm neîncetat, să le urmăm povăţuirile, cu nădejdea nestrămutată că vom ajunge şi-n cerul cel adevărat, unde, de-a dreapta Dreptului Judecător, „de bunătăţi veşnice ne vom sătura", după cum spune psalmistul undeva, Amin.

Arhid. *Gh. Papuc*

GÎNDURI PENTRU DUMINICA 2-A DUPĂ PAŞTI — A TOMII

Între multele şi minunatele cîntări de la Paşti, este şi aceasta: „Acum toate s-au umplut de lumină: şi cerul şi pămîntul şi cele dedesubt".

Învierea Domnului nostru Iisus Hristos a fost, aşadar, şi este în fiecare an cînd serbăm acest unic eveniment din viaţa omenirii, ca un fel de explozie de lumină, de energie spirituală, o revărsare universală de lumină, care a umplut toate planurile de existenţă, şi cerul şi pămîntul şi cele dedesubt, cum spune atît de potrivit cîntarea bisericească.

„Şi Cerul" este desigur lumea cerească, lumea spirituală de dincolo de pragul acestei vieţi. Şi dacă „în Cer" este bucurie mare cînd un păcătos se întoarce de pe căi greşite, cum ne încredinţează Mîntuitorul, atunci cîtă bucurie poate fi cînd, prin Învierea Domnului, se întorc atîtea şi atîtea suflete din pustiul păcatelor.

„Şi pămîntul", şi mai ales Pămîntul în totalitatea lui, cu tot ce cuprinde, căci toată creatura a „suspinat" după restaurare, s-a umplut de lumină prin Învierea Domnului nostru Iisus Hristos, prin care ni se chezăşuieşte învierea de obşte şi nemurirea în veşnicie. „Dacă Hristos n-a înviat, zadarnică este atunci propovăduirea noastră, zadarnică este şi credinţa voastră" — spune Sf. Apostol

Pavel. „Şi dacă nădăjduim întru Hristos numai pentru viaţa aceasta — subliniază el — sîntem mai de plîns decît toţi oamenii. Hristos însă s-a sculat din morţi, începătura învierii celor adormiţi făcîndu-se" — ne încredinţează tot Pavel Apostolul (I Cor. 15, 14, 19—20), Sf. Apostoli pecetluind cu moartea lor martirică adevărul Învierii Domnului şi învierii noastre.

„*Şi cele dedesubt*", prin care înţelegem al treilea plan de existenţă, lumea de dinaintea întrupării Fiului lui Dumnezeu, lumea iadului a cărui putere ca şi a morţii veşnice a fost sfărîmată, căci, aşa cum învaţă Biserica noastră, sîmbăta, cît trupul Mîntuitorului a fost în mormînt, cu sufletul Său a coborît la iad (Ef. 4, 9). Sf. Ioan Damaschinul ne spune în această privinţă: „Sufletul îndumnezeit se coboară la iad, ca precum a răsărit celor de pe pămînt soarele dreptăţii, tot astfel să lumineze şi celor ce stau sub pămînt, în întunericul şi umbra morţii", sau cum spune Sf. Irineu: „Hristos s-a coborît în cele ce sînt sub pămînt şi le-a binevestit iertarea păcatelor celor ce au crezut în El. Şi au crezut în El toţi care au sperat în El, adică au prevestit venirea Lui şi au îndeplinit poruncile Lui: drepţii, patriarhii şi proorocii, cărora li s-au iertat păcatele ca şi nouă". Ne spune, de altfel, lămurit acest lucru şi cîntarea bisericească prin cuvintele: „Pogorîtu-te-ai întru cele mai de jos ale pămîntului şi ai sfărîmat încuietorile cele veşnice, care ţineau pe cei legaţi, Hristoase...", ca şi o rugăciune de la Sf. Liturghie, care spune: „În mormînt cu trupul, în iad cu sufletul, ca un Dumnezeu, în rai cu tîlharul şi pe scaun împreună cu Tatăl şi cu Duhul ai fost Hristoase, toate umplîndu-le, cela ce eşti necuprins".

Tocmai acest adevăr îl au în vedere mulţi pictori bisericeşti din vechime şi de astăzi, atunci cînd, zugrăvind scena Învierii, Îl arată pe Mîntuitorul Iisus Hristos deasupra unei gropi cu porţile iadului zdrobite şi ţinînd de mînă pe protopărinţii noştri: Adam şi Eva, pe care îi ridică din adîncuri.

*

Pericopa evanghelică citită la Sf. Liturghie de astăzi ne îmbie însă să aruncăm o scurtă privire înapoi peste uriaşul eveniment al Învierii Domnului şi, potrivit relatărilor Sfinţilor evanghelişti, să încercăm o scurtă recapitulare a lui, pentru ca desfăşurarea faptelor legate de el să ne fie cît mai clare.

Un prim lucru pe care trebuie să-l reţinem este acela că Mîntuitorul Hristos a ieşit din mormînt „piatra fiind pecetluită", răsturnarea pietrei de pe mormînt fiind deci un eveniment ulterior Învierii. Mîntuitorul apoi a ieşit din mormînt cu un trup spiritualizat, cu un trup care avea proprietăţi deosebite, aceea de a intra prin uşile încuiate, de a apărea şi dispărea, trup cu care vom învia şi noi la învierea de obşte.

Mai trebuie să reţinem totodată că primii martori ai Învierii au fost chiar soldaţii însărcinaţi cu paza mormîntului, despre care Sf. Evanghelist Matei ne spune că „unii dintre străjeri venind în cetate au vestit arhiereilor toate cele ce s-au făcut. Şi adunîndu-se împreună cu bătrînii au făcut sfat şi *au dat bani mulţi ostaşilor*, zicînd: Spuneţi că ucenicii lui venind noaptea l-au furat pe El cînd voi dormeaţi..." (Matei 28, 11—13).

Martor a fost apoi Longhin, sutaşul sau ofiţerul care a comandat ostaşii de la mormînt, care, încă de la moartea trupească a Mîntuitorului, văzînd fenomenele deosebite din natură care au avut loc atunci: cutremurul, despicarea pietrelor, deschiderea unor morminte etc., a exclamat: „Cu adevărat Fiul lui Dumnezeu a fost acela" (Matei 27, 54). Se ştie că Longhin sutaşul a murit ca martir creştin, fiind sărbătorit de Biserica noastră în 16 octombrie.

Un prim „Hristos a înviat"! au rostit apoi femeile mironosiţe, cu deosebire Maria Magdalena, căreia Mîntuitorul i s-a arătat în dimineaţa Învierii, adică Duminică.

Printre primii martori se numără în continuare Sf. Apostoli Petru şi Ioan, care, după spusa femeilor mironosiţe, au alergat la mormînt şi au văzut mormîntul gol şi „giulgiurile singure zăcînd" (Ioan 20, 6).

În aceeaşi zi, după amiază, Iisus-Domnul nostru s-a arătat lui Luca şi Cleopa, care mergeau spre Emaus, localitate existentă şi astăzi sub dealurile care coboară molcome spre Marea Mediterană, adevărul Învierii făcîndu-i pe aceştia ca

chiar în seara aceea să se întoarcă la Ierusalim să spună Apostolilor marele eveniment la care au fost părtaşi (Luca 23, 13—33).

Tot în aceeaşi zi de Duminică seara Mîntuitorul Iisus Hristos s-a arătat Apostolilor, Toma lipsind dintre ei, care stăteau cu uşile încuiate de frica iudeilor (Ioan 20, 19), cu care prilej instituie Sf. Taină a Pocăinţei, cînd zice Sfinţilor Apostoli: „Luaţi Duh Sfînt, cărora veţi ierta păcatele, le vor fi iertate, şi cărora le veţi ţine, vor fi ţinute" (Ioan 20, 23).

Ştim cu toţii că, venind Toma, colegii de apostolat l-au informat de cele ce s-au petrecut în lipsa lui. „Am văzut pe Domnul", i-au spus ei, iar Toma le-a răspuns: „De nu voi vedea în mîinile lui semnul cuielor şi de nu voi pune mîna mea pe coasta lui, nu voi crede" (Ioan 20, 25).

Iată însă că după opt zile, deci în Duminica de astăzi, Iisus-Domnul se arată din nou Apostolilor, care stăteau tot cu uşile încuiate, de data aceasta aflîndu-se cu ei şi Toma. Acum are loc convorbirea între Mîntuitorul şi Toma, pe care am auzit-o istorisită în pericopa evanghelică ce s-a citit la Sf. Liturghie de astăzi.

Adresîndu-se direct lui Toma, Iisus-Domnul nostru îi spune: „Adu-ţi degetul tău încoace şi vezi mîinile mele şi adu mîna ta şi o pune în coasta mea şi nu fi necredincios, ci credincios" (Ioan 20, 27), cuvinte adresate cu un ton de blîndă mustrare, pentru că Toma n-a dat crezare spuselor colegilor lui de apostolat.

Convins cu toată fiinţa sa, Apostolul Toma n-a mai avut desigur nevoie de verificarea pe care şi-o propusese ci, parcă ruşinat, dar şi plin de bucurie exclamă: „Domnul meu şi Dumnezeul meu" (Ioan 20, 28), mărturie pe care o va duce peste Siria, Persia, pînă în sudul Indiei, unde există o Biserică creştină de el întemeiată.

Cu acelaşi ton de blîndă mustrare, Mîntuitorul Iisus Hristos îi spune din nou lui Toma: „Pentru că m-ai văzut pe mine, Tomo, ai crezut: *fericiţi cei ce n-au văzut şi au crezut*" (Ioan 20, 29).

*

Cele istorisite în Sf. Evanghelie de astăzi ne ajută să ne dăm mai bine seama cît de copleşitor a fost marele eveniment al Învierii Domnului, iar pe de altă parte cît de oameni au fost Sf. Apostoli, care deşi au fost avertizaţi de cîteva ori că Învăţătorul lor se va da în mîna păgînilor, că-l vor omorî, dar a treia zi va învia, care deşi au fost martorii învierii lui Lazăr mort de patru zile şi ai atîtor altor fapte minunate, dar care totuşi n-au putut depăşi starea lor de oameni, de fiinţe mărginite, în mintea cărora cu greu putea să încapă un atît de mare eveniment. Este şi acesta un fapt care ne confirmă permanent veridicitatea Sf. Evanghelii.

Aşa ne explicăm că nu numai Toma, ci toţi Apostolii s-au îndoit, că spusele femeilor mironosiţe „li se păreau ucenicilor ca nişte poveşti", după cum consemnează Sf. Evanghelist Luca (24, 11), cel ce „a cercetat toate cu de-amănuntul", înainte de a le aşterne în Evanghelia sa.

Ba mai mult, Sf. Evanghelist Marcu ne informează că Iisus-Domnul şi-a mustrat ucenicii pentru această slăbiciune şi îndărătnicie a lor. „Cînd cei unsprezece şedeau la masă — spune Sf. Marcu — li s-a arătat, *certîndu-i pentru necredinţa lor* şi *pentru împietrirea inimilor lor*, că n-au crezut celor ce văzuseră că a înviat" (Marcu 16, 14).

A fost desigur în planul providenţei divine ca lucrurile să se petreacă astfel, pentru ca noi, beneficiarii propovăduirii Sf. Apostoli şi ai urmaşilor lor, să fim încredinţaţi cu toată fiinţa noastră de adevărul Învierii, pe care de altfel îl simţim real peste veacuri, mai ales atunci dînd antenele fiinţei noastre lăuntrice sînt întinse şi şterse de rugina păcatelor. De aceea, zicînd lui Toma: *„Fericiţi cei ce n-au văzut şi au crezut"*, Mîntuitorul Iisus Hristos ne fericeşte pe toţi fiii Bisericii din totdeauna, care retrăim an de an Învierea Domnului ca pe un eveniment aievea, generator de negrăite şi înnoitoare energii spirituale.

Se pare însă că aceste cuvinte: „Fericiţi cei ce n-au văzut şi au crezut", au fost şi mai sînt uneori şi pricină de sminteală pentru unii necunoscători, care, plecînd de la ele, spun că Biserica ar învăţa: „Crede şi nu cerceta". Trebuie să reţinem că astfel de cuvinte nu există în Sf. Scriptură şi nici în vreo altă carte a Bisericii, iar ele, potrivit zicalei, n-au „nici în clin, nici în mînecă", cu ceea ce a spus Mîntuitorul.

Spunînd: „Fericiți cei ce n-au văzut și au crezut", Iisus-Domnul nostru vrea într-un fel să ne scutească de zbuciumul și frămîntările pe care le produc îndoiala și incertitudinea, stări prin care a trecut de bună seamă și Sf. Apostol Toma și care produc atîtea neajunsuri echilibrului nostru lăuntric.

În această ordine de idei, se cuvine să reținem și aceea că Biserica noastră nu numai că nu are în vocabularul său: „Crede și nu cerceta", nu numai că nu interzice căutarea, cercetarea, ci chiar o poruncește tot prin cuvintele Mîntuitorului care ne spune: „Căutați și veți afla..., căci tot cel ce caută, găsește" (Matei 7, 7—8), sau cum citim în Pilde 4, 7: „Cu prețul a tot ce ai caută pricepere", adică documentează-te, luminează-te, înțelepțește-te, bineștiind că știința multă apropie de Dumnezeu, pe care îl găsesc toți cei ce îl caută cu gînd bun și rîvnă sfîntă, așa cum l-a găsit și marele nostru G. Enescu, care, într-o carte tipărită de curînd la noi în țară, face și următoarea mărturisire: „Așa cum cred în muzica pe care am iubit-o atît, tot așa cred în Dumnezeu care m-a creat", așadar, un altfel de „Domnul meu și Dumnezeul meu".

*

Duminica de astăzi, închinată Sf. Apostol Toma, se cuvine deci să ne fie și ea un imbold în a ne pătrunde cît mai profund de adîncul fără de sfîrșit al Învierii Domnului, de puterea sa de reînnoire a firii noastre, de forța pe care ne-o împărtășește în a deveni cu adevărat oameni noi, renăscuți în Iisus Hristos — Domnul nostru.

„Paștile Domnului, Paștile" — cîntăm de asemenea în aceste zile. „Să ne luminăm cu prăznuirea și unul pe altul să ne îmbrățișăm, să iertăm pentru Înviere, să zicem fraților și celor ce ne urăsc pe noi..."

Fie deci ca Duminica de astăzi să ne lumineze și să ne întărească încît să îmbrățișăm și noi cu dragostea Mîntuitorului pe toți oamenii, și să ajungem la starea în care să putem zice „fraților și celor ce ne urăsc pe noi". Amin.

Gh. P.

PREDICĂ LA ÎNMORMÎNTARE

„Aștept învierea morților și viața veacului ce va să fie" (Art. 11 și 12 din Crez).

În glasul clopotelor care înmiresmează văzduhul, dîndu-i prospețime, acordăm ultima îngrijire adormitului în Domnul... Ea se înscrie în practica de pretutindeni și din totdeauna a prețuirii celui ce s-a rupt definitiv de rosturile vieții pămîntești.

În rînduiala creștinească grija pentru cel adormit este legată de credința în existența sufletului, a vieții veșnice și nădejdea învierii trupului. În această nădejde rostim și cuvîntul întru memoria celui ce părăsește, astăzi, viața pămîntească, dar și pentru noi, călători pe aceeași cale.

1. De fapt, toată rînduiala slujbei înmormîntării s-a născut din credința continuării vieții într-un alt mod de existență. Și deși viața de pe un alt plan depășește puterea de înțelegere a minții, o presimțim totuși și o dorim cu toată ființa noastră. Dar nu numai slujba înmormîntării, ci și sicriul pe care-l înconjurăm are un grai care orientează vederea noastră lăuntrică înspre larg. L-am mai auzit de atîtea ori, căci nu este pentru prima oară cînd ne aflăm în jurul unui sicriu. Îl auzim și acum în neliniștea și lacrima noastră. Dincolo de trupul neînsuflețit pe care-l cuprinde sicriul, mai este ceva, o altă lume, superioară modului trupesc al existenței pămîntești (Matei 10, 28).

2. Omul nu moare niciodată cu sufletul, ci numai cu trupul. Sufletul este creat de Dumnezeu nemuritor și are viața în sine.

Sufletul nemuritor locuiește în templul pieritor al trupului. După moartea trupului, sufletul se desparte de trup și rămîne în așteptarea învierii trupului.

Speranța învierii inspiră și hrănește dorurile profunde ale ființei omenești. Căci datorită sufletului nemuritor, care dă viață trupului, vrem să fim mereu mai mult decît sîntem. Ne dorim să fim mult mai mult decît reușim.

Împlinirile materiale și spirituale din această lume ne mulțumesc, cu adevărat, în măsura în care le transformăm în mijloace pentru o altă viață. Căci nimic din cele ce țin numai de lumea aceasta nu ne poate liniști în fața morții. Numai ceea ce servește și aspirația ființei noastre spre o altă lume, cu totul nouă, unde totul va fi altceva și în altfel decît în timpul vieții pămîntești, ne mîngîie în fața mormîntului.

3. Credința în nemurirea sufletului se află în tradiția tuturor secolelor. O întîlnim la triburile sălbatice, la popoarele civilizate, la oamenii simpli și la cei care au atins un înalt grad de cultură. Este o credință universală.

Printr-un anumit fel de a viețui, prin tratamente speciale, oamenii reușesc să-și prelungească viața cu cîțiva ani. Dar numai atît. Nici un om, oricît de înțelept, de bogat și puternic, nu izbutește să adauge viață lutului. Omul nu poate ocoli clipa în care sufletul se desparte de trup. În durere, cum zice slujba înmormîntării, trupul se întoarce în pămîntul din care a fost luat (Facere 3, 19), iar sufletul se duce la Dumnezeu care l-a dat. La obșteasca înviere se reface însă unitatea dintre trup și suflet.

4. Învierea trupului din pulberea pieritoare își are izvorul și puterea în lucrarea mîntuitoare a Fiului lui Dumnezeu întrupat. Din lucrarea Sa a izbucnit omorîrea morții. În învierea lui Iisus avem premiza, arvuna, chezășia învierii și vieții veșnice spre care este proiectată întreaga existență și trăire a creștinului (Rom. 5, 5; 8, 23). Hristos-Domnul este ÎNCEPĂTORUL, pentru noi, întru toate și mărturie a veșniciei noastre. Zdrobind moartea cu moartea Sa, a covîrșit-o cu viață nouă (Rom. 8, 11; Col. 3, 4). Biruința Sa asupra morții o dăruiește oamenilor de la începutul și pînă la sfîrșitul lumii: „Și celor din morminte viață dăruindu-le!"... În Mîntuitorul avem nu numai făgăduința, ci și certitudinea vieții veșnice. „Cel ce ascultă cuvîntul Meu și crede în Cel ce M-a trimis pe Mine are viață veșnică" (Ioan 5, 24). Nu zice: „va avea", ci „are!"... Este o evidență și cunoaștere arcuită peste timp: „S-a mutat din moarte la viață!"... (Idem). Credința și nădejdea creștină în viața veșnică este un salt peste vreme. Veșnicia este anticipată în procesul mîntuirii realizat în lumea aceasta.

Prin înviere omul devine o făptură nouă (II Cor. 5, 17). „Așa este și învierea morților; se seamănă trupul întru stricăciune, înviază întru nestricăciune" (I Cor. 15, 42—44). Exemplul plantelor întrebuințat de Sf. Ap. Pavel pentru întărirea credinței în posibilitatea învierii ne arată că nici una din părticelele trupului nostru nu se pierde, oricît de risipit ar fi: ars, înghițit de peștii mării, în orice fel va fi fost sfîrșitul vieții, cum zice o rugăciune de la sfînta proscomidie, nu se pierde pentru Dumnezeu. Părticelele trupului nostru, precizează Fericitul Augustin, „trec în acele puteri din care sînt luate de mîna Atotțiitorului". Și dacă nu ne îndoim de minunea bobului de grîu putrezit în pămînt, din care rezultă totuși spicul bogat, de ce să ne îndoim de marea minune a învierii pe care Dumnezeu o va face, spiritual, cu trupurile noastre la sfîrșitul veacurilor?

6. Adormitul și-a disciplinat viața în lumina nemuritoare a credinței și nădejdii în înviere. Această credință-nădejde i-a fost sprijin și putere în ostenelile virtuților creștinești, în răbdarea necazurilor, în stările de bucurie. A cultivat buna măsură în hrană, în îmbrăcăminte, în cuvînt. Cea dintîi și cea mai însemnată din toate preocupările sale a fost aceea care a dus și duce la mîntuire. De aceea, apropiindu-se ceasul morții, a putut spune că se duce la Mîntuitorul ca un fiu al învierii.

Slăvind, deci, pe Hristos-Domnul începătură a învierii noastre și dătătorul vieții eterne, ne unim glasul cu cel a Bisericii în molitfa care încheie slujba înmormîntării:

„Ne rugăm, Ție, Părintelui Celui fără de început și Unuia-Născut Fiului Tău și Preasfîntului și celui de o ființă și de viață făcătorul Tău Duh, să nu îngădui ca fătura Ta să fie înghițită de pieire; ci trupul să se desfacă în cele dintru care a fost alcătuit, iar sufletul să se așeze în ceata drepților" (Molitfelnic), în așteptarea învierii trupului spre viața de veci, Amin.

Pr. *Gh. Rățulea*

CONFERINȚA PREOȚEASCĂ DIN LUNA MARTIE 1988 ÎN ARHIEPISCOPIA SIBIULUI

Prima conferință preoțească din anul 1988 în Arhiepiscopia Sibiului s-a desfășurat după cum urmează: În 14 III la prot. Agnita, 15 III la protopopiatele Sibiu și Făgăraș, în 17 III la protopopiatele Brașov și Mediaș, în 22 III la prot. Rupea și în 24 martie 1988 la prot. Sf. Gheorghe. La protopopiatele Făgăraș și Mediaș prezența a fost unanimă.

Din încredințarea Î. P. S. Mitropolit Antonie al Ardealului, chemat la alte îndatoriri mai înalte, conferința a fost prezidată de următorii delegați chiriarhali: P. C. rector C. Voicu la protopopiatele Sibiu și Brașov, P. C. prof. I. Floca la prot. Agnita, P. C. prof. L. Streza la prot. Făgăraș, P. C. prof. I. Moldovan la prot. Mediaș, P. C. cons. Gh. Papuc la prot. Rupea și P. C. prof. V. Mihoc la prot. Sf. Gheorghe.

La majoritatea protopopiatelor, conferința a fost precedată de Sf. Liturghie a Darurilor mai înainte sfințite, în cadrul căreia au rostit scurte meditații următorii preoți: S. Săsăujan — la prot. Agnita, Gh. Bota — la prot. Sibiu și Gh. Opriș — la prot. Rupea. La unele protopopiate după Sf. Liturghie a avut loc spovedirea preoților.

Intitulată: „*Împreună cu întregul popor, clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române omagiază pe conducătorul Țării, pe primul Președinte al României, Domnul Nicolae Ceaușescu* (cu prilejul împlinirii a șapte decenii de viață și peste 55 de ani de activitate în slujba poporului), tema conferinței a fost susținută, ca referenți principali și coreferenți, de următorii preoți: Jurca Ioan (Coveș), Piroș Nicolae (Bîrghiș) și Dobrin Liviu (Mihăileni) — la prot. Agnita; Ivan Ioan (Apoldul de Sus), Ludoșan Ilie (Apoldul de Jos) și Vulcu Dumitru (Rod) — la prot. Sibiu; Ivan Victor (Șercăița) și Fogoroș Laurean (Drăguș) — la prot. Făgăraș; Cornea Ioan (Săcele I) și Cibian Simion (Noua) — la prot. Brașov; Bucurenciu Eugen (Copșa Mică) — la prot. Mediaș; Scîrneci Nicolae (Fîntîna) și Mureșan Emil (Homorod) — la prot. Rupea; Bercu Ioan (Tg. Secuiesc), Cocîrță Adrian (Ariujd) și Stancu Ioan (Aita Seacă) — la prot. Sf. Gheorghe.

Atît referenții principali cît și coreferenții au scos în lumină, în partea introductivă, faptul că, dînd curs învățăturii Sf. Scripturi și tradiției milenare a Bisericii Universale, Biserica Ortodoxă Română a dat și dă cinstirea cuvenită autorității de stat, conducătorilor poporului nostru, sprijinindu-i în năzuința lor de a asigura prosperitatea și libertatea poporului, a obștei celei mari pe care o conduc.

În tratare, referatele și coreferatele au zăbovit asupra vieții și activității președintelui Nicolae Ceaușescu, născut într-o familie vrednică de țărani muncitori din Scornicești — Olt, cît și asupra formării sale patriotic-revoluționare în contextul luptelor maselor populare pentru dreptate socială și afirmării personalității sale în cadrul acestor lupte înainte și în timpul actului de la 23 August 1944.

Într-un alt capitol, referenții principali și coreferenții au scos în lumină aportul președintelui Nicolae Ceaușescu la înfăptuirea realizărilor epocii care îi poartă numele, specificîndu-se unele din aceste împliniri, ca de exemplu: dezvoltarea intensivă și multilaterală a industriei; noua revoluție agrară; dezvoltarea științei, învățămîntului și culturii și legarea lor de nevoile vieții; rezolvarea demo-

cratică a problemei naţionale etc. În această ordine de idei s-au specificat concret unele dintre aceste ctitorii, ca de pildă: sistematizarea şi înfrumuseţarea municipiilor, oraşelor şi a altor localităţi; Canalul Dunăre-Marea Neagră; Metroul bucureştean; Transfăgărăşanul ş.a.

Referenţii principali şi coreferenţii au subliniat de asemenea activitatea intensă şi prestigioasă depusă de Domnul preşedinte Nicolae Ceauşescu pe plan internaţional, specificîndu-se o parte din multele iniţiative şi acţiuni ale Domniei Sale pentru pace, securitate şi cooperare internaţională, pentru stoparea cursei înarmărilor nucleare şi dezarmării generale, pentru instaurarea unei noi ordini economice internaţionale etc.

Într-un ultim capitol, referatele şi coreferatele s-au ocupat de lucrarea Bisericii Ortodoxe Române în ultimele două decenii, de împlinirea misiunii ei specifice şi slujirea social-patriotică a poporului în această perioadă, capitol care a reliefat între altele climatul de libertate asigurat cultelor prin constituţia ţării, de întîlnirile Domnului preşedinte Nicolae Ceauşescu cu şefii Cultelor din Patria noastră în februarie 1968 cît şi cu întîistătătorii Bisericii Ortodoxe Române cu prilejul recunoaşterii lor ca patriarhi, de sprijinirea iniţiativelor şi acţiunilor poporului nostru, ale Preşedintelui său pentru binele obştesc, cît şi a celor pentru binele omenirii întregi, etc.

La fiecare protopopiat a luat cuvîntul un mare număr de preoţi, care au adus în atenţie alte multe şi semnificative aspecte legate de personalitatea şi activitatea multilaterală a Preşedintelui ţării noastre.

Unii dintre vorbitori au rostit versuri omagiale şi originale ca de exemplu P. C. pr. Vartolomeu Constantinescu de la Centrul eparhial Sibiu.

Încheind dezbaterile asupra temei, delegaţii chiriarhali au arătat că cinstirea mai marilor noştri se înscrie pe linia unei practici vechi a Bisericii. În acest sens s-au specificat o seamă de texte scripturistice şi liturgice, ca de exemplu: „Rogu-vă deci înainte de toate faceţi rugăciuni, cereri, mijlociri şi mulţumite pentru toţi oamenii, pentru conducători şi pentru cei ce sînt în dregătorii, ca să petrecem viaţă lină şi cu odihnă întru toată cuvioşia şi buna cuviinţă, căci acesta este lucru bun şi primit înaintea lui Dumnezeu, Mîntuitorul nostru" (I Tim. 2, 2), ori: „Dă lor (conducătorilor ţării), Doamne, paşnică ocîrmuire, ca şi noi, întru liniştea lor, viaţă paşnică şi netulburată să trăim în toată cucernicia şi curăţia" (rugăciune liturgică).

S-a menţionat faptul că pe meleagurile noastre străbune în decursul vremii între voievozii români şi Biserica românească au fost permanente relaţii de colaborare şi respect reciproc, astfel de relaţii fiind şi în anii noştri între Conducerea de stat şi Cultele recunoscute din Patria noastră, Culte între care s-au instaurat raporturi de egalitate.

Delegaţii chiriarhali au prezentat apoi trăsăturile fundamentale ale Preşedintelui Patriei noastre, Domnul Nicolae Ceauşescu, excepţionala sa putere de muncă, prezenţa sa în toate unghiurile ţării, recunoscutele sale strădanii de mesager al păcii şi înfrăţirii între oameni şi popoare.

Delegaţii chiriarhali au exemplificat toate aceste spuse printr-o seamă de recunoaşteri internaţionale, ţara noastră, Preşedintele ei, fiind cunoscute astăzi ca niciodată în lume.

Delegaţii chiriarhali au enumerat totodată unele din împlinirile bisericeşti din această ultimă perioadă, împliniri care se înscriu şi ele în spiritul înnoitor care este atît de evident în viaţa Patriei noastre.

Omagierea Preşedintelui Republicii Socialiste România, Domnul Nicolae Ceauşescu, a constituit un nou imbold pentru preoţimea noastră de la toate protopopiatele din Arhiepiscopie de a-şi face cu conştiinciozitate datoria, spre mai binele obştii în slujba căreia ne aflăm cu toţii, spre înfrăţirea între oameni şi zidirea păcii în lume.

Arhid. *Gh. Papuc*

DIN VIAȚA BISERICEASCĂ ÎN EPARHIA ORADIEI

Pășirea pragului Noului An (1988) a însemnat pentru slujitorii Bisericilor din eparhia Oradiei, în frunte cu întîistătătorul ei, P. S. Episcop Vasile, un prilej binevenit pentru a trece la o activitate pastoral-misionară, gospodărească și patriotică și mai rodnică decît în anul precedent, care, și ea, s-a încheiat, în general, cu rezultate mulțumitoare pe toate planurile și la toate nivelurile: parohii, protopopiate și Centrul eparhial. În cele ce urmează facem începutul relatării despre momentele cele mai însemnate ale desfășurării vieții bisericești și obștești în cuprinsul Eparhiei Oradiei.

I. *Recepție de Anul Nou*

După Sf. Liturghie arhierească din Catedrala episcopală, împreunată cu Te-Deum de Anul Nou, în cadrul căreia P. S. Episcop Vasile a ținut un ziditor cuvînt de învățătură (arătînd perspectivele ce se profilează activității bisericești și obștești pentru anul 1988), a avut loc, potrivit tradiției, la reședința episcopală, o recepție, cu participarea angajaților Centrului eparhial, a unor membri ai Adunării și Consiliului eparhial, a preoților și a unor buni credincioși din orașul de reședință, precum și a corului catedralei, spre a prezenta felicitări ierarhului cu prilejul Noului An, a zilei onomastice a P. S. Sale, ca și a împlinirii a 17 ani de rodnică arhipăstorire. Cuvîntul omagial, foarte mișcător, a fost rostit de pr. secretar eparhial Liviu Ungur.

În cuvîntul său, chiriarhul a mulțumit călduros pentru urările făcute, dorind tuturor multă sănătate și împliniri duhovnicești, profesionale și obștești la cel mai înalt grad posibil, într-un climat de pace tot mai propice.

În încheiere, Corul Catedralei, de sub conducerea pr. Traian Codilă, a intonat imnul arhieresc.

II. *Vizitații canonice*

Joi, 14 ianuarie 1988, a avut loc la Centrul eparhial, sub președinția P. S. Episcop Vasile, o consfătuire de lucru cu toți preoții și diaconii din orașul de reședință, cu participarea membrilor Permanenței Consiliului Eparhial. Cu acest prilej, s-a stabilit, ca și în anii precedenți, programul vizitelor pastoral-misionare ale ierarhului la bisericile de pe raza municipiului Oradea, în perioada de iarnă.

Oradea-Bunavestire. Prima vizită pastorală a ierarhului a fost făcută duminică, 24 ianuarie 1988, *la biserica parohială Oradea-Bunavestire,* unde, cu un sobor de preoți și diaconi a săvîrșit Sf. Liturghie, răspunsurile fiind date cu multă însuflețire de mulțimea credincioșilor. Cu acest prilej, s-a oficiat și slujba de binecuvîntare a lucrărilor de înnoire exterioară a sfîntului locaș (tencuială în terasit). Predica zilei a fost ținută de pr. consilier eparhial Nicolae Mara, împreună-slujitor la această biserică, care a vorbit despre semnificația intrării Mîntuitorului în casa Vameșului Zaheu.

După otpust, pr. paroh Ioan Gudea a urat bun venit P. S. Sale și a adus calde mulțumiri credincioșilor pentru jertfelnicia lor la înnoirea exterioară a sfîntului locaș.

În cuvîntul de învățătură, chiriarhul a vorbit despre necesitatea credinței în procesul de mîntuire, în care sens a spus că trebuie să ne rugăm, ca odinioară Sfinții Apostoli: „Dă-ne, Doamne, mai multă credință!" În continuare, vorbitorul, aflîndu-ne în ziua de 24 ianuarie, cînd se împlinesc 129 de ani de la Unirea Principatelor Române, a omagiat memoria celor ce, cu multe jertfe, au înfăptuit acest măreț ideal național al poporului român, preludiu al Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918. În încheiere, i-a lăudat pe credincioși pentru jertfelnicia lor întru în-

noirea bisericii, după ce cu cîţiva ani în urmă au împodobit-o în interior cu o minunată pictură. De asemenea, a adus cuvinte de apreciere părinţilor slujitori la această biserică, pr. consilier eparhial Nicolae Mara şi pr. paroh Ioan Gudea, pentru zelul pastoral de care dau dovadă.

Oradea-Vii (C.F.R.). În după-amiaza aceleiaşi duminici, arhipăstorul, însoţit de pr. consilier eparhial Nicolae Mara, a poposit în mijlocul bunilor credincioşi din *cartierul C.F.R.*, în a căror frumoasă biserică a oficiat slujba vecerniei în prezenţa unui mare număr de credincioşi, care împreună cu cîntăreţul bisericesc au dat răspunsurile cu multă evlavie.

La sfîrşitul sf. slujbe, pr. paroh Gheorghe Nemeş l-a bineventat pe ierarh, urîndu-i deplină sănătate şi îndelungată arhipăstorire, cu prilejul recentei împliniri a vîrstei de 75 de ani şi a 17 ani de arhipăstorire.

Chiriarhul, după ce a mulţumit pentru urările făcute, a ţinut un bogat cuvînt de învăţătură, vorbind despre căile pe care trebuie să umblăm în această viaţă ca să ajungem la desăvîrşire şi mîntuire. E de trebuinţă ca, prin credinţă, să ne însuşim învăţătura Domnului Hristos, pe care să o împlinim prin fapte bune şi să ne împărtăşim cu Sf. Euharistie, prin care ni se împărtăşeşte harul dumnezeiesc, ca şi prin celelalte taine, har fără de care nu este mîntuire. Apoi pr. D. Megheşan a mulţumit Prea Sfinţiei Sale pentru cuprinzătorul cuvînt de învăţătură, exprimîndu-şi convingerea că acesta va prinde rădăcini adînci în sufletele credincioşilor.

Oradea-Olosig. După ce de sărbătoarea Sf. Trei Ierarhi a săvîrşit Sf. Liturghie în Catedrala episcopală, ierarhul s-a aflat duminică, 31 ianuarie 1988, în mijlocul bunilor credincioşi aparţinători bisericii parohiale *Oradea-Olosig*, în a căror biserică a săvîrşit Sf. Liturghie. Răspunsurile au fost date de un grup coral de sub conducerea cîntăreţului bisericesc, la care s-au adăugat şi glasurile mulţimii de credincioşi.

Predica zilei a fost ţinută de pr. consilier eparhial Vasile Sabău, împreună-slujitor la această biserică.

După apolis, pr. paroh dr. Gheorghe Liţiu l-a bineventat pe chiriarh şi a făcut raport asupra activităţii duhovniceşti şi asupra lucrărilor de înnoire exterioară şi interioară a bisericii, lucrarea de restaurare a picturii şi zugrăvelii fiind încă în curs de executare. A mulţumit credincioşilor pentru jertfelnicie şi P. S. Sale pentru substanţialul ajutor financiar acordat din partea Sf. Episcopii.

În cuvîntul de învăţătură, ierarhul a vorbit despre prezenţa lui Dumnezeu în marele univers, în conştiinţa noastră şi cu deosebire în Sf. Biserică, întemeiată de Fiul său, Domnul Iisus Hristos, pentru mîntuirea neamului omenesc. În învăţătura adusă de El, în care au crescut moşii şi strămoşii noştri, ajutîndu-le să-şi împlinească şi idealul de unitate naţională, să rămînem statornici, noi şi urmaşii noştri, pentru a contribui şi noi la întărirea unităţii, suveranităţii şi independenţei naţionale.

Oradea-Centrală. În după-amiaza aceleiaşi duminici, chiriarhul cu un sobor de preoţi şi diaconi a oficiat slujba vecerniei în Biserica cu Lună pentru credincioşii *parohiei Oradea-Centrală*, veniţi în mare număr la sfînta slujbă. După otpust, pr. Liviu Goia, slujitor la această sfîntă biserică, a făcut o instructivă omilie asupra cap. V, versetele 1—28 din prima Epistolă către Tesaloniceni a Sf. Ap. Pavel, privind învăţătura despre a doua venire a Domnului Hristos, împreunată cu învierea celor adormiţi şi cu Judecata din urmă. De asemenea, a mulţumit P. S. Sale că în programul de slujbe arhiereşti de la bisericile din oraşul de reşedinţă i-a cuprins şi pe bunii credincioşi ai parohiei centrale de la Biserica cu Lună.

În cuvîntul de învăţătură, P. S. Sa a înfăţişat bogatele roade ale Întrupării Fiului lui Dumnezeu şi şi-a exprimat satisfacţia despre programul slujitorilor de la această sf. biserică de a explica credincioşilor, în cadrul vecerniilor din zilele de peste săptămînă, textele Faptelor Apostolilor, ale epistolelor pauline şi ale celorlalţi apostoli, pentru a le întări credinţa şi a-i ţine alipiţi la trupul Bisericii strămoşeşti.

Oradea-Sfînta Treime. Bunii credincioşi ai *bisericii „Sf. Treime"*, complet restaurată în ultimii ani, şi în exterior (tencuită în terasit, iar frontispiciul de la intrare împodobit cu trei mari icoane în mozaic), şi în interior (împodobită cu o reuşită pictură, înzestrată cu un minunat iconostas, artistic sculptat în lemn de tei şi cu strane sculptate în lemn de stejar), prin jertfelnicia credincioşilor şi strădania pr. protopop Aurel Puşcaş (parohul locului), au avut bucuria de a-l avea în mijlocul lor pe P. S. Episcop Vasile care — cu un sobor de preoţi şi diaconi — a săvîrşit Sf. Liturghie, răspunsurile fiind date de un grup coral, secundat de mulţimea credincioşilor.

Predica zilei a fost ţinută de pr. secretar eparhial Liviu Ungur, împreună-slujitor la această biserică, care — cu acest prilej — a fost hirotesit întru *iconom-stavrofor*, pentru zelul pastoral depus la parohie, ca şi pentru rîvna şi conştiinciozitatea împlinirii îndatoririlor la Centrul eparhial.

După otpust, pr. paroh şi protopop al Oradiei, Aurel Puşcaş, a adresat P. S. Sale un cald cuvînt de bun venit, făcînd totodată raport despre starea religioasă a credincioşilor şi despre lucrările de înfrumuseţare a bisericii, mulţumind celor îndreptăţiţi.

În cuvîntul de învăţătură, ierarhul a vorbit, între altele, despre puterea şi necesitatea rugăciunii întru desăvîrşirea vieţii duhovniceşti a credincioşilor, arătînd că această însemnătate a rugăciunii a pecetluit-o însuşi Domnul Hristos, atunci cînd, răspunzînd dorinţei Sfinţilor Apostoli („Învaţă-ne să ne rugăm!"), ne-a lăsat, cu însuşi graiul său dumnezeiesc, minunata rugăciune: „Tatăl nostru...", pe care o numim şi *Domnească*.

Oradea-Ioşia. După ce bisericii Sf. Ierarh Nicolae din *parohia Oradea-Ioşia* (ce datează din 1928) i s-a construit în ultimul timp (1987) un turn (avînd pictată pe frontispiciu icoana hramului), care dă măreţie acestui sfînt locaş, aşezat faţă în faţă cu celălalt sfînt locaş, „Sf. Apostoli Petru şi Pavel", duminică, 14 februarie 1988, P. S. Episcop Vasile cu un sobor de preoţi şi diaconi a oficiat slujba de binecuvîntare a acestei noi lucrări, precum şi a noii picturi din tinda de sub turn, şi a celei mai vechi ce a fost şi ea luminată (spălată). La Sf. Liturghie ce a urmat, răspunsurile au fost date cu multă tragere de inimă de marele număr de credincioşi pentru care Biserica s-a dovedit neîncăpătoare.

Cu acest prilej, diaconul Viorel Bud, licenţiat în teologie, a fost hirotonit întru preot pe seama parohiei Homorodul de Mijloc, prot. Carei.

Predica zilei a fost ţinută de pr. secretar eparhial Liviu Ungur.

La încheierea Sf. Liturghii, pr. paroh Ioan Porumb l-a bineventat pe chiriarh şi a făcut o dare de seamă asupra vieţii religioase din parohie şi un documentat istoric al întemeierii acestui sfînt locaş şi despre lucrările de înnoire a acestuia din ultimii ani, precum şi despre lucrările ce sînt în curs de desfăşurare la cealaltă biserică parohială „Sf. Apostoli Petru şi Pavel", aducînd cuvenitele mulţumiri celor îndreptăţiţi.

În legătură cu pericopa evanghelică a duminicii (închinată Judecăţii din urmă), ierarhul a vorbit despre întîlnirea noastră cu Domnul Iisus Hristos la Judecata din urmă, cînd se va pecetlui definitiv viaţa noastră de dincolo, de-a dreapta sau de-a stînga Tatălui.

Apoi pr. Ioan Popa a exprimat călduroase mulţumiri P. S. Sale pentru bunăvoinţa de a fi venit în mijlocul bunilor credincioşi din această parte de oraş, rugîndu-l să mai poposească şi în viitor.

Oradea-Velenţa. Duminică, 21 februarie 1988, P. S. Episcop Vasile, înconjurat de un sobor de preoţi şi diaconi şi în prezenţa unui foarte mare număr de credincioşi, a săvîrşit Sf. Liturghie în biserica cea mare din *parohia Oradea-Velenţa*, unde a funcţionat, cu secole în urmă (pînă la sfîrşitul sec. XVII şi începutul sec. XVIII), vechea episcopie a românilor ortodocşi din Bihor şi apoi, în continuare, Consistoriul vicarial pînă în 1920, cînd s-a reînfiinţat Episcopia ortodoxă română a Oradiei. Răspunsurile au fost date de corul parohial dirijat de credinciosul Traian Popovici.

În cadrul Sf. Liturghii, licenţiatul în teologie Cristea Teodor a fost hirotonit întru diacon, iar pr. inspector eparhial Dorel Octavian Rusu, împreună-slujitor la

această biserică, pentru zelul pastoral de la parohie şi pentru munca de răspundere pe care o desfăşoară cu competenţă în sectorul cultural de la Centrul eparhial, a fost hirotesit întru *iconom-stavrofor.*

După otpust, pr. paroh Marian Ioniţă a adresat P. S. Sale cuvînt de bun sosit şi i-a urat ani mulţi şi fericiţi, în deplină sănătate, pentru o rodnică şi îndelungată arhipăstorire, cu prilejul împlinirii frumoasei vîrste de 75 de ani.

Apoi P. C. iconom-stavrofor Vasile Stanciu, din prilejul recentei sale pensionări, a mulţumit bunului Dumnezeu şi P. S. Sale pentru că a fost învrednicit să slujească lui Dumnezeu şi oamenilor peste 50 de ani, dintre care 30 de ani bunilor credincioşi din acest cartier străvechi românesc şi ortodox, menţionînd însă că de slujirea la Sf. Altar, cu bunăvoinţa chiriarhului, nu se va despărţi pînă la sfîrşitul vieţii.

În cuvîntul de învăţătură, ierarhul a arătat că se simte obligat sufleteşte ca măcar o dată în an să slujească Sf. Liturghie în această măreaţă catedrală, în semn de omagiu şi recunoştinţă faţă de cei care au propovăduit aici sute de ani şi credinţa ortodoxă în Dumnezeu, şi credinţa în venirea timpului împlinirii idealului de unitate şi independenţă naţională a poporului român. Apoi a vorbit despre rostul şi necesitatea postului, trupesc şi sufletesc, în desăvîrşirea vieţii duhovniceşti a credincioşilor.

*

Menţionăm că în toate cuvîntările din itinerarul pastoral de pe raza oraşului de reşedinţă, P. S. Episcop Vasile a amintit că anul acesta vom aniversa, la 1 decembrie, 70 de ani de la înfăptuirea Marii Uniri a poporului român, sărbătoare pe care să o întîmpinăm cu realizări tot mai valoroase la locurile noastre de muncă, pentru întărirea unităţii, independenţei şi suveranităţii Patriei noastre şi a păcii în întreaga lume.

Diacon dr. *Teodor Savu*

III. *Şedinţe administrative*

Şedinţa Consiliului Eparhial

La 21 ianuarie 1988 a avut loc la reşedinţa episcopală, sub conducerea Prea Sfinţitului Episcop Vasile, o şedinţă de lucru a Consiliului Eparhial, la care au luat parte, pe lîngă membrii Consiliului, toţi protopopii din Eparhie.

În cadrul acestei şedinţe, s-a făcut o retrospectivă asupra întregii activităţi bisericeşti din anul 1987 şi s-au prefigurat liniile de perspectivă ale acestei activităţi pe anul în curs.

După rapoartele prezentate de responsabilii secţiilor Centrului eparhial, care au cuprins şi unele măsuri vizînd mai ales intensificarea activităţii pastoral-misionare a preoţimii noastre, P. C. Protopopi au făcut dări de seamă amănunţite asupra realizărilor din parohii pe plan religios, social-obştesc şi administrativ-gospodăresc, precum şi asupra modalităţilor de rezolvare a anumitor probleme ce s-au ivit pe parcurs. Discuţiile pe marginea tuturor aspectelor relevate s-au concretizat în măsuri şi metode eficace privind ascendenţa vieţii bisericeşti în întreaga Eparhie.

În cuvîntul său, P. S. Episcop Vasile a dat îndrumările şi orientările necesare, stăruind asupra întăririi conştiinciozităţii şi responsabilităţii în slujire a preoţimii noastre, ca factori primordiali în buna reuşită a misiunii sale.

„O vorbă din bătrîni spune: La an nou, om nou! — a arătat P. S. Sa. Deci în fiecare an se cuvine să ne înnoim, să sporim activitatea noastră de folos obştesc. Viaţa merge în ritm tot mai accelerat şi ne solicită să răspundem cu dinamism şi promptitudine la toate îndatoririle pe care le avem. Anul Nou este un examen şi totodată un angajament al duhului de slujire preoţească, pentru o pastoraţie mereu vie şi eficientă".

Evocînd apoi momentele aniversare mai însemnate din acest an, Chiriarhul a relevat împlinirea a şapte decenii de la Marea Unire de la 1 Decembrie 1918, una din cele mai însemnate zile din istoria neamului românesc. Această sărbătoare, a subliniat P. S. Sa, este un prilej fericit pentru a arăta credincioşilor noştri însemnătatea acestui mare act istoric, rolul de seamă al Bisericii noastre în înfăp-

tuirea idealului de veacuri al unităţii naţionale, precum şi aportul neprecupeţit pe care sîntem chemaţi să-l aducem şi noi, în actualitate, la binele şi prosperitatea patriei dragi.

În încheiere, Arhipăstorul a urat tuturor succese depline şi bună sporire în activitatea din noul an — 1988.

IV. *Cursuri de îndrumare misionară*

Ca şi în anii precedenţi, răspunzînd îndrumărilor şi măsurilor luate de Sfîntul Sinod pentru dinamizarea vieţii religioase, precum şi cerinţelor actuale ale parohiilor din cuprinsul eparhiei s-au ţinut la sediul Centrului eparhial două serii de cursuri intensive de îndrumare misionar-pastorală, sub directa purtare de grijă a Chiriarhului.

Prima serie a acestor cursuri, desfăşurată între 8 şi 13 februarie, a cuprins preoţi din judeţul Bihor, iar a doua, ţinută între 15 şi 20 februarie, a fost formată din preoţi din judeţul Satu Mare.

Cursurile au fost ţinute de către P. C. lector Dr. Ioan Mihălţan, la prima serie şi P. C. Pr. prof. dr. Dumitru Abrudan, la seria a doua, ambii de la Institutul Teologic Universitar din Sibiu, care au răspuns cu căldură invitaţiei Ierarhului de a participa la aceste cursuri.

Au fost dezbătute, conform unei programe adecvate, teme importante ale învăţăturii de credinţă ortodoxă, pentru împrospătarea şi îmbogăţirea cunoştinţelor teologice şi au fost trecute în revistă cele mai eficace metode pastorale pentru întărirea şi propăşirea vieţii religios-morale a credincioşilor noştri, ca şi pentru contracararea prozelitismului sectar. Totodată, aceste cursuri au prilejuit un bogat şi deosebit de util schimb de experienţă pastoral-misionară.

Multiplele şi variatele cunoştinţe teologice prezentate, îndemnurile primite din partea Arhipăstorului, seminariile, participarea zilnică în comun la Sf. Liturghie şi Vecernie, urmate de predici şi cateheze, împărtăşirea reciprocă a experienţelor pastorale s-au constituit în puternice imbolduri spre o lucrare pastorală tot mai intensă şi plină de rodnicie.

Pr. *Dorel Octavian Rusu*

NOUTĂŢI TEHNICO-ŞTIINŢIFICE ROMÂNEŞTI

— Intreprinderea bucureşteană de elemente de automatizări a proiectat şi omologat un nou echipament miniaturizat destinat conducerii automate a maşinilor unelte complexe denumit de cei care l-au conceput Numerom 530. Obţinut pe baza unei structuri care foloseşte microprocesoare noul echipament asigură o largă gamă de funcţii de conducere şi supraveghere a maşinilor unelte de diferite tipuri. Numerom 530 este realizat integral din materiale şi componente concepute şi fabricate în ţară, remarcîndu-se prin performanţe tehnice şi indici de fiabilitate ridicaţi.

— Intreprinderea Electrotimiş din Timişoara este cunoscută prin realizarea de utilaje de înaltă tehnicitate: de la maşinile de prelucrat materiale foarte dure prin electroeroziune, echipamente de mecanică fină, de electrotehnică, de optică etc., pînă la echipamente de automatizare şi robotizare. Recent, specialiştii întreprinderii au conceput şi realizat un produs al tehnicii de vîrf: maşina de sudat prin puncte multiple destinată industriei de autoturisme, precum şi altor ramuri industriale ale economiei naţionale.

— În numeroasele şi binele dotate şantiere de construcţii navale de la Galaţi, Tulcea, Zimnicea, Brăila, Constanţa etc., producem nave cu diferite destinaţii şi tonaje impresionante pentru categoriile lor: cargouri de 15.000 şi 18.500 tdw, mineraliere de 55.000 şi 65.000 tdw, petroliere de 35.000, 85.000 şi 150.000 tdw, port-containere de 8000 tdw, nave specializate pentru transporturi frigorifice, de gaze lichefiate, de pescuit, pentru aducerea produselor chimice etc. Aceste nave sînt dotate cu echipamente concepute şi construite integral în ţară. Flota de pescuit oceanic este dotată cu nave ultramoderne, cum ar fi supertrailerele „Postăvarul", „Parîng", „Rodna", „Măgura" etc. Pe planşele cercetătorilor şi proiectanţilor de la ICEPRONAV Galaţi se află noi nave care vor dota flota noastră sau vor fi livrate beneficiarilor din exterior: nave port-containere, nave pentru transportul vehiculelor rutiere, nave-feribot, nave tehnice pentru servirea platformelor marine de foraj şi extracţie petrol, remorchere de radă şi pentru largul mării, nave de salvare şi nave-siloz, nave pentru depoluarea porturilor, pentru întreţinerea canalelor navigabile etc.

— Mai actuale ca oricînd, Instalaţiile solare făcînd parte din Sursele alternative de energie sînt tot mai mult cerute în economia naţională, astfel, specialiştii de la INCERC — Bucureşti sînt în prezent preocupaţi pentru creşterea eficienţei tehnico-economice şi diversificarea instalaţiilor solare. Un exemplu concludent este reprezentat de instalaţia de captare a energiei solare cu ţevi înglobate, această instalaţie se poate monta pe terase sau acoperişuri în pante de cel mult 20 de grade la care hidroizolaţia rezistă minimum 15 ani. După ce au fost finalizate probele hidroizolaţiei în locuri însorite se montează serpentine de ţevi din mase plastice cu diametrul de 16 sau 18 mm, racordate la un distribuitor şi un colector. Peste serpentinele astfel întinse se montează o şapă de ciment cu mare densitate pentru ca apoi să se acopere cu un strat de vopsea neagră rezultată ca reziduu în industria chimică. Un efect de seră obţinut prin acoperirea suprafeţei captatoare cu un rînd de geamuri măreşte eficienţa sistemului. Instalaţia permite pregătirea apei calde menajere de 55 grade Celsius, apa rece din rezervorul de stocare sau din reţea fiind pompată în serpentinele zonei de captare unde se încălzeşte iar de aici fiind tri-

misă în partea superioară a rezervorului de stocare. Ca urmare instalaţia funcţionează în regim deschis, fără schimbătoare de căldură, curăţirea făcîndu-se uşor deoarece depunerile de piatră sînt foarte reduse în cazul conductelor de plastic, totodată neexistînd poluarea cu rugină. Începînd din anul 1985 sistemul este aplicat şi în prezent funcţionează numeroase asemenea instalaţii, dintre care menţionăm instalaţia de 140 metri cubi de la complexul sanatorial Slănic-Prahova, instalaţiile experimental-uzitabile de la INCERC, instalaţia solară de pe acoperişul hotelului Picadilly din Mamaia etc. În cazul acoperişurilor uşoare unde nu se pot monta captatoare de greutăţi mari, s-au experimentat suprafeţe de captare cu ţevi de material plastic expuse nemijlocit la soare, ţevile avînd înglobate structural materiale de culoare neagră care le fac stabile la acţiunile agenţilor atmosferici.

— La ICEPRONAV — Galaţi a fost omologat şi funcţionează cu perfecte rezultate, automatul de sudură pe verticală, un procedeu modern de mare randament. Începînd cu anul 1987, institutul mai sus citat este în măsură să livreze proiecte de linii automate de sudură, precum şi unele agregate confecţionate în atelierele de microproducţie. Tot aici a fost pusă la punct o nouă tehnologie de prelucrare a tubulaturilor şi de montaj a instalaţiilor de compartimente de maşini, cu largă aplicativitate în industria navală. De un deosebit aport s-a dovedit în această acţiune de modernizare a produselor livrabile beneficiarilor, secţia destinată mecanizării operaţiunilor de proiectare, folosind machete ale viitoarelor produse, cu respectarea fidelă a produselor (la scară) de tip „mock-up" similar situaţiei din industria aeronautică.

— Constructorii de utilaj petrolier din Tîrgovişte au realizat un nou tip de instalaţie de forat sonde pentru ţiţei şi gaze. Acţionată de două motoare diesel 890 c.p. instalaţia poate să foreze pînă la adîncimi de 4000 m. şi dispune de o serie de elemente de mecanizare care îi asigură o productivitate ridicată. Ieşite din liniile de montaj în anul 1987 instalaţiile au fost expediate beneficiarilor din ţară şi de peste hotare.

— La Într. Automatica a fost realizat şi lansat în producţie de serie pentru beneficiari interni şi externi robotul industrial în coordonate polare RIP 6,3 dotat cu echipament CONTROL-R specializat, apt să funcţioneze la temperaturi de 5—45 grade Celsius, umidităţi pînă la 60%, altitudini pînă la 2000 de metri cu posibilitatea de prindere a unei scule specifice locului de activitate robotizat, inclusiv pentru sarcini de sudură continuă şi în puncte. Are o putere maximă de 8 kVA, fiind destinată locurilor grele de muncă sau periculoase. El a fost diversificat prin apariţia robotului cu performanţe superioare (dar din aceeaşi familie) RIP 63, ambii roboţi sînt astfel programaţi să se oprească atunci cînd în cadrul procesului tehnologic apar defecţiuni şi să semnalizeze avaria apărută pentru înlăturarea ei.

— La Într. Electroputere din Craiova se produc instalaţii de acţionare electrică pentru sondele de foraj. LD 400; aceste echipamente complexe, atît cele produse pentru export cît şi cele cu destinaţie pentru beneficiarii interni, au început de la finele anului 1987 să fie echipate cu staţii moderne de comandă şi reglaj, ceea ce le conferă proprietăţi tehnico-economice superioare celor realizate anterior. Documentaţia tehnică de proiectare tehnologică a fost elaborată de proiectanţii de la Institutul de cercetări ştiinţifice şi inginerie tehnologică de pe această mare platformă industrială craioveană. Noul tip de instalaţie face parte dintr-o serie de produse modernizate, unele care au fost omologate în anul 1987, din generaţia a doua şi a treia, înlocuind cu succes tipuri mai vechi confecţionate tot la Craiova. Noile staţii sînt prevăzute cu instalaţii de climatizare şi incinte izolate care le permit să funcţioneze în condiţii tropicale (plus 50 grade Celsius) sau în medii friguroase (pînă la temperaturi de minus 40 grade Celsius). Noile staţii satisfac şi cerinţa recuperării energiei de frînare, a utilizării defectoscopiei electronice şi a sistemelor de salvare în caz de avarie gravă.

— Un colectiv de ingineri şi absolvenţi ai Universităţii din Craiova au conceput, proiectat şi realizat un microcalculator electronic specializat pentru bilanţuri energetice. Această realizare a fost premiată în cadrul concursului de creaţie tehnico-ştiinţifică al studenţilor desfăşurat la Bucureşti, ceea ce a demonstrat modernitatea soluţiei adoptate de tinerii inventatori. Primele rezultate primite de la cei care au fost primii beneficiari ai acestui calculator au evidenţiat eficienţa sistemului.

— Specialiști de la Institutul de cercetări și inginerie tehnologică pentru irigații și drenări Băneasa — Giurgiu au conceput, realizat și omologat o instalație de udat prin aspersiune cu furtun și tambur, denumită IAFT 300. Ea este capabilă să ude, din mers, alei de 300×54 m, cu o productivitate medie zilnică de 1,65 ha. Elementul de originalitate al noii instalații constă în utilizarea a două aspersoare de mărime medie care în condițiile menținerii aceleiași capacități de lucru impune la hidrant o presiune de cel mult 5 atmosfere, ceea ce este mai avantajos decît în cazul instalațiilor similare străine care utilizînd un aspersor gigant impun utilizarea unor presiuni de 8—12 atmosfere. Aceasta conduce la mari economii de energie, fără a mai aminti și de posibilitatea folosirii agregatului la udarea culturilor înalte de porumb și floarea soarelui, în cazul cărora mutarea manuală a instalației este greoaie sau imposibilă.

— La Institutul de cercetare științifică și inginerie tehnologică pentru electronică a fost construit și omologat ca Invenție agregatul AM-2 automat Morse varianta 2 capabil să genereze semnalul alfabetului în codul menționat la diferite frecvențe de transmisie. Selecția este variabilă în timp sau se efectuează semn cu semn. AM-2 este un aparat ideal pentru radio-amatori datorită calității acestuia de simulator pentru a-i învăța sau pentru a-i antrena, perfecționa, pe cei deja inițiați. AM-2 își concepe singur „lecțiile" în funcție de antrenamentul sau gradul de cunoștințe al celor care îl utilizează. Aparatul funcționează atît de la rețeaua de curent alternativ de 220 V, cît și de la un acumulator, avînd o productivitate de 50—400 semne pe minut.

Din viața Bisericilor ortodoxe surori

A TREIA CONFERINȚĂ INTERNAȚIONALĂ TEOLOGICĂ, CONSACRATĂ MILENIULUI ÎNCREȘTINĂRII RUȘILOR, CU TEMA: „VIAȚA ȘI ARTA LITURGICĂ RUSĂ", LENINGRAD, 31 IANUARIE—5 FEBRUARIE 1988

Timp de șase zile, între 31 ianuarie și 5 februarie a.c., s-a desfășurat la Leningrad (U.R.S.S.), cea de a treia Conferință internațională teologică organizată de Biserica Ortodoxă Rusă, în cadrul manifestărilor consacrate împlinirii a 1000 de ani de la încreștinarea rușilor (988—1988).

Conferința a avut ca temă: „Viața și arta liturgică ortodoxă rusă", cu următoarele sub-teme:

1. Viața liturgică a Bisericii Ortodoxe Ruse: tradiție și contemporaneitate;
2. Școala liturgică rusă și sarcinile studiilor liturgice astăzi;
3. Cărțile liturgice ortodoxe ruse: surse și formare istorică;
4. Canonizarea în Biserica Ortodoxă Rusă. Dezvoltarea calendarului rus; haghiografia și imnografia rusă;
5. Monumente de drept canonic în cadrul Bisericii Ortodoxe Ruse: surse, origini și semnificații;
6. Predica în Biserica Ortodoxă Rusă și calea sa istorică: tradițiile oratorice bisericești ruse și dezvoltarea lor;
7. Muzica bisericească rusă: formare și dezvoltare;
8. Privire retrospectivă și problemele moderne ale picturii de icoane în Rusia;
9. Arhitectura bisericească în Biserica Ortodoxă Rusă;
10. Locuri și locașuri ale Bisericii Ortodoxe Ruse;
11. Pelerini ruși și expediții științifice la Locurile Sfinte ale Orientului ortodox;
12. Calea milenară a culturii creștine ruse: aspecte istorice.

La această Conferință au participat 140 de delegați ai tuturor Bisericilor ortodoxe locale din Europa, Asia și America, ai Patriarhatelor de Alexandria și Antiohia, ai unor dioceze de rit vechi de pe teritoriul U.R.S.S., cît și delegați ai unor Biserici și asociații religioase cu care Biserica Ortodoxă Rusă întreține legături sau este în dialog. Dintre acestea amintim: Biserica Romano-Catolică, Biserica Apostolică Armeană, Biserica Siriană Orientală, Biserica Anglicană, Biserica Episcopală din S.U.A., Bisericile Luterane din R.F.G., R.D.G., Finlanda, Cehoslovacia și altele.

La acești participanți s-au adăugat delegații Consiliului Ecumenic al Bisericilor și reprezentantul U.N.E.S.C.O., ca oaspete de onoare.

Au fost reprezentate 22 de instituții de învățămînt de cercetare teologică și laică. Au luat parte, de asemenea, oameni de știință din 13 instituții științifice ale Uniunii Sovietice, cît și delegați ai unor organizații publice sovietice și străine.

Din partea Bisericii Ortodoxe Române au participat: Pr. prof. dr. Nicolae Necula, de la Institutul Teologic Universitar din București și Pr. prof. dr. Liviu Streza de la Institutul Teologic Universitar din Sibiu.

Duminică, 31 ianuarie, delegații au participat la Sf. Liturghie în Biserica Sf. Treime din Lavra Alexandru Nevski, oficiată de Î. P. S. Mitropolit Alexei al

Leningradului, înconjurat de un impresionant sobor de episcopi, preoţi mitrofori, preoţi, diaconi şi ipodiaconi. Deschiderea Conferinţei s-a făcut în aceeaşi zi la ora 18, printr-un „Te-Deum", oficiat în Biserica Academiei teologice, urmat de discursul inaugural al mitropolitului Alexei, rostit în sala festivă. Apoi, P. S. Episcop Feofan al Kaşirei, vicepreşedinte al Departamentului pentru Relaţii externe bisericeşti al Patriarhiei Moscovei, a prezentat mesajul adresat Conferinţei de către P. F. Patriarh Pimen al Moscovei şi a toată Rusia. Participanţii au fost salutaţi apoi de dl. Maurice Glélé, reprezentantul personal al Directorului general al U.N.E.S.C.O.

Fiecare zi a lucrărilor Conferinţei începea cu Sfînta Liturghie, oficiată în biserica Academiei Teologice.

Lucrările Conferinţei s-au desfăşurat în şedinţe plenare şi pe trei secţii:

— Secţia I, cu tema „Viaţa liturgică" — a fost condusă de Prof. Mihail Aranz (Vatican);

— Secţia a II-a, cu tema „Arhitectura, iconografia şi muzica bisericească", a fost condusă de Pr. prof. John Meyendorff (S.U.A.);

— Secţia a III-a, cu tema: „Istorie şi lingvistică", a fost condusă de Prof. dr. Fairy von Lilienfeld (R.F.G.).

În cadrul şedinţelor plenare sau pe secţii au fost prezentate şi discutate 108 referate, care vor fi publicate într-un volum special. Delegaţii români au prezentat următoarele referate: „Particularităţi ale ritului liturgic ortodox rus, în comparaţie cu ritul altor Biserici Ortodoxe Autocefale", prezentat de către Pr. prof. dr. Nicolae Necula, în cadrul Secţiei I şi „Relatările unor pelerini ruşi din secolele XVI—XVIII, în trecere prin Ţările Române, despre viaţa liturgică şi locaşurile de cult româneşti", prezentat de Pr. prof. dr. Liviu Streza, în cadrul Secţiei a II-a.

Diversitatea temelor abordate a dus la prezentarea unei ample imagini a vieţii liturgice, a arhitecturii şi picturii, a muzicii şi limbii liturgice din cadrul Bisericii Ruse, din acest interval de 1000 de ani.

Dezbaterile din şedinţe au fost completate minunat prin vizionarea de filme documentare despre locaşul de închinare şi despre arta tragerii clopotelor, prin concerte de muzică religioasă oferite de corul clericilor Mitropoliei din Leningrad şi cel al studenţilor Academiei Teologice, cît şi prin vizitarea unor impresionante monumente de arhitectură bisericească din Leningrad şi Novgorod.

Miercuri, 3 februarie, participanţii şi oaspeţii la conferinţă au vizitat vechiul centru bisericesc şi cultural din nord-vestul Rusiei, oraşul Novgorod, unde s-a săvîrşit mai întîi un „Te-Deum", în biserica Sf. Apostol Filip, la moaştele Sf. Nichita al Novgorodului. S-au vizitat apoi biserica Sf. Sofia şi Muzeul de artă religioasă din Novgorod, în faţa căruia se află măreţul monument de marmură neagră, închinat încreştinării Rusiei.

În după-masa zilei de joi, 4 februarie, participanţii au vizitat cimitirul Piskarevski şi au depus coroane de flori la mormintele victimelor asediului Leningradului. S-a continuat apoi vizita la cîteva impresionante catedrale din Leningrad.

Lucrările Conferinţei s-au încheiat vineri, 5 februarie, printr-o şedinţă plenară în cadrul căreia Î. P. S. Mitropolit Alexei a citit comunicatul final şi a mulţumit apoi călduros participanţilor la Conferinţă pentru contribuţia lor la desfăşurarea lucrărilor, pentru strădania lor de a se menţine spiritul dragostei şi înţelegerii reciproce.

În aceeaşi zi, Mitropolitul Leningradului a oferit o recepţie în onoarea participanţilor şi oaspeţilor la Conferinţă, la hotelul Pribaltiskaia.

Participanţii la Conferinţă şi-au exprimat speranţa că asemenea întîlniri ştiinţifice vor contribui la dezvoltarea teologiei ortodoxe, la întărirea vieţii liturgice ortodoxe, cît şi la întărirea relaţiilor frăţeşti dintre Bisericile Ortodoxe, în primul rînd, şi de colaborare şi dialog fructuos cu celelalte Biserici.

Pr. prof. dr. *Liviu Streza*

RELATĂRILE UNOR PELERINI RUŞI DIN SECOLELE XVI—XVIII, ÎN TRECERE PRIN ŢĂRILE ROMÂNE, DESPRE VIAŢA LITURGICĂ ORTODOXĂ ŞI LOCAŞURILE DE CULT ROMÂNEŞTI *

1. *Pelerinajele la Locurile Sfinte. Motivele şi obiectivele lor*

Locurile şi monumentele legate de istoria mîntuirii au exercitat dintotdeauna o atracţie deosebită asupra credincioşilor de pretutindeni. Punctul central spre care s-a îndreptat mereu atenţia credincioşilor a fost Ierusalimul, dar şi celelalte localităţi din Ţara Sfîntă, care amintesc de viaţa pămîntească a Mîntuitorului. Începînd cu mormîntul sfînt al Domnului, toate acestea s-au bucurat de o veneraţie deosebită din partea creştinilor de pretutindeni, veniţi în pelerinaj.

Unul din motivele care au determinat mulţimea de pelerini să înfrunte orice greutate pentru a ajunge în Ţara Sfîntă a fost „dorinţa de a vedea cu ochii proprii şi de a venera pe Mîntuitorul şi pe sfinţii Săi colaboratori în înseşi locurile consacrate prin prezenţa, paşii şi lucrarea lor jertfelnică, pe care s-au aşezat temeliile Bisericii creştine".[1]

În epoca de libertate a Bisericii, pelerinajele la Locurile Sfinte au sporit, contribuind la aceasta descoperirea Sfintei Cruci, cît şi noile monumente clădite de diferiţi împăraţi, începînd cu Constantin cel Mare.

Dezvoltîndu-se cultul martirilor şi al sfintelor moaşte, s-a lărgit aria geografică a pelerinajelor, incluzînd locurile cu biserici ale martirilor (martyria) sau păstrătoare de sfinte moaşte. Acestea atrăgeau mulţimi imense de pelerini, care căutau acolo mîngîiere în necazuri, alinare în suferinţe, ajutor şi tămăduire de boli, prin puterea mijlocitoare a martirilor.[2]

La motivele de atracţie a pelerinilor spre Orientul creştin se adaugă şi faima monahismului oriental, mulţimea mănăstirilor cu călugării, pustnicii şi asceţii lor. Aceste focare de viaţă şi spiritualitate ortodoxă erau căutate de pelerinii dornici de sfat şi ajutor duhovnicesc sau de cei care voiau să se documenteze asupra vieţii şi organizării chinoviilor şi a grupurilor de sihaştri din Răsărit.

Un rol deosebit din acest punct de vedere l-a avut, în întreaga Ortodoxie, Muntele Athos, ca centru al monahismului ortodox, începînd cu secolul al X-lea.

În rîndul credincioşilor care au vizitat Locurile Sfinte din Orient s-au aflat şi mulţi pelerini ruşi. Pelerinajele lor au fost determinate şi de alte motive specifice. Am putea spune, că întreaga spiritualitate liturgică rusească se cristalizează în funcţie de cultul Locurilor Sfinte, al sfintelor moaşte şi de cercetarea comunităţilor de rugăciune, monahale. Nu s-ar putea înţelege deplin specificul acestei spiritualităţi în afara fenomenului religios exprimat prin pelerinaj.

Unii dintre pelerinii ruşi au fost trimişi ca purtători de daruri din partea ţarilor către Locurile Sfinte, pentru pomenirea unor persoane sau pentru mulţumire adusă lui Dumnezeu în momente de bucurie. Alţii au însoţit la întoarcerea lor pe diferiţi ierarhi orientali veniţi în Rusia, mergînd spre „focarele Ortodoxiei", Ierusalim şi Athos, interesaţi să-şi verifice ortodoxia credinţei. Toţi însă erau animaţi de aceeaşi dorinţă creştinească de a cinsti şi de a se închina la locurile în care a vieţuit Mîntuitorul Hristos şi de a se adăpa la izvoarele de spiritualitate ortodoxă.

* Referat ţinut în cadrul „Celei de a III-a Conferinţe ştiinţifice internaţionale a Bisericii", consacrate împlinirii unui mileniu de la încreştinarea ruşilor, cu tema: „Viaţa şi arta liturgică ortodoxă rusă", care a avut loc la Leningrad, între 31 ianuarie—5 februarie 1988.

1 Pr. Dr. Marin Branişte, *Însemnări de călătorie ale pereglinei Egeria, sec. IV*, Teză de doctorat în teologie, în rev. „Mitropolia Olteniei", XXXIV (1982), nr. 4—6, p. 233.

2 *Ibidem*, p. 235.

2. *Însemnătatea liturgică a descrierilor de călătorie ale pelerinilor ruşi*

Pelerinii ruşi, trecînd prin Ţările Române spre Ierusalim sau Athos, sînt preocupaţi de realităţile spirituale pe care le întîlnesc în aceste locuri, de aceea sînt şi cei dintîi care consemnează unele constatări în jurnalele de călătorie.[3]

a) Cronologic, primul pelerin rus care a lăsat impresii de călătorie despre Moldova, ce au şi o valoare liturgică, a fost *diacul Trifon Korobeinikov*. El a fost trimis cu daruri din partea ţarului, pentru pomenire şi mulţumire lui Dumnezeu, la Constantinopol şi Athos, în 1582, şi la Ierusalim, în 1593.[4] Trimiterea darurilor, în vederea săvîrşirii de rugăciuni, reprezintă un fapt spiritual ce relevă comuniunea liturgică ortodoxă într-un larg orizont ecumenic, în perspectiva căruia Ierusalimul sau Athosul apar drept centru.

În drum spre Ierusalim, în 1593, Korobeinikov a trecut prin Moldova şi Dobrogea, fiind primit la Iaşi de domnitorul Aron Vodă. Cu tot laconismul său, avînd mai întîi rol de ghid pentru alţi pelerini, descrierea sa cuprinde scurte observaţii asupra locurilor şi localităţilor străbătute, cît şi asupra spiritualităţii şi vieţii liturgice ortodoxe româneşti.

Pelerinul aminteşte între primele localităţi din Moldova şi satul Ştefăneşti, judeţul Botoşani, în care existau trei locaşuri de închinare. Existenţa într-un singur sat a mai multor locaşuri de închinare constituia o tradiţie a ortodoxiei româneşti, care a impresionat puternic pe pelerin.

Iaşul însă, unde se afla curtea domnească, avea „zece sau chiar mai multe biserici din piatră şi lemn, iar biserica catedrală a lui Nicolae, făcătorul de minuni (zidită de Ştefan cel Mare în anii 1491—1493) — zice pelerinul — este mai măreaţă decît biserica Sfîntului Nicolae Gostunski (din Moscova)".[5]

În descrierea autorului e pusă în evidenţă şi situaţia locaşului de închinare din oraşe, care se impunea, de asemenea, printr-un specific arhitectural-spiritual. Astfel, se reliefează monumentalitatea bisericii catedrale din Iaşi, dar mai ales pictura sa murală exterioară, care va constitui, într-un fel, gloria însăşi a artei religioase — bisericeşti din Moldova.

Descrierea bisericii nu este privită de pelerin cu interesul admiratorului unei arte impresionante, ci cu acela al credinciosului, pentru care slujba religioasă pune în valoare această artă. În biserică — se spune — slujeşte mitropolitul însoţit de un sobor de preoţi şi diaconi, după rînduiala Răsăritului.[6]

Pelerinul nu poate uita manifestarea religioasă ce are loc cu ocazia unei sărbători, cum este cea a Bunei-Vestiri.

Împreună cu locaşurile de închinare, cu slujbele sfinte săvîrşite într-însele, este amintită evlavia localnicilor pentru pelerinii înşişi, şi ospitalitatea chiar a domnitorului moldovean.[7]

---

3 În revistele ruseşti „Pravoslavnîi i Palestinskii Sbornik" (care a apărut începînd cu anul 1881) şi „Ruskii Palomnik" (care a apărut începînd cu anul 1885) s-au tipărit numeroase descrieri de călătorie ale pelerinilor, începînd cu cele ale egumenului Daniil, din anii 1106—1107, şi ale urmaşilor lui, între care şi cea a stareţului Zosima de la mănăstirea Troiţko-Serghievski, din 1419—1420. Descrierea stareţului Zosima s-a publicat şi în lucrarea *Itinéraires russes en Orient, traduits pour la Société de l'Orient Latin*, Geneva, 1889. Tradusă în româneşte de B. P. Hasdeu, a fost publicată în rev. „Arhiva istorică a României", 1865, nr. 13, p. 49.

4 În anul 1582 a fost trimis cu daruri de către ţarul Ivan al IV-lea, la Constantinopol şi Athos, pentru pomenirea ţarevicíului Ivan Ivanovici, şi în 1593 la Ierusalim ca semn de recunoştinţă lui Dumnezeu cu ocazia naşterii nepoatei ţarului, Feodosia Feodorovna *(Călători străini despre Ţările Române*, vol. III, Bucureşti, 1971, p. 349). Textul călătoriei din 1593 a fost publicat de H. Loparev în „Pravoslavnîi i Palestinskii Sbornik", 1889, t. IX, f. 3, p. 78 şi urm.

5 *Călători străini...*, vol. III, p. 352.

6 *Ibidem*, p. 352.

7 Domnitorul — spune pelerinul — „a poruncit să ni se dea hrană pentru oameni şi pentru cai; şi a poruncit să nu ni se ia nici o vamă şi să ni se dea scrisori de trecere prin toată ţara sa şi călăuze" *(ibidem*, p. 353).

Korobeinikov mai consemnează şi în altă descriere modul în care s-a făcut împărţirea milosteniilor ţarului, enumerînd numeroşi clerici din Orient cu care a venit în contact. La această consemnare adaugă şi unele informaţii privind cultul ortodox.[8]

Această sumară descriere şi mai ales comparaţia celor văzute cu situaţia din ţara sa relevă nu numai comuniunea de credinţă, ci şi comuniunea liturgică existentă în Ortodoxie.

b) Un alt jurnal de călătorie ne-a lăsat *monahul Vasile Gagara*, din Kazan. Acesta a călătorit la Ierusalim şi în Egipt, trecînd la întoarcere prin Ţara Românească şi Moldova.

Amintind de şederea sa de trei săptămîni la Iaşi (ianuarie 1638), pelerinul, în calitatea sa de monah, surprinde mai ales aspecte ale vieţii monahale pe care el le întîlneşte în drum. Într-un singur oraş semnalează prezenţa mai multor mănăstiri, cărora le descrie rînduiala şi întrucîtva identitatea cu mănăstirile ruseşti.[9] A fost impresionat mai ales de una închinată Sfîntului Mormînt (mănăstirea Galata), unde poposea patriarhul Ierusalimului cînd venea în Moldova după danii. Korobeinikov este primul pelerin care sesizase deja ospitalitatea oferită patriarhilor din Orient de Ţările Române.

Un alt element important de evlavie, care solidarizează spiritualitatea rusească cu cea românească, este aceea care priveşte închinarea la sfintele moaşte. Astfel, monahul pelerin aminteşte de existenţa în oraşul Suceava a moaştelor Sfîntului Ioan cel Nou.

Cu aceeaşi vibraţie religioasă consemnează şi rînduiala săvîrşită de mitropolitul Moldovei la Bobotează, „cuvînt cu cuvînt cum se săvîrşeşte la Moscova, şi a aruncat crucea în apă".[10] Ceea ce remarcă în chip deosebit, ca un fapt specific tradiţiei ortodoxiei româneşti, este modul ieşirii la sfinţirea apei. Cortegiul religios era precedat de ostaşi cu tobe, cu arme de foc şi lănci, pentru că la această ceremonie participa şi domnitorul, împreună cu tot poporul. La încheierea ceremoniei se trăgea cu tunul şi cu puştile în semn de bucurie. Se pare că această manifestare „imperială" este de influenţă bizantină.

c) O altă relatare de călătorie ne oferă stareţul mănăstirii Troiţko-Serghiev, *Arsenie Suhanov*, care provenea dintr-o familie grecească stabilită la Moscova. El era un om învăţat şi cunoscător al mai multor limbi.

În anul 1649, din porunca ţarului Alexei Mihailovici, devine însoţitorul patriarhului Paisie al Ierusalimului, care vizitase Rusia.[11] În această calitate, călătoreşte de trei ori în Moldova şi Ţara Românească, între anii 1649—1651, apoi la Constantinopol, Athos şi Ierusalim.[12]

Misiunea lui Suhanov era deci legată de misiunea patriarhului Ierusalimului, venit la Moscova după danii. Patriarhul Paisie a constatat unele deosebiri între practica Bisericii Ruse şi practica celorlalte Biserici Ortodoxe. De aceea, acestui monah cu experienţă îi revine sarcina de a-l însoţi pe patriarh spre Ierusalim, prin ţările ortodoxe, pentru a urmări cu amănuntul tot ritualul acestor Biserici şi

---

8 *Ibidem*, p. 350. De Korobeinikov s-a ocupat O. Rubţov în *K voprosu o „hojedenii" T. Korobeinikova v sviatuiu v 1582?*, în „Jurnal ministerstva Norodovo prosveşteniia", 1901, IV, p. 359—388.

9 „În acest oraş (Iaşi) se află multe mănăstiri şi sună clopotele tot ca şi la noi în mănăstiri. Tot după obiceiul de la noi se află în mănăstiri arhimandriţi, iar în unele dintre ele egumeni, iar credinţa la ei este cea creştină (ortodoxă)" *(Călători străini...*, vol. V, Bucureşti, 1973, p. 148).

10 *Ibidem*, p. 148.

11 Patriarhul Paisie a fost egumen la mănăstirea Galata şi reprezentant în Moldova al Patriarhiei de Ierusalim. El a fost hirotonit în această înaltă demnitate la 23 martie 1645, la mănăstirea Sf. Trei Ierarhi din Iaşi *(ibidem*, p. 410, nota 31).

12 *Ibidem*, p. 403—412. Opera sa completă a fost publicată de S. A. Belokurov, la Moscova, în două volume, 1891 şi 1894.

a comunica cele constatate la Moscova.[13] Între ţările ortodoxe normative pentru întreaga Ortodoxie sînt recunoscute, deci, şi Ţările Române.

În relatările din cele trei călătorii ale sale, Suhanov aminteşte mai ales mănăstirile şi bisericile închinate Locurilor Sfinte, cum sînt: mănăstirea Barnovschi din Iaşi, închinată Patriarhiei de Ierusalim, mănăstirea Galata, mănăstirea Nicoliţa, cea din Galaţi, unde trăia fostul patriarh al Constantinopolului Atanasie al III-lea Patelaros, şi biserica din Ismail, închinată tot Ierusalimului.

Stareţul Suhanov menţionează în jurnalul său de călătorie dorinţa de unitate a tuturor ortodocşilor: greci, sîrbi, bulgari, moldoveni şi munteni.[14]

Trimis al patriarhului Iosif al Moscovei şi a toată Rusia să constate rînduielile de cult din alte Biserici Ortodoxe, el a descris slujbele la care a participat în Moldova şi în Ţara Românească. Astfel, Suhanov notează cu lux de amănunte cum se începe vecernia la Iaşi şi la Tîrgovişte, bătîndu-se mai întîi „într-o scîndură de lemn" (adică toaca) şi apoi lovindu-se în clopot, pentru a anunţa începerea slujbei de seara. Din felul descrierii reiese că autorul îşi dă seama de originalitatea începerii slujbelor prin toaca de lemn, obiect liturgic de veche tradiţie românească. În continuare, descrie aceste slujbe.

Rînduielile slujbelor din Ţările Române sînt prezentate ca modele de ortodoxie, în conformitate cu rînduiala tipiconală tradiţională.

d) Stareţul rus *Leontie*, un alt pelerin care a trecut prin Moldova în drum spre Constantinopol şi Ierusalim, la începutul secolului al XVIII-lea, a lăsat şi el însemnări de călătorie. Acesta îşi luase singur misiunea de a cerceta principiile „adevăratei credinţe", la izvoarele ei.

În descrierea sa, notează atît greutăţile întîmpinate pe drum, cît şi starea în care se aflau cei sărmani din locurile prin care a trecut. Informaţiile de interes liturgic sînt puţine, întîmplătoare şi de mică valoare.

A sosit la Iaşi în Duminica Ortodoxiei, „cînd sunau clopotele de Liturghie".[15] Consemnarea acestei sărbători a întregii Ortodoxii este o confirmare a importanţei acesteia, cît şi a cinstirii de care se bucura în Bisericile Ortodoxe. La Iaşi s-a oprit la mănăstirea Sfîntul Nicolae, numită Golia.

În descrierea oraşului, monahul rus menţionează: „La Iaşi sînt mănăstiri foarte multe şi frumoase; ziduri vechi dar foarte îngrijite... toţi pereţii sînt acoperiţi cu picturi".[16]

O altă consemnare a monumentelor religioase din Moldova din acea vreme o întîlnim în descrierea oraşului Galaţi. La Galaţi — spune acest pelerin — „sînt multe mănăstiri frumoase... bisericile sînt împodobite, şi ele sînt din piatră, şi crucile de pe biserici şi clopotele sînt mici; sînt cîte două clopote de biserică".[17]

e) În decembrie 1703, alţi doi pelerini ruşi, *Macarie* şi *Silvestru*, ieromonahi din Novgorod — Severski, în drum spre Locurile Sfinte, au trecut prin Moldova, lăsînd un ghid de călătorie.[18]

Primind scrisoare de liberă trecere prin ţară de la domnitorul Mihai Racoviţă, în drumul lor au trecut pe la mănăstirile Dobrovăţ (judeţul Iaşi) şi Adam (judeţul Galaţi).

Condiţia materială modestă a acestora i-a determinat să facă apel la milostenia fraţilor de aceeaşi credinţă, pentru a putea plăti taxele de vamă cerute de

---

13 În timpul şederii sale în Moldova şi Ţara Românească, Suhanov a purtat discuţii referitoare la rînduielile cultului ortodox cu ierarhi greci, pe care le-a notat în lucrarea sa „Disputa cu grecii despre credinţă" (*ibidem*, p. 401).

14 Gh. Bezviconi, *Călători ruşi în Moldova şi Muntenia*, Bucureşti, 1947, p. 60.

15 *Ibidem*, p. 70. Textul românesc al descrierii stareţului Leontie a fost publicat de I. Rădulescu în revista „Viitorul", 1906, nr. 6—7 şi parţial redat în *Călători străini*..., vol. VIII, Bucureşti, 1983, p. 185—191.

16 Gh. Bezviconi, *op. cit.*, p. 71.

17 *Ibidem*, p. 73.

18 Textul jurnalului de călătorie a fost publicat de Leonid Kavelin în „Buletinul Societăţii de istorie şi antichităţi din Moscova", 1876, vol. III. În româneşte, acest text a fost publicat de I. Rădulescu, în revista „Viitorul", 1907, nr. 18—19; *Călători străini*..., vol. VIII, p. 225—226.

turci. „În acel timp — se spune în însemnările lor — a căzut sărbătoarea Blagoveștenia Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu, în ziua sîmbetei, și noi a doua zi, cu chezășia creștinilor, ne-am dus prin biserici și am căpătat puțină milostenie, am adăugat ce ne mai rămăsese și ne-am dus la turci și le-am dat tot haraciul...".[19] Această întrajutorare nu este un simplu act de milă creștină a credincioșilor români, ci semnul deplinei unități de credință pe care o trăiau împreună. Acest act este în același timp și materializarea dorinței de a-i ajuta pe frații lor să-și împlinească visul de a se închina la Locurile Sfinte.

f) Ieromonahul rus *Ipolit Vișenski* din Cernigov a străbătut Moldova și Țara Românească, în 1707—1708, în timpul domnitorilor Mihai Racoviță și Constantin Brîncoveanu. Domnitorii români i-au acordat toate înlesnirile posibile, fiind trimis de Brîncoveanu cu carele domnești pînă la Constantinopol. Afară de „cărțile arhierești" către cei doi domnitori, el mai aducea cu sine scrisori din partea arhiepiscopului Cernigovului, Iona Maximovici, atît pentru patriarhul Hrisant al Ierusalimului, aflat la Iași, cît și pentru patriarhul Alexandriei, venerabilul Gherasim, care s-a adăpostit multă vreme în Țara Românească.[20]

Cinstea de care s-a bucurat i-a oferit prilejul de a descrie ceremonii liturgice deosebite, ca de exemplu tîrnosirea bisericii Sfîntul Gheorghe din București, ctitoria domnitorului, și sfințirea apei la Bobotează în biserica domnească.

Iată, pe scurt, descrierea acestui pelerin rus:[21]

În noiembrie 1707, ieromonahul rus a intrat în Iași, oprindu-se la mănăstirea Sf. Sava, unde se afla Patriarhul Hrisant al Ierusalimului. Împreună cu patriarhul a coliturghisit la sărbătoarea Sfîntului Nicolae într-un sobor de 24 preoți, 4 diaconi și 5 arhidiaconi.[22] La dovada deplinei comuniuni liturgice se adaugă evlavia pentru sfintele slujbe în sobor atît la credincioșii ortodocși români, cît și la credincioșii ortodocși ruși.

Primirea la voievodul Moldovei, Mihai Racoviță i-a adus nu numai cartea de liberă trecere prin țară, ci și ajutorul material în acest scop. Din nou este evidențiată generozitatea localnicilor.

În Iașul sărăcit de birul turcesc existau — după ieromonahul Ipolit — șaptezeci de biserici și optsprezece mănăstiri în oraș și patru în afara orașului.

De multă ospitalitate s-a bucurat apoi la episcopia Romanului și la cea a Buzăului. Autorul descrierii se mulțumește numai cu redarea numărului bisericilor și mănăstirilor din orașele prin care a trecut, fără a le descrie. Amintește astfel de existența în orașul Focșani „a trei mănăstiri și multe biserici", iar în afara orașului a altor două mănăstiri. În Buzău, unde păstorea episcopul Damaschin, erau trei mănăstiri și șase biserici.[23]

În București au avut loc alte două ceremonii solemne și servicii religioase de împreună slujire a întîistătătorilor ortodocși de la Ierusalim, Alexandria și București. În duminica dinaintea Botezului Domnului a avut loc slujba de sfințire a bisericii mănăstirii Sfîntului Gheorghe, reclădită de domnitorul Constantin Brîncoveanu. Cei doi patriarhi, Gherasim al Alexandriei și Hrisant al Ierusalimului, au fost înconjurați de un mare sobor, alcătuit din 12 mitropoliți, arhiepiscopi și episcopi, 12 arhimandriți și egumeni, 4 diaconi și 2 arhidiaconi. „Era adunare mare, multă lume, nu numai în biserică ci și în ograda bisericii... și se uitau la așa minunată ceremonie".[24] La această slujbă de tîrnosire a participat și domnitorul.

Autorul menționează că veșmintele patriarhului „erau din fir de aur cu pietre scumpe și cu mărgăritar".[25] La sfîrșitul slujbei a predicat patriarhul Alexandriei.

19 Gh. Bezviconi, *op. cit.*, p. 76.
20 *Călători străini*..., vol. VIII, p. 244.
21 Jurnalul său de călătorie a fost publicat în „Buletinul Societății de istorie și antichități din Moscova", 1876, vol. III, și în colecția „Pravoslavnîi Palestinskii Sbornik", LXI (1914). În românește a fost publicat de I. Rădulescu în revista „Viitorul", Iași, 1907, nr. 20—22.
22 *Călători străini*..., vol. VIII, p. 245.
23 *Ibidem*, p. 247.
24 *Ibidem*, p. 249.
25 *Ibidem*, p. 249.

A doua ceremonie pe care o descrie pelerinul rus a avut loc în biserica domnească, la Botezul Domnului, cu ocazia sfinţirii apei. Înconjurat de un sobor impresionant, patriarhul Ierusalimului a făcut sfinţirea apei, apoi s-a dus la rîul Dîmboviţa, care curgea alături de curte, şi a afundat crucea în apă. Acest moment a fost marcat de trei focuri de armă şi de sunetele clopotelor. Apoi patriarhul a stropit cu apă sfinţită pe credincioşi şi întorcîndu-se la biserica domnească a început „dumnezeiasca slujbă". Sfinţirea apei înainte de Sfînta Liturghie constituie un fapt liturgic de o semnificaţie deosebită, ce ni se impune astăzi atenţiei.

La sfîrşitul descrierii sale, ieromonahul Ipolit Vîşenski ne prezintă, în cîteva cuvinte, oraşul Bucureşti, a cărui catedrală mitropolitană, cu clopotniţa înaltă de piatră, se afla situată pe deal.

3. *Consideraţii finale*

a) Din relatările pelerinilor ruşi reiese faptul că aceştia consideră Ierusalimul ca centru al spiritualităţii liturgice creştine. „Noul Ierusalim" îşi revarsă lumina în cercuri concentrice creînd astfel marea solidaritate dintre toţi închinătorii aceluiaşi Domn, Iisus Hristos. În această perspectivă este primită şi ecumenicitatea Bisericii, dar şi unitatea dintre toate Bisericile locale. Mărturiile prezentate relevă legăturile de veacuri dintre cele două Biserici ortodoxe: rusă şi română.

b) Identitatea de credinţă, de cult şi canonică sînt date pe care se sprijină comuniunea dintre Bisericile locale în cadrul Ortodoxiei ecumenice. Ceea ce apare însă deosebit de important din descrierile pelerinilor ruşi este faptul că această identitate se exprimă printr-o bogăţie de elemente spirituale, de datini şi tradiţii, descoperind unul şi acelaşi izvor al spiritualităţii răsăritene. La acest izvor se adapă călătorii spre Locurile Sfinte.

c) Spiritualitatea liturgică, ca obiect principal al relatărilor pe care le fac pelerinii ruşi este urmărită în multiplele ei aspecte. Datele furnizate de ei îmbogăţesc, pe de-o parte, tezaurul cunoştinţelor noastre privitoare la trecutul Bisericii strămoşeşti, dar totodată sporesc şi pe cel al Bisericii ai cărei fii sînt aceştia, adică al Bisericii Ruse. Punînd în lumină frumuseţea artei bisericeşti pe care o întîlnesc, rînduielile şi structurile slujbelor religioase, viaţa monahală, tradiţiile religioase şi sărbătorile de la noi, ei îşi exprimă de fapt adeziunea la valorile Ortodoxiei şi chiar la specificul spiritualităţii de care sînt stăpîniţi, cum am văzut că este, de exemplu, cinstirea sfinţilor şi a moaştelor.

d) În legătură cu generozitatea şi ospitalitatea pe care au întîlnit-o în drumul lor spre Ierusalim sau Athos, putem spune că din descrierile pelerinilor reiese frumuseţea sufletească a celor care au beneficiat de acestea. Evlavia pelerinului nu se mărgineşte la atingerea scopului propus ca atare, ci ia în considerare toate locaşurile sfinte întîlnite, întreg pămîntul străbătut, toate evenimentele trăite şi toată bunătatea ce le apare în cale.

e) Aceste relatări de călătorie mărturisesc faptul că Ţările Române erau cercetate de pelerinii ruşi şi pentru ortodoxia lor. Slujbele româneşti erau prezentate ca normative pentru rînduiala lor ortodoxă tradiţională. Bisericile româneşti, impresionante prin armonia arhitectonică şi prin picturile lor — mai ales cele exterioare — sînt comparate cu locaşurile de cult ale Bisericii Ruse.

f) Toate aceste descrieri exprimă dorinţa de unitate a creştinilor ortodocşi de pretutindeni, care se simt împreună fraţi de credinţă şi fii ai aceleiaşi Biserici dreptmăritoare.

Pr. prof. dr. *Liviu Streza*

Documentar

CU OCAZIA JUBILEULUI SINODULUI VII ECUMENIC

ENCICLICA PATRIARHULUI ECUMENIC DIMITRIOS I CU PRILEJUL ANIVERSĂRII A 1200 DE ANI DE LA SINODUL VII ECUMENIC (787—1987)*

1. Slăvit şi binecuvîntat fie Numele Dumnezeului Celui Prea Înalt, Cel ce „pentru noi oamenii şi a noastră mîntuire" rînduieşte în sfatul Lui veşnic, cu iubire de oameni, lucrurile Sale prin evenimente de cea mai mare însemnă-

---

* Pe lîngă o serie întreagă de simpozioane, seminarii şi colocvii ştiinţifice, între care menţionăm: al VIII-lea Seminar teologic organizat de Centrul Ortodox al Patriarhiei Ecumenice de la Chambésy — Geneva cu tema: *„Icoana în teologie şi artă"* (27 apr.—10 mai 1987), Seminar prezentat pe larg după informaţiile din *Episkepsis* nr. 378 şi în revista noastră (M.A. nr. 6/1987, p. 152); Simpozionul interbisericesc de la Bari (Italia) cu tema: *„Legitimitatea cinstirii icoanelor. Răsărit şi Apus atestă împreună aceeaşi credinţă"* (11—13 mai 1987); Simpozionul ştiinţific cu tema: *„Imagine şi simbol în perspectivă ecumenică"* organizat de Facultatea catolică a Universităţii din Wünzburg (19—20 iunie 1987); Seria de prelegeri (Ringvorlesung) cu tema: *„Imagine şi credinţă" (Niceea II, 787—1987)* organizată în Semestrul de vară la Universitatea din München (vezi prezentarea lor mai jos, în acest număr, p. 102 ş.u.); al VII-lea Simpozion Internaţional al Institutului pentru studii patristice şi bizantine de la Centrul de studii bizantine Dumbarton Oaks (Washington D.C., USA) la 3 oct. 1987; Simpozionul istorico-teologic aniversar internaţional organizat la Istanbul, sub înaltul patronaj al Sanctităţii Sale Patriarhul Ecumenic Dimitrios I de către *Societas Internationalis Historiae Conciliarum Investigandae* (a se vedea relatarea Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Antonie, participant la acest simpozion, în M.A. nr. 5/1987, p. 76—78, ca şi comunicarea Înalt Prea Sfinţiei Sale în nr. 6/1987); aşadar, pe lîngă toate aceste manifestări cu caracter pur ştiinţific, şi destinate în primul rînd specialiştilor, jubileul împlinirii a 12 veacuri de la Sinodul VII Ecumenic (II Niceea, 787—1987) a fost marcat oficial mai întîi de Patriarhia Ecumenică din Constantinopol prin publicarea la 14 septembrie 1987 (Înălţarea Sf. Cruci) a unei importante Enciclici festive consacrate evenimentului, urmată apoi la 4 dec. 1987 şi de Vatican cu publicarea de către papa Ioan Paul II a scrisorii apostolice *„Duodecim saeculum"* (text latin: „Observatore Romano", 5 febr. 1988; trad. franceză: „Documentation catholique" nr. 1958, 10 mart. 1988, p. 283—287). Spre deosebire de documentul romano-catolic care, cantonat în formule generale şi abstracte şi rezumînd aspecte deja cunoscute ale chestiunii, tratează succint în patru secţiuni încadrate de o introducere şi un epilog (§ 1 şi 12): 1. „Sinergia" între Scaunul Romei şi Sinod (§§ 2—4); 2. Tradiţia, referinţă normativă pentru credinţă (§§ 5—7); 3. Legitimitatea imaginilor (§§ 8—9) şi 4. Arta creştină autentică (§§ 10—11), *Enciclica Patriarhiei Ecumenice,* se distinge mai cu seamă prin remarcabilele sale dezvoltări asupra *teologiei icoanelor* (§§ 11—30) de cea mai bună şi autentică inspiraţie patristică şi prin efortul de a circumscrie cît mai fidel cu putinţă rolul practic şi concret a icoanei în viaţa spirituală ortodoxă în perspectiva mai largă a unei teologii a ipostasului lui Hristos şi a prezenţei sale harice în icoane oferită contemplării şi participării totale de către omul întreg, ca realitate sensibilă şi spirituală în acelaşi timp, prin intermediul energiilor Sale necreate. Dar iată planul şi structurarea generală a ideilor ei: §§ 1—4: prolog; §§ 5—10: iconoclasmul (cauze, teologie); §§ 11—27: teologia ortodoxă a icoanelor lui Hristos,

tate istorică şi mîntuitoare, şi mai cu seamă prin toate cele lucrate în Duhul Sfînt în Biserică şi prin Biserică spre binele şi folosul sufletesc al poporului credincios.

2. Cu adevărat excepţionale sînt actele iniţiate de Dumnezeu care au trasat de-a lungul veacurilor contururile dreptei credinţe în unicul Mîntuitor şi altfel dar mai cu seamă prin Sfintele Sinoade Ecumenice care au asigurat în Duhul punctele esenţiale ale credinţei mîntuitoare în Hristos şi a dovedit că Biserica este arca singură şi neatinsă a Adevărului relevat transmis prin Apostoli şi prin Părinţi.

3. Sfîntul Sinod Ecumenic al VII-lea, convocat şi întrunit în anul 787 de la mîntuire de preaevlavioasa împărăteasă Teodora şi Patriarhul Tarasios, de veşnică pomenire în Niceea, şi care a reunit 367 de-Dumnezeu-purtători Părinţi din întregul Răsărit împreună cu reprezentanţi din Apus, se orînduieşte în lunga serie a actelor săvîrşite de Biserica cea una şi nedespărţită sub inspiraţie dumnezeiască. El reprezintă o etapă de primă importanţă pentru viaţa sfintei Biserici şi a Pleromei ei, căci a urmărit aceea ca „Predania de-Dumnezeu-insuflată a Bisericii universale să primească autoritate printr-o hotărîre comună" (*Definiţia Sinodului VII Ecumenic;* Mansi, *Sacrorum Conciliorum nova et amplissima Collectio,* XIII. 376).

4. Prăznuind, fii preaiubiţi în Domnul, aniversarea a 1200 de ani de la acest Sinod, Maica noastră Biserica doreşte să marcheze tocmai această importanţă deosebită a lui şi să evidenţieze punctele ce trebuie extrase din această aniversare pentru întărirea şi promovarea credinţei Părinţilor noştri în icoane, cît şi pentru zidirea evlavioşilor ei fii de pe întreg pămîntul.

*

5. Cunoaşteţi poate, fraţi şi fii ai noştri, condiţiile convocării la Niceea a acestui al VII-lea Sinod Ecumenic, şi evenimentele deosebit de tragice care l-au precedat şi care au evoluat în mişcarea „teomahă" („care lupta împotriva lui Dumnezeu") a „iconomahiei" („luptei împotriva icoanelor"). Lupta contra icoanelor devenise esenţa doctrinei şi acţiunii sistematice a unor împăraţi care luptau împotriva lui Dumnezeu, a consilierilor lor de rea credinţă, a unor episcopi şi preoţi care negociau credinţa, a unor demnitari ai curţii, a unor comandanţi militari, şi a unei părţi din popor. Întreagă această mişcare iconoclastă a culminat într-o severă persecuţie care a durat mai bine de cinci decenii şi a provocat nenorociri fără număr în Biserică şi viaţa religioasă fiilor ei.

6. În „iconomahie" reveneau la viaţă erezii cu multe nume ale trecutului. Tendinţe maniheene, gnostice, doketice, dar şi multe elemente din nestorianism şi monofizitism, ca şi diverse coincidenţe cu erezii recente, ca pavlicianismul ş.a., şi mai ales elemente din religiile ostile creştinismului : iudaismul şi islamismul care ambele luau poziţie împotriva icoanelor şi reprezentau tradiţia în general aniconică a Orientului precreştin, toate acestea au constituit mişcarea iconomahiei şi au furnizat bazele ideologice pentru cumplitul război declarat împotriva icoanelor şi a evlavioşilor lor închinători.

7. Desigur, n-au lipsit în acele timpuri din Biserică nici exagerări în exprimarea cinstirii şi închinării acordate icoanelor. Izvoarele epocii le descriu şi evidenţiază ca tot atîtea cauze ale „iconomahiei". Era firesc, desigur, ca aceste excese să fie considerate drept ocazii care au provocat şi aprins, din interior, nebu-

---

ale Maicii Domnului, ale Sfinţilor, şi ale Sfinţilor Îngeri (fundamentare teologică pentru fiecare caz în parte); §§ 28—29; consecinţe: structura icoanei ortodoxe fenomen spiritual şi artistic (28), structura antropologică iconică a omului (29); §§ 30—32: funcţia liturgică a icoanei ortodoxe (30), contra banalizării şi profanării ei în societatea secularizată contemporană; §§ 33—34: epilog.

Este ceea ce ne-a determinat să oferim în traducere preoţilor noştri ca pe o utilă sinteză asupra teologiei icoanelor, acest important document oficial ortodox înscris în lunga serie a actelor cu caracter panortodox elaborate şi promulgate de-a lungul vremii de Patriarhia Ecumenică, şi care reia astfel şi continuă cu succes o lungă şi glorioasă tradiţie. Traducerea s-a făcut după textul grec publicat în revista „Grigórios o Palamâs" nr. 720, nov.-dec. 1987, p. 716—729. Versiunea franceză editată de buletinul de informaţii „Episképsis" nr. 388, 15 nov. 1987, şi reluată de „Documentation catholique " nr. 1958, 10 mart. 1988, p. 323—328, abundă în inexactităţi şi inadvertenţe.

nia iconoclastă. Cu toate acestea, însă, este recunoscut că „iconomahia" a fost o mişcare ce decurgea din cauze istorico-sociale şi antieclesiale mult mai profunde.

8. În orice caz — examinat din perspectivă pur eclesială şi teologică — iconomahia doketică în mod inconştient şi impregnată în fapt de elementele aniconice de mai sus, eretice ca şi necreştine, şi-a fixat drept scop şi obiectiv, în doctrina şi acţiunea lui, nimicirea a însăşi realităţii dumnezeieştii Întrupări şi împreună cu ea, a divino-umanităţii Domnului, a maternităţii divine a Maicii lui Dumnezeu şi a cinstirii Sfinţilor, a posibilităţii sfinţirii vieţii şi materiei, a trecerii de la cele pămînteşti la cele cereşti şi dumnezeieşti prin închinare, rugăciune, contemplaţie, şi împărtăşirea dumnezeiască şi, într-un cuvînt, a tot ceea ce era sfînt şi sacru în Biserică şi în viaţă, şi care reprezintă epicentrul spiritualităţii Bisericii în Răsăritul Ortodox. Iconomahia, „a pornit război nu împotriva icoanelor, ci mai degrabă împotriva Sfinţilor", afirma lapidar Sfîntul Ioan Damaschin (*Împotriva defăimătorilor sfintelor icoane*, I, 19; P.G. 94, 1249).

9. Dar, neîndoielnic, mai presus de orice intenţie şi realitate, iconomahia urmărea cu o furie „hristomahă" (ce lupta împotriva lui Hristos) mai cu seamă ca să doboare sfînta tradiţie a icoanelor Domnului, şi împreună cu ele, hristologia ortodoxă stabilită promovînd hristologia ei proprie, străină şi ostilă celei a Sinoadelor Ecumenice, şi mai ales a celei a Sinodului IV de la Chalcedon. În viziunea hristologică inovatorie a iconomahilor, reprezentarea iconică a lui Hristos era deopotrivă inadmisibilă, profană şi imposibilă, pentru că cele două naturi ale Domnului unite în unica Lui persoană excludeau, după ei, orice reprezentare, atît în ce priveşte natura Sa divină (căci fiinţa divină e necuprinsă şi necircumscrisă) cît şi în ce priveşte natura Sa umană, pentru că imaginea propusă în acest ultim mod nu diferă în nimic de orice altă reprezentare umană oarecare (ceea ce se opunea în cazul Domnului calităţii Lui de Fiu şi Cuvînt al lui Dumnezeu). Dacă, iarăşi pe icoană se reprezenta natura Sa umană unită cu natura divină aceasta conducea, după ei, la o altă exagerare, conceptul de „unire" a celor două naturi transformîndu-se într-un amestec sau confuzie a lor.

10. Din aceste principii ce domină gîndirea şi sistemul teologic general al iconomahilor, reieşea după ei în mod limpede imposibilitatea oricărei reprezentări a Domnului, ceea ce ei au generalizat pentru toate icoanele personajelor sfinte. Astfel, în ce priveşte pe Maica Domnului şi pe Sfinţi, doctrina iconomahă învaţă că reprezentările lor se referă cu necesitate numai la existenţa şi fiinţa lor pămîntească şi nu la slava lor cerească, ceea ce făcea din icoane simple reprezentări materiale ale unor persoane, lipsite de slavă şi strălucire, fără urmă de lumină dumnezeiască şi ca astfel de icoane să fie nefolositoare şi străine, închinarea lor nedeosebindu-se cu nimic, după ei, de idolatria cea mai grosolană. Despre aceasta Sinodul VII Ecumenic zice: „(Iconomahii) au îndrăznit să defăimeze podoaba demnă de Dumnezeu (a bisericilor)... nedistingînd între sacru şi profan şi punînd icoana Mîntuitorului şi a Sfinţilor Lui în aceeaşi categorie ca şi simulacrele idolilor sataniceşti" (*Definiţie;* Mansi XIII, 376).

*

11. La toate acestea, Tradiţia Ortodoxă le-a opus propria ei teologie a icoanelor întemeiată pe înţelegerea corectă a dogmei hristologice, în conformitate, mai cu seamă, cu definiţia dogmatică a Sinodului IV Ecumenic de la Chalcedon, pentru cazul reprezentărilor Mîntuitorului şi a diferitelor momente ale vieţii Lui în care a apărut în slava Sa teofanică; ca şi pe interpretarea corectă a învăţăturii Bisericii referitoare la materie şi spirit, la fiinţă şi energii, necreat şi creat, ceresc şi pămîntesc, infinit şi finit, prototip şi reprezentare a prototipului, ca şi despre posibilitatea întîlnirii cu divinul şi a trecerii spre Aceasta prin intermediul prototipului reprezentat iconic, pentru cazul icoanelor Sfinţilor şi Îngerilor lui Dumnezeu.

12. Într-adevăr, întreaga Tradiţie răsăriteană însăşi conduce într-un mod definitiv la realitatea icoanei. Ea învaţă valoarea exprimării artistice a Întrupării divine, şi plasează din punct de vedere teologic icoana în serviciul Iconomiei dumnezeieşti. Ea atribuie icoanei o funcţie specială în legătură cu tot ceea ce e transcendent în raporturile între Dumnezeu şi om. Recunoaşte şi ea utilitatea spirituală a icoanei în viaţa creştină ca şi „carte a celor neînvăţaţi", după cum afirmă Sf. Ioan Damaschin: „Ceea ce este cartea pentru ştiutorii de carte, este icoana pentru neştiutorii de carte şi ceea ce e cuvîntul pentru auz este icoana

pentru vedere, căci cu ea ne unim prin minte (în mod inteligibil; *noetôs) (op. cit.* I, 17; P.G. 94, 1248).

13. Dar Tradiţia ortodoxă merge dincolo de aceasta proclamînd că prin icoană se dezvăluie prezenţa revelatorie a ipostasului reprezentat, prezenţă care pune în umbră toate detaliile exterioare şi istorice din care icoana ortodoxă nu reţine decît cele strict necesare pentru recunoaşterea istoricităţii unui fapt sau a spiritualităţii persoanei unui Sfînt. Toate acestea în date total purificate şi dematerializate aparţinînd sferei cereşti mai degrabă decît ambianţei naturale.

14. Persoana reprezentată în icoana ortodoxă este o realitate aparţinînd naturii, dar care nu mai e dominată de ea. Nu este totuşi un simplu simbol cum reiese şi din conţinutul foarte limpede al Canonului 82 al Sinodului trulan (691—692) care stipulează: „Deci, pentru ca ceea ce e desăvîrşit să fie zugrăvit şi în culori înaintea ochilor tuturor, hotărîm ca Mielul, Hristos Dumnezeul nostru, Cel ce a ridicat păcatul lumii, să fie de acum înainte înfăţişat în icoane după înfăţişarea lui omenească în locul (simbolului) mielului celui vechi, prin aceasta înţelegînd noi înălţimea smereniei Cuvîntului lui Dumnezeu şi fiind îndrumaţi spre pomenirea petrecerii Sale în trup, a Patimilor şi morţii Sale mîntuitoare precum şi a izbăvirii lumii împlinite prin aceasta" (G. Rallis-M. Potlis, *Syntàgma tôn hierôn kanonôn* II, 1852, p. 489).

Iată de ce icoana nu reprezintă persoana sfîntă nici în proporţiile ei naturale, nici într-o expresie pur simbolică, nici în asemănarea ei trupească corespunzătoare, ci în dimensiunea ei suprapămîntească şi în slavă. Ochiul iconografului ortodox trece prin diferitele căi ale ascezei, pătrunde în sublimul „post al ochilor" şi tinde să coincidă total cu vederea elementului transcendent de către Biserică aşa cum se descopere el în dimensiunea spiritului. De aceea, contrar tradiţiei occidentale, în care se observă o diferenţiere şi o distanţă între materie şi spirit, în Răsăritul ortodox realitatea icoanei a reuşit şi reuşeşte încă să armonizeze aceste două elemente, spiritul şi materia, în spaţiul inteligibil (mintal) al dialecticii specifice spiritualităţii noastre ortodoxe care-şi găseşte expresia ei artistică şi inspirată deplină în icoana ortodoxă.

15. Pentru toate aceste motive, icoana devine în Tradiţia noastră forma cea mai puternică de expresie a dogmelor şi propoveduirii, mişcîndu-se şi creînd opere după canoanele sublime ale viziunii spirituale a Bisericii. Acest fapt apare cel mai bine în reprezentările Dumnezeu-Omului Iisus. Foarte just s-a remarcat că, Cuvîntul lui Dumnezeu, în care „locuieşte trupeşte toată plinătatea Dumnezeirii" (Col. 2, 9), Cuvîntul făgăduit, relevat, Care a vorbit, a fost pipăit, şi e auzit pururea, e conţinut în întregime în Sfînta Scriptură. Acelaşi Cuvînt, luînd formă arhitecturală în arta construcţiei, culminează în edificiul sfînt al bisericii (ca templu, locaş de cult şi închinare). Cîntat şi reprezentat pe scena synaxei (adunării) euharistice şi cultice, Cuvîntul constituie Sfînta Liturghie. Acelaşi Cuvînt schiţat grafic se oferă tainic contemplaţiei şi teologiei vederii sub forma icoanei celei una şi unice a lui Hristos a cărei memorie intactă şi statornică a păstrat-o Biserica, şi care pentru Dionisie Areopagitul este icoana apofatică a Domnului, forma formelor, forma inaccesibilului.

16. Acest fundament hristologic al icoanei este formulat în mod remarcabil de Sf. Apostol Pavel: „Hristos este icoana văzută a Dumnezeului nevăzut" (Col. 1, 15). Cu alte cuvinte, umanitatea văzută a Domnului este icoana Divinităţii Sale nevăzute sau, într-o formulă mai scurtă, „latura văzută a ceea ce e nevăzut în divinitate". Potrivit cu aceasta, icoana Domnului apare ca imaginea şi a lui Dumnezeu şi a omului, adică ca icoana Dumnezeu-Omului. Raţionamentul subiacent acestei afirmaţii este că Fiul, Care prin divinitatea Sa este imaginea consubstanţială a Tatălui iar prin umanitatea Sa este consubstanţial cu omul creat „după icoana şi asemănarea lui Dumnezeu", devine şi rămîne de la Întrupare şi pînă în eshaton, icoana fidelă a lui Dumnezeu. Din acest motiv El afirmă cu energie: „Cine m-a văzut pe Mine a văzut pe Tatăl" (In. 14, 9). Aceasta înseamnă că cele două naturi unite în unicul ipostas divino-uman al Domnului ne oferă icoana unică a Dumnezeu-Omului Iisus, icoană care exprimă pe Dumnezeu Însuşi, deşi Aceasta este cu totul necuprins cu mintea şi necircumscris.

17. Domnul este Icoana oricărei icoane, Arhetipul care înglobează totalitatea fiinţei divine. Vorbind despre aceasta Sf. Ioan Damaschin zice: „Icoane sînt

cele văzute ale celor nevăzute şi neprezentabile şi care sînt reprezentate corporal ca să ne putem face o slabă idee despre ele... Căci, „cele nevăzute ale lui Dumnezeu se văd de la zidirea lumii înţelegîndu-se prin minte din făpturi" (Rom. 1, 20). Într-adevăr, în lucrurile create vedem imagini (icoane) care ne indică în mod obscur arătările (revelaţiile) dumnezeieşti"*(op. cit.* I, 11; P.G. 94, 1241). Astfel pe Dumnezeu Care e cu neputinţă de circumscris şi reprezentat nu Îl avem „circumscris" şi „circumscriptibil", decît numai în şi prin singura icoană a ipostasului divino-uman al Fiului şi Cuvîntului Lui Dumnezeu. Acest oxymoron (paradox) teologic, ca să zicem aşa, e justificat de Sfîntul Grigorie Palama în felul următor: Dumnezeu, Care este necunoscut şi necuprins, total transcendent după fiinţa Sa, devine în acelaşi timp participabil în plan empiric pentru că El este Cel ce este şi va fi, Cel ce este prezent în toate energiile Lui, pe care Întruparea dumnezeiască, Fiul întrupat, le face participabile în mod etern pentru omul care va vedea pe Domnul la a doua Venire a Lui. Omul va contempla atunci însuşi „chipul", însăşi „faţa" descoperirii dumnezeieşti. Transfigurat în slava Domnului, orice om îndreptat va vedea pe Dumnezeu faţă către faţă: „Căci acum vedem ca prin oglindă, în ghicitură; atunci însă, faţă către faţă; acum cunosc în parte, dar atunci voi cunoaşte pe deplin, precum am fost cunoscut şi eu" (I Cor. 13, 12). Şi această „faţă" va fi însăşi faţa Cuvîntului întrupat „care e chipul (icoana) Dumnezeului Celui nevăzut mai-întîi-născut decît toată zidirea" (Col. 1, 15; II Cor. 4, 4).

18. Prin urmare, ipostasul divino-uman al Domnului este ceea ce face văzută în icoană latura nevăzută a lui Dumnezeu. „Căci — zice Sf. Ioan Damaschin — atunci cînd vezi că Cel fără de trup se face pentru tine om să faci întipărirea formei lui omeneşti. Cînd Cel ce nevăzut se face văzut în trup înfăţişează în icoană asemănarea Celui ce s-a făcut văzut. Cînd Cel fără de trup, fără de înfăţişare, fără de greutate şi calitate, fără de mărime din pricina superiorităţii naturii Sale, atunci cînd „Cel ce este în forma lui Dumnezeu ia forma de rob" (Fil. 2—7) şi se strînge în ea..., atunci trasează-L în picturi şi-L înfăţişează spre a putea fi contemplat, pe Cel ce a primit să se facă văzut" *(op. cit.*, I, 8; P.G. 94, 1240).

19. Icoana lui Hristos mărturiseşte o prezenţă, prezenţa lui Hristos Însuşi, care permite o comuniune de participare, o comuniune de rugăciune şi înviere, o comuniune spirituală, o întîlnire tainică cu Domnul reprezentat în icoană. Desigur, icoana lui Hristos nu e Hristos Însuşi, aşa cum în Euharistie pîinea e Trupul şi vinul Sîngele Domnului. În icoană avem prezenţa ipostasului Lui divino-uman care nu enipostaziază nici nu transsubstanţiază în vreun fel materia sau culorile, pensula sau desenele exterioare şi formele corespunzătoare, ci imprimă în mod ipostatic asemănarea şi identitatea lui Hristos reprezentat în ea, ceea ce este semnul distinctiv tainic capital al oricărei icoane a Lui. Întreg misterul icoanei este conţinut în această asemănare dinamică şi misterioasă cu prototipul care e Ipostasul divino-uman (teandric) al Domnului.

20. „Icoana este — mai afirmă Sf. Ioan Damaschin — o asemănare care închipuieşte prototipul avînd, totuşi, o diferenţă faţă de el: căci icoana nu se aseamănă întru totul cu arhetipul ei. Căci icoana vie, naturală şi întru totul identică a Dumnezeului celui nevăzut e numai Fiul (Col. 1, 15; II Cor. 4, 4; Evr. 1, 3) care poartă în El pe Tatăl întreg (In. 14, 20) avînd o identitate perfectă cu El" *(op. cit.* I, 9; P.G. 1240). Potrivit cu aceasta, orice icoană a lui Hristos reprezintă şi cuprinde ipostasul Domnului reprezentat în icoană şi tocmai acest ipostas este elementul care iradiază prin icoană în afară. Şi astfel, prin iradierea şi atracţia lui, ea devine un mijloc ce conduce spre Prototip şi mărturiseşte şi vesteşte prezenţa lui mîntuitoare.

21. În această privinţă, Sinodul VII Ecumenic se exprimă clar: „Pe Hristos Îl ştim din două naturi şi în două naturi, în mod nedespărţit, adică divină şi umană. Aşadar în Unul Hristos se contemplă o natură necircumscrisă şi una circumscrisă. Iar icoana se aseamănă prototipului ei nu în ce priveşte fiinţa ci numai în ce priveşte numele" (Mansi XIII, 244), iar numele indică nu fiinţa ci ipostasul. De aceea, „făcînd icoana Domnului, lăudăm trupul îndumnezeit al Domnului şi icoana nu o ştim a fi altceva decît o imagine care indică imitaţia prototipului. Acesteia i se hărăzeşte un nume şi numai după el (nume) are ea

comuniune cu el (trupul îndumnezeit al Domnului); şi de aceea este ea venerabilă şi sfîntă" (Mansi XIII, 344), după cum zice şi imnograful: „Chipul Celui ce s-a întrupat este pentru noi slavă, fiind închinat cu evlavie nu îndumnezeit".

22. Explicaţia furnizată asupra acestui punct de Sf. Ioan Damaschin e asemănătoare, căci el afirmă: „Odinioară Dumnezeu Cel fără de trup şi de formă nu era nicidecum reprezentabil iconic. Acum, însă, că Dumnezeu s-a arătat în trup (I Tim. 3, 16) şi cu oamenii a petrecut (Baruh. 3, 38), pot reprezenta, deci, prin icoană ceea ce văd din Dumnezeu. Nu mă închin materiei, ci Creatorului materiei, Cel ce s-a făcut pentru mine materie şi a săvîrşit mîntuirea mea prin materie; nu voi înceta să cinstesc materia prin care s-a săvîrşit mîntuirea mea" (*op. cit.* I, 16; P.G. 94, 1245).

23. Aşa stînd lucrurile şi aşa înţelegînd învăţătura despre icoane a Bisericii, înţelegem acum deplin inspiraţia dumnezeiască a conţinutului *definiţiei dogmatice* pe care au decretat-o *Părinţii Sinodului VII Ecumenic:* „Hotărîm cu toată exactitatea, şi solicitudinea ca, alături de tipul cinstei şi de viaţă făcătoarei Cruci, să fie reaşezate în sfintele lui Dumnezeu biserici, pe sfintele vase şi veşminte, pe ziduri şi pe scînduri, în case şi pe drumuri, şi veneratele şi sfintele Icoane cele (făcute) din culori şi mozaic, ca şi din orice altă materie potrivită (adică icoana Domnului şi Dumnezeului şi Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, a preacuratei Sfintei noastre, Sfînta Născătoare de Dumnezeu, a cinstiţilor Îngeri şi ale tuturor Sfinţilor şi cuvioşilor bărbaţi. Căci cu cît sînt mai văzuţi (aceştia) prin întipărirea lor iconică, cu atît şi cei ce le privesc sînt ridicaţi spre pomenirea şi dorirea prototipurilor lor, le acordă sărutare şi închinare de cinstire, nu însă adoraţie propriu-zisă care, potrivit credinţei noastre, se cuvine numai naturii dumnezeieşti (a Treimii), ci în acelaşi fel ca şi tipului cinstitei şi de-viaţă-făcătoarei Cruci, Sfintelor Evanghelii şi celorlalte sfinte aşezăminte, iar în cinstea lor se face şi aducere de tămîie şi lumini precum era obiceiul evlavios la cei din vechime; „căci cinstirea icoanei urcă la prototipul ei" (Sf. Vasile cel Mare, *Despre Sfîntul Duh* XVIII, 45; P.G. 32, 149 C) şi cel ce se închină la icoană se închină la ipostasul celui înscris în ea" (Mansi XIII, 377).

24. Şi acum, iubiţii mei fii în Domnul, un cuvînt despre icoanele Sfinţilor, ale aleşilor lui Dumnezeu, de la preasfînta persoană a Maicii Domnului şi pînă la zecile de mii de Sfinţi şi Cuvioşi care au bine-plăcut lui Dumnezeu de pe firmamentul nostru religios. Interpretarea teologică în ce-i priveşte este mai cu seamă pnevmatocentrică în cel mai înalt grad. Sf. Ioan Damaschin zice despre ei: „Sfinţii încă din timpul vieţii lor au fost plini de Duhul Sfînt şi după moartea lor harul Duhului Sfînt se află în mod permanent în sufletul lor, în trupurile lor din morminte şi în chipurile lor în sfintele lor icoane, însă nu fiinţial, ci prin har şi lucrare (energie)" (*op. cit* I, 19; P.G. 94, 1249).

25. Prin aceasta teologia icoanelor Sfinţilor apare strîns legată de ipostasul lor plin de harul Duhului Sfînt, căci Sfinţii posedă, dincolo de trupul lor pămîntesc, un trup ceresc scăldat în lumina lui Dumnezeu şi pe care Sfinţii îl îmbracă ca unii socotiţi vrednici de aceasta de Dumnezeu. Icoana Maicii lui Dumnezeu şi a Sfinţilor pune înaintea noastră adevărata faţă a ipostasului lor preamărit întru care au bineplăcut lui Dumnezeu şi în care se desfătează de vederea Celui Prea-Înalt. Cu alte cuvinte, Sfinţii sînt reprezentaţi, cinstiţi şi veneraţi în icoanele lor de către credincioşi în asemănarea lor cu trupul lor ceresc şi în aceasta putem spune că există o profundă legătură a acestora cu viziunea hristologică mai generală a icoanelor.

26. În ce priveşte pe Îngeri, aceste „duhuri slujitoare, trimise să slujească pentru cei ce vor fi moştenitorii mîntuirii" (Evr. I, 14), Noul Testament defineşte clar comportamentul lor: „îngerii în ceruri pururea văd faţa Tatălui Meu Care este în ceruri" (Mt. 18, 10); şi altundeva: „Veţi vedea cerul deschizîndu-se şi pe îngerii lui Dumnezeu suindu-se şi coborîndu-se peste Fiul Omului" (In. 1, 51). În Vechiul Testament, Dumnezeu porunceşte lui Moise să facă deasupra chivotului Legămîntului două reprezentări de îngeri, heruvimi de aur, ca prin ei să se descopere şi vorbească lui Israel: „Să faci apoi doi heruvimi de aur ca şi cum ar răsări din cele două capete ale capacului... Acolo între cei doi heruvimi de deasupra Chivotului Legii mă voi arăta ţie şi-ţi voi grăi de toate" (Ieş. 24, 18, 22).

27. Reprezentarea Îngerilor este cealaltă contemplaţie mijlocită a lui Dumnezeu din partea omului care scrutează lumina dumnezeiască şi se împărtăşeşte de harul enipostatic al lui Dumnezeu prin ochii sufletului. Îngerii reprezentaţi cu chip omenesc sînt ipostasuri accesibile spiritului din lumea imaterială ce există în afara noastră şi exprimă prin reprezentarea lor, făcîndu-l mai participabil, ceea ce este neînţeles şi insesizabil în persoană (ipostatic) şi care devine înţeles pentru oameni numai prin ochii sufletului şi prin experienţa spirituală ce trece dincolo de lucrurile văzute; experienţă prin care bunătatea divină oglindită în Îngeri poate fi admirată şi deveni astfel o sursă de înălţare şi contemplaţie tainică pentru omul transfigurat prin această contemplaţie a lor.

*

28. Acestea, fiii mei preaiubiţi în Domnul, despre icoane şi închinarea lor după Tradiţia şi învăţătura Bisericii noastre Ortodoxe. Nimeni să nu se îndoiască că icoana, imprimată şi întipărită în mod vrednic de cele sfinte indiferent unde şi cum, îşi păstrează particularitatea de imprimare (reproducere) artistică a prezenţei ipostatice a celui reprezentat pe ea şi corespunde caracteristicii ei indiscutabile de mijloc prin care cinstirea, închinarea şi rugăciunea trec la un prototip şi, prin el, la Dumnezeu Însuşi. Icoana este o operă de artă întreprinsă şi desăvîrşită printr-o pregătire adecvată a sufletului şi spiritului. De aceea icoana îşi prezintă ca atare dimensiunea ei majoră presupunînd trei factori ce trebuie să coincidă pentru ca ea să fie întreagă, venerabilă şi sfîntă. Mai întîi însuşi *pictorul* (aghiograful) adică cel ce circumscrie cele sfinte, „cele văzute a ceea ce e nevăzut", cele ce pot fi expuse înaintea credinciosului, spre închinare, rugăciune şi trecere spre prototip. Apoi, însăşi creaţia materială în funcţiunea ei spirituală specifică, adică *icoana în ea însăşi*, care enipostaziază conceptele transcendente ale slavei şi luminii, ca să devină purtătoare şi vestitoare a acestor elemente de fiecare dată cînd ea este pusă spre venerare şi rugăciune înaintea credinciosului, potrivit Apocalipsei care zice: „şi cetatea n-are trebuinţă de soare, nici de lumină ca să o lumineze, căci slava lui Dumnezeu a luminat-o şi lampa ei e Mielul" (21, 23). În fine, omul care contemplă icoana, adică *credinciosul* ce se găseşte înaintea ei, care devine prin dreapta sa „stare" înaintea icoanei o asemănare a celui reprezentat pe ea, şi se schimbă la faţă înaintea ei după cuvîntul Sfîntului Apostol Pavel: „Şi noi toţi oglindind cu faţa descoperită slava Domnului, ne schimbăm la faţă în aceeaşi icoană din slavă în slavă, ca de la Domnul, care e Duhul" (II Cor. 3, 18).

29. Nu trebuie să se uite, apoi, că icoană a lui Dumnezeu este şi omul creat după icoană *(kàt èikóna)* şi asemănare dumnezeiască şi care, în pofida faptului de a fi întunecat această icoană prin căderea şi păcatul său, păstrează totuşi posibilitatea de a fi transfigurat în lumina şi slava ipostasului divin, aşa cum se reflectă ele în prezenţa enipostatică a celui reprezentat în ea, în primul rînd şi mai cu seamă a Domnului şi apoi a tuturor Sfinţilor care au bineplăcut lui Dumnezeu. „Căci pe cei pe care Dumnezeu i-a cunoscut mai înainte, mai înainte i-a şi hotărît să fie conformi icoanei Fiului Său, ca El să fie întîi-născut între mulţi fraţi" (Rom. 8, 29). Pe aceştia îi va face vrednici să îmbrace icoana (omului) ceresc, căci „după cum am purtat icoana (omului) pămîntesc, aşa vom purta şi pe cea a celui ceresc" (I Cor. 15, 49). Această „icoană" fiind o lumină a prezenţei ipostatice, oferă credinciosului care o contemplă şi venerează posibilitatea de a deveni, el însuşi, o „asemănare" luminoasă a prototipului după capacitatea pe care o are sufletul său pentru aceasta, după cum scrie Sfîntul Grigorie de Nyssa, „apropiindu-se de lumină, sufletul devine el însuşi lumină" *(Comentar la Cîntarea Cîntărilor,* omil. 1, 5; P.G. 868—869) fiind hristificat *(christopoiouméne)* şi forjînd în el chipul lui Hristos (Gal. 4, 19), „Care este icoana Dumnezeului celui văzut" (Col. 1, 15).

*

30. În *această* perspectivă trebuie să înţelegem întreaga funcţie liturgică a icoanei care îşi are în mod definitiv un loc de prim ordin în bisericile ortodoxă în care ea este un element liturgic nedetaşabil. Prezenţa icoanelor în biserici, cu preoţii care liturghisesc şi credincioşii care se roagă, este realizarea de fiecare clipă a timpului în care se va realiza misterul comuniunii Sfinţilor ce adoră pe Dumnezeu Cel în Treime, misterul comuniunii tuturor celor ce s-au făcut bineplăcuţi lui

Dumnezeu şi constituie Biserica rugătoare de azi şi biruitoare din veacurile ce vor veni. Închinarea icoanelor săvîrşită liturgic în biserici, are o importanţă majoră, pentru că ea apropie pe credincioşii care li se închină de Dumnezeu, de prezenţele enipostatice ale persoanelor reprezentate şi de actele sacramentale săvîrşite în frica lui Dumnezeu. Desigur, icoana este un receptacol al evlaviei şi rugăciunii şi în casele particulare, ca şi în viaţa personală în genere a credincioşilor, care pot în fiecare moment de reculegere să-şi ridice ochii sufletului lor spre sfintele icoane ce le sfinţesc şi viaţa lor particulară, în camerele lor sau oriunde altundeva. Faptul e de înţeles şi perfect îngăduit.

31. Totuşi, aceasta nu înseamnă că e permisă degradarea funcţiei liturgice sacre a icoanei, şi mai ales transformarea ei într-un element decorativ al spaţiilor de viaţă mondenă ale caselor particulare sau a sălilor de expoziţie şi colecţiilor unor persoane care le admiră şi cultivă numai ca opere de artă. Cu atît mai puţin este permisă tratarea icoanelor ca pe un articol comercial sau un obiect multiplicat pe hîrtie sau alte materii ieftine după metodele actuale de reproducere tehnică comercială cu scopul exploatării lor pentru a scoate din ele profit prin creşterea în mod ilicit a circulaţiei lor în societatea secularizată de azi.

32. Considerînd aceste practici sacrilege şi lipsite de evlavie, ca pe un atac foarte grav şi o ofensă adusă caracterului sacru al icoanei, această imensă cucerire spirituală a Sfintei Biserici Ortodoxe, şi osîndindu-le ca pe nişte abuzuri nepermise, interzicem orice exploatare a sfintelor icoane de către nu importă cine. În consecinţă, încurajăm pe păstorii Bisericii care au sarcina supravegherii spirituale şi sufleteşti a credincioşilor, să poarte de grijă pentru asigurarea întru totul a caracterului sacru şi dumnezeiesc al icoanei, ca şi pentru protejarea lor de orice vătămare, stricăciune şi degradare, iar pe mădularele credincioase ale pleromei Bisericii le îndemnăm să rămînă neclintite în credinţa, Tradiţia şi învăţătura părintească decretate de Sfinţii Părinţi ai Sinodului VII Ecumenic de la Niceea şi care pretinde ca icoanele să fie cu adevărat lăcaşuri sfinţite ale prezenţei enipostatice a persoanelor reprezentate, spre sfinţirea vieţii şi împărtăşirea noastră de Dumnezeu.

33. Acestea, preaiubiţi fii în Domnul, a avut a vă spune asupra Icoanelor, a teologiei, funcţiei şi uzului lor în Sfînta noastră Biserică Ortodoxă, umila Noastră persoană în unire cu Prea Sfinţii Mitropoliţi, fraţii şi concelebranţii noştri care înconjură acest Scaun ecumenic, apostolic şi patriarhal. Sfîntul Sinod Ecumenic al VII-lea, a cărui slăvită aniversare a 1200 de ani o prăznuim astăzi şi care a restaurat icoanele, a fundamentat teologic învăţătura Bisericii privitoare la ele şi a consacrat uzul lor sfinţitor şi liturgic, a marcat într-adevăr cu pecetea sa secolele trecute şi marchează încă şi în zilele noastre viaţa noastră cultică şi spirituală.

34. Marcînd această operă a sa de cea mai înaltă însemnătate, considerăm acest Sinod nu numai ca încununînd seria sfîntă a Sinoadelor Ecumenice de pînă la el, ca al şaptelea după primele şase, ci şi ca reprezentînd o etapă decisivă a Bisericii noastre Ortodoxe care dintotdeauna şi-a întemeiat şi trasat dogmele sale în Sinoade Ecumenice, şi a cărei ceresc Întemeietor, Hristos vrea să-i îngăduie să proclame deopotrivă ca ecumenic şi Marele Sinod care a avut loc în a doua jumătate a secolului IX, şi să convoace cît mai repede cu putinţă Sfîntul şi Marele Sinod aşteptat pe care-l pregătim cu toată grija pentru zidirea unităţii Sfintei noastre Ortodoxii, pentru întărirea şi creşterea trupului Bisericii în Hristos.

Cinste, închinare şi putere fie Mîntuitorului nostru prea bun, Iisus Hristos, Cel ce se odihneşte întru Sfinţii Săi, Părintelui Lui Celui fără de început, şi Prea Sfîntului şi de-viaţă-făcătorului Său Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin.

Dată în birourile patriarhale din Fanar, la 14 septembrie, Sărbătoarea Înălţării Sfintei Cruci, 1987.

Rugători ai voştri întru Hristos:

DIMITRIOS din mila lui Dumnezeu arhiepiscop de Constantinopol, noua Romă şi Patriarh Ecumenic, şi membrii Sfîntului Sinod a Marii Biserici a lui Hristos a Patriarhiei Ecumenice: Meliton de Chalcedon, Kyrillos de Chalcedon, Hieronymos de Rodopolis, Photios de Imbros şi Tenedos, Maximos de Stauropolis,

Chrysostomos de Myra, Symeon de Prinkipo, Gavriil de Kolonia, Evanghelos de Perge, Kallinikos de Lystra, Konstantinos de Derka, Athanasios de Helenoupolis, Ioachim de Melitini şi Bartholomaios de Philadelphia.

Traducere şi notă de
Asist. *Ioan I. Ică*

IMAGINE ŞI CREDINŢĂ („Orthodoxes Forum", An I, Nr. 2/1987, p. 131—286)

Numărul 2 (şi ultimul, pe acest an de apariţie) al acestei celei mai recente reviste de teologie ortodoxă editate de prof. Theodor Nikolaou, conducătorul Institutului pentru teologie ortodoxă şi titularul catedrei corespunzătoare de pe lîngă Universitatea din München (vezi semnalarea şi prezentarea primului număr al reviste în M.A. nr. 6/1987), este consacrat practic în întregime publicării textului comunicărilor prezentate de zece profesori ai Universităţii müncheneze în cadrul unei serii sau cerc de prelegeri (Ringvorlesung) cu caracter interdisciplinar organizate în semestrul de vară (mai-iunie) 1987, sub genericul: *Imagine şi credinţă (Bild und Glaube). Nikaia II, 787—1987.*

Nu este vorba, deci, cum s-ar putea crede la prima vedere de un simpozion pur teologic, consacrat jubileului a 1200 de ani de la Sinodul VII Ecumenic, ci de un seminar ştiinţific cu caracter interdisciplinar, cu lucrări de un înalt nivel academic la nivel de cercetare specializată, de vîrf, în care tema generală a seminarului: relaţia dintre imagine şi credinţă este conturată succesiv de participanţi din zece puncte de vedere distincte, deşi complementare: al istoriei religilor, al istoriei culturii greceşti antice, al istoriei religioase a lui Israel, al istoriei artelor, al istoriei bizantine, teologiei ortodoxe, catolice şi protestante, al istoriei sociale şi al ideilor. Departe de a reprezenta o fragmentare şi pulverizare a unităţii temei generale, prelegerile universitarilor münchenezi au meritul general de a circumscrie orizontul mai larg şi cadrele mai ample în care problema icoanei îşi dobîndeşte adevăratul relief şi dimensiunile ei reale ca şi acela de a oferi o imagine complexă, veridică, şi ca atare multiplu nuanţată, a nodului de probleme legate de geneza, sensul şi interpretările diferite date importantului fenomen al reprezentării vizibile a obiectului credinţei.

Seria prelegerilor este deschisă de comunicarea prof. *Horst Bürkle,* conducătorul Institutului pentru ştiinţa misiunii şi religiilor al facultăţii müncheneze de teologie evanghelică, care a prezentat succint din perspectiva fenomenologiei religiei chestiunile referitoare la *Imagine ca mijloc de expresie al conţinuturilor credinţei în religiile lumii* (p. 135—149). Plecînd de la analizele lui P. Tillich asupra simbolului se arată că imaginea religioasă nu este o simplă „imagine"; ea participă la ceea ce ea reprezintă. Nu oferă o simplă *commemoratio* intelectuală a conţinuturilor credinţei ci o *participatio* efectivă la realităţile divine reprezentate. Reprezentarea, însă, se face pe baza calităţii ei de *simbol,* pe baza căreia imaginea participă la ceea ce ea reprezintă. Pentru ca ea să nu devină idol trebuie menţinută în raporturile omului cu ea aceea diferenţă simbolică care face cu putinţă funcţia ei de reprezentare. Estomparea acestei diferenţe marchează trecerea de la simbol (şi icoană) la idol. Este diferenţa dintre sărutarea unei icoane şi spălarea, îmbrăcarea şi hrănirea unei statui a lui Vişnu. Dar abuzul posibil al imaginii religioase prin transformarea ei în idol nu suprimă necesitatea uzului ei corect. În aceasta s-au înşelat iconoclaştii din toate timpurile şi de aceea în 787 Biserica a decis în mod just în favoarea tradiţiei autenticităţii simbolice a imaginii. Cheia misterioasă a imaginii religioase, cultice, este relaţia ei participativă cu prototipul, relaţie care nu reiese din caracterul ei de imagine ca atare. Pe cînd în religiile asiatice (hinduism, budism) distincţia între contemplatorul imaginii şi imaginea contemplată este abolită, imaginea servind drept un

instrument prin care credinciosul care o contemplă își pierde identitatea concretă, determinată în timp și spațiu, și dobîndește o identitate meditativă cu divinitatea contemplată devenind Vișnu, Krișna, Buddha etc.; în creștinism, dimpotrivă, — prin acel fenomen numit de pr. Florensky „perspectiva inversată" — icoana, care nu se identifică nici cu realitatea reprezentată nici cu sinea celui care o contemplă, privește *ea* pe credincios dezvăluindu-i noua sa identitate harică nu ca o fuziune ființială și o absorpție impersonală panteistă în divinitate ci sub forma experienței unei *comuniuni personale* care instituie ea însăși diferența personală a celui ce contemplă icoana distinctă de realitatea personală reprezentată de ea. Pe de altă parte, spre deosebire de aniconismul tradiției religioase semite (iudaism, islamism), imaginea este justificată prin apelul la Întruparea Fiului lui Dumnezeu, prezenței Lui istorice și sacramentale corespunzîndu-i dubla Lui mediere simbolică prin cuvînt și imagine.

Prof. Hugo Meyer, de la Institutul pentru arheologie clasică, trece succint în revistă în comunicarea sa problemele speciale ridicate de evoluția istorică pe care a cunoscut-o *Imaginea zeilor în religia și istoria culturii grecești* (p. 157—169), chestiuni extrem de instructive pentru înțelegerea destinului imaginilor religioase în general. Vechea imagine religioasă hieratică, epifanică și impersonală, identificată practic cu divinitatea reprezentată, din epoca arhaică, și elogiată încă de un Eschil devine în jurul anului 500 î.Hr. ținta criticii filosofice a lui Heraklit (frag. 15) și Xenofan (frag. 11—23) pentru care religiosul se reducea la latura lui pur spiritual-inteligibilă, și era separat radical de orice reprezentare exterior-materială vizibilă. Criza religioasă s-a accentuat în condițiile crizei spirituale generale a structurilor spirituale ale polisului grec generate de relativismul sofistic (Protagoras) și de războiul peloponesiac (Tucidides 2, 53, 4). Reacția conservatoare la această criză o reprezintă teoriile filosofice ale lui Anaxagoras (frag. 21) și Platon (Legile II, 931a), pentru care imaginile religioase reprezintă apariții și reflexe vizibile ale invizibilului revelînd unele din proprietățile esenței divine supreme. Ele corespund apogeului artei grecești din sec. V—IV î.Hr., în care imaginile (statuile) zeilor primesc un caracter mai individual și natural dar sînt, în același timp, proiectate într-o sferă inaccesibilă a maiestății și sublimului închisă în sine și suficientă șieși, ca revelații ale unei lumi spirituale distante și închise și față de care omul nu se poate raporta decît contemplativ. Opera restaurativă a lui Anaxagoras și Platon va fi continuată în secolele următoare de Poseidonios și Dion Chrysostomos, dar și critica lui Heraklit și Xenofan va fi reluată în contexte diferite de Zenon și Stoicism, ca și de Filon și apologeții creștinii (Clement Alex., Minucius Felix), la sfîrșitul antichității neoplatonicii Porfir și Iulian Apostatul încercînd zadarnic o ultimă restaurație a imaginilor religioase prin reactivarea parțială a vechii identități arhaice între imaginea divinității și divinitate. Întreg procesul de disoluție a imaginii religioase în cultura greco-romană apare ca o consecință a proiectării divinităților într-o sferă pur spirituală inaccesibilă și impersonală și tratarea imaginilor lor ca personificări ale anumitor atribute divine abstracte ceea ce a creat posibilitatea utilizării lor și pentru desemnarea altor realități. Devenind din ce în ce mai mult un simplu limbaj imagistic și un mod de a vorbi, ele vor fi atribuite începînd cu sec. III î.Hr. și persoanelor nedivine, mai întîi regilor, ajungîndu-se, începînd din sec. I—II d.Hr., la o adevărată utilizare inflațională a imaginilor religioase ca simple cifruri pentru desemnarea anumitor calități ale defuncților și viilor (cf. Tertulian, ad nationes I, 10.26 sq) și chiar și ale obiectelor. Astfel că, atunci cînd în sec. IV d.Hr. creștinii distrug majoritatea imaginilor și templelor zeilor păgîni, vechile divinități greco-latine muriseră de fapt de mult.

Interdicția vechi-testamentară a imaginii în iudaismul timpuriu (p. 171—179) este prezentată de prof. *Manfred Görg*, conducătorul Institutului pentru teologie biblică. În viziunea sa, interdicția imaginilor din Exod 20, 4 și Deuteronom 5, 8 trebuie înțeleasă nu numai în litera și contextul ei biblic cît mai cu seamă în funcția și intenția pe care a jucat-o în cursul istoriei religioase a Israelului și, respectiv, iudaismului. Realitatea imaginilor cultice în iudaismul preexilic este un fapt incontestabil și atestat atît arheologic cît și biblic: II Regi 5—7: tronul de heruvimi al lui Jahve în Templul lui Solomon; II Reg. 18, 4: nehuștanul, șarpele de aramă din incinta Templului distrus de regele Hiskia. Ele nu se identificau,

însă cu Iahve, ci reprezentau „tronuri" ale Dumnezeului nevăzut, revelînd simbolic unele din atributele şi slava lui (cf. Isaia 6). Interdicţia imaginilor cultice exprimă reacţia la infiltrarea cultelor orientale egiptene şi feneciene ale şarpelui, şi respectiv, taurului, odată cu căsătoria lui Solomon cu o prinţesă egipteană şi a venirii reginei feniciene Isebel la Samaria. Cele două interdicţii din Deut. 5, 8 şi Ex. 22, 4 (ultima mai radicală decît prima), a căror formă definitivă, ca şi întreg Decalogul, aparţine, după autor, epocii postexilice, sînt marcate de teologia aşa-numiţilor deuteronomişti, care, în polemica contra cultelor păgîne străine şi din nevoia salvgardării identităţii spirituale a lui Israel, au radicalizat interdicţia imaginii de cult sau idolului (cu precedente în interdicţiile anterioare din Cartea Legămîntului citată în Exod 20, 23 şi în precizările din Cartea Sfinţeniei citată în Lev. 19, 4—26, 1) transformîndu-o într-o interdicţie a oricărei imagini în genere. Devenită un element constitutiv al iudaismului timpuriu interdicţia preexilică a imaginii de cult marchează în formularea ei postexilică radicalizată trecerea religiei poporului evreu de la faza israelită cea propriu-zis iudaică şi, ca atare, trecerea de la istoria dinamică a lui Israel cu Dumnezeu la exclusivismul elitar al Legii. Cu toate acestea, ea n-a putut împiedica nici apariţia şi dezvoltarea unei simbolici cultice şi religioase iudaice specific, nici, în versiunea ei septuaginta, formarea artei creştine.

Prof. Marcel Restle, de la Institutul pentru bizantinologie, filologie neogreacă şi istoria artei bizantine al universităţii müncheneze, prezintă ultimile rezultate şi interpretări ale cercetărilor de istoria artelor privitoare la problema neelucidată încă definitiv a *Apariţiei imaginilor în Biserica Veche* (p. 181—190). Ele se concentrează în următoarele aserţiuni: Pînă în jurul anului 200 d.Hr. nu există încă o artă care să poată fi proclamată fără echivoc creştină. Ea nu este atestată de nici un scriitor bisericesc din epocă la care, dimpotrivă, interdicţia din Ex. 20, 4 joacă un rol important şi are un sens de obligativitate absolută. Imaginile din catacombe şi de pe sarcofage de tipul bărbatului purtător de miel, a unei femei rugîndu-se sau aşa-numite scene de agapă euharistică sînt de fapt, personificări ale divinităţilor „securitas", „philanthropia", „pietas" şi, respectiv, scene de banchet funebru păgîn (banchete criticate de un Augustin, Confes., VI, 2). În sec. III şi o bună parte a sec. IV arta creştină se limitează la spaţiul sepulcral-funerar, unde combină teme mitologice antice cu scene vetero — şi mai apoi, şi neotestamentare. Verdictul canonului 36 al Sinodului de la Elvira (Spania, cc. 300—310): „picturas în ecclesia esse non debere, ne quod colitur et adoretur în parietibus depingatur", pare să fi fost în deplină vigoare în Occident pînă la sf. sec. IV. Prima decorare cu imagini figurative păstrată într-o biserică, propriu-zisă, este absida bisericii Sta Pudenziana din Roma (încep. sec. V). În Răsărit pentru aceeaşi perioadă nu avem nici o mărturie asupra picturii figurative în biserici, încă spre mijlocul sec. VI, decorarea Sfintei Sofia a lui Justinian (1531—1537) limitîndu-se la cruci şi ornamente stilizate, rezervă care se menţine în Răsărit nu numai în ce priveşte spaţiul liturgic ci şi în cel sepulcral. Ea a fost părăsită abia mai tîrziu, odată cu acceptarea fundamentării epifanice a imaginii oferite de neoplatonismul creştin dionisian (vezi mozaicul Schimbării la Faţă din absida bisericii Sf. Ecaterina din Sinai datat după 548) şi odată cu apariţia imaginilor nefăcute-de-mînă *(acheiropoietai)* de la Edessa şi Kamuliana. Ceea ce explică destul de bine amploarea şi forţa reacţiei iconoclaste din sec. VIII—IX.

Fundalul şi schiţa istorică a disputelor bizantine asupra icoanelor şi a Sinodului VII Ecumenic (p. 191—208) în lumina ultimelor cercetări istorice (S. Gero, G. Lange, H.-G. Beck, G. Dumeige, D. J. Sahas) sînt evocate succint de prof. *Arnim Hohlweg,* conducătorul Institutului pentru bizantinologie, filologie, neogreacă şi istoria artei bizantine. Pe marginea unei schiţe istorice a celor două controverse iconoclaste (726—787; 815—843), autorul urmăreşte în primul rînd determinarea motivului principal care a stat la baza declanşării lor de împăratul Leon III în anul 726. Pornindu-se de la premiza că aceste dispute n-au căzut în Bizanţ din senin, se aminteşte opoziţia faţă de imagini sec. IV manifestată de Sinodul de la Elvira, Eusebie de Cezareea şi Epifanie al Salaminei, ca şi absenţa mărturiilor arheologice privind imaginile de cult în biserici în primele trei secole. Începînd, însă cu sec. IV—V ele se extind treptat din cultul privat în cel public, un rol decisiv jucîndu-l în acest sens celebrele imagini *acheiropoietai*

(nefăcute-de-mînă). Începînd cu sec. VII, spectrul icoanelor cuprinde cele trei categorii cunoscute: scene de istorie biblică cu rost ilustrativ, didactic şi pedagogic; imagini de cult şi de meditaţie cu rol latreutic; şi imagini harismatice, făcute sau făcătoare de minuni. Contestate au fost mai ales ultimele două categorii de imagini, deşi, treptat, poziţia episcopatului s-a schimbat în favoarea imaginilor, mai întîi sub forma acceptării lor din raţiuni de iconomie pastorală (Hypatios al Efesului în prima jum. sec. VI) sau didactic-pedagogic (papa Grigorie cel Mare, 590—604, către episcopul Serrenus de Marsilia). Interesantă este observaţia că practic toate argumentele de bază în favoarea cultului icoanelor lui Hristos, a Fecioarei şi Sfinţilor, se găsesc concentrate „in nuce" într-un dialog contra iudeilor al lui Leontios de Neapolis de la mijlocul sec. VII şi ale cărui fragmente i-au păstrat în Actele Sinodului VII Ecumenic (Mansi XIII, 43 sq. şi P. G. 93, 1597—1612), teologia ulterioară din sec. VIII—IX atît a iconoclaştilor cît şi a iconodulilor nefăcînd altceva decît să sistemtizeze şi rafineze poziţii şi argumente formulate deja anterior. În ce priveşte motivul iniţial principal al declanşării în 726 de Leon III, a luptei împotriva icoanelor el nu este, în opinia autorului (care urmează aici pe H.-G. Beck), nici lupta Imperiului împotriva Bisericii şi monahismului (e a a survenit ulterior), nici o urmare a unor influenţe doctrinare monofizite, iudaice şi islamice (improbabile şi neatestate documentar) ci acţiunea declanşată din raţiuni pastorale în al treilea deceniu al sec. VIII, şi atestată istoric, a mai multor episcopi microasiatici (Constantin de Nakoleia, Toma de Klaudiopolis) împotriva exceselor, pe alocuri aberante, luate de cultul icoanelor în eparhiile lor, reacţie pastorală radicalizată de împăraţii isaurieni prin măsuri politice şi transformată rapid în controversă dogmatică, care, însă, a avut măcar meritul de a precipita decizia ecumenică a Bisericii în favoarea lor.

Poziţia Bisericii Ortodoxe faţă de icoane şi decizia Sin. VII Ec. (p. 209—223) este prezentată de prof. *Theodor Nikolau*, conducătorul Institutului pentru teologie ortodoxă. Fără a intra în subtilităţi, prelegerea sa oferă o sistematizare clară şi precisă a locurilor comune ale teologiei ortodoxe a icoanelor, analizînd succesiv: a) definiţia Sin. VII Ec.; b) hristologia ca şi chestiunea dogmatică aflată în centrul controverselor icoanelor privite ca un epilog al disputelor hristologice anterioare; c) funcţia teologic-didactică a icoanelor, rolul lor pedagogic similar şi paralel pentru vedere cu ceea ce este cuvîntul pentru auz, şi a cărui concretizare supremă îl reprezintă programul iconografic al Bisericii bizantine, şi d) cinstirea icoanelor în viaţa liturgică a Bisericii, rolul lor harismatic de mijloace sensibile de comunicare concretă a energiilor dumnezeieşti ale harului a cărui prezenţă ipostatică iradiantă e sesizată printr-o contemplaţie în acelaşi timp sensibilă şi spiritual-duhovnicească. În încheiere se subliniază că rolul decisiv al icoanelor în Biserica Ortodoxă este marcat de considerarea şi proclamarea liturgică anuală a restaurării definitive a icoanelor din anul 843 drept un Triumf al Ortodoxiei însăşi.

Poziţia Bisericii romano-catolice faţă de icoane în Sin. VII Ec. (p. 225—236) este schiţată de prof. *Peter Stockmeier*, conducătorul Institutului pentru istorie bisericească a facultăţii de teologie catolică, într-o expunere în patru părţi. Prima parte e dedicată conlucrării Bisericii Romei şi papei Hadrian I (772—795) la pregătirea şi desfăşurarea lucrărilor Sinodului VII ec. subliniindu-se corect că imaginea ecleziologică care a dominat Sinodul a fost cea a pentarhiei scaunelor patriarhale apostolice, iar patriarhul Tarasios n-a cerut în scrisoarea sa de după Sinod papei confirmarea decizilor Sinodului. Partea a doua prezintă obiecţiile aduse împotriva hotărîrilor Sinodului de teologii franci (Theodulf de Orleans şi Alcuin) în aşa-numitele *Libri Carolini*, a căror origine se află în traducerea latină defectoasă a Actelor Sinodului şi al căror scop era legitimarea religios-politică a pretenţiilor imperiale ale lui Carol cel Mare faţă de Imperiul bizantin, notîndu-se inconsistenţa poziţiei lor doctrinare propriu-zise dominate de un spiritualism raţionalist orgolios bazat pe Fer. Augustin împotriva căruia s-a văzut nevoit să reacţioneze negativ şi dezaprobator însuşi papa Hadrian I, făcînd apel la tradiţia bisericii şi la monumentele de artă religioasă ale Romei creştine. În fine, ultimele două părţi sînt consacrate punctului de vedere specific catolic elaborat în cadrele tradiţiei occidentale. Fără să cunoască poziţia patristică greacă şi reacţionînd împotriva spiritualismului agustinian ce nu favoriza imaginile, papa Grigorie II (715—731) şi scolastica (Bonaventura, Thomas d'Aquino) au pus chestiunea icoa-

nelor în contextul cosmologic mai larg al revelaţiei naturale (Rom. 1, 20; Ps. 18, 1 sq.) între „res sensibiles" şi „commemoratio divinorum". N-au lipsit nici accentele critice împotriva exceselor medievale şi renascentiste (Bernand de Clairvaux, Savonarola), şi pe care reformatorii aveau însă să le radicaleze şi împingă pînă la extrem. Împotriva lor, Conciliul tridentin a reafirmat doctrina şi practica tradiţională referindu-se expres la definiţia Sin. VII Ec., reacţia doctrinară a Conciliului generînd pe plan artistic triumfalismul imaginilor din barocul Contrareformei, căruia i s-a opus, apoi, puritanismul artistic al clasicismului. Răvăşită de multitudinea contrarie a stilurilor artistice diferite pe care a încercat să le asimileze de-a lungul vremilor Biserica romano-catolică, trebuie, în opinia autorului, să recîştige echilibrul spiritual şi artistic atît prin receptarea înţelegerii ortodoxe răsăritene a icoanei, cît şi prin reafirmarea înţelegerii imaginii în contextul unei noţiuni redefinite de revelaţie, continuînd tendinţe şi direcţii abia schiţate în tradiţia occidentală medievală.

Poziţia bisericilor ieşite din Reformă faţă de icoane şi Sin. VII Ec. (p. 237—253) este schiţată de prof. dr. dr.h.c. *Georg Kretschmar*, conducătorul Institutului pentru istorie bisericească al facultăţii de teologie evanghelică. Mai întîi sînt prezentate poziţiile faţă de imagini şi cultul lor formulate de Karlstadt (1480—1541) din Wittenberg, H. Zwingli (1484—1531) din Zürich, J. Calvin (1509—1564) din Geneva, cu iconoclasmul lor radical. Dacă negaţia imaginilor de către Karlstadt avea un sens mistic, întrucît după el Dumnezeu se revelează inimii omului nemijlocit fără nici un intermediar exterior, la Zwingli ea reprezintă o acţiune socială pentru un cult spiritual purificat în sprijinul societăţii civile. Deşi Calvin soseşte la Geneva la un an după distrugerea imaginilor de către orăşeni, în teologia sa iconoclasmul reformatic dobîndeşte forma sa cea mai consecventă şi radicală. Definitorie pentru poziţia sa este opoziţia de excludere pe care o stabileşte între cuvînt şi imagine, Duhul Sfînt vizînd, după el, numai urechea nu şi ochiul omului. De asemenea, la Calvin întîlnim respingerea explicită a Sin. VII Ec. şi a oricărei teologii pentru care „Deum non solum verbi auditu cognosci sed etiam imaginum conspectu", şi o recunoaştere şi reabilitare a hotărîrilor sinodului iconoclast din 753. Odată cu Calvin interdicţia imaginilor devine o trăsătură confesională protestantă, deşi, trebuie observat că el nu a exclus din principiu posibilitatea utilizării lor pedagogice ci numai a celor care pretind să fie un mod deosebit de autorevelare a lui Dumnezeu. Comun tuturor acestor trei iconoclaşti este faptul deosebit de important că, spre deosebire de Biserica Veche, ei pornesc de la noţiune de imagine a lui Dumnezeu în genere şi nu de la imaginea concretă a lui Hristos. Spre deosebire de ei, Martin Luther (1483—1546) a admis imaginile atît pentru uzul lor catehetic-pedagogic, cît mai ales capacitatea lor anamnetică de *a aminti* celui ce le priveşte ceea ce a făcut şi face Hristos pentru el, fără însă ca ele să fie purtătoare ale făgăduinţei mîntuirii (ca şi cuvîntul Evangheliei) ori a unei prezenţe reale a acesteia (ca şi sacramentele). De altfel, în principatele luterane s-a şi dezvoltat o artă religioasă specifică (compoziţii dogmatice, altare, etc.) a cărei primi reprezentanţi au fost celebrii pictori Lucas Cranach şi Albert Dürer. În încheiere se precizează că, deşi funcţia imaginii în bisericile luterane e diferită de cea a icoanei în bisericile şi casele ortodoxe, totuşi justificarea anamnetică a icoanelor *(pròs tên tôn prototýpon mnémen)* şi distincţia stabilită între adorare şi venerare relativă *(alethinè latereía-timikè proskýnesis)* în textul definiţiei dogmatice din 787 deschide, totuşi, posibilitatea unui dialog real între cele două părţi şi pe această temă.

Sub titlul *Puterea imaginilor şi neputinţa teologilor* (p. 233—260), prof. *Hans Belting*, conducătorul Institutului pentru istoria artelor, prezintă cîteva extrem de interesante idei dintr-o lucrare mai amplă a sa referitoare la istoria imaginii în Evul mediu, aflată în pregătire. Autorul porneşte de la premiza că problemele imaginii religioase nu pot fi rezolvate satisfăcător de nici o disciplină particulară, nici numai de istoria artelor, nici numai de teologie; imaginile religioase aparţinînd nu numai artei şi religiei, ci în egală măsură şi societăţii. Deficienţa principală a abordării teologice a imaginii, după dînsul, stă în tratarea ei ca pe un concept abstract, ideal, în genere, lipsit de concreteţe specifică. În acest sens, trebuie ţinut seama că în controversele iconoclaste în discuţie au stat nu atît scenele religioase de pe pereţii bisericilor cît în primul rînd icoanele de cult,

ale pelerinajelor şi procesiunilor înconjurate de legende privitoare la originea şi efectele lor miraculoase. Icoanele autentice, deci sînt cele ce posedă o putere harismatică, o *dýnamis* supranaturală. Ori atari icoane nu aveau un loc precis în biserică şi în teologie. Dacă în ce priveşte icoanele noi, problema originii şi naturii sfinteniei lor era rezolvată prin actul sfinţirii lor de către preot, în cazul icoanelor făcute cu minuni şi făcătoare de minuni — icoana prototip prin excelenţă — adorate spontan şi fără a se ştii de vreo sfinţire a lor problema a fost rezolvată teologic de Sin. VII Ec. prin apelul la relaţia ipostatică inerentă existentă între icoană şi prototip. În altă ordine de idei, consacrînd icoanele, creştinismul a ales calea de mijloc între idolatria politeistă păgînă şi aniconismul monoteist semitic a cărui icoană de cult era practic sulul Torei. Prin imagine, creştinismul s-a deschis universalismului cultural greco-romane. Dar aici el s-a lovit de imaginea împăratului considerat imagine terestră a divinităţii. Chiar şi pentru epoca constantiniană şi postconstantiniană (sec. IV—VII), împăratul a continuat să rămînă practic o imagine a divinităţii, chiar dacă acum el era creştin. Situaţia este oglindită limpede de monezile imperiale din sec. IV—VII, care pe avers aveau imaginea împăratului iar pe revers semnul Crucii ca semn distinctiv şi armă de biruinţă a împăratului. Marea cotitură se produce la sf. sec. VII cînd pe avers apare acum imaginea lui Hristos iar pe revers împăratul ca „rob a lui Hristos" cu Crucea în mînă, iar jurămîntul militar nu se mai deplne pe persoana împăratului ci pe imaginea pictată a lui Hristos. În acelaşi timp Crucea devine suport pentru imaginea lui Hristos. În vreme ce în epoca constantiniană şi postconstantiniană pe stindarul cruciform *(labarum)* se fixa imaginea împăratului, acum crucea este încununată cu imaginea lui Hristos. Semnul general al reacţiei iconoclaste este exprimat simbolic foarte limpede în tendinţa lui de a înlocui peste tot imaginea lui Hristos cu semnul crucii din epoca constantiniană. Lupta s-a dat între imagine şi semn, între prezenţă şi reprezentanţă. Spre deosebire de semn, imaginea este locul suvenirii unei prezenţe a unei apariţii personale. Dacă semnul poate fi folosit şi manipulat ca şi marcă distinctivă a unei alte prezenţe, imaginea nu poate fi utilizată astfel fiind ea însăşi o apariţie şi o prezenţă. Acolo unde este prezent Dumnezeu Însuşi, împăratul nu-l mai poate reprezenta. De aceea, nu întîmplător prima scenă a luptei între imaginea lui Hristos şi semnul Crucii a fost poarta de intrare a palatului imperial, locul unde împăratul se arăta şi apărea mulţimii. În acest sens, se poate spune că Sin. VII Ec. a fost doar o scenă secundară, el ratificînd teologic decizii şi opţiuni luate deja la alte nivele fundamentale. Căci în oglinda imaginii religioase se punea de fapt problema identităţii proprii a unei societăţi noi la jumătatea drumului încă între antichitate şi medievalitate.

În fine, ultima comunicare cu caracter teoretic mai general purtînd titlul *Imagine şi cuvînt. O schiţă ideatică* (p. 261—267), este semnată de prof. *Eugen Biser*, de la Institutul de filosofie şi seminarul de filosofie a religiei şi viziune creştină asupra lumii. Imaginea şi cuvîntul sînt cele două forme fundamentale ale comunicării umane, ele corespund nevoii omului de a-şi depăşi singurătatea şi a realiza o comunicare existenţială cu un altul. Independent de orice conţinut, ele sînt, în acelaşi timp formele auto-reprezentării omului, literatura şi respectiv, artele plastice fiind dintotdeauna domenii ale autoexplicării omului confruntat cu problema lui Dumnezeu şi a morţii (se dau apoi exemple din preistorie şi pînă în sec. XX). Între imagine şi cuvînt există, aşadar o strînsă înrudire care merge pînă la posibilitatea reprezentării lor reciproce, fiecare cuvînt fiind legat de o imagine şi fiecare imagine avînd, la rîndul ei, un mesaj, un sens. Pe această bază, în relaţia lor reciprocă se pot stabili două feluri de legături: atît una de corelare pozitivă, care duce la formarea fie de imagini lingvistice (Sprachbilder) fie a unui limbaj imagistic (Bildsprache), cît şi una de periclitare reciprocă, fie a cuvîntului prin imagine (tipică pentru explozia şi hipertrofia vizualului şi societatea contemporană), fie a imaginii prin cuvînt (interdicţia vechitestamentară a imaginii, teoria celor patru feluri de idoli — idola tribus, specus, fori, theatri — a lui F. Bacon şi teoria filosofiei analitice a limbajului, a lui L. Wittgenstein, despre seducţia lingvistică a gîndirii de imagini şi comparaţii imagistice). Un exemplu elocvent al corelării pozitive între imagine şi cuvînt îi oferă pătrunzătoarele cuvinte — imagini ale Scripturii (V. T.: Isaia 40, 25; 31, 4; Osea, 13, 7; Is. 7, 20;

Mal. 3, 2; Os. 5, 20; Is. 62, 5; 66, 13; 40, 11; Ecles. 12, 1—8 iar în Noul Testament asemănările și pildele lui Iisus: Mc. 4, 39; Mt. 20, 1—16; Lc. 10, 30—35; 15, 11—32; 13, 6—9 etc.). La rîndul lui, limbajul imagistic al artei poate redeschide și resensibiliza pe omul modern secularizat față de conținuturile și dimensiunile experienței spirituale creștine, pentru care Hristos este nu numai cuvîntul ci și „imaginea Dumnezeului celui nevăzut" (Col. 1, 15; II Cor. 4, 4).

Model de abordare științifică interdisciplinară, de tip occidental, temeinică și cuprinzătoare, din unghiuri și de pe poziții diferite, lucrările seminarului teologic trecute aici în revistă vor rămîne multă vreme un reper bibliografic esențial pentru orice investigație ulterioară pe tema fascinantă a relației esențiale dintre imagine și credință care-și așteaptă încă în literatura noastră teologică românească, și ortodoxă în general o abordare de sinteză și o tratare adecvată pe măsura complexității și profunzimii ei.

Asist. *Ioan I. Ică*

O SUTĂ DE ANI DE LA NAȘTEREA ISTORICULUI SILVIU DRAGOMIR (1888—1962)

În pleiada marilor istorici transilvăneni din prima jumătate a secolului nostru, un loc de frunte ocupă Silviu Dragomir, de la nașterea căruia se împlinesc acum o sută de ani. A fost contemporan cu Ioan Lupaș, Alexandru Lapedatu, Constantin Daicoviciu de la Cluj, iar dincolo de Carpați cu Dimitrie Onciul, Nicolae Iorga, Ioan Bogdan, Vasile Pârvan, Constantin C. Giurescu, Petre P. Panaitescu la București, Ilie Minea și Andrei Oțetea la Iași, Ion Nistor și Romulus Cândea la Cernăuți și alții. El nu s-a învrednicit, însă, de un „volum omagial", ca fostul său coleg de la Institutul teologic-pedagogic din Sibiu, devenit mitropolitul Nicolae Bălan al Ardealului (apărut în 1940 la Sibiu) sau ca fostul său coleg de la Universitatea din Cluj — un timp și el profesor la Institutul sibian — Ioan Lupaș (apărut în 1943 la București), ci doar de cîteva articole care îi prezintă — cu competență și obiectivitate însă — bogata activitate desfășurată timp de peste o jumătate de veac.[1]

Din aceste motive încercăm să prezentăm în paginile de față viața și strădaniile cărturărești ale istoricului și patriotului Silviu Dragomir, mai ales pentru că a fost profesor la Institutul teologic-pedagogic din Sibiu și, în același timp, unul din marii noștri „istorici bisericești".

S-a născut la 13 martie 1888 în Gurasada, pe valea Mureșului, în județul Hunedoara, sat cunoscut prin biserica sa monument istoric din secolul al XIII-lea. Tatăl său, Simion, era notar în Gurasada, deși originar din Ohaba pe valea Secașului, în județul Alba, mort în timp ce fiul său era student, iar mama Regina, născută Ciora, era fiică de miner din Roșia Montană, în Munții Apuseni. A făcut școala „poporală" confesională în satul natal, apoi a urmat primele șase clase la Gimnaziul românesc din Blaj (1897—1903). Cu o bursă din „Fundația Gojdu" — de care a beneficiat și la Blaj, — a urmat ultimele două clase secundare la „Gimnaziul ortodox național sîrbesc" din Novi Sad (numit pe atunci Neoplanta), între anii 1903—1905, unde a susținut și examenul de maturitate, în iunie 1905. Este interesant de reținut cum a ajuns să studieze la Novi Sad. În sesiunea Sinodului Arhidiecezei Sibiului din 17/30 aprilie 1903, s-a propus ca pe viitor să fie trimiși tineri din Arhiepiscopie nu numai la Facultatea de Teologie din Cernăuți, ci „și la Universitățile și școlile superioare teologice din alte centre ortodoxe, unde să-și poată însuși atît cunoștințe teologice temeinice și extinse, ci și limba greacă și slavă".[2] Notarul Simion Dragomir era de față, ca membru al Sinodului, din partea „cercului electoral Ilia" (împreună cu Victor Tordășianu, absolvent de teo-

---

1 Cităm prefața profesorului Vasile Maciu la lucrarea lui Silviu Dragomir *Avram Iancu*, București, 1965, p. 5—10 și ed. II, 1968; prezentarea lui Pompiliu Teodor în *Enciclopedia istoriografiei românești*, București, 1978, p. 129—130 (inclusiv un articol în *Tribuna* de la Cluj, nr. 46 din 3 octombrie 1968; articolul lui Nicolae Bocșan în rev. *Transilvania*, an. 9, 1980, nr. 8, p. 37—39). O excelentă evocare a personalității lui la Ion Clopoțel, *Amintiri și portrete*, Timișoara, 1973, p. 193—203.

2 *Protocolul Sinodului Archidiecesei gr. or. române din Transilvania*, 1903, p. 51.

logie, revizor contabil la Arhiepiscopie şi preşedintele „Reuniunii sodalilor români din Sibiu", originar din Ilia), încît îndată după aceasta a rugat pe mitropolitul Ioan Meţianu (1899—1916) să ofere o bursă de studii într-un centru slav fiului său Silviu.[3] Studiile la Novi Sad i-au fost de mare folos, întrucît şi-a însuşit temeinic limba sîrbă, de care va avea nevoie mai tîrziu pentru cercetările sale istorice.

Reîntors la Gurasada, la 6/19 iulie 1905, adresa o cerere mitropolitului Ioan Meţianu şi Consistoriului Arhiepiscopiei Sibiului, solicitînd o bursă pentru studii teologice fie la Academia duhovnicească din Moscova, fie la Facultatea de Teologie din Cernăuţi, fie la Institutul teologic sîrb al Mitropoliei din Carloviţ. Cererea tînărului absolvent de gimnaziu, care abia împlinise 17 ani, arată că încă de pe acum începea să se contureze personalitatea viitorului slavist şi patriot.[4] La cererea sa, bătrînul mitropolit Ioan Meţianu a întocmit personal o adresă către patriarhul sîrb Gheorghe Brancovici din Carloviţ, prin care-l ruga să primească pe tînărul român în Institutul teologic şi seminarul (internatul n.n.) de acolo. La răspunsul negativ al patriarhului — care motiva că nu are locuri decît pentru sîrbi — mitropolitul îl îndeamnă pe Silviu Dragomir să meargă personal la Carloviţ să discute cu patriarhul problema înscrierii lui la Institutul de acolo.[5] La 3/16 septembrie 1905, îl înştiinţa pe mitropolit că nu a izbutit nici el să-l convingă pe patriarh.[6] În această situaţie, la 13 septembrie v. Consistoriul îi votează un „stipendiu anual de cinci sute coroane", din „Fondul Miron Romanul", pentru a urma cursurile Facultăţii de Teologie din Cernăuţi (în anii următori a avut aceeaşi bursă dar din „Fundaţia Trandafil").[7]

În felul acesta, Silviu Dragomir a ajuns student al Facultăţii de Teologie din Cernăuţi, unde se mai găseau şi alţi tineri transilvăneni, ca Nicolae Stinghe, Pavel Roşca, Ioan Felea, colegul şi prietenul său Ioan Broşu, mai tîrziu Romulus Cândea şi alţii.

La Cernăuţi cursurile erau predate în limba germană, cu excepţia disciplinelor practice (Liturgica, Omiletica şi Catehetica), care se făceau în limbile română şi ruteană, ceea ce a fost un cîştig pentru noul student teolog, care şi-a însuşit astfel la perfecţie limba germană, atît de necesară viitoarelor sale cercetări istorice. Contactul cu colegii ruteni — destul de mulţi — şi anumite cursuri îl vor fi ajutat la desăvîrşirea cunoştinţelor de limbi slave. La Cernăuţi a cunoscut pleiada de mari profesori şi teologi de la începutul secolului nostru: Vasile Tarnavschi la Vechiul Testament, Vasile Gheorghiu la Noul Testament, Eusebiu Popovici la Istoria bisericească şi fratele său Constantin Clement la Drept bisericesc, Emilian Voiutschi la Morală, Ştefan Saghin la Dogmatică, Vasile Găina la Apologetică († 1907), Teodor Tarnavschi la Liturgică, Ioan Juvenal Ştefanelli la Omiletică şi Catehetică. De la aceşti mari dascăli şi preoţi şi-a însuşit o metodă riguroasă de lucru, mai cu seamă de la enciclopedistul care a fost Eusebiu Popovici, de ospitalitatea căruia se va fi bucurat — ca de altfel toţi teologii transilvăneni, sîrbi şi bulgari — invitaţi la masă de ilustrul profesor, mai ales cu prilejul praznicului Naşterii Domnului.[8]

Pe lîngă studiile la Facultatea de Teologie, încă din primul an Silviu Dragomir a urmat şi cursuri de Slavistică, după cum rezultă dintr-un raport pe care-l înainta Consistoriului sibian la sfîrşitul anului şcolar: „Am cercetat şi studiat, după îndrumările Prea Venerabilului Consistor, şi prelegerile de limbă slavă la profesorul de limbă slavă bisericească de la facultatea teologică, ascultînd totodată şi cursurile de filologie slavă a profesorului de la facultatea filosofică".[9]

3 Acest lucru i l-a împărtăşit, cu ani în urmă, însuşi Silviu Dragomir colegului meu Prof. dr. Ioan Mihălţan, fiind preot la Ohaba, care mi l-a făcut cunoscut.

4 Arhiva Arhiepiscopiei Sibiului (cităm AAS), Dosar III, 393/1905 (act. 6521).

5 AAS, Acelaşi dosar (act 8046 din 23 august 1905).

6 AAS, Acelaşi dosar (act 8597 din 3/16 sept. 1905).

7 AAS, Acelaşi dosar (act 8597 din 13 sept. 1905).

8 Astfel de primiri descrise de Gala Galaction — care a obţinut doctoratul la Cernăuţi în 1909 — în al său *Jurnal*, vol. I, Bucureşti, 1973, p. 443—446.

9 AAS, Dosar III, 393, 1905 (act 6762).

Locuia în „seminarul clerical“ al Facultății de Teologie (internat) condus de preotul „rector“ Mihail Dracinschi. Din rapoartele anuale înaintate de acesta — prin mitropolitul Vladimir Repta al Bucovinei — către Consistoriul sibian, rezultă că Silviu Dragomir se număra printre cei mai conștiincioși tineri transilvăneni, promovînd examenele cu note „eminent“, participînd la slujbe și la exercițiile spirituale din internat și, în plus, prezentîndu-se la examenele de Cîntări bisericești și Tipic.[10]

În iunie 1909 și-a încheiat studiile la Cernăuți, primind „absolutoriul“ de teologie. După numai o lună, la 31 iulie 1909, s-a și prezentat la primul „examen riguros“ în cadrul doctoratului, la disciplinele biblice-istorice.

În anul universitar 1909/10, mai precis de la 1 octombrie 1909, pînă la sfîrșitul lunii februarie 1910, cu un „stipendiu“ din Fundația „Trandafil“ — administrată tot de Arhiepiscopia Sibiului — era înscris la Universitatea din Viena, unde a făcut studii de Slavistică cu renumitul profesor Constantin Jirecek. Deși ocupat cu studiile la Universitate și cu cercetările în Arhivele de la Viena, s-a pregătit, în continuare, pentru examenul de doctorat. Așa se face că la 21 martie 1910 a susținut — la Cernăuți — al doilea „examen riguros“ — la disciplinele sistematice și practice, în urma căruia a fost promovat „doctor în teologie“.[11]

La 15 ianuarie 1910 adresa Consistoriului o cerere pentru un nou ajutor pentru examenul de doctorat, dar în ședința din 9 februarie 1910 i s-a respins, din lipsă de fonduri.[12] Probabil acesta a fost motivul pentru care nu s-a mai înscris în semestrul al doilea la Viena. Va fi rămas acasă, de unde continua să trimită articole la diferite periodice românești.

La 3/16 iulie 1910 solicita mitropolitului Ioan Mețianu și Consistoriului sibian un ajutor de 200 de coroane pentru a face cercetări asupra istoriei românilor transilvăneni în Arhiva Mitropoliei ortodoxe sîrbe din Carloviț, cerere care i s-a admis.[13] După numai două luni de ședere la Carloviț și Belgrad, la 3 noiembrie 1910, înainta mitropolitului un lung raport asupra cercetărilor efectuate în cele două centre sîrbești, cu privire la Cronica lui Gheorghe Brancovici și la luptele românilor transilvăneni pentru apărarea Ortodoxiei în secolul al XVIII-lea.[14]

Încă din 30 iulie 1910 — deci înainte de plecarea la Carloviț — ceruse Consistoriului mitropolitan un „stipendiu din Fundația Trandafil“ pentru studii la Academia spirituală din Moscova. I s-a acordat stipendiul cerut, în valoare de 1000 coroane pe an.

Reîntors de la Carloviț, adresa Consistoriului o nouă cerere, prin care solicita Arhiepiscopiei „un ajutor extraordinar“ de 400 de coroane pentru cheltuielile de drum, uniformă ș.a. Cerea și două scrisori de recomandare: una către rectorul Academiei teologice din Moscova, alta către directorul Arhivelor de acolo. În ședința consistorială din 16 noiembrie 1910, i s-au acordat numai 300 de coroane.[15]

Din Arhiva Arhiepiscopiei Sibiului n-am aflat nici un act privind studiile care le-a urmat la Academia spirituală și la Universitatea din Moscova. Desigur s-a axat pe studiile de Slavistică și Istorie bisericească. În același timp, a făcut cercetări în Arhiva Ministerului de Externe de acolo, care vor fi valorificate în cele două lucrări privitoare la legăturile bisericești ale românilor cu Rusia în secolele XVII—XVIII.

În vacanțele de vară ale anilor 1909—1911 era prezent la cursurile Universității populare din Vălenii de Munte, conduse de Nicolae Iorga.[16]

---

10 AAS, Același dosar, act 6071 din 24 mai/6 iunie 1906; act 4083 din 1/14 aprilie 1907.

11 *Telegraful Român*, nr. 28 din 13/26 martie 1910.

12 AAS, Dosar III, 101/1910 (act 1026).

13 AAS, Dosar III, 578/1910.

14 AAS, același dosar (act 7667).

15 AAS, Dosar II, 7/1908 (acte privind Fundația Trandafil) și Dosar III, 709 din 1910 (act nr. 13115). În același dosar se află conceptul a două adrese către autoritățile menționate, redactate de S. Dragomir însuși în limba germană. Au fost semnate de mitropolitul Ioan Mețianu și probabil de secretarul Dr. George Proca.

16 Ion Clopoțel, *op. cit.*, p. 198—199.

La 22 iunie 1911, era acasă, în Gurasada, de unde se adresa din nou binefăcătorului său, mitropolitul Ioan Meţianu, şi Consistoriului din Sibiu, solicitînd „un serviciu bisericesc care-l va afla de corespunzător şi potrivit pentru modestele mele puteri".[17] După numai cîteva zile, prin ordinul nr. 7754 din 11 iulie 1911, Consistoriul numea ca profesori la Institutul teologic-pedagogic din Sibiu pe trei tineri doctori în teologie de la Cernăuţi: Pavel Roşca (1884—d. 1956), care avea şi doctoratul în Filozofie la München, viitor profesor şi rector al Academiei Comerciale din Cluj, pentru disciplinele pedagogice-filozofice, Ioan Felea (1885—1944), viitorul protosinghel Irineu, la Cîntările bisericeşti şi Silviu Dragomir pentru Istorie bisericească în secţia teologică, Religie şi Română în secţia pedagogică. Toţi trei şi-au făcut studiile cu burse oferite de Consistoriul Arhiepiscopiei din Sibiu.

La Institutul sibian a fost coleg cu profesorii Dr. Nicolae Bălan, viitorul mitropolit al Ardealului, Dr. Aurel Crăciunescu, Dr. Pavel Roşca, Dr. Romulus Cândea (din 1915, mai tîrziu profesor la Universităţile din Cernăuţi şi Cluj), care a predat mai mult în secţia teologică, Dr. Vasile Stan, viitorul episcop al Maramureşului, Timotei Popovici, Victor Păcală, Eugen Todoran, Ascaniu Crişan, în secţia pedagogică; director era arhimandritul Dr. Eusebiu Roşca. A predat diferite discipline teologice: Istoria bisericească universală şi Istoria Bisericii Române, în toată perioada, Limba şi literatura română (1912—1916), Enciclopedia şi metodologia ştiinţelor teologice (1911—1913), Arheologia biblică (1917/1918), Omiletica (1917/1918) şi Catehetica (septembrie 1918); în secţia pedagogică a predat Limba română şi Religia, în toată perioada, iar în cîţiva ani şcolari chiar şi obiecte pentru care n-avea pregătirea necesară: Zoologia, Mineralogia şi Chimia (1911/12), Anatomia (1915—1917) şi chiar Caligrafia (1916/17). În fiecare an şcolar avea în jur de 20 de ore săptămînal.[18]

În 1912 a fost numit titular provizoriu (Ord. Consistoriului Arhidiecezan Sibiu nr. 10691 din 6 septembrie 1912), cu un salar anual de 2000 de coroane, plus 400 de coroane pentru locuinţă; în anul şcolar următor a fost numit titular definitiv, în urma examenului prestat (Ord. Cons. Arh. nr. 12183 Plen. din 7 octombrie 1913).

Merită să fie menţionat aici „examenul de calificaţiune profesorală la secţiunea teologică", pe care l-a cerut încă din 11/24 februarie 1913, deşi era numai în al doilea an de activitate. La 12 februarie 1912 Consistoriul i-a admis ca prima lucrare de examen cartea care îi era atunci sub tipar în Analele Academiei Române şi anume *Contribuţii privitoare la relaţiile Bisericii româneşti cu Rusia în veacul XVII;* a doua temă scrisă i s-a stabilit de Consistoriu (probabil la sugestia lui I. Lupaş): *„Călugărul Sofronie, viaţa şi activitatea lui".* I s-au fixat şi materiile pentru examenul oral, şi anume toate disciplinele „teologiei istorice". La 2/15 august 1913 înainta — din Gurasada — cele două lucrări, cerînd să i se comunice data examenului. La 7 august, Consistoriul a instituit comisia, formată din arhimandritul vicar Dr. Ilarion Puşcariu, preşedinte, asesorul Matei Voileanu — cunoscut prin mai multe lucrări istorice — protopopul Dr. Ioan Lupaş de la Sălişte, — care era şi asesor consistorial — şi secretarul consistorial Dr. George Proca (cu doctoratul în teologie la Cernăuţi), ca membri. Este interesant că acum i s-a cerut şi „un examen special din cîntările bisericeşti şi din tipic"(!). Examenul a avut loc la 26 august 1913. Ambele lucrări au fost, fireşte, admise, iar la oral a primit calificativul „distincţie" la toate disciplinele. A primit teme de Teologie (G. Proca), Istoria bisericească universală şi Istoria Bisericii române (I. Lupaş) şi „din Rituale" (M. Voileanu). Ioan Lupaş făcuse un referat elogios asupra celor două lucrări prezentate. Notăm că lucrarea despre Sofronie (cu 28 pagini format coală) va fi inclusă mai tîrziu — cu unele modificări, desigur — în volumul II din *Istoria desrobirii religioase* (Sibiu, 1930). La 10 septembrie 1913 a primit din partea Consistoriului un „testimoniu de cualificaţiune".[19]

---

17 AAS, Dosar II, 24, 1911 (act 8080).

18 După *Anuarele Institutului teologic-pedagogic „Andreian" din Sibiu* pe anii 1911—1919 şi Mircea Păcurariu, *Două sute de ani de învăţămînt teologic la Sibiu,* Sibiu, 1987.

19 Dosarul concursului în AAS, Dosar III, 183/1913.

A activat la Institutul sibian pînă în anul 1919, cu excepţia anului şcolar 1916/17, cînd — după ce România a declarat război Austro-Ungariei şi trupele româneşti au intrat în Transilvania — autorităţile de la Budapesta au decis ca „secţia teologică" să fie mutată la Oradea, iar cea „pedagogică" la Arad. În această situaţie, Silviu Dragomir cu alţi doi profesori au fost transferaţi la secţia pedagogică (preparandia) Institutului din Arad, condus pe atunci de protosinghelul Roman Ciorogariu (1852—1936), care, în 1920, va deveni primul episcop al Oradiei.[20] În ianuarie 1917 s-a căsătorit, la Arad, cu o nepoată a marelui patriot Vasile Goldiş (1862—1934).

Noul profesor s-a străduit — ca şi ceilalţi colegi ai lui — să onoreze catedra ce i-a fost încredinţată, mai ales prin nivelul academic al prelegerilor din „secţia teologică". Merită să fie reţinut faptul că printre studenţii săi de la Sibiu s-au numărat o serie de personalităţi ale vieţii culturale şi bisericeşti din perioada interbelică şi din anii de după Eliberare: mitropolitul Nicolae Colan al Ardealului, fost membru activ al Academiei Române (răspunsul la „Discursul său de recepţie" l-a rostit chiar S. Dragomir), viitorii profesori şi academicieni Lucian Blaga, Andrei Oţetea, Dimitrie D. Roşca, Emil Pop, arhiereul Emilian Antal, inspectorul general şcolar Silviu Ţeposu, directorii de licee Ioan Sandu (Sibiu), Ioan Moşoiu (Braşov), Horia Teculescu (Sighişoara), profesorii de teologie Liviu G. Munteanu şi George G. Stănescu de la Cluj, Sofron Vlad de la Sibiu, mai mulţi directori de şcoli secundare şi primare, consilieri eparhiali şi protopopi, numeroşi preoţi-parohi şi învăţători.

S-a remarcat însă şi prin activitatea desfăşurată în afară de catedră. Astfel, împreună cu colegul său Nicolae Bălan, au organizat mai multe excursii de studii cu teologii sibieni, fie în Transilvania, fie dincolo de Carpaţi. Între 25 şi 29 mai st.n. 1912, pe Valea Oltului, cu vizitarea mănăstirilor Cozia şi Turnu şi a aşezămintelor bisericeşti din Rîmnicu Vîlcea şi Curtea de Argeş.[21] La 21 mai/3 iunie 1913, aceeaşi profesori au organizat o excursie la Sîmbăta de Sus, pentru vizitarea ruinelor fostei mănăstiri brîncoveneşti, care va fi readusă la viaţă de Nicolae Bălan, ca mitropolit al Ardealului.[22]

Pe lîngă lucrările ştiinţifice pe care le-a publicat acum, Silviu Dragomir a rostit mai multe conferinţe publice la Sibiu, Braşov, Sălişte şi în alte localităţi, în cadrul „Astrei", al „Reuniunii sodalilor români din Sibiu", — condusă de Victor Tordăşianu, revizorul-contabil al Arhiepiscopiei — pe care l-am mai amintit — sau cu alte ocazii.

A fost ales „deputat mirean" în „Sinodul Arhidiecezei Sibiului" în 1915—1917, din partea cercului electoral Ilia, alături de acelaşi Victor Tordăşianu; în sesiunile anilor 1915 şi 1916 a fost ales şi „notar" (secretar) al Sinodului.[23] La 21 septembrie 1918 ceruse mitropolitului Vasile Mangra să-l hirotonească întru diacon, cerere care i-a fost admisă la 25 septembrie/8 octombrie. Dar după cîteva zile mitropolitul a murit, iar scaunul a rămas vacant pînă în 1920. În felul acesta, Silviu Dragomir a rămas acelaşi bun „teolog şi istoric laic", cum a fost toată viaţa.[24] În anul 1918 s-a numărat printre militanţii de frunte pentru realizarea statului naţional român unitar, cum vom constata în paginile următoare.

Încă din anii studenţiei şi-a început activitatea publicistică, prin colaborări permanente la periodicele bisericeşti sibiene *Telegraful Român* şi *Revista Teologică*, dar şi la alte periodice româneşti de atunci. De pildă, în 1907 a tradus din sîrbeşte o broşură scrisă de episcopul Dr. Nicodim Milaş al Dalmaţiei la cererea mai multor preoţi din Mitropolia Carlovitului: *Hirotonia ca piedică pentru căsătorie, O chestiune de drept canonic* (în RT, an. I, 1907, nr. 4, 5, 6 şi 7—8 şi extras, 29 p.), prin care renumitul canonist sîrb se pronunţa pentru admiterea recăsătoririi preoţilor văduvi.

20 M. Păcurariu, **op. cit.**, p. 115.

21 La întoarcere, au înaintat Direcţiunii Institutului o descriere detaliată a excursiei (azi în Arhiva Institutului teologic din Sibiu, Dosar 22, 1911/12).

22 *Anuarul Institutului teologic-pedagogic „Andreian" pe anul 1912/1913*, p. 103.

23 Cf. *Protocolul Sinodului ordinar al Arhidiecezei gr. ort. române din Transilvania* pe anul 1915 şi pe anul 1916.

24 AAS, Dosar I 349/1918 (act 9944).

în „Revista Teologică" de la Sibiu a publicat studiile: *Cîteva date despre familia mitropolitului Sava Brancovici*, (R.T., an. II, 1908, nr. 9—10, p. 342—349) şi *Contribuţii la istoria legăturilor românilor ardeleni cu ruşii* (R.T., an. III, 1909, nr. 2, p. 65—76).

Cercetările istorice se intensifică după numirea sa ca profesor la Sibiu. Chiar în primul an de activitate, deşi avea 19 ore săptămînal, a publicat următoarele studii: *Din istoria luptelor noastre pentru Ortodoxie* (R.T., V, 1911, nr. 9 p. 257—265); *Corespondenţa episcopului Gherasim Adamovici şi mişcarea de emancipare a clerului şi poporului românesc în anul 1791* (R.T., V, 1911, nr. 14—19, p. 400—423 şi extras, 26 p.), în care prezintă o parte din corespondenţa acestui ierarh cu mitropolitul sîrb Ştefan Stratimirovici de la Carloviţ în anii Supplexului; *Cei mai vechi protopopi români* (R.T., V, 1911, nr. 19—20, p. 531—534), în care punea în lumină vechimea organizaţiei noastre bisericeşti, cu preoţi şi protopopi atestaţi din 1360; *Clerici români peregrini în Rusia* (R.T., VI, 1912, nr. 1, p. 2—8); *Cînd şi unde a murit mitropolitul Dosoftei* (*Convorbiri Literare*, an. XLV, 1911, nr. 10, p. 1131—1143), în care dovedea, pentru prima dată, că marele ierarh moldovean a murit la Zolkiev, în Polonia la 13 decembrie 1694 (în realitate 1693), cu prezentarea unora din manuscrisele sale aflate la Moscova.

Se profilează încă de acum cele două teme majore care îl vor preocupa în toată „perioada sibiană" a activităţii lui: relaţiile noastre bisericeşti cu Rusia şi luptele românilor transilvăneni pentru apărarea Ortodoxiei în secolul al XVIII-lea, pentru care strînsese valorosul material inedit din Arhivele de la Moscova şi Carloviţ. În 1912 Academia Română i-a publicat studiul: *Contribuţii privitoare la relaţiile Bisericii româneşti cu Rusia în veacul XVII* (*Analele Academiei Române Mem. Secţ. Ist.* s. II, t. XXXIV, 1912, p. 1065—1247 şi 3 facs., extrasul Bucureşti, 1912, 183 p.). După doi ani a publicat un nou studiu: *Relaţiile bisericeşti ale românilor din Ardeal cu Rusia în veacul XVIII* (în *Anuarul XXX al Institutului pedagogic-teologic „Andreian"* din Sibiu, 1913/14, p. 3—56; extrasul, Sibiu, 1914, 55 p.). Erau primele cercetări de acest gen în istoriografia românească, cu o serie de aspecte necunoscute pînă atunci. De pildă, în prima lucrare înfăţişa chipuri de ierarhi, preoţi şi călugări români care au călătorit în Rusia după ajutoare (Ilie Iorest, Sava Brancovici ş.a.), legăturile lui Dosoftei al Moldovei cu unii ierarhi ruşi, legături politice româno-ruse. Iar în lucrarea publicată la Sibiu erau prezentaţi mai mulţi preoţi şi călugări ardeleni care au făcut drumuri lungi şi obositoare pînă în Rusia, pentru a solicita sprijinul ţarinei Elisabeta Petrovna, în vederea apărării credinţei ortodoxe în faţa încercărilor autorităţilor habsburgice de a-i trece la uniaţie. Ambele lucrări se bazau pe un valoros material inedit, cules din Arhiva Ministerului de Externe din Moscova, întregit cu alte informaţii inedite culese din Arhivele de la Carloviţ şi Viena, încît sînt reconstituite astfel misiunile bisericeşti sau culturale trimise în Rusia de domnii români. În lucrarea din 1912 erau publicate şi 56 de documente, în original şi în traducere.

În 1913 un grup de istorici şi jurişti sibieni: Arhim. Dr. Ilarion Puşcariu, Ioan de Preda, Dr. Lucian Borcia, Dr. Ioan Lupaş, Dr. Ioan Matei şi Dr. Silviu Dragomir au publicat lucrarea *Contribuţiuni istorice privitoare la trecutul românilor de pe pămîntul crăiesc* (Sibiu, 1913, CIV+350 p.). Silviu Dragomir a publicat aici — în partea introductivă — un documentat „studiu critic", de aproape 100 de pagini, asupra cărţii arhivarului „Universităţii săseşti" din Sibiu, Georg Müller:[25] *Die ursprüngliche Rechtslage der Rumänen im Siebenbürger Sachsenlande* (apărut la Sibiu în 1912), în care contesta drepturile românilor de pe aşa-numitul „pămînt săsesc" din Ardeal (recte teritoriile în care au fost colonizaţi saşii). Cu o documentaţie bogată, cu argumente temeinice, tînărul istoric combătea toate aserţiunile istoricului sas, demonstrînd vechimea şi continuitatea elementului românesc în teritoriile intracarpatice, în speţă pe „pămîntul săsesc". Apelează la statistici din diferite perioade pentru a dovedi superioritatea numerică a românilor. În orice caz, acest studiu l-a impus pe Silviu Dragomir încă de atunci ca pe un reprezentant de seamă al istoriografiei româneşti transilvane.

---

25 Unire administrativă a celor patru provincii săseşti din Ardeal.

După cîţiva ani a publicat studiul *Alegerea şi numirea episcopului unit Ioan Patachi* (R.T., an. IX, 1915, p. 261—276). În 1917 pe cînd activa la Arad, a publicat lucrarea *Studiu din istoria mai veche a românilor de pe teritoriul diecezei arădene* (Sibiu, 1917, 24 p. extras din rev. *Transilvania*).

Ultima mare lucrare întocmită în perioada „sibiană" a activităţii lui Silviu Dragomir a fost *Istoria dezrobirii religioase a românilor din Ardeal în secolul XVIII*, vol. I, cu 150 documente anexate, Sibiu, 1920, VIII+260+224 p. şi vol. II, cu 75 documente anexate, Sibiu, 1930, VIII+440 p. Era închinată „memoriei scumpe a tatălui meu Simion, care m-a învăţat să-mi iubesc Biserica şi neamul mai presus de toate". Primul volum a fost dat la tipar încă din toamna anului 1914, dar fiind în plin război mondial şi pentru că lucrarea condamna tocmai politica bisericească a Curţii vieneze faţă de români, a considerat că este mai potrivit să întrerupă tipărirea pînă după încheierea războiului. Aşa se face că primul volum a văzut lumina tiparului abia în 1920 — în tipografia Arhidiecezană din Sibiu —, iar cel de al doilea — datorită multiplelor ocupaţii ale autorului de după Unire —, abia în 1930, în aceeaşi tipografie. Cele două volume masive constituiau o lucrare fundamentală privind luptele purtate de preoţii şi credincioşii români din Transilvania pentru apărarea Ortodoxiei în deceniile cinci-şase, culminînd cu răscoala lui Sofronie de la Cioara. Ambele lucrări se bazau pe acte inedite copiate mai ales din Arhiva Mitropoliei din Carloviţ, întregite cu acte culese de consilierul Rosenfeld, prin 1850, din arhivele de stat din Viena (depuse în Biblioteca Muzeului Brukenthal din Sibiu), precum şi cu acte din Arhivele din Budapesta şi Sibiu. Deşi autorul a fost nevoit să prezinte disensiunile şi chiar luptele religioase purtate între fiii aceluiaşi neam, dar despărţiţi în două Biserici, totuşi, el expunea faptele cu deplină obiectivitate, fără stilul polemic propriu lui Augustin Bunea şi altor istorici uniţi. Lucrarea s-a bucurat de unanimă aprobare din partea istoricilor din perioada interbelică;[26] Ioan Lupaş a ţinut chiar o comunicare la Academia Română asupra ei. În 1922 a obţinut premiul „Năsturel" din partea Academiei Române.[27] Trebuie reţinut şi faptul că, în faţa evidenţelor, istoricii uniţi n-au putut lua atitudine faţă de cele prezentate de Silviu Dragomir. Problema o va relua mai tîrziu, în 1944 (prin studiul: *La politique religieuse des Habsbourg et les interventions russes au XVIII-e siècle*, în Balcania, 7, 1944, nr. 1, p. 153—172), apoi în alte două studii, în 1959 şi 1962.

O listă impresionantă de articole cu caracter istoric, risipite în *Neamul Românesc Literar* al lui Nicolae Iorga, *Luceafărul*, *Transilvania* şi *Telegraful Român* din Sibiu, *Biserica şi Şcoala*, *Tribuna* şi *Românul* de la Arad, *Foaia Diecezană* de la Caransebeş, întregesc activitatea publicistică a lui Silviu Dragomir din perioada anilor de studenţie la Cernăuţi şi Viena sau de profesorat la Institutul teologic-pedagogic din Sibiu.[28]

Aceste lucrări — scrise într-un timp relativ scurt au dus la alegerea lui ca membru corespondent al Academiei Române, la 26 mai/8 iunie 1916, pe cînd avea numai 28 de ani, în locul rămas vacant după alegerea lui Ioan Lupaş ca membru activ al înaltului for cultural. Propunerea pentru alegere a făcut-o reputatul slavist Ioan Bogdan (1864—1919), care a prezentat o expunere detaliată asupra activităţii lui, stăruind asupra celor două lucrări privitoare la relaţiile româno-ruse şi asupra introducerii la volumul *Contribuţii istorice privitoare la trecutul românilor de pe pămîntul crăiesc*. Propunerea a întrunit 19 voturi din 22. Este interesant de notat că în aceeaşi şedinţă au mai fost aleşi: George Enescu,

---

26 N. Iorga, în *Revista Istorică*, XVII, 1931, p. 225—228 şi Ioan Lupaş în *Biserica Ortodoxă Română*, XL, 1922, p. 641—658 (vol. I) şi în *Anuarul Institutului de Istorie Naţională din Cluj*, vol. I, Cluj, 1922, p. 343—362 şi vol. V, 1928—1930, p. 604—626 (şi în *Studii, conferinţe şi comunicări istorice I*, Bucureşti, 1927, p. 231—267).

27 Cf. *Academia Română, Anale*, t. XLII, 1921—1922, Bucureşti, 1923, p. 127 şi 139.

28 În *Românul* de la Arad, condus de Vasile Goldiş, a publicat — în colaborare cu Ioan Broşu — o serie de „cronici" sau „corespondenţe", semnate de pseudonimele Ioan Popa, Salust şi altele. Cf. Ioan Clopoţel, *op. cit.*, p. 196.

membru onorar, Pericle Papahagi — pentru cercetările istorice şi folclorice privitoare la macedoromâni şi melglenoromâni, — ca membru corespondent şi Mihail Sadoveanu, tot ca membru corespondent, dar în secţia literară. La 17/30 mai 1916 fusese ales ca membru activ, în secţia istorică, protopopul Dr. Ioan Lupaş din Sălişte, la propunerea lui Nicolae Iorga, întrunind unanimitatea voturilor. Iar la 24 mai/6 iunie 1916 era ales ca membru onorar un alt istoric sibian, venerabilul arhimandrit şi vicar arhiepiscopesc Dr. Ilarion Puşcariu (1842—1922).[29] În şedinţa Academiei din 10 iunie 1916, prezidată de vicepreşedintele Ioan Bogdan, a fost citită scrisoarea de mulţumire adresată de noul membru corespondent Silviu Dragomir.[30]

În anul 1918, profesorul Silviu Dragomir a desfăşurat o acţiune energică în vederea înfăptuirii aspiraţiei de veacuri a românilor de pretutindeni: realizarea statului naţional român unitar. Împreună cu colegul său Dr. Nicolae Bălan şi cu fostul său coleg şi prieten de la Cernăuţi Dr. Ioan Broşu, acum profesor de Religie în Sibiu (originar din Braşov-Dîrste, după 1919 intrat în diplomaţie, † 1943), au întemeiat şi condus la Sibiu *Gazeta Poporului*, care milita pentru realizarea unităţii naţionale. Apariţia foii în plin război, a alarmat pe mitropolitul Vasile Mangra, care a cerut imediat direcţiunii Seminarului să ancheteze pe cei doi profesori seminariali în legătură cu redactarea Gazetei (I. Broşu a fost anchetat de asesorul Lazăr — mai tîrziu Lucian — Triteanu). La 12/28 ianuarie 1918, au dat răspunsuri foarte demne, declarînd că nu vor renunţa la colaborări. Sînt semnificative cuvintele lui Silviu Dragomir: „E lucru îndeobşte cunoscut că profesorii de la Seminarul Andreian au avut deplină libertate de a-şi exprima ideile şi gîndurile lor în oricare organ de publicitate de la noi. Sufletul unui scriitor sau al unui om de ştiinţă e un suflet al libertăţii. De aceea, dacă îi ataci libertatea, îl despoi de un element care alcătuieşte fiinţa sa".[31]

Cu toate că în şedinţa consistorială din 16 ianuarie 1918 s-a interzis celor trei teologi să mai scrie în acest ziar, ei şi-au continuat colaborarea (mai cu seamă S. Dragomir şi I. Broşu), publicînd zeci de articole sau ştiri cu caracter politic, care aveau menirea să ţină trează încrederea în biruinţa finală şi să pregătească drumul spre actul epocal de la 1 Decembrie 1918. Este adevărat că era menţionat numele unui alt redactor, iar cei trei apar pe frontispiciul ei ca „întemeietori" abia spre sfîrşitul anului 1918. De pildă, în numărul 43, din 27 octombrie 1918, s-a publicat, pentru prima oară, o parte din „Hotărîrea Comitetului executiv al Partidului Naţional Român" — care a fost prezentată de Alexandru Vaida Voievod în Parlamentul din Budapesta, prin care se contesta Guvernului ungar orice drept de amestec în problemele românilor transilvăneni. La 3 noiembrie a apărut o ediţie specială a ziarului (nr. 44 b), în care s-a publicat şi Chemarea adresată românilor de Comitetul din Sibiu al Partidului Naţional Român (format din Andrei Bîrseanu, Ilie Beu, Lucian Borcea, Nicolae Bălan, Ioan Broşu, Silviu Dragomir, Nicolae Ivan, Ioan Lapedatu, Octavian Russu şi Ioan Stroia).

La 8 decembrie 1918 (nr. 49), în paginile Gazetei s-a publicat un amplu reportaj asupra memorabilei Adunări naţionale româneşti de la Alba Iulia.

În preajma Adunării se lansase părerea ca să se accepte unirea cu anumite „condiţii" sau ca Transilvania să se bucure de o „autonomie provincială". În această situaţie, Ioan Broşu şi Silviu Dragomir au mobilizat masele largi româneşti în Sibiu şi împrejurimi, pentru a cere unirea fără condiţii. Rezultatul acţiunii lor s-a concretizat într-un memoriu în acest sens, cu 30.000 de semnături, dus de cei doi la Alba Iulia.

---

29 *Analele Academiei Române*, Seria II, t. XXXVIII, 1915—1916. Partea administrativă şi Dezbaterile, Bucureşti, 1916, p. 171—174, 190—192 şi 194—200. La 20 mai/2 iunie 1916 fusese ales ca membru activ, în secţia literară, un alt ardelean, George Coşbuc, *Ibidem* p. 175.

30 *Ibidem*, t. XXXIX, 1916—1919, Bucureşti, 1921, p. 8—9.

31 AAS, Dosar III, 4/1918. Despre anchetarea lui Nicolae Bălan a se vedea vol. *Omagiu Î. P. S. Sale Dr. Nicolae Bălan, mitropolitul Ardealului, la douăzeci de ani de arhipăstorire*, Sibiu, 1940, p. 77—78.

Ca delegat oficial la Marea Adunare națională românească, reprezentînd presa românească din Transilvania, Silviu Dragomir a luat cuvîntul la conferința preliminară de la Alba Iulia din 30 noiembrie, arătînd că singura cale pe care trebuia să o urmeze românii transilvăneni era „unirea necondiționată cu cei de dincolo de Carpați".[32]

În ziua de 1 decembrie 1918 Silviu Dragomir a fost ales, prin aclamații, secretar al Adunării. S-a numărat printre cei care au luat cuvîntul pe „Cîmpul lui Horea", în fața celor 100.000 de români prezenți, alături de patrioții Aurel Vlad, Petru Groza, episcopul Miron Cristea și alții. În aceeași zi a fost ales în „Marele Sfat al Națiunii Române", format din 212 membrii. A doua zi s-a stabilit „conducerea" acestuia: președinte — Gheorghe Pop de Băsești, vicepreședinți — episcopii Miron Cristea și Iuliu Hossu, Andrei Bîrseanu și Teodor Mihali, șase „notari" (secretari), între care Silviu Dragomir, Caius Brediceanu și alții.[33] În același timp Silviu Dragomir a fost ales șef al „Biroului Presei" din cadrul Consiliului Dirigent, post pe care-l va deține pînă spre sfîrșitul anului 1919. Și-a continuat și colaborarea la *Gazeta Poporului*, alături de prietenul său Ioan Broșu, prin zeci de articole, note, informații, care au contribuit la consolidarea actului memorabil de la 1 Decembrie 1918.[34]

Din 8/21 ianuarie 1919, Consistoriul Arhiepiscopiei Sibiului i-a acordat concediu pentru restul anului școlar (Ord. Cons. Arh. nr. 273 Bis. din 15 ianuarie st.v. 1919), fiind ocupat cu noul post de șef al Biroului Presei din Consiliul Dirigent. A mai predat doar Istoria bisericească universală (3 ore săptămînal), din 26 februarie 1919 pînă la sfîrșitul anului școlar.

Activitatea lui Silviu Dragomir la Sibiu a încetat la 1 septembrie 1919, odată cu numirea sa ca profesor agregat la catedra de Istorie a sud-estului european de la Facultatea de Litere și Filozofie a noii Universități românești a „Daciei Superioare" din Cluj. Era cel mai indicat pentru o asemenea catedră, fiind un cunoscător perfect nu numai al limbilor clasice, greaca și latina, ci și al limbilor sîrbă, rusă, germană și maghiară.

La 12 septembrie 1919, înainta Consistoriului sibian o emoționantă scrisoare, prin care mulțumea pentru sprijinul de care s-a bucurat în timpul studiilor și apoi ca profesor, făgăduind ca și pe viitor „să promovez nu numai interesele generale ale Bisericii noastre în a cărei serviciu am stat, dar și studiul istoriei bisericești, la care am lucrat cu atîta devotament în calitatea mea de profesor seminarial".[35]

La noua Facultate de Litere și Filozofie a fost titularizat în 1923; în 1925/26 a fost decan, iar în 1926/27 prodecan. A fost întemeietorul și directorul Seminarului de studii sud-est europene de pe lîngă Facultatea la care funcționa.[36]

Alături de colegii săi Ioan Lupaș, Alexandru Lapedatu, Constantin Marinescu, Nicolae Bănescu, Coriolan Petranu, Constantin Daicoviciu, a contribuit la formarea unei noi generații de istorici de prestigiu, din așa-numita „școala istorică clujeană": Ioan Moga, David Prodan, Mihail Macrea, Mihail Dan, Aurel Decei, Kurt Horedt, Francisc Pall, Ștefan Pascu, Marina Lupaș Vlasiu, la care se adaugă numeroși profesori din învățămîntul secundar.

Ca profesor la Universitatea din Cluj, și-a continuat cu aceeași stăruință activitatea științifică, publicînd an de an felurite monografii și alte lucrări de specialitate, precum și un număr impresionant de articole, recenzii, note, în diferite periodice ale timpului. A abordat acum o serie de teme noi, altfel decît cele din „perioada sibiană": studii consacrate revoluției din 1848 — inclusiv monogra-

32 Cf. Silviu Dragomir, *Un sfert de veac de la unirea Transilvaniei*, Sibiu, 1943, p. 25; *Tribuna*, Cluj, nr. 46 din 3 octombrie 1968; I. Clopoțel, *op. cit.*, p. 195 și 201—202; Ștefan Pascu, *Făurirea statutului național unitar român*, vol. II, București, 1983, p. 190.

33 *Gazeta Poporului*, I, nr. 49 din 8 decembrie 1918; Șt. Pascu, *op. cit.*, II, p. 225.

34 *Gazeta Poporului*, II, nr. 14 din 6 aprilie 1919.

35 AAS, Dosar IV, 761/1919.

36 Cf. *Anuarul Universității din Cluj-Sibiu*, 1941—1942, Sibiu, 1943, p. 479.

fiile unor conducători ai acesteia —, studii privitoare la romanitatea sud-dunăreană şi slavistica în spaţiul românesc, studii de istorie modernă şi contemporană a Transilvaniei, în vederea apărării integrităţii teritoriale a ţării.

La propunerea secţiei istorice a Academiei Române, în şedinţa generală din 25 mai 1928, profesorul Silviu Dragomir a fost ales membru activ al Academiei Române, în locul rămas vacant prin moartea neaşteptată a lui Vasile Pârvan (1882—1927). Colegul său Ioan Lupaş a prezentat un elogios raport asupra activităţii ştiinţifice desfăşurate pînă atunci.[37]

În şedinţa generală din 28 mai 1928 noul academician era salutat de preşedintele Emil Racoviţă; a răspuns printr-un foarte scurt cuvînt exprimîndu-şi recunoştinţa pentru alegere.[38]

În şedinţa solemnă a Academiei Române din 29 mai 1929, — în prezenţa patriarhului-regent Miron Cristea şi a membrilor înaltului for cultural, în frunte cu preşedintele de atunci Emil Racoviţă — Silviu Dragomir şi-a rostit discursul de recepţie: *Un precursor al unităţii naţionale: profesorul ardelean Constantin Romanul Vivu.* Potrivit uzanţelor academice, discursul a fost precedat de un binemeritat elogiu adus înaintaşului său Vasile Pârvan. Discursul propriu-zis prezenta viaţa şi mai ales activitatea revoluţionară a lui Constantin Romanul Vivu, fost teolog la Blaj, apoi profesor în Bucureşti, unul din fruntaşii revoluţiei din 1848, „prefect" al legiunei a XII-a de la Reghin, ucis de secui în martie 1849. Răspunsul la discursul său de recepţie a fost rostit de Ioan Lupaş, cu o substanţială şi elogioasă prezentare a activităţii ştiinţifice a noului academician.[39]

Ca profesor de Istorie a sud-estului european, Silviu Dragomir a consacrat mai multe studii romanităţii sud-dunărene, precum şi slavisticii, în spiritul concepţiei profesorului Ioan Bogdan. Şirul lor începe cu un mic studiu intitulat *Cîteva nume de organizaţie de stat slavo-române* (în *Dacoromania*, Cluj, I, 1920—1921, p. 147—161). Acum a valorificat o altă parte din materialul cules la Carloviţ şi Belgrad, publicînd studiul *Fragmente din cronica sîrbească a lui George Brancovici* (în *Anuarul Institutului de Istorie Naţională din Cluj* II, 1923, Bucureşti, 1924 şi extras 70 p.), cu traducerea părţilor care privesc istoria noastră naţională şi bisericească.

Tot acum a publicat cîteva studii temeinice privind romanitatea balcanică: *Vlahii din Serbia în secolele XII—XV* (în *Anuarul Institutului de Istorie Naţională din Cluj*, Cluj, 1922, p. 279—299); *Vlahii şi morlacii. Studii din istoria românismului balcanic* (Cluj, 1924, 135 p.); *Originea coloniilor române din Istria* (în *An. Acad. Rom., Mem. Secţ. Ist.*, s. II, Bucureşti, 1924, 20 p.). Cercetările asupra acestei probleme le va relua spre sfîrşitul vieţii, cînd va publica monografia *Vlahii din nordul Peninsulei Balcanice în Evul Mediu* (Bucureşti, Editura Academiei 1959, 225 p.+2 h.), o „încercare de a strînge într-un mănunchi şi de a interpreta unitar şi critic toate ştirile din evul mediu privitoare la vlahii din jumătatea nordică a Peninsulei Balcanice, care se dovedesc a fi urmaşii vechii populaţii traco-ilirice, romanizată pînă la începutul secolului al VII-lea", după cum mărturisea el însuşi în prefaţă (p. 5). Erau corectate şi o serie de încheieri la care ajunsese în studiile anterioare.

Considerînd necesară o cercetare mai adîncă a mişcării de eliberare naţională şi socială a românilor transilvăneni în anii 1848—1849, Silviu Dragomir a publicat mai multe studii şi monografii închinate unor conducători ai mişcării. De pildă: *Din corespondenţa dascălilor ardeleni în anul 1848* (în vol. *Omagiu lui Ion Bianu din partea colegilor şi foştilor săi elevi*, Bucureşti, 1927, p. 155—170), apoi *Avram Iancu* (Bucureşti, 1924, 135 p.), prima monografie închinată marelui erou, scrisă cu ocazia centenarului naşterii sale; *Ioan Buteanu, prefectul Zarandului în anii 1848—1849* (Bucureşti, 1928, 158 p.); *Un precursor al unităţii naţionale: profesorul ardelean Constantin Romanul· Vivu* (Discurs de recepţie la Academie, Bucureşti, 1929, 40 p.); *Nicolae Bălcescu în Ardeal* (în *Anuarul Institutului de Istorie Naţională din Cluj*, 5, 1928—1930, p. 1—34 şi extras).

---

37 Academia Română, *Anale*, tomul XLVIII, şedinţele din 1927—1928, Bucureşti, 1928, p. 132 şi 139—140.

38 *Ibidem*, p. 152.

39 *Academia Română. Discursuri de recepţie*, LXII, Bucureşti, 1929, 40 p.

În 1938 a publicat un documentat studiu de sinteză privind începuturile afirmării noastre naționale din secolul al XVIII-lea, respectiv evenimentele premergătoare revoluției din 1848: *Les Roumains de Transylvanie à la veille du mouvement de résurrection nationale* (în vol. *La Transylvanie*, publicat de Institutul de Istorie Națională din Cluj, București, 1938, p. 337—378, și extras).

O urmare firească a evenimentelor din anii 1848—1849 a fost și lupta lui Andrei Șaguna pentru emanciparea bisericească a românilor ortodocși din Transilvania, prin ieșirea lor de sub jurisdicția Bisericii Ortodoxe sîrbești. Acestei probleme i-a consacrat un studiu publicat în limba franceză sub titlul: *André Șaguna et Joseph Rajačić* (în *Balcania*, 6, 1943, p. 242—282 și extras).

După Dictatul de la Viena a considerat necesară reactualizarea studiilor privitoare la revoluția din Transilvania. Ca atare, a publicat, la Sibiu și Cluj, o masivă colecție de *Studii și documente privitoare la revoluția românilor din Transilvania în anii 1848—1849* (vol. I, Sibiu, 1944, LIV+354 p.; vol. II Sibiu 1944, XXXVII+604 p., în colaborare; vol. III, Cluj, 1946, 320 p.; vol. V partea I, Cluj, 1947, IV+412 p.). Volumele IV și V, partea 2 din planul proiectat al colecției n-au mai părut. Era prima mare sinteză în istoriografia românească asupra celei mai de seamă mișcări a națiunii române din secolul al XIX-lea. Primul volum cuprinde documente culese din Arhivele Ministerului de Război, de Justiție și de Interne din Viena; volumul II, documente din colecțiile Academiei Române, ale Astrei și ale Muzeului Ardelean, iar volumul III, documente din Arhivele Statului din Budapesta. Volumul V, partea 1, tratează prima parte din istoria revoluției românilor transilvăneni, în anii 1848—1849; partea a doua din volumul V n-a mai apărut, ea urmînd să prezinte revoluția transilvană în cursul anului 1849.

Vastitatea materialului documentar publicat în această colecție a oferit posibilitatea de a cunoaște mai bine lupta dusă de românii transilvăneni împotriva asupririi naționale și sociale. Colecția sa a stat la baza unor cercetări noi asupra revoluției din 1848—1849.[40]

O ultimă lucrare consacrată anilor 1848—1849 a fost monografia *Avram Iancu*, apărută postum (București, 1965, 304 p., cu o prefață a prof. Vasile Maciu și ediția doua, București, 1968, 368 p.). Era mult mai cuprinzătoare decît lucrarea de popularizare din 1924, fiind concepută pe baza unui plan mult mai larg și cu mijloace de informare mult mai bogate, cu o analiză critică a izvoarelor. Deși figura centrală a lucrării era marele revoluționar ridicat din rîndul moților, totuși, ea prezintă, de fapt, întreaga revoluție românească din Transilvania, cu toate implicațiile ei interne și externe.

Prin toate aceste lucrări, Silviu Dragomir rămîne istoricul prin excelență al revoluției românilor transilvăneni din anii 1848—1849.

A cercetat și alte aspecte privind lupta de emancipare politico-socială a românilor transilvăneni, mai ales în preajma evenimentului epocal de la 1 Decembrie 1918, în special studii privitoare la activitatea marilor patrioți Vasile Goldiș și Ioan Mihu. Sînt de remarcat: *Vasile Goldiș. Luptătorul și realizatorul politic* (Sibiu, 1936, 16 p.), care subliniа aportul lui la realizarea unirii din 1918, *Corespondența fruntașului ardelean Dr. Ioan Mihu cu Vasile Goldiș* (în volumul omagial *Fraților Alexandru și Ion I. Lapedatu la împlinirea vîrstei de 60 de ani*, București, 1936, p. 315—327), precum și volumul: *Dr. Ioan Mihu. Spicuiri din gîndurile mele politice, culturale, economice*. Cu un studiu introductiv (Sibiu, Tipografia Arhidiecezană, 1938, XLVIII+500 p.).

A consacrat un spațiu larg și legăturilor istorice dintre țările române în evul mediu, aducînd contribuții de seamă cu privire la istoria unității poporului român. De pildă: *Documente nouă privitoare la relațiile Țării Românești cu Sibiul în secolele XV și XVI* (în *Anuarul Institutului de Istorie Națională din Cluj*, IV, 1926—1927, București, 1929, p. 3—79 și extras) cu 70 de scrisori în limba slavă (dintre care 50 domnești) adresate sibienilor, în original și traducere; *Încă ceva despre scrisoarea apocrifă a lui Mihai Viteazul* (în *Închinare lui Nicolae Iorga*, Cluj, 1931, p. 143—152); *Mormîntul lui Mihai Viteazul și vechea catedrală din Alba*

---

40 De pildă, vol. II, a fost recenzat de Ștefan Pascu în *Anuarul Institutului de Istorie Națională din Cluj*, an. X, 1945, p. 427—430.

Iulia (în *An. Acad. Rom. Mem., Secț. Ist.*, s. III, t. XXI, nr. 17, București, 1939, 16 p.), în care dovedește că trupul marelui erou a fost îngropat în catedrala ctitorită de el în Alba Iulia.

S-a ocupat, parțial, chiar și cu trecutul unor biserici românești din părțile Hunedoarei, mărturii ale continuității noastre, inclusiv probleme legate de arhitectura și pictura lor. Este vorba de studiile: *Vechile biserici din Zarand și ctitorii lor în secolele XIV și XV* (în *Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice, secția pentru Transilvania*, Cluj, 1929, p. 223—264 și extras, 40 p.), o comunicare la Academia Română, în care se ocupa pentru prima oară de pictura bisericilor din Crișcior și Ribița; *Ctitorii bisericii din Bîrsău, în județul Hunedoara* (în același *Anuar*, 1930—1931, Cluj, 1932, p. 139—148). Erau primele studii consacrate acestor monumente, cercetările lui fiind continuate apoi de Virgil Vătășianu, I. D. Ștefănescu, Vasile Drăguț și alții.

Agravarea revizionismului horthyst l-a determinat pe Silviu Dragomir să inițieze apariția publicației anuale *Revue de Transylvanie*, la Cluj în 1934, iar după 1940 la Sibiu, pînă în 1943. În paginile acestei reviste, menite să informeze cu obiectivitate cercurile politice și culturale din afara țării, Silviu Dragomir — alături de alți istorici și juriști clujeni — a publicat o serie de studii privind mai ales politica de maghiarizare dusă de Guvernele din Budapesta pînă în 1918. Reținem cîteva titluri: *Les deux attitudes du comte Bethlen* (R.T., I, 1934—1935, p. 5—31); *Le comte Etienne Tisza et les Roumains de Transylvanie. Les pourparlers de 1910* (R.T., II, 1935—1936, p. 439—474); *La Hongrie et le problème de la Transylvanie* (R.T., I, 1934—1935, p. 334—354); *Vingt-cinq ans après la réunion de la Transylvanie à la Roumanie* (R.T., VII—IX, 1941—1943, p. 5—36 și versiunea românească în „Biblioteca Astra", nr. 29, Sibiu, 1943, 30 p.).

În anii ocupației horthyste a unei părți a Transilvaniei, Silviu Dragomir a inițiat și condus — la Sibiu — un „Centru de studii și cercetări privitoare la Transilvania". A publicat și o colecție de lucrări sub titlul „Bibliotheca rerum Transsilvaniae", în cadrul căreia au apărut diferite lucrări cu caracter istoric-statistic, care urmăreau să demonstreze drepturile românești asupra teritoriilor intracarpatice, să facă lumină în problemele controversate. Silviu Dragomir a publicat două lucrări: *La Transylvanie avant et après l'arbitrage de Vienne*, (Sibiu, 1943, 52 p., cu numeroase hărți și statistici) și *Le Banat roumain Esquisse historique* (Sibiu, 1944, 42 p.). Prima broșură a apărut și în românește în „Biblioteca Viață și Cultură" — seria „Problema Transilvaniei". În legătură cu Banatul, menționăm că cercetase problema și mai demult, în studiul *Vechimea elementului românesc și colonizările străine în Banat* (în *Anuarul Institutului de Istorie Națională din Cluj*, II, 1924—1925, Cluj, 1926, p. 275—291 și extras).

Alte lucrări ale lui Silviu Dragomir erau consacrate politicii statului român creat în 1918 față de naționalitățile conlocuitoare și cultele religioase de la noi din perioada interbelică, urmărindu-se mai ales informarea opiniei publice din străinătate. Cităm lucrările: *The etnical minorities in Transilvania* (Geneva, 1927, 131 p.); *La Transylvanie et les minorités ethniques* (București, 1934, 281 p.); *La Transilvania e le sue minoranze etniche* (în revista *L'Europa Orientale*, Roma, XV, 1935, p. 462—482 și XVI, 1936, p. 307—330); *La politique minoritaire de la Roumanie entre 1918—1940* (R.T., VII—IX, 1941—1943, p. 279—290). Fiind considerat cel mai bun cunoscător al acestor probleme, în anii 1938—1940 Silviu Dragomir a ocupat funcția de „ministru al minorităților".

Tot în perioada interbelică a fost colaborator prețios la o serie de periodice românești de prestigiu, în afară de cele istorice menționate pînă aci: *Societatea de Mîine* și *Patria* la Cluj, *Transilvania* la Sibiu (membru în „comitetul de direcție"), *Cele trei Crișuri* la Oradea, *Țara noastră* la Sibiu, *Universul, Adevărul* și *Dimineața* la București etc. Majoritatea articolelor tratează teme de istorie, altele privesc drepturile naționalităților din România după 1918, altele sînt în legătură cu intensificarea agitațiilor revizioniste ale regimului horthyst.

A rostit numeroase conferințe publice cu caracter istoric, la Cluj sau în alte orașe ale Transilvaniei, mai cu seamă în cadrul „Extensiunii Universitare", condusă de el însuși, sau în cadrul Astrei (era membru în Comitetul Central). În

perioada ocupației horthyste, conferințele sale — rostite mai ales la Sibiu — urmăreau să dovedească drepturile legitime românești asupra Transilvaniei întregi.[41]

Notăm aici și faptul că Silviu Dragomir, în calitatea sa de ministru „al minorităților", s-a numărat printre cei invitați la „Consiliul de coroană" de la București din 30 august 1940, care urma să se pronunțe în problema revendicărilor teritoriale horthyste. Silviu Dragomir, alături de alți patrioți români, între care și fostul său coleg Nicolae Bălan, mitropolitul Ardealului, s-a declarat împotriva „arbitrajului" de la Viena. Tot el are meritul că a notat discuțiile purtate, inclusiv cele două declarații ale mitropolitului Nicolae.[42]

Deși lucra acum în învățămîntul laic, Silviu Dragomir a continuat să activeze și în cadrul diferitelor organe de conducere ale Bisericii Ortodoxe Române. Astfel, după înființarea Episcopiei Vadului, Feleacului și Clujului, a fost ales membru în Adunarea eparhială. A fost de asemenea membru în Congresul Național Bisericesc al Mitropoliei Ardealului, iar după ridicarea Bisericii noastre la treapta de Patriarhie, în 1925, și intrarea în vigoare a noii Legi și a Statutului de organizare și funcționare a Bisericii Ortodoxe Române, a fost ales în Congresul Național Bisericesc al întregii Patriarhii din partea eparhiei Clujului. Și-a expus părerile — în scris și prin cuvînt — într-o serie de probleme care interesau Biserica noastră. De pildă, în ședința Congresului Național Bisericesc de la București din 19 noiembrie 1929, a rostit o documentată cuvîntare, care i-a apărut apoi în broșură sub titlul: *Nedreptățirea elementului ortodox în Ardeal* (București, 1930, 29 p.), cu o critică vehementă a unor situații nedrepte create de anumiți politicieni ai vremii.

În mai 1933 a făcut parte din delegația Bisericii noastre — împreună cu mitropolitul Dr. Nicolae Bălan și episcopul Dr. Grigorie Comșa de la Arad — care s-a deplasat la Belgrad și Carloviț, unde s-a încheiat o convenție cu Biserica Ortodoxă Sîrbă și statul iugoslav. S-a stabilit atunci, între altele, să se înființeze o episcopie românească la Vîrșeț, pentru românii ortodocși din Iugoslavia — care să se conducă după Statutul Organic șagunian — și o episcopie ortodoxă sîrbă la Timișoara pentru credincioșii sîrbi din România. Evenimentele politice care au urmat au împiedicat însă îndeplinirea acestor hotărîri comune.[43]

În anii celui de al doilea război mondial, Silviu Dragomir și-a continuat activitatea ca profesor la Universitatea din Cluj, dar aceasta era refugiată în Sibiul tinereții lui, ca urmare a Dictatului de la Viena din 30 august 1940. Și-a reluat activitatea la Cluj în 1945, funcționînd la aceeași catedră pînă la pensionarea sa, înainte de împlinirea vîrstei legale, la 1 octombrie 1947. Mai tîrziu a condus un colectiv de Istorie modernă la Institutul de Istorie și Arheologie din Cluj (1957—1962). În această perioadă, i-au apărut lucrarea menționată mai sus despre *Vlahii din nordul Peninsulei Balcanice din Evul mediu* (1959) și a întocmit noua monografie despre *Avram Iancu* apărută postum, în 1965 (ed. II 1968).

A colaborat cu materiale preliminare la volumul III din tratatul de *Istorie a României*, între care studiul — rămas în manuscris — *Regimul austriac în Transilvania.*[44] Spre sfîrșitul vieții s-a ocupat de istoria și instituțiile românești din Munții Apuseni. Trei studii i-au fost publicate postum de Sabin Belu: *Păstoritul la românii din Munții Apuseni în Evul Mediu* (în *Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei*, 1965—1967, p. 95—114); *Voievozi, cnezi și crainici la românii din Munții Apuseni și din regiunea Bihorului în Evul Mediu* (*Acta Musei Napocensis*, 1966, 3, p. 173—181) și *Contribuții la istoria așezărilor românești din Munții Apuseni* (în *Cumidava*, Brașov, 1968, 2, p. 53—77).

Tot în ultimii ani ai vieții a reluat și adîncit cercetările sale din tinerețe privitoare la frămîntările religioase din primii ani ai secolului al XVIII-lea. Ținînd seama de rezultatele cercetărilor întreprinse în perioada interbelică (Ioan Lupaș, Ștefan Meteș, Ștefan Lupșa și alții), studiind și baza social-economică a

41 A se vedea lucrarea: *Institutul de Istorie Națională din Cluj-Sibiu, 1920—1945. Activitatea științifică...*, Sibiu, 1945, p. 102.

42 Cf. Mitropolitul Nicolae (Bălan), *Mîntuiește Doamne poporul Tău*, Sibiu, 1945, p. 1—2.

43 Cf. *Revista Teologică*, Sibiu, an. XXIII, 1933, nr. 5—6, p. 245—247.

44 Cf. *Istoria României*, III, București, 1964, p. XVI.

trecerii unei părţi a românilor transilvăneni la uniaţie, Silviu Dragomir a dat două studii temeinice, sub acelaşi titlu: *Românii din Transilvania şi unirea cu Biserica Romei* (în culegerea *Studii şi materiale de istorie medie*, Bucureşti, III, 1959, p. 323—339) şi unul mult mai dezvoltat, apărut postum, în revista *Biserica Ortodoxă Română*, an LXXX, 1962, nr. 9—10, p. 863—927 şi extras, Bucureşti, 1962, 100 p.

În primul studiu face o analiză detaliată a aşa-numitului „manifest de unire" din 7 octombrie 1698. Învăţatul profesor ajunge la concluzia că nu s-a ţinut un sobor de unire la data menţionată şi că semnăturile au fost strînse ulterior de la cei 38 de protopopi şi ca atare declaraţiile de unire nu constituie o hotărîre a sinodului, că mai tîrziu s-au scris două postscriptumuri, „prin care se cere în chip expres menţinerea legii vechi". În cel de al doilea studiu prezintă pe scurt istoricul problemei „uniaţiei", apoi analizează actele pretinsului „sinod" din 1697, o născocire a iezuiţilor, face o cercetare şi mai detaliată a actului de unire din 1698, dovedeşte falsurile iezuiţilor în legătură cu un nou sinod de unire, care s-ar fi ţinut la 5 septembrie 1700, cu participarea a 54 de protopopi; în sfîrşit, prezintă rezultatele unor anchete ordonate de guvern, în cadrul cărora majoritatea zdrobitoare a credincioşilor s-a pronunţat pentru menţinerea „legii" lor. În partea finală a lucrării, reputatul istoric scria: „Ne socotim deplin îndreptăţiţi a afirma că unirea cu Biserica Romei s-a înfăptuit în anul 1701, nu din îndemn propriu, ci datorită momelilor întinse cu perfidie de către habsburgi. Poporul a refuzat-o aproape în unanimitate, iar clerul s-a declarat înclinat să o îmbrăţişeze doar dacă i se va lăsa neatinsă, „legea" veche. Stăpînirea austriacă nu a reuşit să smulgă mitropolitului român o mărturisire clară de credinţă, decît doar aplicînd forţa şi teroarea. Biserica română din Transilvania, pusă sub controlul aspru al unui „teolog" iezuit, îşi va pierde deci independenţa, iar clerul ei va deveni, cu încetul, un auxiliar preţios al politicii habsburgice" (p. 936).

Acesta a fost profesorul, istoricul şi patriotul Silviu Dragomir, sfîrşit din viaţă la Bucureşti, la 23 februarie 1962, în urma unei operaţii. Istoric cu aleasă formaţie intelectuală, cunoscător al mai multor limbi străine, îndeosebi slave, cu o pasiune deosebită pentru cercetarea trecutului românesc, Silviu Dragomir a făcut lumină mai ales în probleme puţin cunoscute şi chiar necunoscute din istoria naţională şi eclesiastică a românilor transilvăneni: legăturile bisericeşti româno-ruse în secolele XVII—XVIII, luptele românilor din Transilvania pentru apărarea Ortodoxiei în secolul al XVIII-lea, figurile unor luptători din anii 1848—1849, culminînd cu valoroasa colecţie de documente privitoare la revoluţia românilor din Transilvania în acei ani, la care se adaugă şi lucrări privind istoria „vlahilor" suddunăreni. Lucrările lui se remarcă prin acrivie ştiinţifică, bogată documentaţie de arhivă şi obiectivitate — în spiritul criticii istorice pozitiviste — dragoste de neam şi de Biserica strămoşească, încît ele îl aşează definitiv în panteonul marilor istorici români ai veacului nostru.

Sînt relevante cîteva cuvinte scrise de el însuşi în 1956: „Ajuns acum la capătul carierei mele, pot mărturisi cu oarecare amărăciune, că dacă aş fi avut şi eu altă dată un sfătuitor binevoitor, multe din cele scrise de mine în trecut, ar fi ieşit redactate mai cu grijă şi ar fi izbutit astfel să biruie mai uşor pretenţiile generaţiilor următoare".[45] Şi totuşi, le-au biruit...

Aportul său la făurirea statului naţional român unitar — în perioada cînd funcţiona ca profesor la Institutul teologic-pedagogic Sibiu — la apărarea integrităţii teritoriale a României — în perioada interbelică — la stabilirea şi aplicarea unui regim legal, democratic, pentru „minorităţile naţionale" şi cultele religioase din România interbelică, întregesc profilul de savant şi patriot al celui ce a fost Silviu Dragomir.

Pr. prof. *Mircea Păcurariu*

45 Dintr-o scrisoare adresată părintelui Dr. Gheorghe Liţiu — pe atunci vicar la Arad —, care ne-a pus-o cu amabilitate la dispoziţie.

Însemnări, note, comentarii

CONFERINȚELE PROF. A. M. RITTER (HEIDELBERG) LA INSTITUTUL TEOLOGIC UNIVERSITAR DIN SIBIU

Între 19—22 aprilie 1988 Institutul Teologic Universitar din Sibiu a avut ca oaspete pe *prof. dr. A.-M. Ritter* din Heidelberg aflat cu soția într-o vizită de cîteva zile în țara noastră. Distinsul oaspete este profesor titular la catedra de Istoria Bisericii Vechi și Patrologie a Facultății de teologie evanghelică a Universității din Heidelberg, cea mai veche universitate germană, și conducător al Seminarului de studii sud-est-europene de pe lîngă aceeași Universitate (în ambele calități succedînd cunoscutului savant de reputație internațională prof. F. Heyer), și reprezintă o personalitate științifică consacrată în cercurile de savanți prin numeroase studii de specialitate de mare erudiție și acuratețe științifică. Recent a fost numit și președintele Comisiei Patristice a Academiei de Științe a Republicii Federale Germania, for științific de mare prestigiu internațional, în care calitate participă și dirijează activitatea cunoscutei serii *„Patristische Texte und Studien"*, și în cadrul căreia, așa cum ne-a informat, a finalizat împreună cu un colectiv de cercetători mult așteptata „editio critica major" a Corpusului scrierilor Areopagitice, a cărui prim volum este planificat să apară deja în cursul anului viitor.

Cu ocazia vizitei sale în Patria noastră, prof. dr. A. M. Ritter a prezentat la 20 și 22 aprilie în Aula Institutului Teologic Universitar din Sibiu două conferințe pe teme de istorie bisericească veche și patrologie.

În cuvîntul său de deschidere părintele arhid. dr. Constantin Voicu, Rectorul Institutului Teologic Universitar a salutat cu căldură prezența în mijlocul profesorilor și studenților Institutului teologic sibian a distinsului oaspete pe care l-a prezentat ca pe un mai vechi cunoscător și prețuitor al Bisericii ortodoxe în general (ca unul ce a efectuat un an de studii la Facultatea de Teologie, din Atena) și a Bisericii Ortodoxe Române în special, ca și al valorilor spirituale și istorice ale Patriei noastre, valori pe care le face cunoscute lumii științifice și universitare germane și occidentale în cadrul Seminarului sud-est european pe care-l conduce cu multă competență. Totodată a prezentat studenților o scurtă notă asupra activității și publicațiilor științifice ale distinsului oaspete, între care menționăm aici numai monografiile, model de mare erudiție și acribie, constituite de cele două teze (de doctorat și respectiv, abilitare), ale domniei sale, dintre care prima s-a bucurat de o largă recunoaștere și validare în cercurile științifice internaționale cu ocazia aniversării în 1981 a 1600 de ani de la Sinodul II Ecumenic: *Das Konzil von Konstantinopel und sein Symbol*, Göttingen, 1965, 316 p. și *Charisma im Verständnis des Johannes Chrysostomos und Seiner Zeit. Ein Beitrag zur Erforschung der griechisch-orientalischen Ekklesiologie in der Frühzeit der Reichskirche*, Göttingen, 1972, 232 p.

În continuare, prof Ritter a prezentat textul primei sale conferințe intitulate: „*De la Polycarp al Smyrnei la Clement Alexandrinul. Considerații asupra creștinismului alexandrin în tensiunea dintre „catolicismul" timpuriu, iudeo-creștinism și gnosticism.*

În partea I a conferinței sale, autorul a făcut o prezentare succintă a vieții, doctrinei și organizării unei comunități creștine postapostolice din Asia Mică la începutul sec. II, așa cum ar rezulta ea din analiza epistolei Sf. Polycarp, episcopul Smyrnei, către comunitatea (biserica) din Filipi. În opinia autorului aceasta repre-

zintă o formă eticist-pietistă de creştinism specifică epocii postapostolice, formă autentic creştină totuşi, chiar dacă, în raport cu tradiţia creştină apostolică primară, poate lăsa impresia unei „căderi", iar profilul teologic al Sfîntului Polycarp, în contrast cu puternica sa personalitate istorică, apare destul de puţin reliefat şi original în raport cu Sf. Pavel sau Sf. Ignatie Teoforul.

Partea a II-a a conferinţei a fost consacrată temei propriu-zise a comunicării: determinarea mai îndeaproape a originii şi caracterului creştinismului din Alexandria, pînă la sfîrşitul sec. II, cînd avem primele date sigure şi mai ample, problemă considerată drept „cea mai mare enigmă a istoriei Bisericii primare". În opinia autorului, primul nucleu creştin în Alexandria s-a format şi organizat iniţial în cartierul evreiesc al oraşului ca o comunitate iudeo-creştină cu conducere presbiterială (condusă de un colegiu al bătrînilor) structură organizaţională preluată de la sinagogă şi tipică pentru comunităţi iudeo-creştine, inclusiv — iarăşi în opinia autorului — pentru comunitatea apostolică din Ierusalim. Un al doilea nucleu creştin l-a constituit comunitatea formată din creştinii de origine egipteană, păgînă, din mahalaua Rakotis de la periferia Alexandriei. Celor două comunităţi creştine le-ar corespunde Evanghelia după Evrei şi, respectiv, Evanghelia după Egipteni, atestate de alte surse ca utilizate în comunitatea din Alexandria. La mijlocul sec. II creştinismul alexandrin a fost grav afectat de criza provocată de gnosticismul elaborat şi sistematizat în cartierul „academic" al oraşului, Broucheion, de puternicele personalităţi ale ereziarhilor Vasilide, Valentin etc. Limpezirea creştinismului alexandrin de la sfîrşitul sec. II făcută prin Panten şi Clement (originari însă, amîndoi, din *afara* Egiptului) a fost efectul activităţii celebrei şcoli catehetice din acelaşi cartier „academic" (Broucheion) din Alexandria şi care şi-a impus în cele din urmă organizarea episcopală (de tipul „catolicismului timpuriu") specifică, în opinia autorului, numai zonei Antiohiei şi Asiei Mici, prin episcopii recrutaţi în tot timpul sec. III dintre profesorii ei.

În fine concluziile din partea a III-a au reliefat faptul cum gnoza creştină alexandrină elaborată de Clement şi Origen a reuşit să dea un răspuns grandios şi definitiv crizei gnostice, mai convingător decît Polycarp în Epistola sa către Filipeni, evitînd o recădere în pietismul eticist al Părinţilor Apostolici şi punînd astfel, bazele teologiei creştine.

În discuţiile care au urmat, din partea ortodoxă s-a elogiat ţinuta şi rigoarea ştiinţifică a conferinţei, aducîndu-se unele completări biblice şi istorice, exprimîndu-se, însă, totodată, serioase nedumeriri cu privire la teza existenţei vreme de cel puţin o sută de ani la Alexandria a unei comunităţi creştine cu organizare pur presbiterială, necondusă de un episcop în sensul ortodox actual al cuvîntului. La acestea, prof. Ritter a răspuns nuanţînd unele din afirmaţiile sale şi precizînd că, în concepţia sa, în cercetarea istorică este vorba doar de formularea de ipoteze de lucru istorice, singurele operante în condiţiile absenţei altor surse şi declarîndu-se gata să le modifice în cazul în care i se va oferi o interpretare mai plauzibilă.

A doua conferinţă a prof. A. M. Ritter, ţinută în data de 22 aprilie 1988, cu tema: *Unitatea Biserica în epoca preconstantiniană*, a fost şi ea structurată în trei părţi.

Partea I a trecut în revistă opiniile formulate pe tema naturii şi sensului unităţii Bisericii în primele trei secole de existenţă, de către trei istorici ai Bisericii apuseni: H. von Campenhausen (lut.) (1973), M. Elze (lut.) (1973) şi N. Brox (cat.) (1975).

În partea a II-a, autorul comunicării şi-a prezentat observaţiile critice pe marginea teoriilor formulate de cei trei autori prezentaţi în partea I, şi şi-a expus propria sa teză referitoare la natura şi modul de manifestare a unităţii Bisericii în epoca preconstantiniană (sec. I—III). În concepţia sa, marcată de spiritul poziţiei ecleziologice protestante „clasice", autorul consideră că în sec. I—III avem de a face cu o unitate reală şi remarcabilă, în comparaţie cu perioada următoare, a Bisericii. Factorii acestei unităţi erau credinţa, iubirea şi cultul, dar această unitate trebuie înţeleasă, în opinia sa, ca o „unitate liber-consimţită şi spirituală", ca o „coeziune a tuturor creştinilor în iubire, libertate şi bunăvoire" (Campenhausen)

în care, însă, nu exista nici un instrument instituțional văzut, al acestei unități (în speță structurile episcopal-sinodale). Unitatea dintre diferitele comunități creștine, cu *diferite* moduri de organizare (presbiterial sau episcopal) se manifesta, deci în opinia conferențiarului, spontan, ca unitate în diversitate pe baza unui minim doctrinar indispensabil *(regula fidei)* redus la un *„unum necessarium"* (persoana și opera lui Iisus Hristos) prin care se realiza delimitarea față de erezii, dar care nu excludea pluralismul în viața și organizarea diferitelor comunități. *Acest* mod de manifestare a unității Bisericii din sec. II—III este, prezentat în finalul secțiunii ca deosebit de actual în contextul ecumenic contemporan și propus chiar ca un model posibil de refacere în „concilliaritate" a unității scindate a Bisericilor.

Partea a III-a a fost consacrată cîtorva considerații asupra problemei evaluării și interpretării rezultatului cercetărilor istorice în contextul actual. În opinia conferențiarului, prețul plătit pentru păstrarea apostolicității și fondului doctrinar prin instituționalizarea *treptată* a Bisericii (în speță crearea structurilor eclesiale episcopal „monarhice") în lupta cu ereziile, a fost foarte mare, deși creștinismul era confruntat în epocă cu problema propriei lui supraviețuiri. El s-a făcut, în opinia sa, prin pierderea dimensiunii harismatice, diaconice și misionare a Bisericii. Spre deosebire de Campenhausen pentru care această evoluție era inevitabilă și fără o altă alternativă, autorul consideră totuși, că ea nu este unică și această formă de creștinism nu poate fi preferată în orice privință, singurul lucru la care nu se poate renunța și nu poate fi depășit din principiu fiind numai fidelitatea față de adevărul evanghelic (în speță aceeași „sola Scriptura" protestantă). În această perspectivă, rostul cercetării istorice ca și al exegezei în epoca actuală nu este ,în opinia sa, acela de a oferi argumente discuției doctrinare, ci de a provoca, liberă de sub tutela dogmaticii, și chema la meditație și reflexie prin rezultatele ei adesea șocante și în contrast cu formulele doctrinare tradiționale, chiar dacă ele nu par a fi întru totul în consens cu climatul ecumenic contemporan.

În luările de cuvînt și discuțiile ce au urmat, din partea ortodoxă s-a subliniat că imaginea ortodoxă despre unitatea Bisericii în primele trei secole este sensibil diferită de cea prezentată de conferențiar, și s-au formulat serioase rezerve și obiecții mai ales față de teza unui pretins pluralism ecleziologic în organizarea comunității creștine din epoca primară (presbiterială *sau* episcopală) (poziție în consens cu ecleziologia protestantă clasică a cărei poziții sînt proiectate și citite retroactiv în sursele istorice existente spre a se justifica apoi actualitatea ecleziologiei protestante și modul ecumenist protestant de refacere a unității Bisericii ca unitate în diversitate reconciliată etc.), în opinia ortodoxă neputînd fi vorba decît de o unică formă de organizare a comunităților creștine de-a lungul istoriei: cea episcopal-sinodală. De asemenea s-au ridicat obiecții împotriva terminologiei vehiculate în cercetarea istorică protestantă („catolicism timpuriu", „episcopat monarhic" etc.). Răspunzînd prof. Ritter a accentuat din nou caracterul în largă măsură ipotetic al reconstrucțiilor istorice privind această perioadă și modul pur convențional, care nu implică nici o judecată de valoare negativă, în care utilizează terminologia istorică consacrată în protestantism și pe care o întrebuințează numai în lipsa alteia mai bune. Totodată, însă a ținut să-și reafirme opinia sa privitoare la existența unui pluralism în formele de organizare ale comunităților creștine din primele secole. Fără a contesta existența în Asia Mică la începutul sec. II a unei organizări episcopale atestate de Corpusul Epistolelor Sf. Ignatie Teoforul, el crede totuși, că acesta nu era unicul mod de organizare, și consideră ca certă existența în sec. I—II la Ierusalim, Alexandria, Roma, Corint, a unor comunități creștine conduse de un colegiu de bătrîni (presbiterial) după modelul sinagogii iudaice.

În încheiere, a luat cuvîntul Părintele Rector C. Voicu, care mulțumind oaspetelui pentru conferințele ținute, a ținut să precizeze că ele au constituit un bun prilej pentru un util schimb de opinii în probleme istorice care se dovedesc însă de mare actualitate, în dezbaterile ecumenice actuale. Chiar constatîndu-se diferența incontestabilă a punctelor de vedere, discuțiile reprezintă o contribuție reală, prin precizarea obstacolelor existente pe calea anevoioasă și lungă a refacerii unității creștine, la cunoașterea mai bună a pozițiilor care se confruntă, dar

care astăzi sînt animate de dorința sinceră a unirii tuturor în Iisus Hristos cel înviat. În încheiere a dorit distinsului oaspete, în numele întregii asistențe, toate doririle de sănătate, spor la muncă și bucurie, și un călduros: „La mulți și fericiți ani". Studenții au răspuns cîntînd în cor: „La mulți ani" și „Hristos a înviat".

Asist. *Ioan I. Ică*

AUTORUL MELODIEI „DEȘTEAPTĂ-TE ROMÂNE"

Izvorît din străfundurile conștiinței naționale, suprapunîndu-se evenimentelor de cotitură istorică, care defineau revoluția pașoptistă, imnul „Deșteaptă-te Române" a cunoscut pe fiecare treaptă istorică a devenirii noastre semnificații adînci, alimentînd permanent flacăra simțirii patriotice.

După aprecierea muzicologului G. R. Poslușnicu, „această poezie arată un simțămînt patriotic adevărat, a venit în momentul unei mari agitări a spiritelor, a fost, din întîmplare, singura care a dat expresie acelei agitări în acel moment (1848) și astfel a devenit populară și a rămas cunoscută de toată lumea" (G. R. Poslușnicu: „*Istoria muzicii la români*", 1928, p. 407).

În ciuda popularității fără precedent, melodia care a însoțit versurile poetului Andrei Mureșianu nu cunoaște nici azi aprecieri unanime în privința autorului și aceasta pentru că din momentul lansării ei a devenit populară, identificîndu-se cu simțămintele fiecăruia și circulînd oral, în manieră folclorică. Interesul pentru stabilirea paternității aparține epocii postpașoptiste, fiind alimentat de informații verbale cu aspect memorialistic.

Întrucît nici manualele școlare și nici organele de informație (ziaristică, cinematografie, radio-tv.) nu consună în a stabili paternitatea melodiei, încercăm, prin cumularea informațiilor deținute, să elucidăm această controversă, fără a ne lua responsabilitatea ultimului cuvînt. Între numeroșii compozitori propuși ca autori ai acestei melodii vom stărui doar asupra poetului Andrei Mureșianu, a cîntărețului Benegescu, a lui Anton Pann și asupra discipolului său, cîntărețul bisericesc Gheorghe Ucenescu.

Poetul Andrei Mureșianu autor și al melodiei?

Atribuirea acestei melodii poetului însuși a fost generată de mărturiile soției sale, Susana Mureșianu, precum și de afirmațiile lui George Barițiu. „Mi-a povestit în mai multe rînduri — spunea Gheorghe Moroianu într-o conferință ținută la Cluj în anul 1927 — cum a scris Andrei Mureșianu celebrul său imn național „*Deșteaptă-te Române*". Spunea că prin a doua jumătate a lunii mai, 1848, erau adunați la Brașov mai mulți fruntași români din Principate, între care Bălcescu, unul sau amîndoi frații Brătieni (Dumitru și Ioan), Magheru, Cezar Bolliac, Alecsandri și alții, din care unii se înapoiaseră de la Adunarea Națională din Blaj, la care luaseră parte. În Brașov acești fruntași din țara veche se întîlneau adeseori cu fruntașii locali ai românilor, cum erau cei doi Mureșeni — Iacob și Andrei — cu Barițiu, cu prot. Popazu și cu Dr. Pavel Vasici etc... De la o asemenea întrunire, îmi spune răposata Susana Mureșianu, s-a întors o dată pe la finea lui mai, bărbatul ei, tîrziu, după miezul nopții, fiind foarte agitat. El nu s-a culcat, ci s-a așezat la masa de scris și a scris pînă tîrziu, după ce se făcuse ziuă, mai sculîndu-se din cînd în cînd de la masă și plimbîndu-se prin odaie, citind din ceea ce scrisese. Erau strofe din *Deșteaptă-te Române*" (cf. Joe Gherman, „*Geneza unui imn*", „Astra" nr. 6/1966). Informația se referă deocamdată la realizarea versurilor. Complementar ei, George Barițiu apreciază: „După munca zilei ieșeam amîndoi (cu poetul Andrei Mureșianu), aproape regulat pe la 5 ore la aer curat. Astădată Andrei venise la mine înainte de amiazi ca să ieșim la pădure, că are să-mi

citească ceva. Era *Deşteaptă-te Române*. Oare cenzura ce va zice? Vom încerca într-un noroc. Cenzorul cel mai sever va pleca de acasă, numai cîteva zile să mai aşteptăm. Pînă atunci doar *îi voi afla o arie*. Prea bine, la revedere"... „Acea poezie se publicase mai întîi în „Foaia pentru minte, inimă şi literatură" — 25 iunie (7 iulie) 1848, adică după adunarea de la Blaj... într-o lună de zile, după ce 800 de exemplare în cîte apărea *Foaia*, tinerimea scosese copii nenumărate" (George Bariţiu, *„Părţi alese din istoria Transilvaniei cu 200 de ani în urmă"*, vol. III, Sibiu, 1890, p. 245). Acelaşi Bariţiu, în continuare, apreciază că „aria inventată tot de autor (Andrei Mureşianu) corespunde foarte bine textului, ea respira durerile din trecut, dădea şi expresiune la suferinţele actuale".

La rîndul său, George Moroianu, în conferinţa de la Cluj, amintită, luînd ca mărturie spusele Susanei Mureşianu, concluziona: „după ce i-a dat forma poeziei pe care o cunoaştem azi, Andrei Mureşianu şi-a luat băieţii de români de la gimnaziul catolic din localitate, unde şi el era profesor (1840—1850), cu vărul său Iacob Mureşianu şi băieţii de la şcoala primară superioară a Gremiului neguţătorilor români şi s-a dus cu ei pe Tîmpa, cîntînd *Deşteaptă-te Române*, după o melodie veche tărăgănată, care i s-a potrivit. Cînd a coborît de pe Tîmpa băieţii îl cîntau de minune. E bine deci să se ştie că melodia *Deşteaptă-te Române* tot poetul Mureşianu i-a dat-o, cum povestesc mai sus şi acest imn mai întîi a fost cîntat şi numai pe urmă a fost publicat" (cf. Joe Gherman, *op. cit.)*.

Aceste informaţii îl îndreptăţesc pe Dr. Joe Gherman să susţină că autorul melodiei *Deşteaptă-te Române* este Andrei Mureşianu.

Anton Pann creatorul melodiei imnului „Deşteaptă-te Române"?

Aprecierea largă, conform căreia Anton Pann este autorul acestui înălţător imn, făcută şi oficial azi de manualele şcolare, îşi găseşte geneza în memoriile mitropolitului Iosif Naniescu, al Moldovei şi Sucevei. „Pe cînd eram diacon — aprecia Iosif Naniescu — tînăr la episcopia din Buzău, protectorul meu, fericitul episcop de Buzău, Chesarie, apreciind talentul meu la Cîntare, m-a trimis în Bucureşti, ca să ascult pre maeştrii cîntărilor bisericeşti din timpurile acele. Acesta a fost în septembrie 1829. Instalîndu-mă în metocul episcopiei Buzăului, a venit la mine răposatul Anton Pann, cu care am făcut cunoştinţă şi prietenie. În una din zilele lunei septembrie 1839, el mi-a scris cu mîna lui acest cîntec („Din sînul maicii mele", n.n.) în notaţiunea psaltichiei, pe cuvintele poetului Gr. Alexandrescu. Manuscrisul original îl păstrez şi azi" (G. R. Poluşnicu, *op. cit.*, p. 405). După un timp îndelungat, G. Moisescu a primit din partea lui Naniescu manuscrisul însoţit de însemnarea acestuia: „Poezia de faţă „Din sînul maicii mele", cu melodia pe notele bisericeşti este scrisă de însăşi mîna răposatului Anton Pann, care mi-a dat-o mie, cînd am făcut cunoştinţă cu el întîia dată, în anul 1839, la începutul lunei septembrie, în Bucureşti, unde mersesem pentru oarecare trebuinţă... 1894 iunie 22". Aceste mărturii îl îndreptăţesc pe muzicologul G. R. Posluşnicu să concluzioneze: „Prin manuscrisul muzical şi textul autograf al lui Anton Pann, mitropolitul Iosif Naniescu ne-a dovedit documentar că *melodia Deşteaptă-te Române e a lui Anton Pann*, înlăturîndu-se astfel acea credinţă falsă asupra originii cîntecului" (G. R. Posluşnicu, *op. cit.* p. 89), iar într-un alt pasaj (p. 406), fără ezitări statuează paternitate melodiei asupra lui Anton Pann: „Alături de comemorarea centenarului lui Avram Iancu, în sărbătorirea cetelor de viteji, care au întărit acţiunea marelui căpitan intră neapărat şi partea de contribuţie a poetului care prin marea sa simţire patriotică a redat, în versuri, întreaga suferinţă de veacuri a neamului, intră neapărat şi muzicalitatea lui Anton Pann „cel isteţ ca un proverb", după cum l-a caracterizat M. Eminescu în „Epigonii", căci din opera poetică şi muzicală a lui Anton Pann s-a ales melodia care avea poate, pentru moment, misiunea de a îndeplini o nevoie de salvare naţională".

În faţa acestor aprecieri, este firesc ca în prefaţa volumului „Andrei Mureşianu, poezii şi articole", 1963, Dumitru Păcurariu să aprecieze că „lirica patriotică a lui Mureşianu culminează cu poezia „Un răsunet" scrisă în focul evenimentelor revoluţionare din 1848 şi cîntată pe melodia lui Anton Pann" (p. XIII), iar I. Roman,

recenzînd în „Contemporanul" (nr. 45/8 septembrie 1963) „O nouă ediţie Anton Pann" (prefaţă Paul Cornea) sublinia: „Paul Cornea insistă cu îndreptăţire asupra momentului 1848... că Pann nu numai că nu s-a situat printre adversarii Revoluţiei, dar a şi dat public dovezi de adeziune compunînd anume un cîntec revoluţionar, pe care l-a interpretat cu cor bărbătesc în cadrul solemnităţii de la Rîmnicu Vîlcea, cu prilejul jurămîntului pe Constituţie. Ne-am hazardat să avansăm în această privinţă o ipoteză: nu cumva acele versuri prea frumoase, puse pe un ton plin de armonie şi triumfal, cu care a ajuns entuziasmul de patrie în inimile tuturor cetăţenilor... sînt chiar *Răsunetul* lui Andrei Mureşianu, despre care se ştie şi pînă acum că a circulat, dar mai tîrziu, pe o melodie datorată lui Anton Pann?" Răspunsul e simplu, nu, pentru că la acea dată nu erau create nici versurile.

Pe baza acestor „argumente", nu putem crede că Anton Pann a realizat melodia imnului *Deşteaptă-te Române*.

Gheorghe Ucenescu, autorul melodiei

Nu ne punem semnul întrebării, pentru că este singurul dintre compozitorii care autobiografic îşi atribuie lansarea melodiei în timp ce toţi ceilalţi presupuşi autori ai melodiei nu şi-au atribuit-o, aprecierea aparţinînd urmaşilor sau cunoscuţilor supravieţuitori post mortem presupusului autor. Dar să-l lăsăm pe Gheorghe Ucenescu să se confeseze şi ne folosim de însemnarea făcută de acesta pe „Cartea de cîntări cu note de psaltichie scrise de Gheorghe Ucenescu, student al d-lui Anton Pann, la 1852" (manuscris 3497 de la Academie):

„Încă din anul 1844 subscrisul aflîndu-mă învăţător şi cantor la biserica Sfintei Treimi de pe Tocile, care este comuna Bolgarsechiului de sus (Şchei) în Braşov... Poetul Andrei Mureşianu, ca rudenie cu parohul Bonifatie Pitiş, venea vara des la grădinile parohului pentru aer şi pentru cireşe. Sosind furiosul an 1848, poetul căuta o melodie după care să compue un sonet care să se cînte între amicii ce era să se adune la grădina parohului pentru o petrecere de seară cu mîncări şi băuturi în onoarea ceraşelor.

Am cîntat multe cîntece de probă; iar sosind la următorul cînd: „Din sînul maicii mele" şi cîntîndu-l a rămas poetul pe lîngă această melodie — obligîndu-mă ca pe dumineca viitoare să mă aflu şi eu împreună cu oaspeţii invitaţi la grădină ca să cînt după melodia aleasă poesia ce o va compune pînă atunci.

În dumineca hotărîtă — iată că vine poetul împreună cu 4 domni români (n.n. cunoscuţii revoluţionari munteni, amintiţi, de altfel şi de Bariţiu: Bălcescu, Brătianu, Maghieru, Bolliac, Alecsandri, ş.a.) — şi şezînd cu toţii pe iarbă verde şi cu cireşe înainte — îmi dete D. Andrei Murăşan poesia făcută: *Deşteaptă-te Române:* îl probăm puţine rînduri şi văzînd că în tot melosul este o minune potrivit — l-am cîntat cu vocea mea tînără şi puternică pînă la fine. Mai repetîndu-l o dată, toţi domnii învăţînd melodia din auz, cîntau împreună, mulţumind şi urînd multă viaţă şi sănătate marelui poet.

Din ziua aceia cîntul *Deşteaptă-te Române* s-au făcut cel mai plăcut şi familiar, iar eu eram poftit în toate părţile ca să-l cînt şi să învăţ tinerimea a-l cînta bine şi regulat". G. Ucenescu ss. (cf. Sterie Stinghe, „*Deşteaptă-te Române* în forma lui originală", în „Ţara Bîrsei", nr. 6/1933, p. 519—522).

Publicată mai întîi de Sterie Stinghe în 1933 (op. cit.), această mărturie autobiografică i-a slujit lui Constantin Lacea, în acelaşi an, într-o conferinţă a Astrei susţinută la Cluj, prin care combate aprecierea lui Silviu Dragomir, conform căreia melodia aparţinea cîntăreţului revoluţionar Bengescu. *Deşteaptă-te Române* — afirma C. Lacea — se cînta după o melodie, după care se cîntau versurile lui Grigore Alexandrescu „Din sînul maicii mele", iar cel care a aplicat această melodie la imnul lui Mureşianu a fost cîntăreţul de la bis. „Sf. Nicolae" G. Ucenescu, care le-a cîntat mai întîi în faţa prot. Ion Popazu, fiind prezent, se înţelege, şi bardul nostru naţional şi alte persoane adunate la masa întinsă pe iarbă verde în grădina părintelui Bonifatie Pitiş" (v. C. Lacea, „Gheorghe Ucenescu" în rev. *Transilvania*, nr. 10/1941).

Totuşi literatura de specialitate nu a fost receptivă acestor informaţii şi în continuare publicul larg este informat pe baza supoziţiilor subiective. Că Anton Pann deţinea cîntecul „La sînul maicii mele", este adevărat, dar numele său nu poate fi legat de aplicarea lui la versurile lui Mureşianu. Asemenea melodii circulau în caiete folclorice ale multor culegători şi numai în Şcheii Braşovului se găsesc două asemenea caiete aparţinînd epocii paşoptiste, cu atît mai mult cu cît textul era preluat din populara poezie a lui Grigore Alexandrescu „Adio Tîrgovişte" din 1832.

Luînd în considerare cele de mai sus, putem încheia aşadar cu cuvintele lui Constantin Lacea: „Numele acestui minunat protopsalt (Gheorghe Ucenescu) va rămîne pe veci legat de zguduitorul imn naţional *Deşteaptă-te Române* al lui Andrei Mureşianu" *(op. cit.)*.

Prof. V. *Oltean*

Recenzii

Sfîntul Ioan Gură de Aur, Sfîntul Grigorie de Nazianz și Sfîntul Efrem Sirul, DESPRE PREOȚIE, carte tipărită cu binecuvîntarea Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române. Traducere, introducere, note și un cuvînt înainte de Pr. D. Fecioru, Editura Institutului Biblic și de Misiune al B.O.R, București, 1987, 234 p.

Apariția cărții pe care ne propunem să o prezentăm este și ea o expresie a preocupării susținute a *Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*, de a spori zelul pastoral și misionar al preoților Bisericii noastre strămoșești. Ca slujitori bisericești ne vom putea împlini vocația cerească a preoției numai în măsura în care ne vom strădui să pășim pe urmele Arhiereului celui veșnic (Evrei 5, 10; 7, 17—28), Hristos-Domnul nostru. Pe aceste urme au pășit toți Părinții, mari dascăli și slujitori ai altarelor lui Hristos, fiind în același timp și slujitori ai credincioșilor din timpul în care au trăit, precum se cuvine să fim și noi slujitori ai credincioșilor de azi ai Bisericii noastre. Pentru aceasta se accentuează că misiunea preoțească trebuie îndeplinită în duhul Sfinților Părinți, cu zel apostolic.

Cele trei tratate „*Despre preoție*", elaborate și trăite în perioada patristică a Bisericii, rămîn permanent normative, ca un adevărat etalon al slujirii autentice și integrale a lui Dumnezeu și a oamenilor în chemarea preoțească, ca un desăvîrșit ghid al preoților. Aceste tratate au fost traduse de Pr. prof. dr. Dumitru Fecioru, cunoscut și afirmat în literatura teologică românească prin ampla operă de traducător din scrierile Sfinților Părinți din limba greacă.

În amplul Cuvînt înainte (p. 5—18) scris de Pr. dr. D. Fecioru, se aduce un înălțător elogiu Sf. Ioan Gură de Aur pentru supremul mod în care a trăit și a scris despre slujirea preoțească. Luînd mărturii din cuvintele acestui măreț slujitor al preoției din epoca de aur a Bisericii creștine, Pr. prof. D. Fecioru scrie despre un aspect al preoției și anume, despre *sublimitatea ei*. Este sublimă preoția fiindcă este numită o mare dregătorie (*Despre preoție*, III, 1), o slujbă nespus de însemnată (III, 5). Datorită acestei sublimități a preoției, Sf. Ioan a fugit de ea cînd era tînăr. Pentru aceasta el primise hirotonia cînd deja era trecut de vîrsta de 40 de ani. Preotul este sublim, mai ales în două momente: în scaunul duhovniciei și în fața sfîntului jertfelnic.

Preoția, deși este o lucrare ce se săvîrșește pe pămînt, are rînduiala cetelor îngerești (Cartea III, 4). Cînd preotul săvîrșește Sf. Liturghie, el coboară cerul pe pămînt. El se roagă ca să se pogoare harul dumnezeiesc peste jertfă, pentru ca să aprindă cu ea sufletele tuturor și să le facă mai strălucitoare ca argintul înroșit în foc. În scaunul spovedaniei Dumnezeu a dat preotului puterea de a lega și a dezlega, de a scoate sufletele din iadul păcatelor și să le transfere în raiul virtuților. O asemenea putere Dumnezeu nu a dat-o nici îngerilor, nici arhanghelilor.

Finalul acestui Cuvînt înainte este un mișcător îndemn făcut de Pr. prof. dr. D. Fecioru celor care s-au învrednicit de harul preoției: „*Sfințește-te și îndum-*

nezeiește-te, la fel și pe credincioșii tăi. O, poți! Toată puterea aceasta este în mîna ta. Ți-a dat-o Dumnezeu.

Dar, ferește-te! Ia aminte că ești pe cel mai înalt pisc... Ești înconjurat de ispite. Te bat furtuni mari... Acolo pe piscul amețitor de înalt pe care te găsești, suflă vîntul cel mai puternic. Acolo, pe piscul acela amețitor de înalt, tunetele se slobozesc și chiar în preajma ta. Acolo, pe piscul acela amețitor de înalt, este gheață și zăpadă, cînd la poalele muntelui înfloresc crinii, înfloresc trandafirii. Ești pe loc înalt, sublim! Dar tocmai de aceea: Ia aminte! Ferește-te!" (p. 18).

Ca să mai aducem un temei în sprijinul valorii deosebite a acestor trei tratate „*Despre preoție*", cuprinse în cartea ce o prezentăm, vom aminti că ele s-au bucurat de o deosebită apreciere din partea contemporanilor acestor scrieri și apoi de a generațiilor creștine ce au urmat. De exemplu „*Tratatul despre preoție*" al Sf. Ioan Gură de Aur, la cîțiva ani după redactarea sa (372—378), era citit de Fer. Ieronim („De viris illustribus", 129), iar în secolul următor deja a fost tradus în limba latină. Această „*carte de geniu*" a fost tipărită în 1470, la Köln, la scurt timp după descoperirea tiparului. Apoi s-a tradus în ediții bilingve (text grec și latin), mai întîi în 1525, de Erasm, apoi de alți mulți editori, pînă la Jean Paul Migne, în volumul 48, 623—692 al masivei sale capodopere patristice.

Și în limba română aceste tratate s-au bucurat de o amplă răspîndire. Nici o altă lucrare patristică nu s-a bucurat de o așa de mare prețuire. Tratatul Sf. Ioan a cunoscut pînă în prezent șapte apariții: pentru prima dată a văzut lumina tiparului în 1820 la București, în traducerea făcută de Iosif, episcopul Argeșului; în Transilvania, la jumătatea secolului trecut, apare de două ori: la Sibiu, din inițiativa marelui Mitropolit Șaguna, iar în 1869 apare la Gherla. A patra traducere apare la București în 1882, apoi la Craiova în 1941, traducere făcută de preotul Aristide Geamănul. În 1957 apare o nouă traducere a acestui tratat al Sf. Ioan Gură de Aur, traducere făcută de Pr. D. Fecioru și tipărită în revista „Biserica Ortodoxă Română", nr. 10/1957, p. 928—1011. Această nouă traducere făcută de același mare traducător Pr. D. Fecioru — din limba greacă —, a fost făcută după ultima ediție publicată a tratatului Sf. Ioan Gură de Aur, *Despre preoție*, în volumul 272 din colecția „Sources chrétiennes", cu titlul: „Jean Chrysostome, *Sur le sacerdoce (Dialogue et Homélie)*", Paris, 1980. Pentru redarea acestei ediții cu text grec-francez, Anne-Marie Malingrey a folosit 86 de manuscrise, dintre care două din secolul IX. Numai așa vom înțelege de ce în traducerea de față Pr. D. Fecioru folosește uneori o altă împărțire a cărților în capitole, care diferă și ca extensiune față de traducerea tipărită în urmă cu 30 de ani. În plus, în această nouă apariție editorială este cuprinsă și: „*Omilia rostită cînd a fost hirotonit preot, către sine, către episcop și către mulțimea de popor*", omilie rostită de Sf. Ioan Gură de Aur.

Și tratatul despre preoție al Sf. Grigorie de Nazianz a fost înveșmîntat în graiul neamului nostru românesc, spre hrănire și rodire duhovnicească. După ce a circulat, ca și tratatul Sf. Ioan Gură de Aur, în mai multe manuscrise grecești, slavonești și românești, acest frumos imn înălțat preoției vede lumina tiparului în 1821, prin osteneala Episcopului Iosif al Argeșului, apoi în 1931 în traducerea preotului N. Donos și în 1968 tradus de Pr. D. Fecioru și publicat în revista „Biserica Ortodoxă Română", nr. 1/1968, p. 127—164.

„*Cuvîntul despre preoție*" al Sfîntului Efrem Sirul a fost tradus și tipărit în românește din inițiativa Mitropolitului Veniamin Costache, la începutul secolului trecut, apoi a apărut la București, în 1926 și la Roman, în 1931. În traducere clară, în frază frumos stilizată, a apărut acest „*Cuvînt despre preoție*" în revista „Mitropolia Banatului", nr. 7—9/1981, p. 533—537; traducerea este semnată de Pr. C. Teofil.

Dar pentru ca să putem reda ceva din farmecul și frumusețea acestor „făclii luminătoare... și izvoare de învățătură pentru preoți", cum le numea Mitropolitul Andrei Șaguna, se cuvine să apelăm la cîteva idei și citate ilustrative din această carte „Despre preoție".

Preoția este lucrare cerească și de aceea „preotul trebuie să fie atît de curat, ca și cum ar sta chiar în cer, printre puterile cele îngerești" (p. 57), căci „pentru a fi preot e nevoie de multă pricepere, iar înainte de pricepere e nevoie de mult har de la Dumnezeu, de purtări bune, de viață curată, de virtute mai mare

decît omenească" (p. 64), iar Sf. Efrem Sirul îndemna, tot în acest context: „Fraților, trăiți preoția în curăție, imitînd pe Moise, pe Aaron și pe Eleazar" (p. 230). Pentru acest motiv, preoția este o vocație specială (p. 230), care „cere virtute de înger" (p. 123). Preoția este o lucrare grea, de aceea această slujire solicită o angajare integrală a celui *chemat de Dumnezeu* (Ev. 5, 4). Pentru această slujire trebuie să fie aleși cei care dovedesc o maximă tărie sufletească: „...să se aleagă suflete așa de tari pe cît de tari a arătat odinioară harul lui Dumnezeu, în cuptorul din Babilon, trupurile celor trei tineri" (p. 72).

Propovăduirea cuvîntului dumnezeiesc de către slujitorul lui Hristos ocupă un loc important în activitatea preoțească. Sf. Ioan Gură de Aur, în cărțile trei și patru din Tratatul său despre preoție, oferă adevărate jaloane acestei slujiri a preotului, ca învățător, prin care continuă în Biserică chemarea de profet și suprem dascăl a Mîntuitorului Hristos. Preotul trebuie să fie destoinic în predicarea cuvîntului dumnezeiesc, deoarece preotul are „un singur mijloc, o singură cale de vindecare: predica" (p. 99). În acest sens, Sf. Ioan îndemna cu temei în cuvintele Sf. Ap. Pavel: *„Să ne dăm toată silința să facem să locuiască din belșug în noi cuvîntul lui Hristos"* (p. 100). Preotul trebuie să aibă o preocupare permanentă pentru a se întări cu puterea cuvîntului, cu puterea de a predica. Pentru o autentică și desăvîrșită zidire sufletească este nevoie de trăirea mesajului descoperit de Dumnezeu, mesaj care urmează apoi să fie rostit: „Nu-i de nici un folos o credință sănătoasă, alături de o viață stricată" (p. 112). Se cuvine să fie tratate acele subiecte care zidesc și folosesc credincioșilor, nu cele care pot încînta pe ascultători. Sf. Ioan Gură de Aur vorbește și folosește *predica* asemenea unei jertfe, căci ea este: *„cea mai mare jertfă, cea mai sfîntă și cea mai bună din toate celelalte jertfe"* (p. 147). În cursul acestor pagini Sf. Ioan pune în discuție și problema aprecierii predicilor, problemă ce o rezolvă impecabil. Predicatorul este îndemnat ca să nu disprețuiască întru totul părerile mulțimii, dar nici să le pună pe toate la inimă, ci să fie permanent cu dreaptă socoteală. Preotul să-și întocmească predicile sale în așa fel ca ele să placă lui Dumnezeu (p. 119), căci atunci ele folosesc și zidesc credincioșii care ascultă cuvîntul.

Responsabilitatea preoților pentru păstoriții lor este evidențiată cu o înaltă conștiință creștină. Sînt redate temeiurile revelate de Dumnezeu în Vechiul și Noul Testament, subliniind că păstorii vor avea de dat seama de sufletele încredințate lor (Evrei 13, 17), ele fiind cerute la judecată din mîinile celor cărora li s-au încredințat (Iez. 3, 20; 33, 8).

Dimensiunea pastorală a preoției este o prioritate. Pentru îngrijirea și tămăduirea rănilor sufletești ale credincioșilor, această carte oferă principii ce au o permanentă actualitate: Preotul trebuie „să știe să fie îngăduitor cu folos, cînd împrejurările o cer; să fie bun, dar și aspru... trebuie să se poarte cu credincioșii săi cu multă îngăduință, dar și cu deosebită luare aminte" (p. 128).

Un fapt ce ne cucerește atenția la citirea celor trei tratate *„Despre preoție"* este mulțimea textelor și temeiurilor biblice ce susțin afirmațiile acestor Sfinți Părinți. Se poate chiar afirma că toate cuvintele Sfinților au un temei în Revelație, căci prin ei înșiși grăiește Dumnezeu. Pentru aceasta, forța argumentelor și logica adevărurilor prezentate sînt de talia cuvintelor revelate de Dumnezeu: *„Trebuie să fiu eu mai întîi curat și apoi să curăț pe alții... Să fiu eu lumină, ca să luminez pe alții. Să fiu eu aproape de Dumnezeu, ca să apropii pe alții. Să fiu eu sfînt, ca să sfințesc pe alții"* (Sf. Grigorie de Nazianz, p. 199).

*

Cartea *Despre preoție* este însoțită de note subliniare ample și competente, făcute de traducător. Spre deosebire de traducerea din 1957, capitolele traducerii prezente ale tratatului Sf. Ioan sînt însoțite de titluri scurte și precis formulate, care înlesnesc și ajută la fixarea ideilor ce urmează să fie expuse.

Valoarea deosebită și necesitatea hrănirii permanente cu cuvintele acestei cărți se impune cu tărie conștiinței noastre preoțești. Ar fi foarte potrivit ca aceste înălțătoare cuvinte ale Sf. Ioan Gură de Aur, ale Sf. Grigorie de Nazianz și ale Sf. Efrem Sirul să fie mereu și mereu recitite atît de tînărul care se formează în școlile teologice, pentru sublima slujire preoțească, cît și de cei care s-au învrednicit de dumnezeiescul har al hirotoniei, sau de cei care au împodobit

tîmplele cu neaua mulţilor ani de preoţie şi de vrednicii pastorale. Fiecare atentă citire a acestor Tratate va aduce un spor în activitatea pastoral-misionară a preoţilor, va conduce spre o tot mai înaltă trăire şi dedicare sfintei slujiri a preoţiei.

Pr. asist. *Nicolae Dura*

Sfîntul Grigorie cel Mare (Dialogul) „CARTEA REGULEI PASTORALE", apărută cu binecuvîntarea Î. P. S. Dr. Antonie Plămădeală, Mitropolitul Ardealului, traducere, cuvînt înainte şi prezentare de Pr. prof. onor. dr. Alexandru Moisiu, Sibiu 1987, 216 p.

Problema pastorală prin apropiata sa înrudire cu morala şi cu etica, este, în cele din urmă, nu numai o preocupare a preoţilor pentru o anumită pregătire a lor în vederea abordării celorlalţi oameni într-un scop anume şi de pe o anumită poziţie, ci a tuturor credincioşilor, întrucît în afară de actul sacramental al hirotoniei, aceştia pot foarte bine actualiza în viaţa lor normele morale care trebuie să caracterizeze viaţa unui preot după cum şi ei la rîndul lor, de asemenea sînt chemaţi şi pot îndeplini un bine definit rol misionar şi pastoral în Biserică.

Deci cu cît problema pastorală cuprinde o arie mai largă de interes, cu atît ea este mai actuală şi în acest sens constatăm cît este de bine venită scoaterea la lumină de către Editura Centrului Mitropolitan Sibiu, prin grija şi binecuvîntarea Î. P. S. Dr. Antonie Plămădeală a noii lucrări duhovniceşti, de zidire sufletească a preoţilor şi credincioşilor, intitulate „Cartea regulei pastorale" sau „Cartea grijii pastorale" a Sf. Grigorie cel Mare (Dialogul), lucrare apărută prin osîrdia vrednicului prof. onorar pr. dr. Alexandru Moisiu care a făcut traducerea, cuvîntul înainte şi prezentarea.

În traducerea aceluiaşi profesor „Cartea regulei pastorale" a mai fost publicată în 1977 şi 1979 în revista „Mitropolia Ardealului" nr. 10—12 şi respectiv, 4—6.

Deşi traducerea prezentată acum a avut ca text de bază lucrarea din J. P. Migne, *Patres Latini*, tom. 77, col. 14—128, pr. prof. Alexandru Moisiu a folosit şi textul din „Ausgewählte Schriften des Heiligen Gregorius des Grossen, übers. Th. Kranzfelder, Krempten Kösel 1873/4, Bibl. der Kirchenväter", vol. 1, care e o traducere mai veche a lucrării Sf. Grigorie: „Liber regulae pastoralis". S-a mai folosit în actuala redactare şi lucrarea lui Armando Candelaresi „La regola pastorale", ed. Paoline, Ancona — Alba 1966, care este fidelă gîndirii Sf. Grigorie şi care la rîndul ei a urmat traducerea făcută operei sfîntului părinte de E. Fernasari, Pia. Soc. S. Paolo. Alba, 1943, după cum şi textul publicat în „Sancti Gregorii Papae congnomento Magni. Opera Omnia", tomus quartus, Venetiis Ex Typographia Sansoniana, 1769.

Scrisă în anul 591 de către autorul „Dialogurilor despre viaţa şi minunile părinţilor italieni" carte care i-a adus Sf. Grigorie cel Mare cognomenul „Dialogul", „Cartea regulei pastorale" cuprinde învăţătura Mîntuitorului Iisus Hristos sub raportul actualizării ei în viaţa preoţilor, mai ales, dar şi a credincioşilor, în Biserica cea nedivizată din primele veacuri creştine.

Conştient de dificultatea deosebită a modelării sufletelor întru cele sfinte, Sf. Grigorie Dialogul îşi sintetizează ideile teologice, caută metode şi temeiuri pentru constituirea unor norme general valabile în care să se formeze mai întîi şi apoi să se orienteze păstorul de suflete în lucrarea sa pastoral-misionară în Biserică.

Cunoaşterea Sf. Scripturi, iubirea de Dumnezeu şi de semeni, evlavia, cunoaşterea de sine, stăpînirea de sine, autentica trăire interioară şi nu în cele din urmă discernămîntul, sînt cîteva din darurile, virtuţile care trebuie să caracterizeze un păstor de suflete şi care, mai mult, trebuie să-i devină instrumente de lucru.

Deşi pare că teoretizează, după modul în care scrie, totuşi Sf. Grigorie nu face un tratat de teorie pastorală ci mai curînd o mărturisire a propriei vieţi care

venea în urma unei îndelungi introspecţii şi a unei mature meditaţii. Fire energică, clar-văzătoare, sigură de sine şi perseverentă, echilibrată şi precisă, cu o aleasă educaţie laică şi creştinească, teologică, Sf. Grigorie, descendent dintr-o aleasă familie senatorială din Roma, familie de buni creştini, părăseşte funcţia de prefect la care ajunsese pentru a se dedica vieţii monahale, punîndu-şi averea în slujba Bisericii, întemeind mai multe mănăstiri, împlinind mai multe funcţii de răspundere în Biserica vremii sale şi cu toată smerenia de care putea da dovadă, fugind de orice mărire, a ajuns totuşi în anul 590 episcop şi papă al Romei.

Grija sa pentru întărirea vieţii duhovniceşti a credincioşilor o dovedesc scrierile sale, între care şi Liturghia darurilor mai înainte sfinţite, săvîrşită şi în Biserica Ortodoxă în Sfîntul şi Marele Post, şi nu în ultimul rînd, tocmai această „Carte a regulei pastorale" care foarte de timpuriu a cunoscut o largă răspîndire atît în Occident cît şi în Orient, dovedindu-i-se astfel permanenta valoare.

Lucrarea pe care o prezentăm cuprinde mai întîi cuvîntul înainte al pr. prof. Alex. Moisiu, continuat de o prezentare a vieţii şi operei Sf. Grigorie cel Mare după care ne este redată propriu-zis traducerea „Cărţii regulei pastorale", prevăzută cu o introducere a autorului în care se arată pe lîngă ocazia scrierii cărţii şi cîteva considerente legate de dificila slujbă de a învăţa pe alţii.

Fiind dojenit de către Ioan, episcopul de Ravena, pe cînd Grigorie, în aleasa sa smerenie, încerca să evite funcţiile mari în Biserică, în replică la această dojană, viitorul papă al Romei face această mărturisire sinceră privind grija sa deosebită faţă de slujba pastoraţiei, care, pe cît este de importantă pe atît de multe greutăţi implică, mărturisire care, aşa cum vedem, s-a constituit într-un adevărat tratat de pastoraţie, dar în care autorul nu teoretizează, cum am subliniat, ci mărturiseşte şi se mărturiseşte.

Cartea se compune din patru părţi, primele trei conţinînd fiecare mai multe capitole, iar ultima, unul singur. În lucrare, autorul analizează şi prezintă dificultăţile şi răspunderea slujbei de păstor, calităţile pe care trebuie să le dovedească acesta în mod constant, felul cum îşi întemeiază raporturile cu cei din jur, metode de abordare şi de lucru pentru împlinirea scopului propus întru autenticitatea propriei sale vieţi.

Prima parte înfăţişează pregătirea teoretică şi practică a celui ce urmează a fi păstor de suflete, grija şi responsabilitatea ce le implică această slujire, fuga din smerenie de această răspundere care nu trebuie să fie o fugă din faţa împlinirii planurilor lui Dumnezeu cu cel ce urmează a fi păstor duhovnicesc, precum şi cîteva aspecte negative legate de ambiţiile proprii ale celui aflat în această slujire. Astfel, cei care au darurile necesare de a conduce pe alţii, cînd dintr-o smerenie rău înţeleasă fug de această răspundere „pierd acele daruri pe care le-au dobîndit nu numai pentru ei, ci şi pentru alţii. Aceştia dacă nu se gîndesc decît la cîştigul lor şi nu şi la cîştigul altora, pierd darurile pe care vor să le aibă numai pentru ei în chip egoist" (p. 35). Rezultă de aici că discernămîntul, chiar faţă de sine, este darul care oferă şansa comprehensiunii plenare a misiunii celei mai înalte, aceea de a forma oameni prin participarea esenţială la viaţa lor, prin investirea morală în ei, acte de situare a păstorului de suflete „coram mundo" şi „coram Deo" şi care presupun un permanent sondaj în conştient şi subconştient pentru o căutare de sine în vederea valorificării plenare, pentru realizarea unei fructuoase stări de veghe, pentru o dăruire spre alţii.

În partea a doua a cărţii, dovedind acelaşi spirit metodic, Sf. Grigorie cel Mare trasează o serie de norme care ar rebui să fie pe deplin respectate în viaţa celui ce voieşte a fi demn păstor de suflete, astfel se menţionează curăţia vieţii, prudenţa şi echilibrul în vorbă şi faptă, smerenia şi rugăciunea ca factori ai vieţii interioare ş.a. Vorbind despre smerenia care trebuie să fie instrumentul de echilibru şi punctul forte de rezistenţă a preotului în faţa tuturor ispitelor de orgoliu şi mărire, după ce exemplifică cazul în care înainte de a ajunge la puterea şi demnitatea rangului, unii se arată a fi foarte înţelegători, sociabili, toleranţi şi smeriţi, dar odată ajunşi acolo îşi schimbă complet felul de a fi, devenind de nerecunoscut prin intransigenţa pe care o afişează şi pretenţiile de a fi respectaţi şi slujiţi, după ce exemplifică astfel de cazuri, Sf. Grigorie precizează: „Cei care sînt îmbrăcaţi cu putere, *nu trebuie să cugete prea mult la demnitatea pe care o*

au, ci mai ales la egalitatea naturii pe care o au" (s.n.) (cu ceilalţi). „Plăcerea lor cea mare şi satisfacţia lor nu trebuie să fie în a porunci, ci în a sluji pe oameni" (p. 61).

Autorul sfătuieşte ca cei ce ajung la diferite ranguri şi nobile slujiri să se ferească mai ales de a considera că acestea li se cuvin, şi aceasta cu atît mai mult cu cît inima omului e aplecată în mod natural spre mîndrie, chiar fără astfel de demnităţi, dar cu atît mai mult cînd i se adaugă puterea! (p. 63).

În paralel cu aceasta autorul atrage în mod insistent atenţia asupra necesităţii de a păstra echilibrul între preocupările pentru viaţa interioară şi cele privind problemele materiale ale sale sau ale păstoriţilor, întrucît nici una, nici alta nu trebuiesc lepădate sau neglijate.

Orientînd cititorul sau discipolul spre sensurile profunde ale trăirii şi lucrării în Biserică, Sf. Grigorie Dialogul îl conduce pe drumul pe care el însuşi merge ca un ghid bine informat, competent, scoţînd astfel în evidenţă personalitatea sa complexă şi bine conturată. Astfel, pornind de la propriul exemplu, Sf. Grigorie scoate în evidenţă portretul pozitiv al păstorului de suflete care, atunci cînd prin punerea în valoare a darurilor sale ajunge să fie admirat şi iubit de păstoriţi, trebuie să fie foarte atent la sine şi la ceilalţi, în aşa fel încît credincioşii săi să nu se ataşeze de el mai mult decît de adevărul pe care el îl propovăduieşte, analizînd apoi roadele deosebit de folositoare şi ziditoare de suflet ale darului vorbirii echilibrate şi inteligent adaptate la diferitele împrejurări cu care el sau păstoriţii săi se confruntă.

Dacă în primele două părţi s-a încercat portretul păstorului de suflete privit în formarea şi viaţa sa lăuntrică, în partea a treia se pune în mod deosebit accentul pe situaţiile pastorale pe care el le întîlneşte, pe raportul direct, personal cu credincioşii, pe criteriile şi metodele pastoraţiei individuale, pe importanţa şi unicitatea raportului pastoral cu fiecare credincios în parte, iar în partea a patra, pe smerenia preotului. În acest scop autorul „Regulei pastorale" întocmeşte o bogată listă de circumstanţe pastorale prin care preotul poate să treacă şi oferă soluţii practice pentru o cît mai bună rezolvare a tuturor problemelor care i se pun.

După ce vorbeşte despre adaptarea cuvîntului în arta predicării Sf. Grigorie aminteşte de atitudinile diferite ale preotului faţă de săraci şi bogaţi, supuşi şi conducători, veseli şi întristaţi, înţelepţi şi neînţelepţi, curajoşi şi fricoşi, ruşinoşi şi fără de ruşine, răbdători şi nerăbdători, binevoitori şi invidioşi, sinceri şi vicleni, sănătoşi şi bolnavi, şi lista continuă cu o diversă bogăţie de cazuri.

Felul cum conduce demersul pedagogic al expunerii regulilor pastorale în această diversă gamă de circumstanţe, dovedeşte că autorul nu urmăreşte numai o însuşire a acestora de către cei meniţi a fi păstori ci, mult mai mult decît atît, urmăreşte să descopere în împlinitorul regulilor, permanenta bucurie creatoare a actualizării lor în viaţă, bucurie ce devine stimulent pentru o şi mai rodnică lucrare şi temei pentru convingerea personală din care decurge eficienţa.

Sfaturile date pentru împrejurări atît de diferite dovedesc cît de fin observator şi cunoscător al vieţii era Sf. Grigorie Dialogul, iar modul în care vorbeşte dovedeşte că Sfîntul învăţa toate acestea din propria sa experienţă.

De aceea pune atîta accent pe importanţa exemplului personal al conformării vieţii celui ce propovăduieşte cu învăţătura pe care o propovăduieşte, fapt care constituie adevărata dimensiune a misiunii celui împuternicit de Biserică pentru această lucrare, exemplu singur în stare de a face credibilă propovăduirea, de a-i pune în evidenţă valoarea şi universalitatea.

De aceea se subliniază importanţa ce trebuie acordată pregătirii temeinice a celor ce urmează să fie „pescari de oameni", arătînd însă că această pregătire nu constă atît în învăţarea unor metode de convertire şi convingere pornind de la cunoaşterea persoanei avute în vedere, de la analiza şi cunoaşterea vieţii, cadrului, contextului existenţei acesteia (şi acestea), cît, mai ales, în pregătirea exemplară a propriei vieţi a celui ce porneşte la misiune în slujba Bisericii lui Hristos.

Pentru o reuşită lucrare în afară cu şi spre ceilalţi este necesară o intensă lucrare înlăuntru cu sine însuşi.

Exemplul personal, mai mult decît cuvintele, constituie în final cea mai sigură metodă de slujire, mărturisire și propovăduire.

Regulile pastorale pe care le avem în atenție ilustrează cu prisosință un om încadrat, pe deplin în problemele timpului său, un om contemporan cu el însuși dar și cu toți ceilalți de după el, prin anvergura în timp și valabilitatea învățăturilor sale, ilustrează de asemenea preocuparea Bisericii față de problema universalității ei, față de metodele, posibilitățile și disponibilitățile ei de a-și extinde frontierele într-o lume pe atunci încă păgînă.

Deși insistența pentru actualizarea învățăturilor în propria trăire a celui ce slujește, de la început și pînă la sfîrșit, face ca lucrarea să nu scape de acel caracter „moralist", „moralizator", „didactic" mai ales prin tonul imperativ pe care-l abordează datorită căruia foarte des intervine noțiunea „trebuie" caracter un pic incomod pentru secolul nostru dar absolut necesar și obișnuit secolelor dintîi ale propovăduirii credinței creștine, cartea de față nefiind singura de acest gen din cele care s-au scris astfel în epocă, totuși, felul în care este compusă, „Cartea regulei pastorale" reclamă o lectură atentă, participativă, deoarece aici este vorba în ultimă instanță de adevărul învățăturilor Fiului lui Dumnezeu puse în act, în viața de zi cu zi, a oamenilor.

Cartea se adresează în primul rînd slujitorilor consacrați ai Bisericii, dar nu în exclusivitate, ci și credincioșilor din orice timp fiind nu numai un document venit de peste veacuri pînă la noi dar și un memento, un termen de comparație, o nouă posibilitate de confruntare și analiză a propriei vieți a credincioșilor, a cititorilor, care se vor pietre vii, lucrătoare în Biserica lui Hristos, fapt pentru care această operă își găsește o permanentă valoare și actualizare.

Descrierea, analiza și prezentarea regulilor arată cu prisosință că acestea nu sînt ficțiuni pe care cineva ar trebui să se chinuiască în eforturi supraomenești să le materializeze, ci că ele sînt de fapt, virtuți, capacități, disponibilități existente în sufletul fiecărui credincios, poate doar, cel mult zăcînd ascunse acolo, efortul neconstînd în altceva decît în descoperirea lor și punerea în lucrare, fapt ce ar deveni condiția unei vieți autentice.

Dovedindu-se a fi un exigent, autorul regulilor oferă o carte de maximă densitate morală, mizînd pe receptivitatea integrală a celui ce de bună voie a dorit sau dorește să fie un apostol în Biserica Domnului Iisus Hristos.

În vederea acestei receptivități Sf. Grigorie cel Mare a ținut să presare pe tot parcursul lucrării sale o mulțime de citate biblice, explicații ale diferitor acte și rînduieli de cult, exemple din Sf. Scriptură adaptate, explicate, interpretate, actualizate pentru a le face temei incontestabil al afirmațiilor și îndrumărilor sale.

Avînd traduse pînă în prezent și alte lucrări ale Sf. Părinți de limbă latină, P. C. pr. prof. Alexandru Moisiu se descoperă un iscusit alegător de „cuvinte potrivite" reușind să redea cît mai complet cu putință sensurile reale ale noțiunilor latine după uzanța lor în epocă, în frumoasa și bogata limbă românească. Talentul său de traducător se constată în mod evident în cazul de față, prin aceea că a reușit să dea publicului român învățăturile pastorale ale Sf. Grigorie Dialogul într-o limbă românească clară, cursivă, armonioasă, ferită de orice stridență, artificiu și contrafacere, neîncercînd să epateze prin nimic căutat, prin construcții gratuite, ci realizînd un stil plăcut și sobru cum stă bine unei astfel de cărți. Mai mult, întîlnim în paginile cărții fraze care se constituie în adevărate frumuseți stilistice, cum ar fi:

Pe cei care mai degrabă răpesc conducerea sufletelor decît o merită „judecătorul cel tainic îi lasă să învețe dar îi acoperă de o tăcere adîncă. Îngăduie și tolerează. Dar în tăcerea aceea răsună, desigur, judecata osîndirii" (p. 29), sau „Școala durerii formează inimile" (p. 32) ș.a.

Felul în care sînt prezentate sfaturile pastorale, în multe cazuri, amintește de sentințe cu valoare normativă întîlnite în Sf. Scriptură ca și în alte cărți de învățătură ziditoare de suflet. Exemplificăm:

— „Apă foarte limpede beau păstorii atunci cînd ei o sorb din cuvintele *adevărului bine înțeles*" (s.n.) (p. 30).

— „E în natura darului, de fapt, să fie de folos altora mai mult decît nouă înșine", (p. 37).

— „Disprețul parvenirii, curajul nenorocirii, dorința bunurilor lăuntrice sînt condițiile indispensabile pentru ca cel ales să devină model de viață pentru alții" (p. 42).

— „Se poate spune că este un bun conducător acela care stăpînește mai mult peste patimi decît peste frați" (p. 64).

— „Ar fi un lucru foarte drept dacă ne-am gîndi cu o tăcută cugetare că toți aceia pe care îi îndreptăm sînt mai buni decît noi" (p. 64).

— „Un păstor care trăiește numai în zile de sărbătoare nu este păzitorul cel mai indicat al turmei Domnului" (p. 68).

— „A ne porni prea aspru cu cuvinte de ocară împotriva slăbiciunilor semenilor ar putea însemna că am uitat de noi înșine" (p. 80).

— „E adevărat, de fapt, că cei săraci stăpînesc bogății pe care nu le văd, iar bogații nu pot păstra bogățiile pe care le posedă" (p. 91).

— „Cu atît mai puțin apare cineva învățat cu cît se arată a fi mai puțin răbdător" (p. 103).

— „Cînd viciul se furișează în locul virtuții, păcatele se săvîrșesc fără teamă" (p. 128).

— „Pe cei ce seamănă certuri trebuie să-i facem să înțeleagă ai cui urmași sînt" (p. 154).

— „Dacă ceea ce este stins în noi nu este trezit la viață atunci moare încet și ceea ce am avut viu în noi" (p. 197).

— „Așa să fie propovăduite faptele cele bune încît să nu fie ajutate pe de altă parte cele rele" (p. 203).

Pr. *Teodor Damian*

Patriarhia Bisericii Ortodoxe Române, SFINȚI ROMÂNI ȘI APĂRĂTORI AI LEGII STRĂMOȘEȘTI, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1987, 730 p.

Era mai demult de așteptat să fie întocmită și dată la iveală o lucrare privind bunătatea de suflet și curăția de viață creștină de care au avut parte mulți, de tot mulți din fiii Bisericii noastre strămoșești. Și acum, spre mare bucurie și mulțumire sufletească, ne învrednicim să avem la îndemînă, prin grija Patriarhiei Bisericii Ortodoxe Române, o asemenea lucrare. Ea este alcătuită din încredințarea Sfîntului Sinod sub directa purtare de grijă a Înalt Prea Sfințitului *Nestor*, Arhiepiscop al Craiovei și Mitropolit al Olteniei și tipărită cu binecuvîntarea Prea Fericitului Părinte Patriarh *Teoctist*, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, purtînd titlul arătat mai sus, adică de *Sfinți români și apărători ai Legii strămoșești*. Lucrarea numără nu mai puțin de 730 de pagini, format mare, bucurîndu-se de o execuție tehnică meritorie și pe o hîrtie amăsurată însemnătății ei, a cărții.

Studiul introductiv, datorat Î. P. S. Mitropolit Nestor al Olteniei, tradus în franceză și engleză, cucerește din capul locului atenția cititorului, invitîndu-l să parcurgă o lectură de cuprins creștin ortodox autentic, care îi poate oferi prilejul de a trăi în duh cu sfinții ce sînt „podoaba Bisericii, pentru că ei sînt „mlădițele" desăvîrșirii, din „vița" cea desăvîrșită, sfîntă și dumnezeiască, „vița" nemuririi, care este Domnul Hristos", cu cei ce sînt „mărturia puterii sfințeniei Domnului Iisus Hristos asupra umanului și a umanității, prin lucrarea Duhului Sfînt, a harului dumnezeiesc" (p. 5). Cititorul va putea să afle, după mărturii neîndoielnice, și că „sfinții sînt creștini desăvîrșiți prin asceză și prin iubire și sînt, în același timp, luptători pentru adevăr și dreptate, împotriva silniciei, împotriva oricărui izvor al răului" (p. 6).

Studiul reține date care adeveresc că „încă din veacul al IV-lea, calendarul Bisericii cuprinde sfinți care au avut diferite lucrări, pe care le-a îndeplinit în duhul aceleiași nestrămutate iubiri față de Dumnezeu" (p. 8). Iar de atunci, în desfășurare, „Biserica cunoaște (și) o gradare în sînul bogatului său cor de sfinți"

(p. 8), care au nevoit duhovniceşte în diferite locuri, prin multe ţări şi printre felurite neamuri. De aceea, *„Biserica Ortodoxă Română are în calendar sfinţi cinstiţi de întreaga Ortodoxie, în care pînă în prezent se află un număr mic de sfinţi români, avînd şi un număr de sfinţi locali, care în zilele noastre încep a fi veneraţi şi de alte Biserici Ortodoxe surori"*. Dar, arată studiul, *„ne referim în cele ce urmează* la sfinţii români şi apărători ai Legii strămoşeşti deci în ultimă instanţă, la istoria Ortodoxiei româneşti, dar în contextul general al Ortodoxiei şi în contextul integrator al creştinismului" (p. 10).

În desfăşurare, calendarul creştin ortodox înscrie faptul că „pămîntul românesc a fost sfinţit de sîngele martirilor din primele veacuri creştine, fiind canonizaţi adesea de alte Biserici decît cea naţională şi de alte neamuri, ceea ce a demonstrat dintru început şi perpetuu, caracterul de universalitate al sfinţeniei" (p. 11).

Dar mai menţionează şi aceea că „înscrierea în rîndul sfinţilor a unor vrednici ierarhi, monahi şi credincioşi din neamul nostru a adus deosebită bucurie şi înaltă cinste Bisericii şi neamului nostru dreptcredincios, care nu s-a desprins nici o clipă de duhul tradiţiei creştine autentic ortodoxe, a ţinut şi ţine în mare cinste pe sfinţii Bisericii sale", aceştia fiind „buchet de virtuţi care au rodit la noi în duhul credinţei şi evlaviei ortodoxe, în duhul Legii româneşti" (p. 15, 16).

Momentul de cea mai însemnată referinţă îl constituie însă canonizarea unora din fiii Bisericii noastre, a unor sfinţi români, care s-a săvîrşit în toamna anului 1955 prin Sfîntul Sinod al Bisericii noastre, „în prezenţa unor reprezentanţi de frunte din Bisericile Ortodoxe surori" (p. 15). La acelaşi loc, se află numele celor învredniciţi de această aleasă cinstire. Despre acest cu adevărat mare eveniment din viaţa Bisericii noastre, „cu prilejul şedinţei solemne a Sfîntului Sinod din 10 octombrie 1955, arhipăstorul Bisericii noastre din acea vreme, fericitul întru adormire Justinian Patriarhul, mărturisea că „un pămînt în trupul căruia au fost răsădite atîtea sfinte comori de credinţă în Dumnezeu şi neînfricată tărie a Evangheliei, şi un popor plecat prin temperament spre cele cereşti şi spre viaţa de dincolo de moarte nu putea să nu înscrie în Sinaxarul Ortodoxiei nume de cuvioşi şi mucenici, mărturisitori ai adevărului Evangheliei, pietre din capul unghiului ale Bisericii noastre străbune" (p. 16).

Canonizarea unora din sfinţii români s-a dovedit „a fi fost plenar împărtăşită de toate Bisericile Ortodoxe surori" (p. 16), cum s-a vădit la vreme şi cum va dăinui în veac (exemple: patriarhul ecumenic Atenagoras, reprezentantul Patriarhiei Moscovei şi a toată Rusia, patriarhul Vichentie al Serbiei, patriarhul Chiril al Bulgariei etc.). De asemenea, o gamă întreagă de scriitori de înaltă competenţă, clerici şi mireni, s-au străduit în lungul vremii să prezinte vieţile îmbunătăţite prin sfinţenie ale sfinţilor români şi apărătorilor Legii strămoşeşti (p. 23—35).

Deşi ne vine în întîmpinare un bogat pomelnic de sfinţi români, în lucrare se subliniază „că nu este vorba de toţi sfinţii români. Pe toţi sfinţii români şi apărătorii Legii strămoşeşti numai Bunul Dumnezeu îi ştie, îi cunoaşte cîţi sînt" (p. 31). Se impune, de aceea, ca un imperativ de neînlăturat să se „asigure documentarea şi argumentarea necesară pentru a crea condiţiile reglementare în vederea canonizării unor eroi ai credinţei şi martiri ai neamului, ale căror profiluri am considerat să le includem în paginile acestui volum" (p. 32), arată Î. P. S. Mitropolit Nestor.

Un studiu cuprinzător şi bine documentat, privind *predicarea Sfintei Evanghelii la poporul român*, este semnat de Pr. prof. dr. Ioan Rămureanu. Este numai bine venit, ca să înfăţişeze chipul cum a fost semănat şi a rodit cuvîntul lui Dumnezeu în mintea şi inima vrednicului nostru popor.

Corpul lucrării, cum e firesc, constă din prezentarea unui şir întreg de sfinţi români şi apărători ai Legii strămoşeşti (p. 133—377). Prezentarea este rînduită pe secole, începînd cu secolul al treilea şi terminînd cu al optsprezecelea. Întîlnim prezentări asemenea unor sinaxare, cu date şi cu fapte esenţiale din vieţile sfinţilor români, cu nevoinţele duhovniceşti ale acestora. O bună parte aparţin mai multor profesori de istorie bisericească; apoi, ale unor teologi canonişti, unor ierarhi, ca şi unor scriitori laici atraşi de viaţa curată, pilduitoare dusă de sfinţii Bisericii. Este însă de sine înţeles faptul că nu ne putem referi în amănunt la

aceste părţi din lucrare. Lectura ei cere multă răbdare şi tot pe atît de multă vreme cheltuită cu evident folos duhovnicesc.

Un capitol din lucrare este rezervat unor *Binecredincioşi şi sfinţi ierarhi* (p. 577—673) ca: dreptcredinciosul Voievod Ştefan cel Mare în evlavia poporului român, binecredinciosul Voievod Neagoe Basarab, pătimirea dreptcredinciosului Voievod Constantin Brîncoveanu, pătimirea Mitropolitului Antim Ivireanu şi viaţa îmbunătăţită a Episcopului Pahomie al Romanului. Iar în *epilog* lucrarea reţine opinia Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, după care „e bine ca credincioşii din orice loc să aibă o cunoştinţă de sfinţii de pretutindeni, pentru că fiecare sfînt aduce prin faptele lui săvîrşite în alte împrejurări model de fapte pentru orice fel de împrejurări din viaţa lor. Căci faptele sfinţilor şi vieţuirea lor străluminată de prezenţa lui Dumnezeu în ei depăşeşte determinările locale, ridicîndu-se la ceea ce poate fi model de întărire pentru credincioşii din orice loc" (p. 676—677).

Bibliografia folosită la întocmirea lucrării este bogată şi selectă, iar notele subliniate, de tot numeroase, întregesc expunerea (exemple: p. 8, 9, 15, 38, 40, 41 etc.). Acelaşi serviciu îl fac lucrării şi *Legendele şi sursele ilustraţiilor* (p. 719—725).

Lucrarea se recomandă cititorului prin cuprinsul ei ziditor de suflet creştinesc ortodox.

Pr. prof. *D. Călugăr*

Keith Hitchins, CONŞTIINŢĂ NAŢIONALĂ ŞI ACŢIUNE POLITICĂ LA ROMÂNII DIN TRANSILVANIA (1700—1868), Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1987.

Noua culegere de studii a eminentului cercetător american Keith Hitchins, profesor la o Universitate din Statul Illinois, tratează o perioadă zbuciumată a istoriei românilor transilvăneni, între anii 1700 (scindarea religioasă) şi 1868 (instaurarea dualismului în 1867 şi urmările sale imediate). Introducerea şi îngrijirea ediţiei se datoresc profesorului universitar Pompiliu Teodor, unul din eruditii acestei perioade. Volumul cuprinde studii publicate în reviste prestigioase din străinătate, ce au o largă circulaţie internaţională, pe care le enumerăm în ordinea sumarului: Religia şi conştiinţa naţională românească în Transilvania în secolul XVIII; Samuil Clain şi iluminismul românesc în Transilvania; Intelectuali români în Transilvania; Conştiinţa naţională şi cea apuseană 1830—1848; Cultul naţional sacru; Intelectualii români şi Biserica din Transilvania (1834—1869); Avram Iancu şi revoluţia europeană de la 1848; Andrei Şaguna şi românii din Transilvania în deceniul absolutismului, 1849—1859; Andrei Şaguna şi Iosif Rajačić; bisericile sîrbă şi română în deceniul absolutismului; Românii din Transilvania şi Ausgleichul 1865—1869.

K. Hitchins s-a impus ca un profund cunoscător al istoriografiei Imperiului habsburgic (stăpîneşte limbile zonei) şi în acelaşi timp este un mare specialist în istoria românilor, care a înţeles problema naţională, cu implicaţiile ei, prezentînd-o cu multă obiectivitate. Lucrările sale (pînă în prezent a elaborat 15 cărţi şi 62 de studii şi articole) se bazează pe o vasă bibliografie şi un bogat material arhivistic, cules cu multă migală din arhivele Europei Centrale.

Profesorul Hitchins a studiat acel moment dramatic al istoriei religioase, ce a constat în unirea unei părţi a românilor transilvăneni cu Biserica Romei, fapt generator de mari frămîntări, culminînd cu răscoalele conduse de călugării Visarion Sarai şi Sofronie. „Acest studiu se opreşte asupra a două probleme esenţiale în dezvoltarea românilor în secolul al XVIII-lea: afirmarea conştiinţei naţionale care însemna în acelaşi timp o deschidere spre influenţele intelectuale cosmopolite şi strîns legată de aceasta, apărarea credinţei şi practicilor religioase seculare, care exemplificau căile de dezvoltare divergente din prima jumătate a secolului al XVIII-lea, unirea unei părţi a clerului ortodox român cu Biserica Romano-catolică în 1700..." (p. 30).

Cîteva studii din acest volum (Samuil Clain şi iluminismul românesc în Transilvania; Intelectuali români în Transilvania; Cultul naţional sacru; Intelectualii

români şi Biserica din Transilvania (1834—1869) sînt dedicate activităţii intelectualilor transilvăneni, reliefînd rolul jucat de ei în propăşirea culturii şi în fundamentarea mişcării naţionale. „Generaţia de intelectuali români din Transilvania care a ajuns la maturitate între 1830—1848 a încercat să transforme comunitatea culturală românească într-o naţiune politică şi în acelaşi timp să-i pună pe români în contact cu marile curente economice şi sociale europene. În cele două decenii care au precedat izbucnirea revoluţiei din 1848, ei au cristalizat bazele teoretice ale mişcării naţionale moderne, iar în plin avînt revoluţionar au formulat primul program naţional cuprinzător. Aceşti intelectuali au pus gîndirea românească în legătură mai strînsă cu cea a Europei apusene decît se încercase vreodată înainte" (p. 83). În continuare prezintă activitatea următorilor intelectuali: Timotei Cipariu (1805—1887), Simion Bărnuţiu (1808—1864), August Treboniu Laurian (1810—1881), Ioan Rusu (1811—1843), George Bariţiu (1812—1893), Iasif Many (1816—1851), Aron Pumnul (1818—1866), Avram Iancu (1824—1872), Alexandru Papiu Ilarian (1827—1877). „Fiecare dintre ei şi-a adus o contribuţie trainică la viaţa politică şi culturală românească" (p. 85).

În cadrul învăţămîntului primar şi mediu, intelectualii erau adepţii educaţiei laice, dar n-o respingeau nici pe cea religioasă. „Erau conştienţi că pentru moment învăţăturile religioase tradiţionale ofereau maselor de oameni simpli o călăuzire mai potrivită decît propria lor filozofie lumească" (p. 130).

Intelectualii pe lîngă problemele economice şi culturale le-au urmărit şi pe cele politice, izbutind să fondeze un partid naţional, pe care l-au controlat în totalitate. Iată şi concluziile autorului. „Ierarhia bisericească şi-a pierdut în mod constant influenţa în viaţa publică şi nici un alt episcop nu s-a bucurat de puterea obţinută de Şaguna. Însă, în mod paradoxal, pe măsură ce presiunea constantă de maghiarizare a limitat activitatea în toate celelalte domenii, Biserica şi şcolile ei au rămas ca şi mai înainte principalele bastioane ale naţionalităţii române" (p. 151).

O atenţie deosebită acordă activităţii revoluţionare a lui A. Iancu (Avram Iancu şi revoluţia europeană de la 1848). Autorul combate tezele eronate ale unor istorici, fie europeni, fie de peste ocean, ei neînţelegînd mişcarea naţională românească. „Aceşti istorici au interpretat, de asemenea, naţionalismul în Europa răsăriteană ca fiind, în esenţă, antiliberal sau conservator, deoarece mulţi dintre reprezentanţii săi s-au aliat cu Habsburgii..." (p. 152). În fond A. Iancu a luptat pentru libertate naţională şi dreptate socială şi nu a urmărit prejudicierea altui popor. „Avram Iancu a aparţinut generaţiei europene de la 1848, acelui grup de tineri intelectuali din toate ţările care au imprimat impulsul necesar pentru schimbarea vechii structuri a societăţii şi a politicii şi a elaborat idealurile în baza cărora putea fi clădită o nouă Europă" (p. 153).

Ultimele studii din acest volum sînt consacrate episcopului A. Şaguna, faţă de care are o imensă preţuire. În perioada deceniului absolutist mulţi fruntaşi revoluţionari se stabilesc în Principate, însă A. Şaguna rămîne la cîrmă, fără să-şi piardă cumpătul, obţinînd mari succese pe tărîm cultural prin fondarea tipografiei, înfiinţarea gimnaziului de la Braşov, ridicarea cursurilor seminarului la doi ani, editarea „Telegrafului Român". „Ziarul s-a dovedit a fi un instrument inestimabil în promovarea propriilor sale idei şi proiecte. Pe lîngă articolele care aveau drept scop stimularea interesului pentru educaţie, pentru construirea de şcoli şi încurajarea preoţilor în a-şi face datoria cu eficienţă şi demnitate" (p. 185)... „Cele mai mari realizări obţinute de Şaguna în deceniul absolutismului au fost pe tărîmul educaţiei şi al dezvoltării culturii în general, mai ales regenerarea şcolii săteşti româneşti şi insuflarea de spirit nou preoţilor de ţară. Adept al unei atitudini politice moderate, el aspira doar la ceea ce era posibil a se realiza" (p. 189).

Reînfiinţarea vechii mitropolii ortodoxe din Ardeal a fost un deziderat urmărit de episcopul Andrei Şaguna cu multă tenacitate, fiind înscris în programul revoluţionar de la Blaj, iar după aceea a continuat stăruinţele, în pofida opoziţiei îndîrjite a patriarhului sîrb Iosif Rajačić, fostul său protector. Mult timp s-a crezut că după controversele petrecute la conferinţa episcopilor ortodocşi de la Viena din 1850—1851 şi sinodul electoral de la Karlowitz din 1852, între cei doi ierarhi ar fi încetat orice contact, predominînd duşmănia, însă pe baza corespondenţei aflate la Biblioteca Mitropoliei Ardealului profesorul Hitchins demonstrează con-

trariul. „El își considera încă dioceza ca făcînd parte din Mitropolia de la Karlowitz și recunoștea autoritatea pe care legea canonică i-o oferea lui Rajačić în calitate de conducător al ei... I-a atras atenția lui Rajačić că Biserica este un organism viu care trebuie să se adapteze nevoilor schimbătoare ale credincioșilor... Din corespondența lor de după 1851, Șaguna apare în mod evident drept un inovator, un apărător intransigent al cauzei ortodoxiei, în timp ce Rajačić, care la începutul deceniului trecuse bine de șaptezeci de ani, a fost în cea mai mare parte nereceptiv la ideile lui Șaguna și uneori a tratat chiar probleme cruciale într-o manieră superficială" (p. 199—200).

Moartea patriarhului sîrb Rajačić în 1861 și apariția scurtei perioade liberale din anii 1860, au permis reînființarea Mitropoliei la 24 decembrie 1864 și astfel s-a produs, în sfîrșit, separarea între cele două ierarhii bisericești.

Ultimul studiu tratează instaurarea dualismului. Mitropolitul A. Șaguna susținător al activismului a intrat în conflict cu pasiviștii, conduși de G. Barițiu și I. Rațiu. „Piatra de temelie a doctrinei pasiviste consta în păstrarea autonomiei Transilvaniei, ca singura cale, susțineau propovăduitorii ei, care va crea condițiile prielnice pentru progresul continuu al națiunii române. Participarea la alegerile pentru dieta din Cluj, conchideau ei, ar fi însemnat recunoașterea noii stări de lucruri, inclusiv uniunea Transilvaniei cu Ungaria" (p. 217).

Deși pasiviștii au triumfat, intuiția politică a mitropolitului A. Șaguna a avut cîștig de cauză abia în 1905, cînd au biruit activiștii.

Prin această culegere de studii (tradusă în limba română) profesorul universitar american Hitchins demonstrează că este un profund cunoscător al mișcării naționale românești transilvănene, făcînd-o cunoscută unor cercuri largi, de pe o poziție obiectivă, combătînd textele eronate cu privire la istoria românilor, vehiculate în unele țări.

Mihai Sofronie

Treceri la cele veşnice

† ELISABETA PLĂMĂDEALĂ

Ziua de 22 martie 1988 a fost o zi de adîncă durere şi de doliu în Arhiepiscopia Ortodoxă Română a Sibiului şi în Mitropolia Ardealului, dar mai ales pentru Înalt Prea Sfinţitul nostru Părinte Dr. Antonie Plămădeală şi întreaga familie a Înalt Prea Sfinţiei Sale, datorită trecerii la cele veşnice a Doamnei Elisabeta Plămădeală, mama Înaltului nostru ierarh.

Născută în anul 1909 în Ciuciuleni — Lăpuşna, soţie de cîntăreţ bisericesc şi mamă a şase copii, în preajma vîrstei de 79 de ani Elisabeta Plămădeală s-a adăugat celor de sub glie, părinţilor, moşilor şi strămoşilor noştri, lăsînd în urmă roadele bogate ale unei vieţi dedicate cu rîvnă familiei, Bisericii şi ţării prin ceea ce nu numai ea, dar şi copiii ei înseamnă pentru Biserică şi ţară.

Slujba înmormîntării a avut loc în ziua de 25 martie 1988 de praznicul Bunei Vestiri, la Bucureşti, fiind oficiată de un mare număr de preoţi, profesori de la Institutul Teologic Universitar din Bucureşti şi Institutul Teologic Universitar din Sibiu, consilieri patriarhali, consilieri ai Arhiepiscopiilor Bucureşti şi Sibiu avînd în frunte pe Î. P. S. Adrian Hriţcu, Arhiepiscop al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române pentru Europa Centrală şi Occidentală de la Paris însoţit de P. S. Vasile Tîrgovişteanul, Episcop-vicar patriarhal, şi P. S. Roman Ialomiţeanul, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Bucureştilor, în prezenţa unui mare număr de credincioşi.

Din partea Arhiepiscopiei Sibiului şi a Institutului Teologic Universitar din Sibiu au fost prezenţi: P. C. Arhim. Dionisie Dan — vicar al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române a Sibiului, P. C. Arhid. Dr. Constantin Voicu — rectorul Institutului Teologic Universitar din Sibiu, P. C. Arhid. Gheorghe Papuc — consilier cultural, P. C. Pr. Mihai Sămărghiţan — consilier administrativ-bisericesc, P. C. Pr. Constantin Mitea — consilier economic, P. C. Pr. Romulus Bar — inspector eparhial, P. C. Arhid. Ioan Galea — secretar eparhial, P. C. Pr. Teodor Damian — secretar de redacţie şi P. C. Pr. Vasile Prodea, protopop al protopopiatului Braşov.

La sfîrşitul slujbei a vorbit Î. P. S. Arhiepiscop Adrian Hriţcu în numele P. F. Părinte Patriarh Teoctist, P. C. Arhid. rector Constantin Voicu, P. C. Arhid. Casian Crăciun.

Toţi vorbitorii au conturat în cuvinte alese portretul moral-spiritual al celei plecate dintre noi stăruind asupra darurilor sufleteşti pe care le-a avut şi pe care le-a transmis şi cultivat în sufletele şi în viaţa copiilor săi care, datorită rîvnei sale de mamă vrednică, iubitoare şi credincioasă, au ajuns, fiecare din ei, în locuri de răspundere în societatea noastră şi mai ales Înalt Prea Sfinţia Sa Dr. Antonie Plămădeală, Mitropolitul Ardealului, reputat teolog, scriitor şi om de cultură, cunoscut în ţară şi în străinătate pentru munca neobosită care înalţă prestigiul Bisericii şi al patriei noastre în lume.

Reţinem din cuvîntarea Î. P. S. Arhiepiscop Adrian, conturul portretului spiritual al celei plecate:

„Conducem astăzi pe ultimul drum pe cea care a fost Doamna Elisabeta Plămădeală, a cărei viaţă pămîntească se încheie în pragul împlinirii a 79 de ani, ani pe care i-a consacrat cu jertfelnicie familiei ca o desăvîrşită mamă creştină.

Trebuind să-și crească și să-și educe copiii în vremurile tulburi ale celui de al II-lea război mondial și în greutățile care au urmat îndată după aceea, n-au avut, împreună cu soțul ei, plecat și el la Domnul acum cîțiva ani, alte mijloace decît iubirea și dorința de a-i pune la cale pe toți, cum se spune în Moldova, de a da societății oameni de nădejde, caractere integre și folositoare neamului și țării românești...

„Cu toate greutățile acelor vremuri n-au precupețit nici o jertfă pentru ca toți copiii să poată termina studiile, studii superioare, răposata socotindu-se elevă și studentă cu fiecare din ei, trăind trei sferturi din viață emoțiile fiecăruia, ba poate trăindu-le ea chiar mai intens decît dînșii...

„Nora pe brațele căreia și-a dat duhul pe neașteptate, acum patru zile, liniștită și lucidă pînă în ultima clipă, a auzit din gura ei aceste ultime cuvinte care rezumau un crez, o luptă, o dăruire totală, o bucurie și o grijă de o întreagă viață: „Băieții mei"! Cu aceste cuvinte a intrat în eternitate definindu-și astfel esența personalității sale: mamă prin excelență!...

Pleacă astăzi pe calea cea fără de întoarcere după o viață frumos realizată. Frumos cum nu se mai putea altfel. Lasă societății românești oameni de care cu dreptate s-a mîndrit și cu care și societatea se mîndrește. De fapt prin ei, ea nici nu pleacă de tot, continuînd să viețuiască. Dacă n-ar fi săvîrșit nimic în viață decît faptul că a dăruit Ardealului pe înțeleptul și vrednicul Mitropolit Antonie, bine cunoscut și mult cinstit în țară și peste hotare, ar fi putut exprima cu seninătate: „Acum slobozește, Doamne, pe roaba Ta în pace". Privind la darurile și virtuțile remarcabile ale Înalt Prea Sfințitului Antonie, ierarh și patriot luminat, putem cunoaște pe răposata ca pe o adevărată mamă creștină, asemenea tuturor mamelor noastre jertfelnice întru creșterea și educarea fiilor lor..."

După îndătinata sărutare de pe urmă, trupul neînsuflețit al răposatei Elisabeta Plămădeală a fost depus în cavoul familiei din cimitirul Dudești-Cioplea alături de soțul ei decedat în anul 1983.

La sfîrșitul slujbei a urmat o agapă creștinească oferită de familie la Institutul Teologic Universitar din București.

Veșnică să-i fie pomenirea!

Pr. *Teodor Damian*

TIPARUL TIPOGRAFIEI EPARHIALE
SIBIU

VIAȚA BISERICEASCĂ

Arhid. GH. PAPUC: Conferința preoțească din luna martie 1988 în Arhiepiscopia Sibiului 76
Diacon dr. TEODOR SAVU, pr. DOREL OCTAVIAN RUSU: Din viața bisericească în Eparhia Oradiei 78

DIN VIAȚA PATRIEI

Noutăți tehnico-științifice românești 83

DIN VIAȚA BISERICILOR ORTODOXE SURORI

Pr. prof. dr. LIVIU STREZA: A treia Conferință internațională teologică, consacrată mileniului încreștinării rușilor, cu tema: „Viața și arta liturgică rusă", Leningrad, 31 ian.—5 febr. 1988 86
Pr. prof. dr. LIVIU STREZA: Relatările unor pelerini ruși din secolele XVI—XVIII, în trecere prin Țările Române, despre viața liturgică ortodoxă și locașurile de cult românești 88

DOCUMENTAR

Asist. IOAN I. ICĂ: Cu ocazia jubileului Sinodului VII Ecumenic (traducere și notă) 94
Asist. IOAN I. ICĂ: Imagine și credință 102

ANIVERSĂRI

Pr. prof. dr. MIRCEA PĂCURARIU: O sută de ani de la nașterea istoricului Silviu Dragomir (1888—1962) 109

ÎNSEMNĂRI, NOTE, COMENTARII

Asist. IOAN I. ICĂ: Conferințele prof. A. M. Ritter (Heidelberg) la Institutul Teologic Universitar din Sibiu 123
Prof. V. OLTEAN: Autorul melodiei „Deșteaptă-te române" 126

RECENZII

Pr. asist. NICOLAE DURA: Sf. Ioan Gură de Aur, Sf. Grigorie de Nazianz și Sf. Efrem Sirul, **„Despre preoție"**, carte tipărită cu binecuvîntarea Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române. Traducere, introducere, note și un cuvînt înainte de Pr. D. Fecioru, Editura Institutului Biblic și de Misiune al B.O.R., București, 1987, 234 p. 130
Pr. TEODOR DAMIAN: Sf. Grigorie cel Mare (Dialogul), **„Cartea Regulei pastorale"**, apărută cu binecuvîntarea Î. P. S. Dr. Antonie Plămădeală, Mitropolitul Ardealului, traducere, cuvînt înainte și prezentare de pr. prof. onor. dr. Alexandru Moisiu, Sibiu, 1987, 216 p. 133
Pr. prof. D. CĂLUGĂR: Patriarhia Bisericii Ortodoxe Române, **„Sfinți români și apărători ai legii strămoșești"**, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1987, 730 p. 137
MIHAI SOFRONIE: Keith Hitchins, **„Conștiință națională și acțiune politică la românii din Transilvania"** (1700—1868), Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1987 139

TRECERI LA CELE VEȘNICE

Pr. TEODOR DAMIAN: † Elisabeta Plămădeală 142

